

2015

**„DIE LEXIK MIT DEM SEMANTISCHEN MERKMAL
'EMOTIONALITÄT' IN DER DEUTSCHEN UND IN
DER MAZEDONISCHEN GEGENWARTSSPRACHE“**

**(„Лексиката со семантичкиот признак
'емоционалност' во германскиот и во
македонскиот јазик“)**

BILJANA IVANOVSKA
PHILOLOGISCHE FAKULTÄT,
UNIVERSITÄT "GOCE DELČEV", ŠTIP,
R. MAZEDONIEN

UNIVERSITÄT „GOCE DELČEV” – ŠTIP

PHILOGISCHE FAKULTÄT

Autorin

Biljana Ivanovska, PhD

***Die Lexik mit dem semantischen Merkmal ‘Emotionalität’
in der deutschen und in der mazedonischen Gegenwartssprache***

***(Лексиката со семантичкиот признак
‘емоционалност’***

во германскиот и во македонскиот јазик)

Gutachter:

Jagotka Strezovska PhD

Valentina Ilieva PhD

Technisches Design:

Biljana Ivanovska

Verleger:

Universität “Goce Delčev” - Štip

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје
811.112.2’373:811.163.3’373
811.163.3’373:811.112.2’373
IVANOVSKA, Biljana

Лексиката со семантичкиот признак емоционалност во германскиот и во македонскиот јазик [Електронски извор] = Die Lexik mit dem semantischen Merkmal Emotionalität der deutschen und der makedonischen Gegenwartssprache / Biljana Ivanovska. - Текст, табели. - Штип : Универзитет “Гоце Делчев”, 2015

Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 11.05.2015. -
Zusammenfassung. - Библиографија: стр. 166-179
ISBN 978-608-244-203-7

1. Насп. ств. насл.

а) Германски јазик - Лексичкосемантичка категорија “емоционалност”
- Компарација со македонски б) Македонски јазик - Лексичкосемантичка категорија “емоционалност” - Компарација со германски
COBISS.MK-ID 98679050

***Die Lexik mit dem semantischen
Merkmal 'Emotionalität'
in der deutschen und in der mazedonischen
Gegenwartssprache***

**(„Лексиката со семантичкиот признак `емоционалност`
во германскиот и во македонскиот јазик“)**

...Познатото е конечно, а непознатото е бесконечно. Во интелектуален поглед се наоѓаме на остров во бескрајниот океан на необјаснетото. Должност е на секоја генерација на морето да му одземе уште по некое парче копно...

(Хакстли 1887: 3)

Скратеници и симболи употребени во текстот

Adj. = Adjektiv
adv. = adverbial
Akk. = Akkusativ
App. = Apposition
Attr. = attributiv
AS = Ausgangsprache
BAC = Böll, Heinrich, Ansichten eines Clowns
BZ = Bildzeitung, März 1967, Nr 55
BZ1 = Bildzeitung, März 1967, Nr.54
BZ2 = Bildzeitung, Juli 1967, Nr.170
Bzk = Bonner Zeitungskorpus
Ders = derselbe
Dat. = Dativ
DBUA = Johnson, Uwe: Das dritte Buch über Achim
d.h. = das heißt
DW = Die Welt. Februar 1966. Ausgabe D, Nr 20
DW1= Die Welt. Februar 1966, Ausgabe D, nr.24
E = Heuss, Theodor: Erinnerungen
f. = femininum
f(f) = folgende Randziffern (Seite, Paragraphen)
FP = Frankenpost-Tageszeitung
GBT = Grass, Günter: Die Blechtrommel
Gen. = Genitiv
Gfds = Korpus Kartei der Gesellschaft für Deutsche Sprache.-GfDS/, Wiesbaden
GLJW = Goethe, Johann, Wolfgang: Die Leiden des Jungen Werther
goe = Gothe Korpus
gr1 = Grammatik –Korpus
H. = Heft
Hbk = Handbuchkorpora
Hg./HG.= herausgeben/Herausgeber
HFD = Frisch, Max: Homo Faber
HDG = Handwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache
HSW = Hesse, Herman: Der Steppenwolf
HSW1 = Hesse, Herman: Der Steppenwolf
Inf. = Infinitiv
Intr.= Intransitiv
jmdm. = jemandem
jmdn. = jemanden
JMZ = Jung, Emma: Die Magd vom Zellerhof
LIMAS-Korpus = Linguistic und Maschinelle Sprachbearbeitung
m.= maskulinum
MB = Mann, Thomas: Die Betrogene
MDG = Mann, Thomas: Das Gesetz
mk1 = Mannheimer Korpus 1
mk2 = Mannheimer Korpus 2
MT = Mann, Thomas:Tristan
MTIV = Mann, Thomas:Der Tod in Venedig
MVK = Mann, Thomas: Die vertauschen Köpfe
n.= neutrum
N = Nomen
NGD = Hesse, Herman, Narziss und Goldmund

NS = Nebensatz
OB = Strittmatter, Erwin: Ole Bienkopp
od.= oder
OPAC = Online public access catalogue
Part. II = Partizip II
präd. = prädikativ
refl. = reflexive
rez. = reziprokes Verb
S. = Seite
Sc. = lat.scilicet (nämlich)
SDP = Süskind, Patrick: Das Parfüm. Die Geschichte eines Mörders
s.u. = siehe unten
TC = Tertium Comparationis
tr. = transitive
u. = und
UMBS = Uhl, Yvone: Um Mitternacht im blauen Schloss
V. = Verb
vgl. = vergleich
ZAK = Zollern- Alb-Kurier-Tageszeitung
ZN = Zweig, Stefan: Novellen
ZPSK = Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung, Berlin
ZS = Zielsprache

На македонски јазик

ап. = апозиција
арх. = застарен или сосема излезен од употреба збор
атр. = атрибутивна употреба
БПК = Бел, Хајрих: *Погледите на еден клоун*
в. = види
в.т. = види точка
ГСМВ = Гете, Јохан Волфганг: *Страданијата на младиот Вертер*
и следи. = и следната страна
Инф. = инфинитив
КА = контрастивна анализа
КЛ = контрастивна лингвистика
пред. = предикативна употреба
прил. = прилошка употреба
РМЈ = Речник на македонскиот јазик
сл.пр. = слободен превод
сп. = спореди
т. = том
ХФМ = Фриц, Макс: Хомо Фабер
ХИЗ = Хесе, Херман: Нарцис и златоуст
ХСВ = Хесе, Херман: Степскиот волк
цит. = цитирано
[...] моја интервенција во преводот

Содржина

1. Вовед	12
2. Предмет и цел на истражувањето	15
2.1 Корпус – претставување и анализа	16
2.2 Метод на обработка на корпусот	19
3. Основни теоретски и методолошки поставки	20
3.1. Методи на контрастивна анализа	20
3.2. Лингвистички поставки	20
4. Јазичниот знак: Поимот <i>значење</i>	22
4.1. Комплексниот сигнификат	25
4.2. Статусот на семемата како моносемна содржинска единица	26
4.2.1. Статусот на семата	28
4.2.2. Различни видови на семи	29
4.2.3. Ортографско претставување на семата и семемата	32
4.3. Јазичното и надворешнојазичното	32
5. Лексичко–семантички систем и текст	33
5.1. Парадигматски врски	34
5.2. Синтагматски врски	34
5.3. Поимот ‘семантичкото поле’ воопшто и она на емоциите	38
6. Класификација на јазичните единици според комуникациско-функционалните аспекти	41
6.1. Ситуативен контекст	41
6.2. Јазичен контекст	43
6.3 Типови на контексти и комуникациски функции. Резиме.	45
7. За емоциите и чувствата воопшто	45
7.1. Психолошките, физиолошките и биолошките аспекти на значењето опишани преку јазичните единици кои изразуваат емоции	52
7.2. Образување и анализа на семите со опишување на различните видови значење	66
8. Анализа на германските јазични единици кои изразуваат емоции	74
8.1. Значенско толкување на поимите со кои се изразуваат емоциите	74
8.2. Редуцирање на значењето на јазичните единици на конкретна содржина (Die Freunde des Lebens)	77
8.3. Резиме. Внатрешна семантичка поделба	80
8.4. Опис на емоционална состојба	81
8.4.1. Постојна емоционална состојба (Paul ist glücklich)	81
8.4.2. Почеток на емоционална состојба (das macht mich glücklich)	85
8.5. Резиме. Внатрешна семантичка поделба	89
8.6. Емоционално вреднување	90
8.6.1. Лична инволвираност, (ich bin froh dass...)	90
8.6.2. Категоричен суд (etw. Macht Spaß)	99
8.7. Резиме. Внатрешна семантичка поделба	99
9.0. Превод на германските јазични единици на македонски јазик	102
9.1. Основни теоретски и методолошки поставки при преведувањето	102
9.2. Превод на германските јазични единици кои изразуваат емоции на македонски јазик	104

9.3. Опис на емоционална состојба*****	112
9.4. Емоционално вреднување*****	133
9.5. Табеларен приказ на јазичните единици и нивно толкување*****	150
10.Заклучни белешки и резултати од истражувањето*****	155
10.1.Перспективи*****	161
10.2.Zusammenfassung*****	161
11. Библиографија*****	164
11.1. Примарни текстови*****	164
11.1.1. На германски јазик*****	164
11.1.1.1.Романи, раскази, новели*****	164
11.1.1.2.Весници, мемоари*****	165
11.1.2. На македонски јазик*****	165
11.2. Речници и лексикони*****	165
11.2.1. На германски јазик*****	165
11.2.2. На македонски јазик*****	166
11.3. Секундарна литература*****	167

ПРЕДГОВОР

Оваа монографија се базира на моите истражувања при изработката на докторската дисертација под наслов “Die Lexik mit dem semantischen Merkmal *Emotionalität* in der deutschen und in der mazedonischen Sprache”, („Лексиката со семантичкиот признак *емоционалност* во германскиот и во македонскиот јазик“), труд кој беше одбранет на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје во 2006 година. Во текот на мојата научна и истражувачка работа постојано ја користам оваа тема за моите наставни и научни истражувања, и поради тоа сметав дека треба да ги објавам анализите и резултатите од мојата научно-истражувачка работа.

Основата и разработката на материјалите и корпусот за анализа беше работен за време на мојот истражувачки престој на Институтот по германски јазик во Манхајм (Institut für deutsche Sprache /IdS/) и на Универзитетот во Манхајм (на Катедрата по германистика), каде престојував како стипендист на германската служба за академска размена (ДААД). Темата беше работена под менторство на раководителот на Катедрата по германистика, проф. д-р Беате Хен-Мемесхајмер од Универзитетот во Манхајм, како и проф. д-р Клаудија Фраас од Институтот за германски јазик во Манхајм (центар каде е работен нормативниот речник Дуден). Трудот беше, исто така, работен и одбранет на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при УКИМ во Скопје, под менторство на проф. д-р Емилија Бојковска од Катедрата по германски јазик и книжевност, за што ѝ должам посебна благодарност, и со нејзините постојани позитивни критики и сугестии ми помогна да ги совладам сите потешкотии кои беа неминовност при ваквите истражувања и анализи.

На овој труд може да се гледа како на модел за содржинското опишување на јазичните единици на конкретната јазична употреба со посебен осврт на комуникациските функции. Таквото истражување овозможува да се сумираат различните можности на употребата и на значењето на текстуалното ниво и да се увидат меѓујазичните еквивалентни врски за одреден контекст, како и комуникациските функции. Истражувањата на јазичните единици од другите смисловни области (тага, болка, гнев...), во овие и во другите јазични системи, исто така, можат да се испитуваат според предложенава студија од овој труд и можат да понудат значајни резултати за работата и истражувањето во дидактиката на странските јазици и двојазичната лексикографија, од што би профитирала и преведувачката лингвистика.

Трудов ќе биде од корист не само за истражувачите на јазикот, наставниците и студентите по германски јазик, психолозите и филозофите, туку и за оние читатели кои се интересираат за сферата на емоционалноста, за емоционалната слика на светот и за особеностите на јазикот со кој се изразуваат човековите емоции. Накратко: се работи за функцијата и потенцијата на емоциите и нивната улога и манифестација во комуникацијата, како природен феномен што инволвира во себе редица концепти – човек, психа/сома, разум, комуникација и сл.

Од авторката

3. Вовед

„Herr Keuner war mit seinem kleinen Sohn auf dem Land. Eines Vormittags traf er ihn in der Ecke des Gartens und weinend. Er erkundigte sich nach dem Grund des Kummers, erfuhr ihn und ging weiter. Als aber bei seiner Rückkehr der Junge immer noch weinte, rief er ihn her und sagte ihm: „Was hat es für einen Sinn zu weinen bei einem solchen Wind, wo man dich überhaupt nicht hört“.

Der Junge stützte, begriff diese Logik und kehrte, ohne weitere Gefühle zu zeigen, zu seinem Sandhaufen zurück“. (Брехт 1967: 412)

Изразувањето на чувствата претставени во овој извадок стои во тесна врска со комуникацијата. Дали е момчето вознемирено поради физичка повреда или чувствува внатрешен немир не е експлицитно објаснето, ниту смислата на реакцијата на неговиот татко. Ако кај момчето дојде неговата мајка или некој друг член од семејството, тоа би можело да реагира поинаку.

Ако се обопшти овој извадок, се доаѓа до прашањето за значењето на емоциите (чувствата), начинот на нивното толкување и нивната реализација во пишуваниот јазик. Ваквите прашања за комуникациското значење на чувствата, што се иницираат и/или дејствуваат од/на една личност повлекуваат со себе различни поставки што се предмет на истражувањето во оваа работа.

Дека човекот поседува чувства воопшто и не е дискутабилно прашање. Познато е дека човекот во себе носи емоции, дека тие можат со него да владеат, дека го поттикнуваат на дејствување и дека влијаат на него. Познато е дека емоциите се изразуваат во надворешниот свет и се актуелизираат преку човековото дејствување и однесување. Знаеме дека емоциите му даваат боја и тон на дејствувањето, дека го поттикнуваат дејствувањето и дека водат кон непредвидливи однесувања. Знаеме и тоа дека постои поврзаност меѓу емоциите и нашето комуникациско општење. Изразите како: *„Seine Stimme klingt traurig“*. *„Der Zorn riss zu unbedachten Äußerungen hin“*. *„Er hat so starkköpfig argumentiert“*. *„Er muss wütend gewesen sein“*. експлицитно го потврдуваат сето ова. Сведоци сме на ситуации при кои се манифестираат силни чувства, на пр.: разделби, конфликти, смрт на саканата личност, војна и сл. Понатаму, сведоци сме на социјалната поврзаност меѓу човекот и општеството преку емоциите (љубов, омраза) каде што се испреплетуваат нормите, очекувањата и ситуациите и каде што се случува нешто невообичаено во рамките на социјалната димензија на чувствата. (Филер 1990: 1)

Во последниве десетина години во средиштето на лингвистичките истражувања сè почесто се обработува темата (или категоријата) *емоционалност*, бидејќи од т.н. емоционализам во психологијата станува сè појасно дека луѓето не се само спој од когнитивни, туку и од емоционални особености. Станува сè поочигледно, колку голем потенцијал, но и колку сè уште неописани тајни се кријат во човековите чувства. Темата за *емоционалноста* е толку деликатна како и самата човекова душа. Во научните сознанија се истражува и познавањето на значењето за емоционалноста во човековата интеракција; имено, интеракцијата не може да се замисли без емоциите. Јазичните единици што изразуваат емоции тешко можат да се разграничат едни од други, а уште потешко можат да се категоризираат. Кон ова се надоврзуваат прашањата за спецификите во културата, наспроти универзалноста на емоционалноста и прашањата за поединостите на лексиката што изразува емоции како самостоен дел од лексиконот што треба да се одреди и да се категоризира.

Работата со германските јазични единици што изразуваат емоција и нивната споредба со македонскиот јазик дава добра можност за анализа во поглед на слободата, точноста и длабочината на опишувањето на човековото суштествување и психата на

човекот со посредство на јазикот, како и за убавината на германскиот и на македонскиот јазик со своето јазично царство и мноштвото од комбинаторики. Во овој труд се врши сеопфатно, многустрано и комплексно истражување на јазичните единици кои изразуваат емоција, според различни аспекти. Овој вид лексика се опишува како самостојна класа во лексичкиот систем на германскиот и на македонскиот јазик.

Трудов ќе биде од корист не само за истражувачите на јазикот, наставниците по германски јазик, психолозите и филозофите, туку и за оние читатели кои се интересираат за сферата на емоционалноста, за емоционалната слика на светот и за особеностите на јазикот со кој се изразуваат човековите емоции. Накратко: се работи за функцијата и потенцијата на емоциите и нивната улога и манифестација во комуникацијата, како природен феномен што инволвира во себе редица концепти – човек, психа/сома, разум, комуникација и сл.

Овој труд треба да даде насока и предлози за решавање на некои отворени прашања. Во него се разгледуваат неколку значајни прашања кои иницираат развој на една комплексна тема за истражување поврзана со емоциите и со човековиот когнитивен систем.

Истражувањето на категоријата¹ ‘емоционалност’ се смета за еден од важните правци во стандардната комуникациски ориентирана лингвистика, т.н. *емоционална лингвистика*. Истражувањата на јазичните единици кои изразуваат емоции заземаат централно место во рамките на истражувањата на категориите за емоционалноста во јазикот. „Дали лингвистите сакаат или не, тие мораат да се соочат со многубројни проблеми од антрополошка, социолошка или, пак, од психолошка природа: области кои што имаат допирни точки со јазикот“ (Химес 1979: 7). Одредувањето на суштината на категоријата ‘емоционалност’ во голем дел се отежнува со тоа што таа е неразделна и зависна компонента на комплицираниот систем на психолошкиот феномен „човекови емоции“.

Истражувањата на јазичните единици што изразуваат емоции се во тесна врска со проблемот за националната свест, со различните национални фактори, со националната култура и со националната слика на светот. Во овој контекст податлива е мислата на Хајнрих Рехтман:

„Die Buntheit der Sprachkarte ist unübersehbar wie die Karte des Himmels. Wie jede Atmosphäre irgendeines Gestirns ihre Eigenart der Zusammensetzung aus den besonderen Kräften der zugehörigen Erde ableitet und dieser Stern nur in seiner Atmosphäre leben kann, so ist auch in jeder Sprache die Sonderart des Volkes ausgeprägt und gleichsam tönender Leib geworden.“ (Рехтман 1953: 13)

Многу лингвисти ја потенцираат неопходноста од интензивно истражување на различните единици за изразување на емоции од методичко-дидактичка гледна точка (Скребнер 1975, Шаховскиј 1987, Бречнајдер 1990 и др.). Во овој контекст спаѓа еден интересен пример, извадок од текстот: „Чувствата – тема за наставата по германскиот јазик“ од Штефан Лор и Ото Лудвиг. Во едно осмо одделение учениците добиле задача да напишат есеј гледајќи една слика од прометна улица, каде што во задниот

---

¹ Според РМЈ *категорија* може да значи: 1. вид, класа, ред. 2. граматичка категорија. 3. најопштите логични поими на сознанието, одн. најопштите својства и врски на појавите во стварноста. За моите анализи јас го користам последното негово значење.

дел од сликата се гледале многу висококатници. Една ученичка ја напишала реченицата: „Das ist, wie wenn ein toter Vogel schreit“.

Реакцијата на учителот била:

- 1) Ein toter Vogel schreit nicht;
- 2) Es heißt nicht „wie wenn“, sondern „als wenn“. (Лор & Ото 1980, 43: 11)

Очигледно е дека наставникот не ја разбрал пораката на ученичката. Таа се обидела да ги изрази своите чувства, а наставникот не можел да го разбере тоа, што секако не е реткост, или, пак, невообичаена ситуација од секојдневието.

Вредноста на ваквите истражувања не се состои само во тоа што научниците се чувствуваат одговорни да вршат понатамошни истражувања, туку тие се заложуваат за нивно имплементирање и апликација во секојдневната јазична практика во областа на емоционалноста, како и во рамките на културната лингвистика во германскиот и во македонскиот јазик.

„Дали јазикот на чувствата е тема што треба да се изучува во наставата по германски јазик?“ „Дали чувствата во денешното наше општество не се опасни?“ „Дали треба да се бориме против чувствата или, пак, да се стремиме кон нивен развој?“ Овој список на прашања може да се проширува во недоглед. Значајно е што секое од овие прашања може да послужи како појдовна точка за специфични испитувања. Истражувањата од овој тип можат да бидат од особено значење и можат да бидат продуктивни за наставата по германски јазик како мајчин, но и за наставата по германскиот јазик како странски јазик. Користената литература и искуството на домашните и на странските истражувачи покажаа дека компаративните испитувања од овој тип досега не биле предмет на некои одделни и исцрпни истражувања, особено кога ова се однесува на споредбата меѓу германскиот и македонскиот јазик.

Овој труд не е само истражувачка монографија кој е подложен на поединечни и многустрани современи истражувачки правци и влијанија. Тој треба да поттикне многу автори, со дивергентни погледи, за критика и за истражување. Но, јас чувствував обврска кон еден принцип на работа: да создадам контрастивна студија на текстуално ниво во двата јазични системи, во германскиот и во македонскиот. Манускриптот на овој труд настана во времето кога социо-економските и општествените промени во Република Македонија, напорите за влез во Европската унија, не можеа да не остават промени врз лексиката како најменлива компонента во целокупниот јазичен систем. Можеби, овој труд би поттикнал интерес за испитување и посматрање на јазичните промени кои се јавуваат во вакви услови кога се вложува многу труд проследен со човекови емоции, доживувања и чувства.

4. Предмет и цел на истражувањето

„Es wird allgemein angenommen, Emotionen seien Erbe unserer primitiven Vorfahren, „triebhaft“ in ihrem Wesen und eine Bedrohung für unser geordnetes, „vernünftiges“ Leben. Dagegen möchte ich behaupten, dass es die Emotionen sind – und nur an der Oberfläche unsere Vernunft-, die dem Leben Sinn und Daseinsberechtigung verleihen. Sie zu verstehen, heißt die menschliche Existenz zu verstehen.“ (Соломон 1981: 252, во: Кале 1981)

Во трудов давам опис на содржинските структури на смисловно поврзаните лексички единици што изразуваат емоции во германскиот и во македонскиот јазик. Под поимот јазични (лексички) единици што изразуваат емоции ги подразбирам оние зборови или зборовни групи во чие значење се содржи емоционалната компонента. Тоа се зборови со цврска емоционалност, т.е. зборови чија емоционалност не зависи од контекстот, од ситуацијата или од субјективната употреба, туку нивната емоционалност е неопходен и составен елемент на нивното значење (Фомина С., 1990). Јазичните единици (елементи) кои изразуваат емоција имаат двојна функција: од една страна, тие изразуваат чувство на говорителот, а од друга страна, побудуваат (поттикнуваат / евоцираат) чувство кај слушателот. Овие два аспекта се мешаат често во литературата и се среќаваат под исти термини, и тоа, како: „вредност на чувството“, „емотивно значење“ или „емотивна конотација“ (сп. Фомина С., 1990; Филер, 1990).

Поимите кои се користат при анализата и опишувањето на семантичката категоризација на човековите емоции имаат двострана природа: од една страна, се однесуваат на областа на психологијата, на пр.: емоција, емоционалност, емоционално и сл., а од друга страна, се разгледуваат и од лингвистички аспект. Поимот емотивен има исто семантичко значење како и емоционален, но се однесува на јазичната сфера. Емотивноста се разбира како семантичка особеност (т.е. иманентност) врзана за јазикот, а емоционалноста како дел од психата и се изразува со јазичните средства кои се инкорпорираат во семантичкиот систем на јазикот. За анализите кои ги спроведувам кај јазичните единици го користам терминот *емоционален (емоционалност)* бидејќи во целост го прифаќам образложението за значењето кое го дава Ширилова В. (2001) во „Големiot лексикон на странски зборови и изрази“ за значењето на овие зборови и изрази, каде се пишува дека зборот *емоција* (lat. emotio) значи возбуда, вознемиреност, трогнатост, душевна состојба како радост, страв и сл; *емоционален* (lat. emotio) значи својствен на емоцијата, предизвикан од емоцијата, возбудлив; исполнетост со емоции, потресен, чувствен. Додека, пак, зборот *емотивен* (lat. emotum) има значење на склон кон емоции, чувствителен; *емотивност* (lat. emotivites) особина или состојба на оној што е емотивен или на она што е емотивно; склоност кон возбудување, чувствителност, возбудливост. Како посебен правец во филозофијата се развива *емоционализмот* според кој, целокупниот живот на човекот почива врз емоционалната основа.

Категоријата ‘*емоционалност*’ (на ниво на јазикот) се состои во тоа што емоционалноста му е својствена на зборот и на неговата семантичка структура и се репрезентира преку типот на емоционално вреднуваната компонента. Емоционалната и вредносната компонента не се поистоветуваат и се во врска со различните категории од реалната стварност (од гледна точка на онтогенезата) и се однесуваат на емоцијата и на вреднувањето. Под емоционална компонента се подразбира лингвистичка поставка со која се манифестира „чувството“ и/или „емоцијата“ и таа е елемент во значенската структура на зборот. Под вредносна компонента се подразбира лингвистичката поставка со која се манифестира позитивен или негативен однос/вреднување, како елемент на значенската структура на зборот. Емоционалната

компонента, на пример, е составен дел на значењето на следниве лексеми: *Zuneigung* или *Abneigung* (склоност или одбивност), *Liebe* или *Hass* (љубов или омраза) и сл. Вредносната компонента е прикажана со присуство или отсуство на одреден елемент изразен експлицитно, на пример, преку лексемите: *Billigung* или *Missbilligung* (одобрување или негодување), *Wertschätzung* или *Geringschätzung* (вреднување или потценување) и сл.

Претпоставка за едно такво испитување е претходно објаснување на поимот на значењето, како и на можностите за негово опишување. Поаѓајќи од градбата на јазичниот знак како носител на значењето, се поставуваат важни теоретски и основни поими за значенската анализа и за разграничувањето на значенски поврзани јазични единици. Во средиштето на испитувањата се поставува принципот на расчленување на јазичното значење во дистинктивни семантички белези, од каде се согледува врз која основа таквите признаци можат да се реализираат. Наспроти класичната анализа на јазичното поле, освен парадигматски ориентираната анализа на елементите, се поставува за размислување и синтагматски насочената контекстуална анализа. Се задржувам на тоа во каква врска се германските јазични конструкции и како тие можат да се споредат со соодветите еквиваленти во македонскиот јазик. Претпоставувам дека поради нивната поинаква структура, еквивалентите во германскиот јазик можат да дадат дополнителни информации за природата на семантичкото поле, со кое што се изразува емоционалноста. Правам напори за да покажам во која мера и под кои услови се јавуваат овие конструкции и дали и во колкав обем тие одговараат на македонските конструкции. Резултатите од тие испитувања можат да придонесат за појаснување на суштината на овие конструкции кои се во поврзаност со когнитивната компонента кај човекот.

Истражувањата и резултатите од овој труд треба да дадат придонес во содржинското структурирање на лексиконот. Како примери за јазичните единици и синтагми од смисловното поле на лексиката што изразува емоции се опишуваат и се споредуваат германски и македонски содржински структури. Посебен интерес претставува прашањето за функцијата на овие единици, т.е. синтагми во комуникацијата и нивното манифестирање на текстуалното ниво. Според тоа, тие се класифицираат согласно комуникациско-функционалните аспекти.

Овој труд треба да покаже дали и колку во испитуваниот лексикон постои јазична конвергенција и дивергенција (соодветствувања и разијдувања) меѓу германскиот и македонскиот јазик и како овие два јазични системи можат да се актуелизираат на текстуалното ниво. За таа цел се користи корпус од германските романи и раскази и нивните преведени еквиваленти. Целта е, меѓу другото, да се покажат и преводните тешкотии кои се јавуваат врз основа на културните разлики, како и одредени правила на еквивалентности за оваа група јазични елементи што изразуваат емоции. Како контрастивна студија во рамките на применетата лингвистика нејзините резултати ќе се користат во дидактиката на странските јазици, во преведувачката лингвистика, како и во лексикографијата. Покрај тоа, се надевам дека резултатите од споредувањата на ваквиот тип на јазични единици кои изразуваат емоции во германскиот и во македонскиот јазик, ќе најдат примена во наставата по македонски и по германски јазик, во преведувањето и изработката на учебници и учебнички помагала (граматики, речници и сл.).

4.1. Корпус – претставување и анализа

Истражувањата во овој труд се засновани на корпус што е создаден со компјутерски систем COSMAS (Corpus Storage Maintenance and Access System) на Институтот за германски јазик во Мајнхајм, СР Германија. Како корпус на пишуваниот германски јазик со кој се проучуваат германските јазични единици се користат:

Mannheimer Korpus 1 /mk1/ (кој содржи вкупно 293 текста и околу 2,2 милиони збороформи, кои потекнуваат од периодот од 1950 до 1967, од областите: белетристика, мемоари, научна и стручна литература, тривијална литература, извадоци од весници и списанија);

Mannheimer Korpus 2 /mk2/ (со вкупно 48 текста, околу 0,3 милиони збороформи, кои потекнуваат од 1949 до 1973, од областите: вести, проспекти, упатства за употреба, наставни книги и др.);

Grammatik – Korpus /gr1/ (со вкупно 8 текста, околу 0,2 милиони збороформи, кои потекнуваат од 1971, 1977 и од 1990, од областите: белетристика, тривијална литература);

Bonner Zeitungskorpus /bzk/ (со вкупно 10840 текста, околу 3,1 милиони збороформи, кои потекнуваат од 1949, 1954, 1959, 1964, 1969 и од 1974, од областите: статии од дневни весници: Neues Deutschland (DDR), Die Welt (BRD));

Handbuchkorpora /hbk/ (со вкупно 17 330 текста, околу 11 милиони збороформи, кои потекнуваат од 1985 до 1988, од областите: статии главно земени од Mannheimer Morgen, Die Zeit, Stern);

LIMAS – Korpus /Linguistic und Maschinelle Sprachbearbeitung /lim/ / (500 извадоци од текстови со по 2 000 зборови, 1 милион збороформи, кои потекнуваат од 1970 и од 1971, од областите: најразлични форми на публикации кои се однесуваат на 33 различни области);

Korpus Kartei der Gesellschaft für Deutsche Sprache /GfDS/, Wiesbaden /gfds/ (со вкупно 1 макротекст, 0,5 милиони збороформи, /околу 117 000 лексеми/, период од почеток на 70-тите до крајот на 1991 година, содржина: зборови и зборовни глупи на јазичната документација на GfDS, списанија: Sprachdienst, Muttersprache).

Goethe Korpus /goe/ (со вкупно 1411 текста, околу 1,4 милиони збороформи, содржина: делата на Ј.В. Гете, различни автобиографски, естетски и природно – научни ракописи).

Корпусот што служи како емпириска основа за контрастивна анализа на германските со македонските јазични единици се состои, главно, од преведените дела од: Х. Бел, М. Фриш, Х. Хесе, Т. Ман, П. Зискинд. Се избираат соодветни типови на текстови, каде што чувствата и душевните состојби земаат централно место, што значи, меѓу другото, во нив се изразува и меѓучовечка поврзаност. Типот на еквивалентите зависи од личниот избор на преведувачот. Поради тоа, резултатите добиени од анализата ги преиспитувам користејќи научни студии за конкретни теми, граматика и речници. Покрај емпирискиот материјал, како средство за проверка на јазичните хипотези, ја користам и мојата интуиција како роден говорител на македонскиот јазик и интуицијата на другите информатори како родени говорители. Моите заклучоци ги поткрепувам со научни објаснувања според современата синтаксичко-семантичка теорија која има функционална ориентација. Јас не се задржувам конкретно на ниту еден теоретски модел и сметам дека различните сознанија и испитувања можат да бидат корисни за испитување на значењето на овој вид лексика. За проверка на еквивалентите користам примери ексцерпирани од прозните литературни дела, засведочени примери од телевизијата, печатот, како и од секојдневната говорна комуникација. Со можните преводни еквиваленти се покажува како може да се надоместат разликите во структурата од еден во друг јазик.

Се задржувам, главно, на современиот стандарден јазик, пишуваниот и говорениот, и ги опишувам стилските варијанти. Напоменувам дека се работи за обемен корпус, делумно ексцерпиран, а делумно е само технички разгледан за моите испитувања.

Понатаму, ги разгледувам конструкциите на јазичните единици што изразуваат емоции во поврзаност со различни предлози за изразување на одреден тип на функции. Тука наидувам на цела низа различни конструкции кои носат со себе различна функција. Комуникациските и содржинските совпаѓања во двата јазика немаат секогаш ист обем; имено, некои конструкции покажуваат делумни совпаѓања, додека други не се совпаѓаат. Семантичкото поле кое тие го покриваат е поинакво во германскиот јазик и опсегот на нивното изразување се разликува во однос на македонскиот јазик. Сепак, може да се издвои една доминантна конструкција во секоја класа.

Освен тоа, ги користам и двојазичните речници како дополние на корпусот наменет за ексцерпција.

Исто така, во корпусот на овој труд користам ревидирани и проширени материјали и податоци од мојата магистерска теза: „Глаголи кои искажуваат психичка состојба во германскиот и во македонскиот јазик“, како и на мои веќе публикувани апстракти и трудови од оваа област објавени на конгреси и симпозиуми во земјава и во странство. Корпусот за истражување има висок степен на репрезентативност за своето временско, просторно и тематско подрачје.

Во продолжение на текстот давам приказ на дел од корпусот што го обработив за моите анализи. Германските јазични единици се прикажани по абecedен ред и се поделени по зборовните класи (именки, глаголи, придавки). Го прикажувам и нивното опкружување. Бидејќи германскиот јазик го користам како појдовен јазик за вршење на натамошните анализи, во прилог ги наведувам германските јазични единици кои јас ги обработувам, а во продолжение на овој труд истите ги анализирам и ги споредувам со македонските јазични единици на текстуално ниво.

Именки: *Angst, f.; Begeisterung, f.; Enttäuschung, f.; Freude, f.; Fröhlichkeit, f.; Furcht, f.; Glück, n.; Glückseligkeit, f.; Heiterkeit, f.; Leid, n.; Liebe, f.; Spaß, m.; Trauer, f.; Traurigkeit, f.; Vergnügen, n.; Wonne, f.; Zufriedenheit, f.*

Глаголи: *ängstigen (sich), v.tr. (refl.); begeistern (sich), v.tr. (refl.); beglücken, v.intr.; enttäuschen, v.tr.; entzücken, v.tr.; erfreuen, v.tr.; erheitern (sich), v.tr./intr.; freuen (sich), v.tr. (refl.); sich freuen, dass/über/auf/an/wenn/zu+Inf.; ohne Ergänzung; fürchten (sich) v.tr., intr. (refl.); leiden, v. (intr.), ~unter, ~an, ~für; lieben (sich), v.intr./tr./rez.; vergnügen (sich), v.tr. (refl.)*

Придавки: *angst², beglückt, enttäuscht, entzückt, erfreut, freudig, froh, fröhlich, furchtbar, glücklich, glücklich, heiter, lustig, selig, vergnügt, zufrieden.*

Опкружување/Комбинација:

begeistert sein (von);

vor Freude, mit ~, ~ machen/bereiten, ~auf, ~über, ~an, ~ + NS, ~ + Inf.; froh sein (darüber), dass; froh sein, als; froh sein, wenn; froh sein, mit; froh sein über; froh sein (darüber) zu + Inf.; einer Sache froh sein; froh sein ohne Ergänzung; froh machen/werden; fröhlich machen/werden; erfreut sein über;

vor Glück, glücklich sein über; ~ sein, dass; ~ machen, ~ sein zu + Inf;

heiter machen/werden;

---

² Според Хелбиг & Буша (1996) е придавка, а според Енгел (1991) не.

selig machen;
Spaß machen, Spaß haben bei/an;
mit Vergnügen, Vergnügen machen;
vor Wonne;
zufrieden sein mit, zufrieden machen/werden;

Библиографскиот корпус е правен со компјутерскиот систем OPAC (Online public access catalogue) на Институтот за германски јазик и во Универзитетската библиотека во Мајнхајм, СР Германија, како и со заемната библиографско-каталогна база на податоци, Кооперативниот онлајн библиографски систем и сервиси, проект: *Виртуелна библиотека на Македонија* при Националната и универзитетската библиотека (НУБ) „Св. Климент Охридски“ во Скопје, Германската читалница при Националната и универзитетската библиотека (НУБ) „Св. Климент Охридски“ во Скопје, библиотеката при Катедрата по германски јазик и книжевност при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, како и библиотеката при Македонската академија на науките и уметностите (МАНУ) во Скопје.

2.2 Метод на обработка на корпусот

При истражувањата го користам индуктивниот метод, а анализите се одвиваа во неколку етапи:

- 1) Прво избирам германски јазични единици од текстови кои можат да се подредат на емоцијата, а потоа ги барам нивните преводни еквиваленти (на ниво на текст). Во оваа фаза пристапувам ономазеолошки, при што ги земам оние единици за испитување, кои експлицитно изразуваат чувства. Ономазеолошкиот принцип се заснова на мојата намера да ги разграничам разликите и идентитетите на значењето врз основа на веќе познатото, поаѓајќи од содржината на јазичните единици. Јас ги разгледувам карактеристиките на јазичните елементи кои се значенски конституитивни.
- 2) Така добиените единици ги класификувам според комуникациско-функционалните аспекти. Притоа, не го следам чисто ономазеолошкиот принцип, туку се ориентирам и на комуникациските функции кои ги вршат јазичните единици, т.е синтагми на текстуално ниво (имаат текстуално значење). Тука разликувам неколку контекстуални типови.
- 3) Притоа пристапувам кон значенска анализа за да ги анализирам различните комуникациски функции и значенските признаци. Јазичните единици и синтагми ги класификувам врз основа на дистинктивните признаци (белези). Го користам диференцијалниот принцип и принципот на контекстуална анализа и ги испитувам парадигматските и синтагматските врски.
- 4) Последната етапа е споредување на германските и македонските лексички единици во однос на комуникациските функции и содржинските структури.

3. Основни теоретски и методолошки поставки

3.1. Методи на контрастивна анализа

Постојат различни лингвистички дисциплини на контрастивно проучување, како на пример: историско-споредбена лингвистика, јазична типологија, ареална лингвистика,

контрастивна лингвистика и преведувачка лингвистика. Контрастивната лингвистика (КЛ) споредува два или повеќе јазици на синхрониско ниво и поставува сличности и разлики во структурите и системте на споредуваните јазици. Предмет на контрастивната анализа (КА) може да бидат јазичните знаци на сите нивоа во јазичниот систем, јазичните модули (семантика, синтакса, фонетика, лексикон), како и јазичната употреба (прагматика).

Јазичното споредување може да биде еднострано или повеќестрано. Кај едностраното контрастирање значењето на дадената јазична форма во појдовниот јазик (AS) се споредува со значењето на јазичната форма на јазикот-цел (ZS). Кај двостраното јазично споредување се изведува трет елемент за споредување, што има константна основа за споредуваните јазици и гради *tertium comparationis* (tc) /lat. „das zum Vergleich herangezogene Dritte“ /трет елемент изведен за споредба/. Ова е заедничката точка, каде што две споредени појави, во мојов случај јазични единици на два јазика, се совпаѓаат или се разликуваат. При јазичното споредување tc може да се претстави на различни начини. Tc може да се однесува на категоријални или на релациски граматички единици кои се однесуваат на функционално-граматички појави или на референцијалните значења на споредуваните јазици.

Поимот tc поставува теоретско експлицитни и емпириско утврдени величини на инваријантни особености, чии одредени појави одговараат на постојните јазици. Како може да функционира универзален систем на лингвистички категории (типови на категоријални единици, на релации, на трансформации, парадигми), јазични и надворешнојазични значења, како и метајазикот (Борисевич 1998). Во моите анализи користам неколку степени на tc: за категоријално-синтаксички, релационо-синтаксички, категоријално-семантички и релациско-семантички компоненти на јазикот. Примената на различните степени на tc одговара на стратификативниот и модуларниот пристап и ја овозможува употребата на диференцираните гледишта на меѓујазичните еквиваленти и разлики, кои се поставени на различни нивоа кај споредуваните јазици.

3.2. Лингвистички поставки

Денес постојат различни лингвистички теории и методи што се применуваат или можат да се применат за контрастивните јазични анализи. Изборот на оптималната теорија и метод треба да ги исполнува барањата на ефективна, оптимална и општа лингвистичка теорија и тоа:

- да ги опише јазичните појави што е можно поадекватно, и
- да ги објасни принципите на конструкција и функција.

Тоа би значело да се откријат, да се опишат и да се објаснат идентитетите, сличностите и разликите во принципите за конструкција и функција на споредуваните јазици. Оваа задача на контрастивните јазични анализи може да се исполни со стратификативниот и модуларниот модел. Техничка поставка за ефективно јазично споредување е веќе постојното претходно поединечно јазично опишување и тоа, врз основа на исти јазични теории, исти методи и термини. Таква идеална поставка за јазично споредување е тешко да се најде – во германскиот јазик спореден се словенските јазици (македонскиот) таква поставка речиси и не постои.

Стратификативниот аспект на описниот модел дозволува детална и методска споредба на јазиците на секое ниво. Врските на сите нивоа можат да се интерпретираат „како форма на репрезентација со бараните преодни или соодветни правила меѓу поединечните нивоа“ (Хелбиг 1977: 11 и натаму, Борисевич 1998). Кај врските на соседните нивоа, длабинските нивоа можат да се сметаат како „варијанти“. На овој начин може да се анализира секоја јазична единица која во споредуваните

јазици се јавува на различни нивоа. Инконгруенцијата и случаите на делумна еквиваленција тогаш наоѓаат системско објаснување. Инваријантните јазични нивоа градат оптимален *tc*. Јас ги разгледувам следниве степени на инваријантните/варијантните согласно *tc*:

1. Семантика:

- 1.1. Текстуална репрезентација на јазичните единици што изразуваат емоција;
- 1.2. Контрастивна анализа за текстуалната семантика;
- 1.3. Комуникациско-функционални аспекти на јазичните единици изразени преку значенската семантика.

2. Психолингвистика:

- 2.1. Значење на психичката состојба (чувства).
- 2.2. Психофизиолошки манифестации при емоционалните состојби.

Подлабоките модули и јазичните нивоа го вбројуваат *tc* во повисоките модули. Еквивалентноста спаѓа во семантичкиот модул, а конгруентноста / инконгруентноста во синтаксичкиот и во фонетскиот модул.

Семантичкиот модул функционира според специфични правила, кои значително се разликуваат од правилата кои важат за другите модули. Овој модул има специфична форма на репрезентација во психата на човекот (во концептуалниот систем на човекот) и се предава во семантиката како научна дисциплина преку соодветни знаци и системски правила. Природата на семантичката репрезентација денес е во голема мерка непозната, поради тоа семантичките модели можат да имаат само приближен карактер. Исто така, процесите на преминување од семантички во синтаксички модул се нејасни. Несомнено е дека семантиката, синтаксата и фонетиката се тесно меѓусебно поврзани и образуваат целина. Истовремено, меѓу нив постојат одредени граници и разлики во репрезентацијата и во функцијата, поради што јазичните модули се релативно автономни.

Референтната семантика е инваријантниот дел на семантичкиот модул. Таа е појдовна база за *tc*. Логичната форма и семантиката на длабинскиот падеж се варијабилни делови на семантичкиот модул; тие варираат во различни јазици, а посебно во јазиците од различен тип. Еквивалентноста меѓу исказите во два јазика се вклучува во семантичкиот модул. Конгруентноста / инконгруентноста се засноваат на синтаксичкиот и фонетскиот модул. Во синтаксичкиот модул можат да се диференцираат повеќе степени на *tc* за конгруенција / инконгруенција, и тоа: зависна, конституентна, тополошка и морфолошка структура. Зависната структура е инваријантна или *tc* за конституентната структура и за нивоата на тополошката и морфолошката структура. Конституентната структура е инваријантна за морфолошката и тополошката структура. Морфолошките и тополошките структурни врски се засноваат на зависната структура (Борисевич 1998).

Прелиминарно *tc* го разгледувам на следниве модули:

- 1) Семантички модул:
  - а) значењето на јазичните единици што изразуваат емоци во одреден контекст – текстуална семантика;
  - б) комуникациско-функционални аспекти на јазичните единици што изразуваат емоција.

- 2) психолингвистика
  - а) психичка состојба (чувства).

4. Јазичниот знак: Поимот значење

“...man kann Sprache nur verstehen, wenn man man mehr als Sprache versteht“.

(Херман 1978: 210)

Предмет на мојата семантичка анализа е опишувањето на јазичното значење. Важна методска постапка е објаснувањето на поимот на значењето: како и каде се реализира значењето? Кои фактори ја овозможуваат неговата анализа и опишување?

Значењето се реализира во јазичното општење, во комуникацијата, со посредство на јазичните знаци. Со тоа јазичниот знак како носител на значењето е појдовна точка на секое опишување на значењето. Согласно со опишувањето на значенската градба, се согледуваат факторите со чија помош се опишуваат значењата, а со тоа посебно можат да се разграничат значенско поврзаните јазични единици. Во следниот дел ќе претставам дел од теоретските размислувања за јазичниот знак и за описот на значењето, како и за содржинската поделба на лексиконот воопшто.

Значењето (германски / *Bedeutung*, англиски / *meaning*, француски / *signification*, руски / *значение*), не е само централен поим во семантиката, туку воопшто и во лингвистичката наука. Значењето е важна особина на јазикот и на јазичниот систем. Тоа е конституитивно за секој знак, бидејќи материјалните објекти или средства се означуваат преку значењето; имено, нема знак без значење. Различните гледишта за дефинирање на значењето и мноштвото на неуспешни теоретски и методолошки приоди за негово опишување и објаснување, како и моменталното незадоволство во однос на дефинирањето на овој проблем, ги покажуваат тешкотиите од оваа проблематика на сите нивоа на јазикот, но и во областа на филозофијата, психологијата, социологијата како и во модерната логика.

И покрај доближувањето на различните пристапи на многубројните семантички школи за дефинирање на поими „значење“, одделни истражувачи тргнуваат од различни гледни точки за дефинирање на значењето.

Во почетниот период за филозофот Витгенштајн (1958) значењето е посебна јазична употреба. Тој им посветува големо значење на казоналното активирање на јазичната содржина преку говорот. Витгенштајн го преформулира прашањето „*Was ist die Bedeutung*“ (Што е значењето?) во прашањето „*Was ist die Erklärung der Bedeutung (eines Wortes)?*“/Како се објаснува значењето на еден збор?/ Оттука за него важи одговорот: „*Frag nicht nach der Bedeutung, frag nach dem Gebrauch*“/ Не прашувај за значењето, прашувај за употребата/. Поради тоа, во подоцнешниот свој развој Витгенштајн го сваќа значењето како правило на јазичната употреба.

Фрис (1964), кој по своите ставови се доближува до бихевиористичката школа на Блумфилд (1968), во центарот на значењето ја поставува оската стимул-одговор-ситуација и значењето го дефинира како корелација на регуларни стимулси-релации и регуларни повратни механизми на реакциите.

Густав фон Бланке (1973) го разбира значењето како комплексна поврзаност од системски и несистемски врски. Тој ги разгледува значенските категории во поврзаност со шестте јазични функции на Роман Јакобсон (1968). Тој разликува:

1. Интралингвално-парадигматско значење, кое е резултат на системските врски на еден збор кон другите зборови во јазичниот систем.
2. Референцијално значење, кое е резултат на јазичниот контекст и одговорот и се однесува на реалниот и на иреалниот свет.
3. Асоцијативно значење, кое е резултат на психата и имагинацијата на комуникантот.
4. Афективно (емоционално) значење, кое е резултат на интенцијата на говорникот и одговорот на неговиот комуникант. Поимот конотација се поврзува токму со овој вид значење.
5. Ситуативно (прагматско) значење, кое произлегува од контекстуалната ситуација и од социјално-културните конвенции.
6. Стилско (прагматско) значење, кое стои во поврзаност со реториката и има одреден естетски ефект. Тука вообичаено се зборува за стилеме.

За подобро да го опишам значењето и семантичкиот опсег кој се покрива со овој термин (*die Bedeutung*), ќе ја разгледам меѓусебната поврзаност на сите фактори кои учествуваат во комуникацискиот акт, а се однесуваат на различните видови на значењето (Бланке фон Г. 1973).

Од времето на Фердинанд де Сосир јазичниот знак (*signe*) се опишува како знак со две страни: изразна страна-сигнификант (*signifiant, image acoustique*) и содржинска страна-сигнификат (*signifie, concept*). Според де Сосир (1969: 99), комбинацијата на концептот и на акустичната слика се нарекува *знак* и тој предлага да се запази зборот *знак* за да се означи тоталното и да се замени концептот и акустичната слика во однос на означуваното / *signifie* и на означувачот / *signifiant*.

Ако јазичниот знак се состои од содржина и од израз, се поставува прашањето колкаво е учеството на двете страни во формирањето на значењето. Тука се застапува релациониот пристап според кој, значењето се дефинира како заемна поврзаност меѓу содржината и изразот:

„Die Bedeutung besteht in der Relation zwischen einem Zeicheninhalt und einem Zeichenausdruck“. (Шифко 1977: 102)

Притоа, треба да се спомне дека мислениот предмет не го претставува јазичното значење туку она, што со посредство на значењата на јазичните знаци се реферира (однесува):

„The meaning of a word is a means by which we can refer; it is not itself a thing to which we refer, nor can it be reduced in any way to (properties of) the things to which it is applied.“ (Дик 1968: 70 и следн.)

Со тоа се прави разлика помеѓу значењето на еден јазичен знак и можноста да се воспостави врска со предметите на надворешно-јазичната стварност врз основа на неговото значење. Оваа разлика се воведува од Козериу преку термините *значење* и *означено* и тој затоа дава соодветно објаснување:

„Die Bedeutung (...) ist der einzelsprachlich gegebene Inhalt eines Zeichens oder einer Fügung; die Bezeichnung der Bezug auf einen außersprachlichen Gegenstand oder Sachverhalt [...]“. (1969: 105)

Од примерот со *der Sieger von Jena* (победникот од Јена) и *der Besigte von Waterloo* (победениот од Ватерло), Козериу покажува дека значењето и означеното не е едно исто. Во наведениот пример „едно исто лице е означено со спротивно значење“ (Козериу 1969: 105 и следн.). Со други зборови, знаците со различни значења (победник наспроти победен) можат да имаат исто означување, имено ако се однесуваат на ист објект (во овој случај лице) од надворешно јазичната стварност (во овој случај Наполеон).

Земајќи ги предвид семиотски подредените семантички врски меѓу знаците, Вотјак (1971: 26) го застапува мислењето дека јазичните знаци стојат за „свесните содржини“, (*signifie [de Saussure]*) што се отповикуваат при меморирање и слушање, при користење на јазичните форми (*signifiant [de Saussure]*), за меѓусебна комуникација³.

За имплицитното одредување на поимот „значење“ се користат одредени термини: „значење“ се употребува со термините „зборовна содржина“ наспроти „содржина“, „мисловното“ наспроти „мисленото“, „интенција“ наспроти „интендирање“, „правила на употреба“ наспроти конвенција, „концепт“ наспроти „значење“, „означеност“ наспроти „референција“, „именување“ наспроти „дезигнација“, „комуникација“ наспроти „информација“, „смисла“ наспроти „разбирање“.

Помалку или повеќе *експлицитно* одредување на „значењето“ би било можно во теоретски и методолошки рамки со помош на значенските постулати во смисла на дефинирање. Многу често, значењето се одредува како квази-аксиом на семантиката и лингвистиката.

Според горенаведените размислувања, јазичното значење го разгледувам како поврзаност помеѓу јазичниот израз и јазичната содржина. Одговор на прашањето колку двете страни се вклучени во опишување на значењето, дава анализата на нивната меѓусебна поврзаност. Според Де Сосир (1969: 100), можам да кажам дека оваа поврзаност е арбитерна. Имено, според него, врската која го спојува означувачот со означуваното е посредник (арбитер) или уште повеќе, бидејќи тој го подразбира како знак вкупното/тоталното што резултира од асоцијацијата на еден означувач со едно означувано; и уште поедноставно, тој пишува дека јазичниот знак е посредник (арбитер).

Арбитерноста на јазичниот знак значи дека помеѓу една јазична содржина и изразот, преку кој тој е претставен, постои една произволна врска, која не се создава под влијание на надворешнојазичната стварност. Со други зборови, не постои апсолутна неопходност да се претстави одреден предмет преку одреден израз (сп. / герм. / Baum, / мак. / дрво, / англ. / tree). Тоа не значи дека говорителот во комуникацијата би можел да бира лексеми за да означи одреден предмет, како што Де Сосир (1969: 101) понатаму постулира дека зборот *посредник* (арбитер) не треба да сугерира дека означуваниот зависи од слободниот избор на говорителот, односно изборот за означување е немотивиран, т.е. посредникот / арбитерот во однос на означувањето нема никаква природна врска со реалноста.

За мене важен податок е дека врз основа на конвенционално поставените врски преку кои се манифестира врската меѓу сигнификантот и сигнификатот принципиелно, не

---

³ Vgl. Ullmann (1969:23): [...] la signification est le rapport d'evocation reciproque qui unit le nom et le sens "; Schmidt (1969:49): „Die Bedeutung ist ein relationaler Begriff [...]“; Brekle (1974: 23): „Die Beziehung, die zwischen Zeichenformen und dem Gemeintem besteht, wird semantische Beziehung genannt [...]“.

може да се исклучи страната на изразот (изразната страна) од структурата на исказот. Според тоа, содржинската страна треба да се разгледува како независна од изразната страна; последната служи како *image acoustique* (Де Сосир 1969: 99) да се препознаат различните содржини.

Од досега напишаното следува дека сигнификатот како репрезентат на содржинската страна мора да стои во средиштето на семантичката анализа, додека сигнификантот како претставник на изразната страна нема улога во опишувањето на значењето (Шифко 1977: 104).

Мојата цел е да се постигне единствена содржинска страна за опишување, со која значенски поврзаните јазични единици би можеле меѓусебно да се разграничат. За тоа е неопходно да се разгледа поблиску внатрешната структура на сигнификатот.

4.1. Комплексниот сигнификат

Во најголем дел од случаите не се работи за сигнификат со едноставна структура, туку за комплексна единица, што може да се разгледува како сума (збир) од можните значења на еден јазичен знак.

Сигнификатот што му припаѓа на сигнификантот може, во основа, да опфати повеќе значења, т.е. може да биде семантички хетероген. Ова се означува како повеќезначност на јазичните знаци. Врската меѓу сигнификантот и сигнификатот се заснова на тоа дека на единствениот сигнификант одговара комплексен и структуриран сигнификат (Шифко 1977: 105). Тука би можело да се работи за полисемија или за хомонимија: кај полисемијата, во принцип, се поаѓа од еден јазичен знак, на кој можат да му се припишат различни содржини; додека кај хомонимијата се поаѓа од два или повеќе знаци, кои имаат само ист израз⁴. Јазичниот знак, пред сè, кога се работи за повеќезначен збор, по правило, не се користи истовремено со сите свои значења бидејќи сите значења не се истовремено важни за комуникацијата. Обично, јазичните знаци се употребуваат со едно од своите значења, а во поглед на другите јазични знаци се во одредена значенска поврзаност. Јазичните единици што се содржински поврзани, во нивното ограничување, за поблиско одредување на видот на содржинската поврзаност, не се анализираат само комплексните сигнификати, туку и оние структури каде што постои содржинска поврзаност. Ова го појаснувам со следниов пример:

Сигнификатот на *Anfänger* според Duden (1982 s.u. *Anhänger*), ги опфаќа следниве содржини:

- 1) лице, припадник, приврзаник кон одредена работа, политички правец, партија и др.
- 2) кола без сопствена придвижувачка сила,
- 3) украс на синџирче,
- 4) беџ со име, адреса или број што се става на багаж. Ако сакам да создадам содржински поврзани единици со *Anhänger* за да се опишат и да се разграничат врските што постојат меѓу нив, ги добивам следниве можности: *Fan, Mitglied, Vertreter, Verfechter, Lastwagen, Planwagen* што се поврзани со второто значење: *Kette, Ohring, Armband, Brsche, Ring* што се поврзани со третото

---

⁴Zur Polysemie bzw. Homonymie vgl. auch Ullmann (1969: 199-235), Gauger (1970: 81f), Schifko (1975: 37ff., 1977: 177-185).

значење и *Schild(chen), Aufkleber, Etikett* врз основа на неговото четврто значење.

Јасно се гледа дека *Anhänger* може да се спореди со значењата на нему сличните зборови по содржина и стои со нив во одредена релација. Кој е типот на оваа релација (дали се работи за синонимија, антонимија, комплементарност, хиперонимија и др.) се дознава од анализата на значењето и од значењето кое се заснова на значенските врски; кои се можните значења и значенски врски сами по себе, во основа, не е толку важно. Од тоа произлегува дека комплексниот сигнификат не може да биде предмет на анализа, која има за цел да ги опише значенските врски меѓу содржински поврзаните јазични единици, бидејќи како претставник на целата содржинска страна поседува значења или во основа, може да ги содржи значењата, кои не се искажуваат врз основа на типот на врските. Опишување на значењата, што се содржат во еден сигнификат (и врз основа на тоа можни се различни значенски врски), е задача на семантиологијата, каде почетна точка е означувачот и каде се изучуваат односите кои ги обединуваат означуваните содржини кои може да ги изрази тој означувач (Кронсер 1968).

Со тоа се покажува како неопходност, во основа, комплексната содржинска страна на еден јазичен знак, понатаму да се расчлени на помали единици што претставуваат различни содржини на еден сигнификат. Заслуга на Хегер (1964: 515) е семиотскиот триаголен модел (кој потекнува од Огден и Ричардс, а се состои од симбол, референт и мисла за референтот) да се прошири во трапез (Lautkontinuum, Monem, Signifié, Semem, Begriff, Sache). Ако една семема се совпаѓа со поимот, во мноштвото случаи се тргнува од тоа дека на содржинската страна (signifie) можат да се подредат две или повеќе семеми.

Преку анализата на семемските структури е можно поблиску да се одредат значенските врски и со тоа да се направи разграничување на содржински поврзаните јазични единици (сп. Хилти 1971: 251, Вотјак 1971: 31 и натаму). За мојата цел е корисна и оперативната описна единица-семемата.

4.2. Статусот на семемата како моносемна содржинска единица

За разлика од сигнификатот, кој покажува хетерогена значенска структура, семемата е содржински хомогена единица и претставува една од можните содржини на сигнификатот. Според Хилти, различните значења на една лексема во речникот одговараат на различните семеми:

„In einem guten Wörterbuch treten diese Sememe als verschiedene sogenannte Bedeutungen eines Wortes auf.“ (1971: 251)

Сигнификатот може да биде расчленет на повеќе семеми, како што јазичниот знак има различни значења. Во мојот пример *Anhänger* (в.т. 4.1.) содржините би биле „лице“, „автомобил“, „украш“ и „знак“ како единствени семеми на сигнификатот. Со тоа, семемата може да се смета како моносемна содржинска единица: таа ја претставува содржинската страна и за разлика од сигнификатот, се активира во конкретен говорен акт како заедничко значење во свеста на говорителот, т.е. слушателот. Во реченицата *Der Anhänger ist kaputt*, *Anhänger* може да се однесува на: приколка, синџирче или евентуално на беџ и точното значење би се согледало преку контекстот или ситуацијата. Единствено во играта на зборови, контекстот е така конструиран што овозможува актуелизирање на повеќе или на сите содржани семеми во сигнификатот. Можам да заклучам дека актуелизираната содржинска единица е семемата.

Согласно со ова, се осврнувам на поимот за лексемата, како што тој е применет и опишан кај Козериу (1967: 294) за означување на содржинската единица:

„Jede in der Sprache als einfaches Wort gegebene Einheit ist inhaltlich ein Lexem.“

Оваа дефиниција, содржински гледано, не е доволно прецизна. Дали со „als einfaches Wort gegeben Einheit“ станува збор за сигнификат, т.е за целата содржинска страна на еден јазичен знак, или за моносемна, еднозначна содржинска единица? Во првиот случај би бил мојот пример *Anhänger*, единствената лексема, што опфаќа повеќе содржини (полисемија), а во вториот случај би можела да прифатам четири лексеми (хомонимија). Ми се чини дека првата можноста е поверојатна. Лексемата може да се означи како лексичка реализација на сите содржини опфатени во сигнификатот или на содржините претставени преку еден сигнификант. Содржински тој одговара на покомплексен сигнификат: бидејќи овој во основа е моносемен, т.е еднозначен, со тоа хомогена е и неговата содржинска страна.

„Ein Semem ist der in einem Text aktualisierbare Anteil eines Lexems an dem Inhalt einer Äußerung“ (Паш 1971: 331)

Оваа поставка води до следново сознание: една лексема може, во основа, да има повеќе, делумно или целосно, различни содржини и согласно со тоа да стои во различни врски со другите единици. Со тоа, лексемите го исполнуваат условот, како и сигнификантите, да ја претставуваат само онаа содржина, што во основа ја има значенската врска.

Значенските врски важни за содржинската поделба на лексиконот не се засноваат на лексемските, ниту на сигнификантните структури, туку на семемските структури.

За да може да се претпостави начинот како е поделен лексиконот, треба да се реализираат семите кои припаѓаат на одредено зборовно поле и да се опише нивната заемна поврзаност. На овој начин се истражуваат лексичките структури на лексиконот. Вотјак во овој контекст зборува за семантичките макроструктури, кои се претставуваат како „парадигматски и синтагми и врски меѓу семемите“ (1971: 58). Опишувањето на макроструктурата треба да опфати:

- а) опишувањето на опозициските семантички релации меѓу содржински поврзаните семантички единици (парадигматска димензија), и
- б) создавање на колокации, кои се однесуваат на реченичното ниво (синтагматска димензија).

Притоа, како што покажав, се анализираат комплексни сигнификати или лексеми, и нивните семеме, кои како хомогени содржински единици го претставуваат само значењето, врз основа на нивните опозициски врски.

Компонентите од кои се состои една семема и на кои таа може да се расчлени, се нарекуваат семантички компоненти, семантички особености или семи и тие имаат дистинктивен карактер. Според Потие (1964: 124), семата е најмалиот семантички дистинктивен дел. Семема е група на семи, а најмалата разлика помеѓу две семеме е една сема.

Исто така и Грејмас ја опишува семата како значенски конститутивен елемент и го разгледува значењето како „збир на семи s_1, s_2, s_3 “ (1966: 27). Расчленувањето на јазичното значење на најмали составни делови се нарекува семска анализа (семна анализа или анализа на семите). Се работи за создавање поединечни семи на една семема.

Семемата понатаму се расчленува (микроструктура) и преку неа можат да се разграничат други семеми со цел да се откријат значенските врски помеѓу нив (макроструктури), на пр.: синонимија, антонимија, комплементарност, хиперонимија и хипонимија, додека, пак, семите се минимални значенски компоненти. Семата како најмала значенска компонента на една семема има потенцијално разликувачка (дистинктивна) значенска функција и со тоа има решавачка улога при одредувањето на значенските врски. Таа е помошен инструмент за разграничување на содржински поврзаните јазични единици. Во понатамошниот дел се обидувам да ги разјаснам поделените ставови за семата и да поставам мое гледиште за ова прашање.

4.2.1. Статусот на семата

Семите како минимални дистинктивни содржински компоненти (Потие, 1964: 124), според Шифко (1975: 49), немаат примарна задача да го опишат потполно значењето на јазичниот знак, туку да ги разграничат семемите едни од други (тие се, пред сè, содржински поврзани). Различни мислења за семата се јавуваат посебно околу прашањето дали семите имаат јазичен или надворешнојазичен карактер.

За јазичниот карактер на семите говори нивната дефиниција како дистинктивни фактори. Значенските компоненти кои не зависат од јазично иманентните структури, се надворешнојазични ментални единици, и Хегер (1969: 167), на пример ги означува како ноеми. Тој ги опишува семите и ноемите како ментални единици на содржинско ниво, кои стојат во иста врска кон сигнификатот и семемите⁵.

За надворешнојазичноста на семите сведочи фактот дека семемите настануваат преку специфичната комбинација на различни видови семи во јазичните единици. Во оваа смисла, Хилти е убеден во надворешнојазичноста на семите (1971: 254). Тој ја потпира својата теза на резултати од анализата на семите, која ја врши за германскиот збор *Tag* и францускиот збор *jour*. За *Tag* и *jour* тој создава идентични семи <единица време> (време додека Земјата се врти околу својата оска) и <светлина> (Хилти 1971: 254).

На сличен начин, Вотјак ги опишува семите како „мали содржински елементи и како содржинско-ноетски, апстрактни елементи, како основни елементи на отсликување на реалноста во човековата свест, можат да се сметаат со голема веројатност како универзални“ (1971: 222) и „во јазично специфичниот избор, број и редослед ја градат семантичката микроструктура на семемите“ (1971: 232)⁶. Шифко ги разгледува семите, пред сè, како „содржински атоми“, кои се изведуваат од јазичната структура и од конвенциите на јазичната заедница, т.е. тие се поврзани со јазикот, како специфични диференцијално-идентификаторски семи“ (1977: 107). Универзалноста се смета како „теоретски мислена и како делумен аспект на јазичните универзалии воопшто“ (1977: 107). Со ова може да се потврди гледиштето дека во основа може да има јазични, но

⁵ Концептот за ноемите (griech. *noeo* – ‘ich erkenne’, ‘ich begreife’) поаѓа од фактот дека ноемата е најмала интерлингвална единица на восприемањето и е содржана и опишана во еден ноематикон. Овој концепт се застапува, пред сè, од Г.Ф. Мајер (1980: 652).

⁶ In diesem Sinne betrachtet Klare (1975: 165f.) die Seme als universell, “nicht universell dagegen und damit unterschiedlich von Sprache zu Sprache ist ihre Auswahl und ihre Anordnung, ihre Bündelung zu bestimmtem Sememen”. Vgl. auch Ludi (1975: 171): “In der Tat betrachten wir mit einem großen Teil der neueren Forschung die Seme als außereinzelsprachliche Semantebausteine”.

надворешнојазични семи и целта е да се избегне термилошка диференцијација помеѓу нив. Така, Хилти (1971: 51) смета дека не е неопходно да се прави разлика меѓу (јазични) семи и (надворешнојазични) ноеми, бидејќи меѓу нив не постои значенска разлика, туку само разлика во редоследот, што се согледува во јазичната споредба. Според мене, наместо поголемата сема да се означи како „ноема“, можам умешно да ги избегнам двата термина и е подобро да ја означам разликата со термините „сема“ и „сем(ски)-комплекс“. Анализа на оваа разлика во рамките на студијата не е неопходна, бидејќи за употребата на една јазична единица не е важно дали една сема е јазично условена. Тука често се доаѓа до несогласувања. Хегер вели дека категориите „надворешнојазични“ и „минимално-дистинктивни“ не се исклучуваат, т.е. „може да постојат ноеми, кои истовремено се и семи и обратно“ (1969: 167). Од овие причини, поимот за семата во поглед на овие категории останува отворен. Јас ги разбираам семите како јазични или надворешнојазично условени минимални значенски компоненти, кои служат за содржинското разграничување меѓу јазичните единици.

Бидејќи оваа студија е контрастивна, како неопходен предуслов за натамошна анализа, сметам дека се можни надворешнојазични семи. Независно од тоа дали семите ќе се разгледуваат како јазични или надворешнојазични елементи, се поставува проблемот на нивното опишување: семите, како и ноемите, можат да се претстават само со јазични средства, бидејќи јазикот може да се претстави само со јазик. Тоа значи дека предметот на испитување е воедно и инструмент на опишување. За да се избегне проблемот околу статусот на семите, пристапот мора да биде поинаков отколку оној на испитуваните јазични единици: за таа цел правам разлика меѓу јазикот-објект (објектниот јазик, јазикот како објект, примарниот јазик) и мета-јазикот.

„ ‚Primär Sprache‘ ist die Sprache, deren Objekt die nichtsprachliche Wirklichkeit ist. ‚Metasprache‘ ist eine Sprache, deren Objekt ihrerseits wieder eine Sprache ist, die von der Metasprache bezeichneten ‚Sachen‘ sind die Elemente der Primärsprache (oder, allgemein, einer Sprache)“. (Козериу 1970: 20 и следн.)

Семите претставуваат средство за опишување и со тоа се метајазични, но безусловно не можат да бидат поврзани со поединечен јазик. Статусот на семите, според тоа, е метајазичен, додека оној на семемите е објектно јазичен (Шифко 1975: 53).

4.2.2. Различни видови на семи

Семите можат да бидат од различен вид и можат да се разгледуваат на сосема различни нивоа на јазикот. За да се добие јасна дефиниција за семемите, семите мора да се поделат така што „секоја сема од друга да се разликува барем по една компонента (принципот на дистинктивност), а освен тоа, нивното значење треба да биде експлицитно одредено“ (Шифко 1977: 162 и следн.). Со тоа, посебно семски-карактер имаат факторите кои се одговорни што јазичниот знак го манифестира своето значење во една конкретна јазична употреба. Овие фактори се манифестираат преку разликите (а не опозициите) што постојат меѓу конкурентните јазични единици.

„Diese inneren Unterschiede machen die Architektur der Sprache aus. Innerhalb einer solchen Architektur kann man nicht von Oppositionen, sondern nur von Verschiedenheiten sprechen, die sich zwischen den einzelnen Ebenen ergeben“. (Козериу 1973: 40)

Разликите се важни значенски обележја и се разликуваат како важни дистинктивни белези (признаци). Тие влијаат на употребата на јазичните единици и на тој начин на нивното значење. Козериу го означува целокупниот систем на јазикот како структура на јазикот, кој се карактеризира преку опозициите; разноликоста од дијатопски,

дијастратични и дијафазни супсистеми на јазикот како *архитектура на јазикот*. „Еден историски јазик“, според него, никогаш не е единечен јазичен систем, туку е „дијасистем“: сума од јазични системи помеѓу кои постојано владее коегзистенција и интерференција (меѓусебно влијание). Вандрушка ја потенцира идејата дека нашите јазици не се моносистеми, т.е. дека секој јазик е, всушност, конгломерат од јазици; секој јазик е полисистем (во: Хајдрун 1987: 219 и следн.). Хетерогеноста на јазикот се состои, според него, од разликите на географските распространетости на различните единици (регионални јазични варијации), од разликите во социо-културните слоеви на една јазична заедница (социјални варијации) и од разликите во видовите на модалитетот на изразувањето (функционално-јазични варијации). Ограничувањето на така грижливо одбраниот јазичен систем, кој е хомоген во однос на дијатописките, дијастратичните и дијафазните разлики, ми се чини како многу строго ограничување на поимот за систем. Овие аспекти спаѓаат, сепак, во структурата на лексиконот. Говорениот јазик, најчесто, не се потпира на одреден функционален јазик.

Јас се дистанцирам од Козериуовото сфаќање според кое, само јазичните знаци кои припаѓаат на исто рамниште можат да стојат во меѓусебна опозиција. За да се опишат структурите на еден лексикон, јазичните единици мораат да се анализираат според можните дијатописки, дијастратиски и дијафазни разлики и да се споредат меѓу себе. Според тоа, регионално ограничената употреба, како и припадноста кон одредено јазично ниво или одреден регистар, влијае на индивидуалната област на една јазична единица и со тоа се даваат неопходните услови за употреба. Ова гледиште го застапува и Шифко (1977).

Поаѓајќи од фактот дека еден и ист објект може да се именува со различни лексеми, кои покажуваат суптилни разлики во однос на своето значење, во однос на конотативните значенски нијанси, местото во јазичниот систем и во однос на стилот на изразување, се надоврзувам на стилските карактеристики со кои се изразуваат различни значенски варијанти кај различни единици.

Во стилски добрите реченици се наведени стилските, т.е. регионалните или стручните карактеристики на јазикот, со цел да се дадат неопходните насоки на корисникот за негова правилна употреба⁷.

---

⁷ Во Дуден-овиот речник (1989: 9) се набројуваат следниве стилски објаснувања:

<*bildungssprachlich*> Најчесто се работи за странски зборови, што не припаѓаат ниту на стручниот јазик, ниту на разговорниот јазик.

<*gehoben*> Овој начин на изразување, во кој припаѓаат зборовите како *Anlitz* и *Haupt*, во секојдневната писмена или говорна комуникација звучат свечено или вообразено.

<*dichterisch*> Тука спаѓаат зборови од старата поезија и денес се застарени или можат да се користат со старомоден стил, како на пример: *Aal*, *Odem*. Неутралните зборови од овој тип не се означени. Во рамките на општите јазични нивоа постојат следниве потстиливи:

-*разговорен* - Така се нарекува начинот на изразување што е вообичаен за сојдневната, семејната и доверливата јазична комуникација меѓу луѓето, на пример: *flitzen*, *beschickern*, *gewieft*.

-*салоп* – Зборовите што се карактеристични за разговорниот стил на комуницирање и каде не се почитуваат конвенциите во јазичното однесување, на пример: *armleuchter*, *bekloppt*.

-*вулгарен стил на говорење* (непромислен, незграпен стил на изразување). Спаѓаат зборови од уличната комуникација со многу низок изразен стил, на пример: *Fotze*, *vögeln*.

Освен стилските називи, се среќаваат и просторни (географски) поделби, како на пр.: <северно германски>, <јужно германски>, <швајцарски> или <австриски>, кои во секој случај служат како ориентација за правилна употреба. Ако нивната употреба се прошири на поголема област и притоа недостига поопшт стручен израз, зборовите се означуваат како регионални /на пр.: *fegen und kehren*/ (Duden 1989: 9). Секоја карактеристика е значенска и конструктивна и ја условува употребата на јазичниот знак под одредени услови за користење / некористење на една или друга јазична единица.

Шипан (1992: 52) во овој контекст пишува за т.н. „стилски карактеристики“ кои во речениците го одразуваат нашето знаење при употребата на лексемите во одредените комуникациски услови. Познавањето на овие компоненти, овие стилски карактеристики, дава придружни (дополнителни) информации кон значењето на една единица и тие можат да се сфатат како конотации. Тука се увидува широкото поле на преклопување на областите кои ги покриват лексикологијата и стилистиката. Во опсежните реченици се среќаваат насоки за можностите за употреба на една лексема и ограничувањата за нејзината употреба.

Липка (1977: 112) согласно со стилските особености, пишува за „конотативните признаци (белези)“ и забележува дека тие и покрај тоа што се со помало значење, имаат дистинктивна функција „бидејќи нивното присуство или отсуство ја прави јазичната единица поинаква“. Така, стилските обележја можат да се посматраат како цврсти значенски составни делови, односно како „инхерентен дел на лексемите“ (Липка 1977: 112). Тие се решавачки за адекватноста на еден израз во одредена ситуација и со тоа ја определуваат употребата на јазичните единици.

Со тоа стилските особености можат, во основа, да се третираат како семи, бидејќи тие спаѓаат во факторите, врз чија основа одредени семемии се разликуваат од други содржински поврзани семемии. Освен тоа, постојат семи кои се разликуваат меѓу себе според својата денотативна вредност. Липка (1977: 111) ги означува овие семи како „дистинктивни особености“ и ги разгледува како најважни компоненти „бидејќи тие функционираат директно во опозиција и во дистинкција со лексичките единици“. Тие се, всушност, значенски разликувачки особености.

Претставниците на структурната семантика (Потие, Грејмс, Козериу, Гекелер) разликуваат семи и класеми. Според Потие (1964: 125), класемата ја карактеризира припадноста на семемите кон општите семантичко-функционални класи: анимација, континуитет, транзитивност и сл. Со класемите се дефинираат семантичките класи (Потие 1964: 124). Во една подоцнежна студија Потие (1967: 24) ги дели денотативните семи на „специфични семи“ и „генерички семи“. Според него, специфичните семи дозволуваат една *круша* да се разликува од една *праска* или пак, од една *кајсија*. Генеричките семи означуваат припадност кон една општа класа, како што е „материјал“, „дисконтинуитет“, итн.

Сите специфични семи на една семема градат семантема⁸, а сите генерички семи градат класема. Семантемата (збир на специфични семи), класемата (збир на генерички семи) и виртуемата (збир на конотативни семи) ја градат семемата. Според Козериу (1967: 294 и следн., 1968: 11), јазичните единици припаѓаат на иста класа, доколку допуштаат иста лексичка и/или граматичка комбинација. Особеностите како <живо>, <неживо>, <човек>, <животно> се класеми: тие влијаат на способноста за

---

⁸ Оваа дефиниција за семантемата не е во согласност со дефиницијата што ја дава Хилти (1971: 251), според кој, семантемата е збир од сите семи на еден знак.

комбинација на семемите на синтагматско ниво. Германскиот глагол *essen*, го содржи класемот <за луѓе>, т.е. се комбинира синтагматски со називи за лица, додека глаголот *fressen* се однесува на животни и се комбинира со називи за животни. Истото важи и за **Mund** (класема за луѓе) наспроти **Maul** (класема за животни). Класемите со тоа поставуваат селективни ограничувања, бидејќи дозволуваат одредени колокации на јазичните единици. Бидејќи овие комбинации се манифестираат на синтагматско рамниште, класемите можам да ги означам како синтагматски семи.

4.2.3. Ортографско претставување на семата и семемата

Правописните знаци, кои се користат за ортографско претставување на семата/семемата, а кои јас ги сртнав во анализираната литература, се следниве: Борисевич (1998) ја претставува семемата со кои загради / /, додека семата со наводници „ “. Во нашите дискусии и разговори на оваа тема тој користеше и средна (математичка/аглеста) заграда [ ] за претставување на семемата. Шипан (1992) семата ја претставува со полунаводници ‘ ’, додека семемата ја претставува во курзив (во одредени примери, таа ги претставува и семата и семемата со полунаводници ‘ ’). Никодиновски (1992) ја претставува семемата со знакот << >>. Вајс (1998) ја претставува семата со знакот помало и поголемо < >, а семемата во курзив. Јас го користам, во основа, нејзиниот начин на претставување на семемата и семата.

4.3. Јазичното и надворешнојазичното

Често се тргнува од фактот дека опишувањето на значењето може да повлече со себе јазично иманентни критериуми (Козериу, Гекелер). Една од тешкотиите при утврдувањето на различните особености на значењето се чини дека е одредувањето на границата меѓу јазичното и надворешнојазичното. Козериу (1970: 9) во оваа смисла разликува знаење за ‘предметите’ (надворешнојазично знаење) и знаење за јазикот (јазично иманентно знаење). Мора точно да се дефинира кои структури треба да се припишат на содржинската страна (*signifie*), а кои семантички асоцијации на нејазичната анализа на објектите и на особината (својството) на вистинските/реалните предмети (Козериу 1970: 9). Со тоа треба да се потврди дека кај опишаните структури се работи за јазично структурирање, т.е. во јазикот и од јазикот дадената поделба на една јазична област, а не за структурите кои се дадени од надворешнојазичната стварност. Структурирањата на научната и техничката терминологија, според Козериу, не се јазично условени, туку се поставени преку врските и условите во односната наука или техника. Нивните ограничувања се идентични со ограничувањата на објектите и со тоа ги дефинираат или се дефинираат преку објективни критериуми, т.е. соодветните особености на ‘вистинските објекти’ (Козериу 1970: 10).

Во овој контекст Шипан (1992: 154 и следн.) го опишува истоимениот проблем со терминологиите *значење на зборот* од една страна и *стручно значење*, од друга страна, мислејќи притоа на јазичното и надворешнојазичното. Според неа, не постои остра граница меѓу овие два поима бидејќи користиме терминологиите на јазичниот материјал во стручниот јазик со помалку или повеќе точно дефинирано значење. Од популарноста на јазичниот материјал ќе зависи дали термилошките единици ќе навлезат и ќе опстанат во една јазична заедница. Границата меѓу значењето на зборот во една јазична заедница и она на стручниот јазик се поместува. Вихтер (1986) пишува за *стручно значење* и за *лаичко значење*. Имено, се работи за зборови што освен стручното имаат и општојазично значење, како на пример, *Masse* (физика); *Norm* (етика), *Laut* (лингвистика), *Pflanze* (биологија), *Menge* (математика).

Одредени недоследности и нејасноти во однос на меѓусебната поврзаност на општојазичното значење и стручното значење на еден збор илустрирам со еден пример презмен од HDG. Значењето на лексемата *Blut* е опишано како: „црвена течност која се движи како резултат на работата на срцето во крвните садови на луѓето и на животните, составена од крвна плазма и цврсти крвни клетки, бели и црвени крвни зрнца, кои исполнуваат функција што е од витално значење“ (1984: 194). Краткото опишување на значењето на лексемата *крв* во DUDEN–овиот речник е преку одредување на денотативното значење, и тоа како: “црвена метаболна течност во телото на луѓето и на животните“ (1989: 271).

Ако појдам од тоа дека семите имаат задача точно да ги одредат јазичните единици за да можат да се применат комуникациски соодветно, тогаш можам да ги извлечам надворешнојазичните од типичните ситуации, каде што јазичните единици исполнуваат одредена комуникациска функција и се обидувам од тоа да изведам значенски карактеристики. Така, типичните комуникациски ситуации се како замена за семантичките особености. Во оваа смисла ја интерпретирам Паризиовата дефиниција за семата, според која, семантичката компонента е принцип на класификација, односно сопственост, во секоја смисла, која може да биде поседувана од еден предмет, настан, дејство, процес, ситуација, состојба итн. (Паризи 1972: 118).

5. Лексичко–семантички систем и текст

Јас го преземам гледиштето на Де Богранд & Дреслер (1981), Сандиг (1986), Агрикола (1977), како и на Фивегер (1976), според кои, лексичките единици се јазични елементи во лексиконот и во текстот. Видот на лексичко–семантичките врски во системот ги отсликуваат оние семантички врски што вообичаено се создаваат при јазичното општење. Ако го насочам моето истражување кон лексичко–семантичките врски во текстот, стигнувам до анализата и до реконструкцијата на типовите на врските кои се важни за создавањето на текстот и поставувањето на семантичките зависности. Притоа, под поимот *текст* подразбирам дел од пишаниот или усмениот јазик, преку кој јазично е поставена релативно затворената содржинска единица за реализација на една комуникациска цел. Текстот е создаден преку заемните врски на лексичките единици, кои како типови се вкоренети во целиот јазичен систем. Се работи, всушност, за изотописки ланци (низи) познати во текстуалната лингвистика и како семантички сплетови, ланци (споеви, синцири). Агрикола (1975: 28) користи важни лексички термини, како на пример: изотопија (континуитет и подобрување на содржината) наспроти топик (минимални парови на лексеми, кои стојат во постојани семантички врски и со тоа ја поставуваат изотопијата на текстот). Агрикола пишува и за семантичките единици кои имаат својство за замена (супституција). Притоа, тој пишува за анатомијата, контрастот и лексичкото парафразирање, но ми се чини многу попрактично овие појмови да се прошират на регуларните семантички врски.

Всушност, се работи за синтагматски врски, кои во јазичниот систем се среќаваат како валенција, компатибилност и инкомпатибилност. Лексиконот го разгледувам како отворен систем, чии елементи стојат во меѓусебни функционални и формални врски. Уште од Де Сосир е вообичаено, системските врски да се класификуваат во парадигматски и синтагматски релации. Парадигматиката и синтагматиката се условуваат една од друга. Накратко, давам приказ на парадигматските и на синтагматските врски на јазичните единици.

5.1. Парадигматски врски

Во моите анализи се ограничувам на лексичките парадигми, каде што лексичките елементи се единици кои се поврзани во лексемски групи, можат да покријат различна област и да имаат различен квалитет и интензитет. Во еден текст, во конкретен

комуникациски акт, лексемите со посредство на овие врски можат да се употребат како синоними за ист референт, односно да се заменат една со друга, кои надвор од контекстот не се семантички идентични. Овие релации ги разгледувам во склоп на јазичниот систем. Понатаму, анализите ги темелам на фактот дека парадигматските семантички врски постојат не само меѓу лексемите, туку и меѓу нивните лексичко–семантички варијанти. Еден и ист збор може да биде член на различни парадигматски групи; тогаш станува збор за моносемни единици (на пр.: *Jugend: Lebensalter und Altersgruppe*).

Лексичката парадигма ја сочинуваат лексеми, кои можат да имаат исто место во говорната низа, врз основа на идентично семантичко јадро.

Парадигматските групи можат да бидат толку поголеми, колку што имаат помалку заеднички карактеристики. Опсегот на парадигматските групи се протега од зборови со апсолутен идентитет во однос на значењето, до лексеми кои имаат неколку денотативни заеднички карактеристики и се јавуваат во ист контекст, како на пример: називи за лица, називи за роднински врски, глаголи кои означуваат движење, именки за квалитет, именки кои означуваат дејствување, збирни именки, глаголи кои означуваат давање, придавки кои означуваат материјал, како и називи за бои. Ваквите групи често се нарекуваат со терминот ‘зборовно поле’ и често се предмет на семантички и на лингвистички испитувања.

Со ова мислење можам да ги задоволам своите анализи. Не го усвојувам во целост методот за зборовното поле и сметам дека е неопходно тој да се поврзе со синтагматски ориентираната анализа на контекстот бидејќи јазичните знаци не можат содржински да се дефинираат само преку нивното заедничко јавување со другите јазични знаци на текстуално ниво.

Диференцијалниот принцип на зборовната теорија треба, во секој случај, да се разгледува комплементарно во однос на контекстуалната анализа, при што треба да се разгледуваат и синтагматските врски.

5.2. Синтагматски врски

Анализата на синтагматските врски се поставува како цел во моите проучувања, и таа се покажа како неопходна при описот на јазичните единици во нивната функција и во комуникацијата, како и при нивното значенско разграничување.

Темелејќи се на Лајси (1975: 119), го разгледувам значењето како „дозволен услов за употреба на зборот“. Зборовите, кои служат за комуникациската цел, по правило, не се изолираат, туку се употребуваат вградени во текстови и во реченици. Од тоа произлегува дека покрај проучувањето на парадигматските врски треба да се врши истражување и на синтагматските врски.

Со синтагматските врски се поврзани единиците (елементите) меѓусебно, едни со други. Секоја лексема содржи морфо-синтаксички и семантички особености, кои го одредуваат местото на лексемата во низата. Јавувањето на еден елемент во текстот е, всушност, реализација на неговите синтагматски особености. Притоа, треба да споменам дека реалните синтагматски врски не се само семантички и граматички, туку и комуникациски условени или ограничени, исто така.

Јас тргнувам од фактот дека употребата, т.е. неупотребата на една јазична единица во одредена ситуација, може да каже нешто за значењето, пред сè, кога се работи за разграничување на содржински поврзаните единици. Лајси (1975) во контекстот на опишување на синтагматските врски пишува дека мора да постои семантичка

конгруенција помеѓу именката и глаголот, субјектот и предикатот, како и предикатот и објектот. Компатибилност значи „подносливост“, инкомпатибилност значи „неподносливост“; и обата поима можат да бидат условени од семантичката валенција, т.е. семантички условената способност на една лексема да бара пополнување на „празните места, местата за аргументите“ кои бараат одредени семантички партнери. Лајси (1975: 71) ја означува способноста за семантичко поврзување како семантичка конгруенција.

Потпирајќи се на Лајси (1985: 39) понатаму се ориентирам на прашањето: „Во кои услови можам да го употребам зборот X?“ Условите за употреба најдобро можат да се одредат преку анализата на контекстот, т.е. преку посматрање, систематизирање и анализа на комуникациската ситуација, каде што се јавуваат јазичните единици.

Емпириската основа би требало да биде корпус што се состои од автентични текстови, со што се овозможува работа со реалната јазична употреба, а не корпус од вештачки конструирани примери.

Контекстуалната анализа се покажува како реално и како помошно методско средство при создавањето на дистинктивните признаци на содржински поврзаните јазични единици.

Единицата на семантичката анализа е семемата бидејќи таа ги претставува оние рекурентни содржински единици, што можат да се расчленат на помали дистинктивни белези (семи), со кои се разграничуваат содржински поврзаните семеми и се опишуваат содржинските структури. Но, исто така, една семема е содржински варијабилна и може согласно со контекстот да актуелизира друга нијанса на значењето. Улман (1969: 139) ја опишува оваа појава како „мноштво на аспекти“ и притоа ги претставува различните варијанти на една семема како „различни нијанси на едно исто значење, а не на еден збор“. Различните семеми на еден сигнификат Улман ги разгледува како „различни значења на еден ист збор“, додека семемата како едно исто значење. Едно исто значење може да се јави во различни варијанти, од кои секое во својот контекст (опкружување) е важечко.

Од двата аспекта се гледа дека во основата на семемските варијанти се наоѓа една иста семантичка супстанца, која содржи одредена содржинска условеност, имено, во конкретниот говорен акт актуелизирано значење. Различните семемски-варијанти се разликуваат преку нивното јавување во различни контексти. Преку примерот од Улман го разјаснувам ова гледиште. Имено, според него, *здрав човек* е ‘некој чиј организам не е болен’, додека *здрав воздух* е ‘воздух кој има благопријатно влијание на здравјето.’ Само контекстот може да одлучи кој од различните аспекти ќе се актуелизира (1969: 97).

Тука накратко ги опишувам варијантите на семите на лексемата *gesund*. Преку анализата на составните компоненти би можела да формулирам: Семемата на *gesund* во првата употреба ја актуелизира семата <се наоѓа во состојба на здравје / е здрав> и се однесува на: *ein Mensch, ein Herz, ein Aussehen* и сл. *gesund* во синтагмата *ein gesunder Menschenverstand* може да има значење ‘здрав разум’; потоа *gesund* може да е иронично употребен во синтагмата *das ist ihm sehr gesund* со значење ‘така и му треба’, потоа во синтагмата *sich einer blühenden Gesundheit erfreuen* може да има значење ‘здрав како дрен’ и сл. Заедничката семантичка супстанца би била „здравје“. Значењата се актуелизирани преку контекстот, т.е. преку зборовите на кои се однесуваат.

Со друг пример Улман покажа дека семемските варијанти во друг јазик можат да имаат друго лексичко соодветство. На пример: „l’homme est mortel” vs. “maladie

mortelle" (1969: 139). Додека *l'homme est mortel* (човеком не е вечен / е смртен!) би се превело на германски со *der Mensch ist sterblich*, тогаш би требало и *une maladie mortelle* (фатална болест) да се преведе со *eine tödliche Krankheit* (смртоносна болест). Во германскиот јазик нема лексичка единица што ги обединува двете семемски варијанти на *mortel*. Семната структура на една семемска варијанта на *mortel* одговара на семната структура на *sterblich*, додека пак, семната структура на другата семемска варијанта одговара на *tödlich*. Изборот на германските соодветства зависи од лексичката единица на која тие се однесуваат.

Од кажаното треба да биде јасно дека контекстот е еден од најважните елементи за семантичката анализа бидејќи јазичните единици добиваат одредено значење само на ова ниво. Од контекстот ќе зависи, кои можни семемски варијации ќе се реализираат, т.е. кое значење ќе се добие. Без контекст може да се зборува за семантички виртуелности, што може да ги поседува еден јазичен знак и може да се реализираат во одредена конкретна комникациска ситуација.

Улогата на контекстот не треба да се разбере дека преку него се поставуваат значењата на една јазична единица. Имено, „контекстот не ги условува значењата, туку ги актуелизира значењата за означување и мисловните структури во употреба“ (Шифко 1977: 122). Со други зборови, контекстот е селектор на значењето: внесувањето во еден контекст покажува кои семемски варијанти се реализираат, но и кои семемски во текстот се поклопуваат. Со тоа, се чини дека е од корист анализата на контекстот при создавањето на семите, но и при изборот на податоците за испитување. Дали една јазична единица ќе се употреби или не, одлучува контекстот. За ова наведувам два примера:

Споредбата на:

- (1) *Paul lebte glücklich und zufrieden mit seiner Familie*, и
(1a) *Es war ein glücklicher Zufall, dass wir uns hier trafen*.

покажува дека *glücklich* реализира различни значења, и тоа:

- (1) се јавува со содржина „емоционално расположение“;
(1a) „поволна, корисна случајност“.

При употребата на *Spaß* можат да се добијат различни текстуални значења:

(2) *Peter versteht keinen Spaß*, со значење „хумор“, како едно од потенцијалните значења на *Spaß*, додека во

(2a) *Peter macht es Spaß, Tennis zu spielen*, од *Spaß* се издвојува *Freude-радост*, што, исто така, влегува во склоп на ова значење.

Со тоа анализата на синтагматското ниво е важно помошно средство при добивањето на семите, како и при изборот на единиците (јазичното опкружување, колокации). Тука се покажува дали и на кој начин се реализира содржината изразена преку *Freude – радост*. Носечката улога на синтагматската димензија ја нагласува Шифко, чија аргументација ја давам:

„Die syntagmatische Dimension der Sprache, der Kontext, die Distribution von Spracheinheiten bilden denjenigen Bereich, in dem allein sich die Bedeutung manifestiert. Konkrete Äußerungen sind der heuristische Ausgangspunkt sprachwissenschaftlicher und daher auch semantischer Analyse“. (Шифко 1977: 120).

Во согласност со Улман, под контекст подразбирам чисто јазичен контекст или, пак, контекст одреден преку комуникациската ситуација. Според него, вербалниот контекст, зборовите и речениците кои го опкружуваат и определуваат еден термин, исто така, и контекстот на ситуацијата, како и ланецот на стимулси и на одговори, освен вербалниот контекст, ја подразбира и рамката на амбиентот. Виртуелните елементи на јазикот се актуелизираат во рамките на дадениот контекст (Улман 1969: 96).

Во средиштето на контекстуалната анализа стои прашањето за семантичката дистрибуција, што се опишува „во услови на лингвистичкиот контекст / т.е. кога, каде и како се употребуваат семантичките единици!“ (Нида 1964: 50). Тука треба да се внимава на поврзаноста со логичко-семантичките класи (‘живо’ наспроти ‘неживо’, ‘материјално’ наспроти ‘нематеријално’), кои можат да имаат различни услови на употреба: *ein trauriger Mann – ein trauriger Brief*, од една страна и *ein glücklicher Mann – ein glücklicher Brief*⁹– *ein glücklicher Zufall*, од друга страна. Станува јасно дека *glücklich* не може, како *traurig*, на ист начин да се поврзе со нежива природа и кога тоа се поврзува со нежива природа се реализира преку друго значење.

Ова повторно кажува дека поврзаноста на синтагматско ниво не е за занемарување кога се работи за ограничување на содржински поврзаните лексички единици. „Посебно значење се добива при колокациите на еден збор, што ни даваат вредносни информации за условите за употреба на еден збор и за доминантноста или претструктурирањето во профилот на важност на содржинското значење.“ (Цефген 1977: 296).

Ако понатаму се навратам и ја разгледам синтагмата *ein glücklicher Brief*, заклучувам дека истата не е прифатлива бидејќи нејзиното значење не може да биде вистинито, т.е. тоа не соодветствува со објективната реалност. Со тоа се поставува тврдењето дека семите на *Brief* и на *glücklich* не се поднесуваат меѓу себе бидејќи создадените претстави кои се побудуваат од нив не можат да стојат во меѓусебна поврзаност, *glücklich* се однесува на „позитивно и пријатно расположение кај човекот“ (жива материја), додека *Brief* е предмет (нежива материја). Но, сепак, ова не ја исклучува можноста да се создаде инкомпатибилна поврзаност. Во детската игра (во играта на зборови), на пример, се среќаваат конструкции од типот: *Dächer fliegen, Bäume fliegen, Häuser fliegen...*

Glücklich бара позицијата на субјект и / или на објект да биде пополнета со назив (назнака, име) за лице бидејќи во својата семантичка содржина изразува состојба на среќа, радост, задоволство и сл. Во неговата семна-структура е вклучено позитивното емоционално чувство предизвикано од одредено дејствување или настан. Во таквата структура овој предуслов за состојбата на среќа го нарекувам *пресупозитивна сема* или *сема-предуслов* (сп. Шипан 1992: 199). Ваква сема-структура не е потребно секогаш да се изрази во реченицата или, пак, нејзиното значење специфично да се вербализира бидејќи постојат одредени ограничувања (рестрикции), на пр.: *ich bin glücklich vs. Ich bin glücklich über das heutige Ereignis*.

Различни синтактички функции можат да бидат значенски конструктивни. Ако се обидам една јазична единица да ја поставам во сите можни граматичко–синтаксички врски, брзо ќе согледам „дека еден збор реализира одредени значења само тогаш, кога има одредено место во реченицата“ (Бланке 1975: 158). Кај именките би требало да се докаже кои синтаксички функции ги исполнуваат, т.е. дали тие имаат функција на

---

⁹ Јазичниот контекст не е вообичаен.

субјект или на објект во реченицата, дали со тоа се добива друга нијанса во значењето и дали воопшто не се јавуваат во една од овие функции; придавките можат да се употребуваат атрибутивно, предикативно или адвербијално и притоа да реализираат различни значенски нијанси, глаголите како транзитивни, интрензитивни или рефлексивни можат да манифестираат различни нијанси во однос на нивното основно значење.

Опасност од грешки при истражувањето на контекстот би можело да постои во случај кога се истражуваат контексти кои се невообичаени за одредени јазични единици и се создадени само за постигнување на стилски ефекти. На пример, метафората, дејствува, пред сè, преку семантичкото несогласување или преку невообичаениот спој на колокациониот партнер. Поради тоа, казационелните поврзувања или метафоричната употреба треба да се разликува од вообичаената јазична употреба. За создавање на семите треба да се користат репрезентативни и типични контексти за секоја јазична единица. Функцијата која го објаснува значењето на таквите типични контексти се чини дека го потврдува тестот, што го спроведе Оскар во својот труд *Semantischen Studien im Sinnbereich der Schnelligkeit* (1958: 45 и следн.): кандидатите имале задача да ги прибележат сите ним познати поими за *Schnelligkeit* и содржински да ги разграничат. Притоа се извлекле примери и минимални контексти како база за дефиниција за да се претстави значењето на една единица во споредба со друга. Овие резултати говорат за мојот метод, чија цел е да се создадат значенски конститутивни елементи врз основа на контекстите.

6.3. Поимот 'семантичкото поле' воопшто и она на емоциите

Опишувањето на теориите за 'полето' почива на меѓусебните односи и врски меѓу јазичните единици, преку кои два или повеќе елементи се заемно поврзани (синонимија, антонимија, хиперонимија, хипонимија и кохипонимија). Најчесто, јазичното поле се заснова на опишување на парадигматски и/или на синтагматски поврзаните јазични единици. Јазичните теоретичари се обидуваат да дадат различни објаснувања при опишувањето на јазичните полиња, а со тоа и да создадат соодветна слика за постојаните семантички релации меѓу елементите во јазичниот систем. Ипсен (1924: 225) поаѓа од фактот дека зборовите во еден јазик се подредени во значенски групи и секоја група покрива одредено значенско поле. Порциг (1971: 126) разликува паратаксички и синтаксички полиња, а со тоа мисли дека секоја лексема се наоѓа во парадигматска и синтагматска поврзаност. Паратаксичкото поле е составено од зборови што можат да се заменат на одредено место во синтаксичкото поле. Филозофска интерпретација за полето даваат Триер и Вајсгербер. Според нив, преку јазикот не се отсликува реалното битие, туку интелектуалните симболи кои се зависни од мисловниот процес, односно битието не е независно од видот и поделбата на јазичните симболи (Триер 1931: 2, Вајсгербер 1927: 161 и натаму). Понатаму, Триер прави обид да го подели лексиконот според содржинските аспекти, т.е. да ги обедини содржински поврзаните јазични знаци во едно зборовно поле. Овде не може да се прикаже целата дискусија за проблемите што се јавуваат околу поимот *зборовно поле*. За развојот и критиката на поимот за *зборовното поле* користам избрана литература и се ограничувам само на важните поставки.

Основата за теоријата на зборовното поле е поставката дека јазикот претставува спој од повеќе единици, а Триер ги презема поставките на Де Сосир за јазикот како единствен систем: „јазикот е систем кој е подреден само на своите правила“ (Де Сосир, 1969: 43). Овие зборовни полиња претставуваат повеќе или помалку затворен комплекс на поими што сами по себе градат расчленет спој (Триер 1931: 1).

Со развојот на структурната семантика поимот на зборовното поле сè повеќе се истражува, а денеска сè уште е актуелно испитувањето на оваа проблематика. Во

лингвистичката терминологија се среќаваат поимите, како: „Bezeichnungsfelder“, „Wortfelder“, „Begriffsfelder“, „lexisch-semantiche Gruppen“, со кои лингвистички се означува поимот „Feld“ (поле).

Овие „семантички целини (полиња, ентитети)“, се нарекуваат уште и „зборовни полиња“, „јазични полиња“ или „значенски полиња“. Ако лексиконот се подели на зборовни полиња, тогаш и содржинската структура на лексиконот подразбира поделба на зборовни полиња. Во тој случај, како што постојат зборовни полиња, така постојат и структури на лексиконот. Гипер (1975: 121) тргнува, меѓу другото, од тезата дека:

„dass es sprachliche Felder in dem Sinne gibt, dass außersprachliche Gegenstandsbereiche (mit nachweisbar immanenten Gesetzmäßigkeiten und Strukturen) in den einzelnen Sprachen in verschiedener Weise geistig erschlossen und gegliedert und in dieser spracheigentümlichen Gliederung den „kompetenten“ Sprechern der Sprachgemeinschaft verfügbar sind.“

Јазичните единици можат да си конкурираат заедно на ниво на реченица и текст, меѓусебе да се заменуваат (комутираат) и да стојат во парадигматска врска ако припаѓаат на различни зборовни групи. На пример: voller Spannung (spannungsvoll), erwartete er seinen Freund / полн со возбуда /напнат/ го очекуваше својот пријател, voller Eifer (eifrig) began Peter zu arbeiten / полн со ревност (ревен) Петер почна да работи; Paul verbrachte eine Zeit der Trauer (eine traurige Zeit) / Паул помина време на тага/жал (тажно време); Hans ist ein Mann von großer Klugheit (ein sehr kluger Mann) / Ханс е човек со голема мудрост (многу мудар човек).

Грамотичкото значење на јазичните единици (именка, придавка, глагол, прилог), притоа, има подредена улога. Во основа на јазичното општење стојат различни синтаксички конструкции за изразување на одредени содржини. Кон ова ги давам следниве примери:

<i>Meine Freude ist groß.</i>	(именска конструкција)
<i>Ich bin sehr erfreut.</i>	(придавска конструкција)
<i>Ich freue mich sehr.</i>	(глаголска конструкција)

Содржината на овие изрази не е потполно идентична, но е многу слична; таа е условена само од зборовната класа и е различно синтаксички изразена. Според дефиницијата за зборовно поле на Гекелер¹⁰, *Freude*, *erfreut* и *sich freuen* би требало да се распоредат во различни зборовни полиња. Содржински, тие се меѓусебно споредливи, посебно кога можат да комутираат во одредена јазична околина. Според Шварц (1959: 254), „зборовите од иста зборовна класа најдобро се претставуваат на хомологно место во реченицата“. Според Шварц, би било многу подобро внимателно да се зборува за јазично поле отколку за зборовно поле и тоа да се однесува на лексичките мисловни врски (1959: 253).

За разлика од зборовните полиња на „боите“, „алкохолните пијалаци“, „цицачите“ и сл., зборовното поле „емоции“ тешко може да се ограничи и да се систематизира. Во лингвистиката сите конкретни имиња со кои се изразуваат емоциите сочинуваат едно зборовно поле. Овој поим содржински сам по себе не е дефиниран (сп. Гекелер 1971, Хоберг 1970, Шмит 1973). Суштината се состои во хиерархиската поделба на

---

¹⁰ „Wenn also das Wortfeld in struktureller Hinsicht als ‘ein lexikalisches Paradigma’ charakterisiert ist, so kann es – das ist ein Wesenzug des Begriffs ‘Paradigma’ – notwendigerweise nur eine Wortart umfassen“. (1971: 218)

лексиконот во „полиња“, каде што најчесто се мисли на семантички полиња. Предмет на истражување, најчесто, е актуелниот говорен, т.е пишуван јазик. Кои зборови се содржат во едно поле, одлучува јазичното чувство на истражувачот. „Бидејќи не постои еден единствен докажан и проверен метод за научно истражување за `полето`, главно, истражувањата за зборовното поле на емоциите се засноваат на интуитивна основа“. (Гекелер 1971: 177)

Во практиката се јавуваат некои проблеми при примената на теоријата за зборовното поле. Прво, секое содржинско одредување на зборовното поле е подложено на арбитерност. Компетентниот јазичен корисник е само идеализација. Второ, полињата не можат јасно меѓу себе да се разграничат, слично како и слагалките од еден мозаик. Згора на тоа, постојат преклопувања меѓу полињата. Трето, надредените поими, имено, имињата на полињата се до одреден степен арбитерни. Не постои систематичност на сите називи за зборовните полиња. Се прифаќа тезата дека со називот на едно поле се одредува и неговата содржина и опсежност. Според овие, според мене, важни размислувања, се осврнувам на семантичкото поле „емоција“. Во двете стандардни дела (во речникот на Дорнзајф /1959/ и на Верле и Егерс /1961/) за поделбата на германскиот јазик по групи на предмети, среќавам, за жал, некои категории, кои до одреден степен не се идентични со полето „емоција“. Дорнзајф (1959) пишува за група составена од „чувства, афекти, карактерни особености“.

Кај Верле и Егерс (1961) постои главна група, т.н „чувства на животот“. Внатрешната поделба како и изборот на зборовите, според моето денешно јазично чувство, е невообичаено. Двете дела, во основа, според мене, не нудат стриктно емоционални именувања кои можат да се користат во секојдневната говорна практика. Секој читател спонтано би можел да наведе и други називи за изразување на емоциите. Освен тоа, некои поими, чинам, дека денеска се невообичаени и до одреден степен не се стриктно поврзани со емоциите.

Јас во потполност ја прифаќам теоријата на Вајс (1988) која го воведува поимот „содржинско поле“, притоа пишувајќи дека јазичните единици кои припаѓаат на исто содржинско поле, а не различни зборовни класи, во семантичка смисла можат да се споредуваат. Така, со поимот *содржинско поле* можам да опфатам различни зборовни класи и синтагми кои се содржински поврзани. Ова проширување ми се чини е неопходно бидејќи, како што покажаа горенаведените примери (*Freude, erfreut, sich freuen*), различните зборовни класи кои се меѓусебно споредливи можат да претставуваат и да пренесуваат различни содржини.

6. Класификација на јазичните единици според комуникациско-функционалните аспекти

6.1. Ситуативен контекст

Содржински поврзаните јазични единици покажуваат разлики и сличности во своето значење. Ситуациите во кои се јавуваат јазичните единици се многу различни. Согласно со тоа, различни се и функциите што ги вршат овие единици. Освен за опишување лични чувства, т.е душевни поими, тие се користат за тематизирање на одредени области или за означување поими, како на пример:

- (1) *Freude und Leid liegen nah zusammen.*
- (2) *So etwas wie Zufriedenheit kannte er nicht.*
- (3) *Dauerndes Glück gibt es nicht.*

Freude, Zufriedenheit и *Glück* во овие три реченици се јавуваат како општи поими за опишување на чувствата. Тие означуваат чувствени доживувања и овозможуваат да се говори за чувствата на апстрактен (општ) начин.

Во речениците (4) и (5) *Freude* и *Glück* не се користат како општи поими за означување на чувствата; тие повеќе се однесуваат на конкретни работи или на претстави, што се поистоветуваат со *Freude*, т.е со *Glück*.

(4) *Er genießt die kleinen Freuden des Lebens.*

(5) *Sein Glück war von kurzer Dauer.*

Во реченицата (4), синтагмата *die kleinen Freuden* се однесува на *пријатните моменти на животот*, на сето она што радоста го носи или може да го донесе. Во реченицата (5) со *Glück* се имплицираат условите кои ја усреќуваат една личност. Во двата случаи апстрактните (општите) поими *Freude* и *Glück* се редуцираат на конкретни содржини, тоа значи дека тие не ги означуваат чувствата како такви, туку она што конкретно се чувствува и експлицитно се изразува преку *Freude* и *Glück*. Имено, со редуцијата се конкретизира, одн. се спрецифицира областа на која се однесува чувството. Исто така, во следнава реченица (6) не станува збор за среќа како општ поим туку за одредена среќа, т.е среќа да се биде успешен:

(6) *Er sehnt sich nach dem Glück, erfolgreich zu sein.*

Glück, како апстрактен поим за чувствата може да се поврзе со различни претстави и содржини, а во реченицата (6) тој поим е редуциран на конкретна содржина, и додатно се прецизира на која среќа се мисли.

Во речениците од (1) до (6) се работи за теоретски изрази кои се поврзуваат со чувствата. Следниве реченици исполнуваат друга функција.

(7) *Paul ist verliebt und glücklich.*

(8) *Hans fühlte sich enttäuscht.*

(9) *Damals war ich sehr traurig.*

(10) *Peter ist heute sehr fröhlich.*

Glücklich, enttäuscht, traurig и *fröhlich* во дадените примери опишуваат душевна состојба на една личност во одредено време; во (9) и (10) тоа е експлицитно изразено преку временските определби *damals*, одн. *heute*. Со овие реченици се опишува емоционалната состојба во која се наоѓа или се наоѓала една личност.

Во следниве реченици се работи за опишување на одредена почетна емоционална состојба, на пр.:

(11) *Diese Entdeckung machte Paul traurig.*

(12) *Damit bereitete ich ihm große Freude.*

Во следниве реченици се работи, исто така, за почеток на одредена емоционална состојба.

(13) *Plötzlich wurde sie sehr traurig.*

(14) *Dann wurde er wieder fröhlich.*

Во следниве реченици не се работи за опишување на чувства, ниту, пак, за опишување на емоционална состојба.

- (15) *Es ist mir eine Freude, ihnen helfen zu können.*
(16) *Ich bin froh, dass er es geschafft hat.*
(17) *Peter freut sich, dass du gekommen bist.*
(18) *Hans war traurig über meine Abreise.*

Со *Freude, froh, sich freuen* и *traurig* се вреднуваат чувствата на одредена личност во врска со одредено дејствување, и тоа: *ihnen helfen zu können; dass er es geschafft hat, dass du gekommen bist* и *meine Abreise*.

Во речениците (19) и (20) се работи за емоционално вреднување без опишување на лична инволвираност и афектираност:

- (19) *Es ist ein Vergnügen, mit Paul zu tanzen.*
(20) *Reisen macht Spaß.*

Со овие примери покажувам дека јазичните единици од иста област исполнуваат различни функции во различни комуникациски ситуации. Од комуникациско-функционална гледна точка ги разликувам следниве контекстуални типови:

1. За чувствата воопшто: (1) до (6)

1.1 Употреба на поимот за опишување на чувствата:

Тип: "Freude und Leid"

1.2 Редукција¹¹ на конкретна содржина:

Тип: "die Freuden des Lebens" (4) до (6)

2. Опис на емоционална состојба (7) до (14)

2.1 Постојна емоционална состојба:

Тип: "Paul ist traurig" (7) до (10)

2.2 Почетна емоционална состојба:

Тип: "das macht mich glücklich", (11) до (14)

3. Емоционална оцена (15) до (20)

3.1 лична инволвираност

Тип: "ich bin froh, das..." (15) до (18)

3.2 категоричен¹² суд¹³

---

¹¹ Според РМЈ редукција може да значи: 1. Сведување на сложеното кон просто; 2. Намалување, смалување, ограничување, стегање; 3. Процес спротивен на оксидација; 4. Изоставање или ослабување на гласови; 5. конкретизирање на определена содржина. За моите анализи го користам последното негово значење.

¹² Категоричен со значење: сигурен, определен, јасен, решителен, безусловен, изречен, несомнен.

¹³ Суд може да има повеќе значења: 1. Државен орган што разгледува граѓански и кривични спорови. 2. Судиште – разгледување на дела од оваа институција. 3. Општествен орган избран од членови на некој колектив, организација и сл. 4. Целиот состав што разгледува едно дело (судии). 5. Судница (судилиште), 6. Мислење, заклучок, оценка. Јас за моите анализи го користам последното негово значење, одн. суд со кој нешто некому му се припишува или му се одрекува, одн. му се одзема.

Тип: "etwas macht Spaß", (19) и (20)

6.2. Јазичен контекст

Опишувањето на јазичниот контекст се чини е неопходно кога станува збор за дефинирање на контекстуалните типови во зависност од комуникациската функција (текстуалното значење), кои во основа се манифестираат на синтагматско ниво. Во мојов труд се користат следниве контекстуални типови:

Контекстуален тип 1. Со кој се опфаќаат изрази со кои се зборува за чувствата воопшто. На пример: *Glück, Freude, Zufriedenheit, große Begeisterung und tiefe Trauer, Ärger, Wut und Trauer; über das Leben, die Zukunft und das Glück nachdenken; Freude und Leid* и др.

Ако називите за чувствата се редуцираат на конкретни содржини, тие се јавуваат делумно во метонимична употреба, на пример: *die kleinen Freuden des Lebens genießen* или се прецизираат преку додатоци: *Sein Glück war von kurzer Dauer; Er sehnte sich nach dem Glück, erfolgreich zu sein.*

Во контекстуалниот тип 2. Се работи за работи за опишување емоционална состојба кај една личност. Во принцип, јазичниот контекст се состои од лични називи. Емоционалните состојби можат да дојдат до израз не само кога се однесуваат на лицето, туку и кога со нив се опишува душевна состојба на една личност или пројава на личноста (очи, глас):

(21) *Seine Stimme war voller Trauer.*

(22) *Paul sah uns mit fröhlichen Augen an.*

Опишувањето на емоционалните состојби или расположенија го поткрепувам со следните примери:

(23) *Peter verbrachte eine glückliche Kindheit.*

(24) *Es war ein lustiger Abend.*

Јазичниот контекст тука се состои од именски синтагми за временски интервали: *Kindheit*, односно *Abend*. Времето од детството во принцип се означува како „glücklich“, кога афектираните личности се чувствувале како среќни. Јазичниот контекст за опишување на една постојна емоционална состојба не мора секогаш да содржи назив за лице (*ein trauriger Mann, ein glückliches Kind*), туку може да содржи назив од кој може да се препознае душевна состојба (*eine traurige Stimme, fröhliche Augen*), како и именски синтагми на временски определби во кои се наоѓа или се наоѓала афектираната личност (*eine glückliche Kindheit, ein lustiger Abend*). Сите придавки не можат да се поврзат со именки (називи за предметите), од кои човекот може да препознае душевна состојба во комбинација со други синтаксички функции, на пр.: *das machte seine Augen fröhlich/glücklich*¹⁴, но *das machte seine Augen traurig, da wurden seine Augen traurig; seine Kindheit wurde glücklich*¹⁵ (временска поврзаност).

---

¹⁴ Јазичниот контекст е едвај можен.

¹⁵ Јазичниот контекст е едвај можен.

Во третиот контекстуален тип се работи за емоционално вреднување. Со него може да се опише лична инволвираност: *Ich freue mich, dass du gekommen bist* или категоричен суд, како на пример: *Reisen macht Spaß*. Првиот случај вклучува лице како субјект: *Ich freue mich / er freut sich, dass du gekommen bist*. Или како објект: *dieses Spiel macht mir/ihm/ihr Spaß*.

Или безлични реченици од типот: *Reisen macht Spaß: es ist ein Vergnügen zu...* Употребените именки можат да се користат во функционалноглаголски спој, како *Spaß machen, Vergnügen machen, Freude machen, Freude haben an* и сл. Сите овие колокации не можат да се употребат во ист јазичен контекст. Така, *Spaß machen* и *Vergnügen machen* можат да се употребат со нешто можно кое имплицира дејствување, на пр.: *Es macht mir Spaß / Vergnügen, mit ihm zu tanzen*, но едвај е прифатливо *sein Geschenk hat mir Freude gemacht*. Анализата на текстуалните примери треба да покаже колку се точни моите претпоставки.

Според Јегер/Плум (1988: 40 и следн.), именките се употребуваат за означување на емоциите и нудат можност да се тематизираат (обработат) одредени чувства:

„Substantive werden in Diskurse verwendet, in denen Sprecher die Emotionen anderer Personen oder ihre eigenen Emotionen thematisieren: `Sein Zorn ist ja schnell verfolgen` – `Ihre Angst war unbegründet`. Bei den Substantiven des Wortfeldes der Emotionen handelt es sich um fest lexikalisierte Bezeichnungen für Emotionen“.

Сега можам да направам дистинкција во однос на тоа дали јазичните единици се употребуваат како апстрактни (општи) поими за изразување на чувствата (*Freude und Leid*) или преку нив се означува нешто конкретно (*die Freuden des Lebens*). Во основа, именките се користат за тематизирање на чувствата воопшто. За да се припише одредена емоционална состојба на една личност се користат придавки (*glücklich, traurig*), а не именки. Ако сакам некому да му соопштам дали некоја друга личност се наоѓа во состојба на радост/страх велам, на пример, тој е радосен/исплашен, одн. дека тој се радува /се плашу (*er freut sich/fürchtet sich*), но многу поретко дека чувствува *радост/страх*. По правило се користат придавки (*glücklich*) или глаголи (*sich freuen*), а поретко именки (*Glück* или *Freude*). Исклучок прави лексемата *Angst* поради својата честа употреба во синтагмата *Angst haben*, наместо *sich ängstigen*.

6.3 Типови на контексти и комуникациски функции. Резиме.

Горенаведените укажувања покажаа дека јазичните единици на текстуално ниво можат да вршат различни комуникациски функции. Врз основа на тоа дефинирав различни контекстуални типови, со цел да ги класификувам јазичните единици со слична комуникациска функција.

Во првиот контекстуален тип се работи за чувствата со кои се изразува општо значење. Комуникациската функција на јазичните единици од смисловната област FREUDE се состои во тоа што чувствените доживувања ги означувам како општи поими (тип 1.1), или што тие се однесуваат на нешто што е поврзано со конкретни чувства (тип 1.2.) Со вториот контекстуален тип се опишуваат одредени емоционални состојби кај човекот. Тука се разликува постојана и/или (долго)трајна како и почетна душевна состојба тип (2.1 и 2.2). Третиот контекстуален тип претставува вреднување (оценување) на емоционалната состојба. Се однесува на лице или личен однос кон некое дејствување (тип 3.1), или пак со него категорично се потврдуваат чувствителни доживувања (тип 3.2).

Со помош на оваа класификација можам да ги поделам јазичните единици во однос на нивната комуникациска функција. Така, ги споредувам јазичните единици, кои од комуникациско-функционален поглед не можат да се употребат во исти комуникациски ситуации и поради тоа немаат потреба од содржинско разграничување. Анализата на содржинските аспекти на јазичните единици покажува дека е таа оправдана и неопходна и дека наоѓа примена во исти комуникациски ситуации и служи за диференцијација на семантичките особености на јазичните единици. Јазичните единици кои, на пример, опишуваат емоционална состојба немаат потреба да се опонираат со оние кои, на пример, служат за емоционално вреднување, и кои во конкретниот комуникациски акт во основа не конкурираат со нив. Врз база на дефинираните комуникациски функции, вршам содржинска анализа на германските јазични единици и на нивните преводни еквиваленти во македонскиот јазик.

7. За емоциите и чувствата воопшто

„Leben und Geist sind zwei Mächte oder Notwendigkeiten, zwischen die der Mensch hineingestellt ist. Der Geist gibt seinem Leben Sinn und Möglichkeit größter Entfaltung. Das Leben aber ist dem Geiste unerlässlich, denn seine Wahrheit ist nichts, wenn sie nicht leben kann.“ (Јунг Ц. Г.)

Дефинирањето на чувствата (Gefühle), односно на синонимните поими: емоции, афекти, расположенија, нагони (пориви) / *зеп.* Emotionen, Affekte, Stimmungen, Triebe, Verfassungen / е доста дискутабилно и проблематично прашање. Во секојдневниот живот се користат поимите чувства (Gefühle) и емоции (Emotionen) релативно без поголеми проблеми; истите ги среќаваме во медиумските средства и атрактивните текстови. Тешкотијата се јавува тогаш кога чувствата и емоциите се поставуваат како предмет на лингвистичко истражување и се јавува неопходност и потреба од нивно дефинирање. Ист како и кај детето, на прашањето што значи за него зборот *брат*, тоа веднаш го дава името на својот сопствен брат, така и кај човекот, веднаш, при обидот за дефинирање на овие поими се јавуваат јазичните единици, како: љубов, страв, радост и сл. Потребата за дефинирање на овие поими се јавува кога е неопходно научно да се дефинира значењето на поимот чувство и емоција. Поради тоа, во науката овој предмет на истражување се смета за егзотичен. Во стручната литература од областа на емоциите и психологијата овие поими често се споредуваат со камелеонот или со китот, но не поради својата реткост, туку поради својот адаптабилен карактер, мноштвото на истражувачки приоди и отежнатиот пристап за дефинирање (Тишер 1993: 5).

Ако сакаме да ги изразиме нашите емоции кон другите луѓе, го користиме јазикот како медиум кој ни стои на располагање. Нашиот зборовен лексикон содржи многубројни јазични елементи (единици), кои можат да се сумираат и да се подредат на терминот емоција. Општо прифатена дефиниција за емоциите со сигурност не постои. Нивното дефинирање предизвикува одредени тешкотии.

„Emotion is a peculiar word. Almost everyone thinks he understands what it means, until he attempts to define it. Then practically no one claims to understand it“.
(Венгер 1962: 3)

Со оглед на тешкотиите со кои се соочуваме при дефинирањето на овој поим, разбирливи се и различните толкувања и разијдувањата на лингвистите, психолозите и филозофите при одредувањето на точното значење на овој збор. Во дефиницијата

за поимот емоција во речникот на Клапенбах и Штајниц (1964) и Дуденовиот речник (1976), се користат поимите чувство и чувствени доживувања (со значење на емоции). Додека пак, во речникот на синоними на Генер и Кемпке (1973) се наведува само поимот чувство (Gefühl), во чиј опсег на значење се наведуваат поимите како Empfinden, Empfindung, Stimmung, Emotion.

Зборот *чувство* се употребува во секојдневниот говор со повеќе значења. Употребата на овој збор, што се изведува од неговото значење, се разгледува во рамките на следниве значења: „чувство“ се употребува како синоним на лексемата „емоција“, но и како хипероним на лексемите *љубов, страв, радост* и сл¹⁶. Поимот *чувство* има две различни значења. Едното значење се однесува на „восприемање преку сетилните органи“ (Клапенбах Штајниц), додека другото значење се поклопува со она на „емоцијата“ (Кени 1963: 52). Клапенбах и Штајниц, исто како и Генер и Кемпке, овој аспект го означуваат како „психичко поттикнување“. Лаукен (1973: 143 и натаму) опишува повеќе дефиниции за емоциите кои се разгледуваат во рамките на „филозофијата на нормалниот јазик“ и доаѓа до истата двојна поделба (емоција и чувство). За првото е карактеристично постоење на објект на восприемање, додека кај второто ваков објект недостасува.

Кон поимите „емоција“ и „чувство“ се надоврзуваат и поимите „афект“ и „расположение“. *Афектот* се манифестира со поголема силина, а *расположението* со помал интензитет, а поголема должина во траењето.

Но сепак, поимот емоција има најшироко значење и покрива најголемо семантичко поле. Често со него се подразбира многу повеќе од субјективно доживување (Дебус 1977).

Клајнгина П. Р. и Клајнгина А. М. (1981) даваат 92 дефиниции за емоциите и ги класификуваат според еднаесет критериуми. Нивната работна верзија за дефинирањето на емоциите гласи:

„Emotion ist ein komplexes Interaktionsgefüge subjektiver und objektiver Faktoren, das von neuronal/hormonalen Systemen vermittelt wird, die (a) affektive Erfahrungen, wie Gefühle der Erregung oder Lust/Unlust, bewirken können; (b) kognitive Prozesse, wie emotional relevante Wahrnehmungseffekte, Bewertungen, Klassifikationsprozesse, hervorrufen können; (c) ausgedehnte psychologische Anpassungen, an die erregungsauslösenden Bedingungen in Gang setzen können; (d) zu Verhalten führen können, welches oft expressiv, zielgerichtet und adaptiv ist“.
(Клајнгина. П. Р. и Клајнгина А. М. (1981: 355)

Од оваа дефиниција се заклучува дека поимот емоција се заснова на процес, кој се состои од повеќе компоненти (субјективно доживување, когнитивен процес, психолошки процес и однесување). Всушност, се работи за емоционален концепт составен од мноштво на компоненти. Од друга страна, пак, чувството јас го интрепретирам како компонента на субјективно доживување и е само еден аспект на емоцијата.

---

¹⁶ Vgl. Klappenbach/Steiniz 1967, S. 1484; Duden 1977, S. 965. Zwar wird in diesen Wörterbüchern der Gegenwartssprache der Begriff 'Emotion' nicht explizit zur Erläuterung des Lemmas Gefühl verwendet; Explikationsbegriffe wie "psychische Regung" oder "Gemütsbewegungen" charakterisieren jedoch die Verwendung des Ausdrucks Gefühl im Sinne von Emotion, emotionale Erscheinung.

Најзначајна е, сепак, разликата меѓу емоцијата и расположението. Кај обичниот човек (т.н. Mann auf der Strasse, термин кој го користи Шмидт-Ацерт 1980), но и кај психолозите кои го проучуваат овој проблем, употребата на поимот емоција, чувство, расположение и афект има интериндивидуални разлики. Кај обичниот човек, посебно, границата е нејасна, и заедничките карактеристики, во основа, доминираат над разликите.

За расположенијата го прифаќам ставот дека тие опишуваат долготрајна состојба на човекот и не се во поврзаност со посебни настани, дејства или објекти. Кај нив недостасува обележјето „насоченост/целност“. Чувствата во „потесна смисла“, опишуваат релативно побрзи и минливи состојби на човекот во поврзаност со настаните, доживувањата или објектите. За разлика од расположението, чувствата можат да се актуелизираат и да имаат обопштено значење (на пр: страв од заболелар) или, пак, да се манифестираат само во конкретна ситуација (страв од борерот и од болката која е проследена и предизвикана од него). Додека боите се феномени, кои се обележани од човекот со лексемите „жолто“, „сино“, „зелено“ итн., во секојдневието постојат лексеми кои се користат за означување на чувствата и, во основа, се разбираат релативно без проблем (на пр.: радост, страв, жал, возбуден, напнат и сл.).

Во психологијата употребата на овие поими не е постојана. Изард и сор. (1965: 18 и натаму) пишуваат дека поимите афект, емоција, чувство, расположение, сентимент и сл. можат да се заменат меѓу себе, но, сепак, не претставуваат исти концепти. Чувствата можат да бидат дефинирани и како психички феномени и се означуваат од човекот со зборови што означуваат чувство.

Траксел (1968: 235) во овој контекст ја дава следнава дефиниција за чувствата:

„Mann kann Gefühle als diejenigen psychischen Erscheinungen, die die Qualität, des Lustvollen oder Unlustvollen (bzw. des Angenehmen oder Unangenehmen) als wesentliches Merkmal besitzen. Auch dies ist eine Umschreibung, den „lustvoll und angenehm“ sind wiederum benenugen für Gefühlsqualitäten. Sie erreicht den Zweck, das sie der Verständigung dient und den wissenschaftlichen Sprachgebrauch regelt. Der gleiche Zweck kann mit einer Aufzählung verfolgt werden: Gefühle sind Erlebnisse wie Freunde, Zorn, Mitleid, Angst, usw. Besonder hieran wird klar, dass Gefühle gar nicht unbedingt der Definition bedürfen, da jeder aus dem eigenen Erleben von ihnen weiß“.

Дефиницијата за опишување на чувствата како психички феномен има и одредени недостатоци: останува отворено прашањето кои зборови, според истражувачот ги опишуваат чувствата, а кои не, односно кои зборови припаѓаат во зборовното поле на чувствата, а кои не (в.т. 5.3.).

Сите овие гореспоменати поими имаат заеднички особености, а тоа се: лични карактеристики, мотивација, телесно восприемање и останати состојби од неемоционална природа. Личните карактеристики се временски константни (страв, депресивност, љубомора) и се користат за означување на емоциите. Мотивацијата (потреба, нагони) се поттикнувачка движечка сила, за човековото однесување. На лутината, стравот, згрозувањето, понекогаш, им се препишува мотивирачки карактер. Телесното восприемање (восприемање преку сетилните органи) е изразено преку восприемање на топлина, студ, притисок и сл. Останатите состојби од неемоционална природа се постоење на интерес за нешто, здодевност, истоштеност и сл., и тие не се временски константни.

Во оваа смисла, лексемата *чувство* се употребува и со други значења (слични на оние на нејзините блискозначни зборови) во психолошкото истражување за чувствата. Според психологот Траксел, нејзиното значење не е ограничено само на емоцијата, туку се однесува и на низа изрази што делумно можат да го заменат значењето на оваа лексема:

„Neben dem Ausdruck „Gefühl“ sind weitere Bezeichnungen im Gebrauch; man spricht zum Beispiel von Emotionen, Affekten, Gemütsbewegungen, Gemütszuständen, von Bestimmungen, Gemütslagen, Sentiments, Leidenschaften und anderen mehr. Man kann dies alles als „emotionale Erscheinungen“ zusammenfassen.“ (1972 : 27)

Како зборови што искажуваат чувство во еден јазик се означуваат оние изрази со кои говорителот ја карактеризира нееголошката употреба на емоциите или емоционалната состојба на една личност и со кои во еголошката употреба ги изразуваа своите емоции или емоционални состојби експлицитно.

Со тоа се разграничуваат сите јазични и парајазични средства во кои доаѓаат до израз чувствата, но и оние кои не се употребуваат интенционално.

Понатаму, се разграничуваат сите јазични средства со кои говорителот во одредени ситуации изразува емоција, но не кажува експлицитно за каква емоција се работи. Тука, во основа, ја споменувам класификацијата на Петер (1984: 246 и натаму) за „емоционално вреднуваната јазична употреба“ од една страна, и за „значењето на психичките состојби со посредство на интенционалните знаци“, од друга страна. Јазичните општења, кои изразуваат чувство не мора безусловно да содржат збор што изразува чувство; говорителите можат да ги искажат своите емоции на многу начини. На пример, чувството на лутина може да се изрази со реченицата: *Lass mich in Ruhe!* Не треба да споменувам дека овие изрази во еден контекст на комуникациско општење не би биле од значење, туку само дека во поглед на лексикографскиот концепт на лексиконот што изразува чувства би можеле да останат надвор од моите испитувања.

Петер (1984) разликува во овој контекст јазични средства за изразување на емоции (извици, модални зборови, интонација), емоционално вреднувана лексика (што може да се разгледува на различни нивоа од науката за јазикот: лексикологија, морфологија, синтакса, како и експлицитно изразување на чувствата (што ги опфаќа сите форми на изразување на чувствата). За разлика од него, пак, Тугендхат (1981: 86) и Витгенштајн (1949 т. 2: 63) опишуваат посебни начини на изразување на чувствата во изразите каде што лично глаголската форма е во 1 лице еднина сегашно време, индикатив. Тоа значи дека таквите „еголошки изрази“, како на пример: *Ich freue mich, Ich ärgere mich* итн., имаат поинаква комуникациска вредност отколку оние изрази кои опишуваат емоционална состојба од перспектива на друго лице, како на пример, во реченицата: *Peter freut sich*. Тугендхат (1981) го воведува терминот „епистемиска асиметрија“, со кој се карактеризира посебност во употребата не само на зборовите кои изразуваат емоции, туку и на сите предикати (вклучувајќи ги и оние кои ги изразуваат емоциите). Кај овие еголошки изрази не можат да се постават повратни прашања од типот: *Woher weißt du, dass du dich freust?*; и во овие изрази доаѓа до израз непосредното знаење за тоа во каква состојба се наоѓала личноста.

Се разликуваат три различни типови на изразување на емоциите:

- Неинтенционално изразување на чувствата;
- Интенционално, но неексплицитно изразување на чувствата;
- Интенционално и експлицитно изразување на чувствата.

Тугендхат (1981) разликува:

- Првично, природно изразување на чувствата (викање, стенкање);
- Извици, како на пример: ei!, juche! (радост); au!, o weh! (болка); pfui!, bah! (одвратност и чудење) и сл.;
- Реченици како: Ich habe Schmerzen.

Останува прашањето на поврзаноста меѓу оваа тројна врска и експлицитното објаснување на комуникациската функција, особено на третата група. И во трите случаи се работи за „експресивно однесување:“ зборовниот израз на болката го заменува викањето, но не го опишува“. (Витгенштајн, 1984а: 244/ в. Рес Р./).

„Wenn wir Furcht, Trauer, Freude, Zorn etc. Seelenzustände nennen, so heißt das, das der Furchtvolle, Trauervolle, etc. die Mitteilung machen kann: *‘Ich bin im Zustand der Furcht’* etc., dass diese Mitteilung – ganz wie die primitive Äußerung – nicht auf einer Beobachtung berührt“. (Витгенштајн 1984, т.2:177/в. Малколм/)

Ако се појде од тоа дека горенаведените различни типови на изразување на чувство имаат експресивна функција, се доаѓа до заклучокот дека третиот вид има друг категориски тип на емоции, т.е. истовремено и експлицитно ги изразува чувството, што не е случај со првата и втората група.

Одредувањето на она што се вика емоција е многу контроверзно во психологијата бидејќи зависи од интересите на нивното признавање, методолошките постапки, традиционалните теории и начини. Контроверзни се, всушност, две точки:

1. Чувствата покажуваат душевна и духовна состојба на една личност;
2. Во зависност од полето на посматрање може да се разликуваат различни компоненти: субјективна компонента на доживување, неврофизиолошка компонента на поттикнување, когнитивна, вредносна компонента, интерперсонална компонента на изразување и соопштување (Улих 1992: 127).

Човекот е во постојан допир со предметите и со појавите од надворешно јазичниот свет. Сите тие појави и предмети спонтано во него предизвикуваат одреден став. Сето она со што доаѓаме во контакт може да ни се допадне или не, може да нè израдува, да нè развесели, разнежи или, пак, во нас да создаде непријатност, горчина, лутина и сл. Не само тие предмети и појави, туку дури и одредени нивни особини: боја, вкус, мирис и сл., не се безначајни за нас. Чувствувајќи ги тие нивни ососбености, ние доживуваме пријатност или непријатност. Оваа специфична карактеристика на чувствата, која го карактеризира нашиот однос кон одредени особини на предметите кои ги предизвикува, се нарекува емоционален тон на чувствата. Всушност, нашиот став кон предметите, појавите или случувањата во реалниот свет произлегува токму од тоа субјективно внатрешно доживување, кое е предизвикано со влијанието на особините од тие предмети и појави, доживувања, кои се во суштината на нашите чувства или емоции. Од тука произлегува дека чувствата не се ништо друго, туку специфичен однос на човекот кон конкретните појави и предмети од реалниот свет. Какви чувства ќе се развијат во нас кон одредени предмети или појави, главно, зависи од тоа какво е нивното значење за нас, т.е. каква улога имаат или може да имаат во нашиот живот во конкретната ситуација. Авионите за време на војната не биле ни малку пријатна појава дури и предизвикувале чувства на страв, додека авионите кои летаат во мирновремени услови може да содадат чувство на задоволство или, пак, да не бидат воопшто забележани.

Емоции, чувства, емоционален тон, афекти, расположение се термини кои се користат за опишување на различни емоционални состојби. Во дефинирањето на основните поими во оваа област се избрани оние значења околу кои постои приближна согласност. Бидејќи афектите и расположенијата ги разгледувам како посебен вид на чувства, при дефинирањето на термините *емоции и/или чувства* во секојдневната практика не се прави разлика и овие термини се употребуваат како синоними. Повеќе психолози ги користат овие термини со исто значење.

Поимот 'чувство' или 'емоција' од психолошка гледна точка не може да се дефинира, туку само да се опише. За видовите на емоциите и чувствата постојат повеќе различни сфаќања. На пример, Вунт посочува дека кај човекот постојат педесет илјади чувства. Титченер ги сведува чувствата на задоволство и незадоволство. Никола Рот (1985), пак, разликува:

- примарни емоции (страх, гнев, радост и жалост);
- чувства врзани за одделни видови сетилни впечатоци и осети (сетилни чувства);
- емоции поврзани со содржината на нашите мисли и претстави (чувства кон сопствената личност, чувства кон други луѓе);
- естетски чувства;
- афекти и расположение (сп. Стаменкова-Трајкова 1995: 220 и натаму).

Она што зборот чувство го опишува во психолошката јазична употреба, најдобро се објаснува преку поедничните видови на емоција. Чувствата се доживувања, како на пример: радост, срам, лутина, сочувство и друго. Со ова се манифестираат размислувањата и ставовите на индивидуите кон содржината на доживеаното (восприемање, претстава, размислување), каде што јасно се добива импликација на задоволство или незадоволство.

Според Лерш (1960: 236 и следн.), опишувањето на чувствата е рефлексивна потреба (стремеж) кон објектите на надворешниот доживеан свет и неговите претстави. Другата страна на чувствата се расположенијата кои Лерш ги дефинира како психолошки процеси или „постојани/непроменети одредувања“, т.е. соопштувања за ендогените состојби за активирање и деактивирање, како и проследени дејства на чувствени процеси. Нивното емпириско испитување е особено нарушено со намерно посматрање. Лерш разликува:

- чувства на човеково постоење (болка, расположение, здодевност, презаситеност, радост, жал, восхитеност, ужас и друго);
- движечки чувства на личноста (самосуштествување, егоизам и тенденција кон самонаклонетост);
- транзитивни движечки чувства (човечни, поетски и задолжителни чувства).

Овие состојби се интерпретираат како различни форми на колективни и индивидуални чувства. Се разликуваат неколку особености кои ги карактеризираат чувствата. Тоа се:

- а) субјективност: чувствата се доживуваат како состојба на ЈАС, за разлика од содржината на восприемањето, што се доживува како нешто објективно;
- б) универзалноста како критериум на чувствата укажува дека тие не можат да се локализираат само на одредени специфични сетилни органи и не можат да се локализираат телесно;
- в) под актуелност на чувствата се подразбира нивното својство што тие не поседуваат претстави на сеќавање, туку при сеќавање повторно се актуализираат. Последниот критериум не е општо прифатен.

Во историјата на истражувањата на чувствата се среќаваат редица теории кои ги објаснуваат чувствата. Според дуалистичките сфаќања, постојат два вида чувства: расположение и нерасположение, кои можат да се сретнат во различен интензитет (т.н. еднодимензионална или хедалгична теорија).

Интензитетот како димензија, која служи за опишување на емоциите е помалку проблематична. Се поставува прашањето дали оваа димензија е семантички единствена (или претставува целина за испитување).

Токму кога се поставува прашањето за евалуација (оцена) на димензиите на чувствата, се јавува опасноста од многузначност. Не е сè исто дали една емоција се доживува субјективно како пријатно доживување, дали од околината или од индивидуите се дочекува како пријатна или посакувана, или, пак, во дарвинистичка смисла на зборот, е добра и корисна за човекот. На пример „стравот“ би требало субјективно речиси секогаш да се доживее како непријатно чувство. Но, за преживување на човештвото или, пак, за постигнување на социјален ред во општествената средина, стравот, до одреден степен, може да биде корисен (страв од сообраќајни несреќи или од затвор). Сепак, можам да заклучам дека интерпретацијата на интензитетот на чувствата е проблематична и има субјективен карактер; имено, според мене, изреката дека *радоста* оди со посилна возбуда отколку *тагата* е логична и точна, но, сепак, не е тврдење бидејќи *радоста* е посилна од *тагата*. (сл. Шмит–Ацерт 1980).

Поаѓајќи од гледиштето на Филер (1990: 128 и следн.) за одредување на емоциите во поврзаност со нивните аспекти, како на пример: носител на доживувањето, видот на доживувањето, интензитетот, динамиката, објектот и причината за доживувањето, ќе дадам субјективна интерпретација на интензитетот на чувствата (в.т. 8 и 8.3.). Вообичаено е дека постојат разлики во видот и интензитетот на емоционалната реакција бидејќи проблематично е да се споредуваат ситуации во кои една иста личност реагира со различни емоции и различен степен на интензитет на иста емоција. Пример: некој има предиспозиција (тенденција) да се радува на сè, некој секоја работа тешко ја поднесува, некому е многу тешко да остане смирен и е постојано избувлив и сл. Но, секако постојат ситуации во кои една личност систематски и постојано манифестира пренагласени емоции при одредени патолошки состојби (Филер, 1990: 128 и след).

Плуралистичките теории се однесуваат на мноштвото основни квалитети (на пример Вунтовата тридимензионална теорија за чувствата). Освен расположение – нерасположение – квалитет, чувствата, имаат и квалитет на возбуда – смирување и напнатост – опуштеност. Според понатамошната поделба, се разликуваат сетилни и духовни, едноставни и сложени чувства на претстави, на предрасуди и на лично условени чувства. Понатаму, постојат класи на различни чувствени доживувања, на духовни чувства и други (интелектуални, етички, естетски, религиозни). Функцијата на чувствата во духовниот живот се состои, пред сè, во активирањето на субјектот за одредено дејствување. Поради тоа, тие во животот имаат фундаментално значење (Дорш 1992: 236 и след.).

Многу психолози пишуваат дека овие чувства можат да се класификуваат во две групи: пријатни и непријатни, т.е. чувства на пријатност и чувства на непријатност. Други психолози го додаваат и чувството на напнатост и релаксираност, раздражнетост и смиреност. Но, постојат и чувства кои не можат да се вбројат во овие две групи, на пример: *љубомората* и др. (Стојилковиќ 1962: 86).

7.1. Психолошките, физиолошките и биолошките аспекти на значењето опишани преку јазичните единици кои изразуваат емоции

„Die Welt ist ein gigantischer Prozess des Entstehens und Vergehens, und in diesen hineingestellt ist auch der Mensch“. (Л. Фрице)

Врз основа на гореописаните различни психолошки гледишта, преку кои се опишуваат емоциите и чувствата како комплексни феномени, ќе ги прикажам нивните психолошки, физиолошки и биолошки особености и нивното влијание врз личноста.

Дејството на нашите чувства може да се одрази врз целиот наш организам: силна емоција или возбуда може да доведе до нагли измени во функцијата на многу наши органи. Се менува функцијата на крвотокот, се покачува крвниот притисок, се менува бојата на кожата (бледило или црвенило), дишењето го менува својот ритам, се јавуваат многу гастроинтестинални проблеми, може да дојде до попуштање на мускулите, поинаку функционираат жлездите со внатрешно и надворешно лачење итн. Од друга страна, пак, сите наши чувства се проследени со специјална мимика и пантомимика. Во последно време многу се зборува за т.н. „вокална мимика“, т.е. за специјалната интонација, јасност, боја и темпо на гласот кај посебни емоционални состојби: говорот кој изразува тажна состојба тече во ист регистар, темпото е бавно, тоновите се испрекинати и обратно, говорот кој изразува состојба на радост има висок регистар, брзо темпо, посебна интонација и др. (Стојилковиќ 1962: 86).

Карактеристичните движења се најчест израз на емоциите, врз база на кои често и се проценува емоционалната состојба на човекот. Најзабележливи се движењата на мускулите околу очите и мускулите околу устата. При задоволство тие се креваат нагоре, а при незадоволство се опуштени. Чести карактеристични движења при емоциите се движењата на телото, особено на екстремитетите, како и ставот (држењето) на телото. При радост телото е цврсто и има исправено држење, движењата се брзи. Жалоста се изразува низ спори движења и омлитавено држење на телото. За гневот се карактеристични чести, брзи, интензивни и некоординирани движења (тупаниците се стегнати). За стравот е карактеристично бегањето и оддалечувањето од изворот на стравот. Емоционалната состојба на говорникот во голема мерка може да ја изразат и промените на гласот и говорот. Карактеристични гласовни изрази при емоцијата на жалост се плачењето, липањето; за радоста смеањето, а за стравот и изненадувањето – врескањето. И говорот ја изразува емоционалната состојба на говорникот. Во лутина говорот е гласен и брз; при гнев гласот е подигнат, зборовите се скратуваат, а паузите меѓу говорните целини се намалуваат. Кај жалоста темпото на говорот е успорено, паузите меѓу зборовите се продолжуваат (Стаменкова – Трајкова, 1995: 220 и следн.).

Може да се заклучи дека освен јазичните елементи за изразување на емоциите, постојат и неговорни феномени (каналите), како на пример: интонација, мимика, гестикулација, држење на телото, правец на погледот, ориентација во просторот, близина и место во просторот, начин на облекување и сл. Сите овие нејазични феномени се интегрирани со јазикот и заедно со сите други говорни јазични елементи го градат целиот комуникациски систем што според Аберкромби (1968: 55), значи дека „зборуваме со говорните органи, но комуницираме со телото“. Одредени лексеми ги одразуваат не само посебностите на деловите од човековото тело туку и психичките особености на човекот, што се однесуваат непосредно на неговото суштествување. Лицето, очите, рацете, како и другите делови од човековото тело можат да бидат директни и надворешни манифестатори на човековите емоции.

„Der Körper spricht. Oft spricht er Bände. Gibt mehr über einen Mensch preis als das, was in Worten gesagt wird“. (Шлитер-Киске 1987: 13)

Насмевката на човекот (насмевка како збор) се сретнува како надворешен експликатор на неговата психичка, физичка и интелектуална состојба. Така, на пример, оваа лексема може да се јави во комбинација со придавките: *trübes, spöttisches, glückliches, ängstliches, wehmütiges, zerstreutes, verlegenes, nervöses, ermunterndes, strahlendes (Lächeln)* и сл. Често, вреднувањето на значењето на зборот насмевка може да се реализира со помош на две поларни лексеми, на пр.: *helles* и *frohes, schauerliches* и *fremdes*; *helles* и *strahlendes*; *kalt* и *erbitterliches Lächeln*; што укажува на тоа дека човековата насмевка често може да изразува различни чувства: радост и тага; страв и одушевување и сл. Освен тоа, неретко се потврдува изреката дека „Она што е трагично е и весело, и обратно“ (Порман 1987: 14). Понекогаш човекот се весели на она што е негативно, лошо, неприродно, според обичаите, е нешто неубаво. На тоа укажува и Аристотел со својата изрека: „Смеештето е всушност, дел од грдот (неубавото)“. Денешните научници ја потенцираат оваа особеност на смеештето: Сè она на што се смеат луѓето во одредена мера не е во ред. Комиката се однесува . . . на нарушувањето на редот“ (Арнел 1996: 1) Поради тоа, можеби, многу лексеми кои го карактеризираат човековото смеештето, според својата семантика, имаат пејоративно значење (или негативно емоционално вреднување). Најмногу зборови, кои го означуваат човековото смеештето во своето суштинско значење се со мејоративно значење (со позитивно емоционално вреднување). Во овој поглед ќе ја спомнам мислата на Толстој (1980) за улогата на човековото смеештето:

„Obwohl das Gesicht meiner Mutter schön war, wurde es noch schöner, wenn sie lächelte, alles um sie herum wurde freundlicher. Wenn ich in meinen schwersten Lebenszeiten dieses Lächeln auch nur flüchtig hätte sehen können, so hätte ich nie erfahren, was Leid ist. Es scheint mir, das nur im Lächeln allein das vorhanden ist, was man Schönheit des Gesichtes nennt: wenn das Lächeln dem Gesicht noch mehr Reiz verleiht, dann ist das Gesicht *schön*; wenn das Lächeln das Gesicht *nicht ändert*, ist dieses Gesicht *gewöhnlich*, wenn das Lächeln das Gesicht *verdirbt*, so ist das Gesicht *hässlich*“ (Толстој 1980: 13 и следн.)

Насмевката која изразува состојба на радост е израз на позитивно чувство или доживување кај човекот. Но, не секогаш. Ако некому му соопштите дека куќата му е изгорена или ограбена, тој може на своето лице да манифестира насмевка преку која ќе се изрази недоверливост, збунетост, или длабок сомнеж. Формата на изразување на насмевката стои во зависност од ситуацијата и е различна кај различни чувства; насмевката не е идентична во однос на своето значење – не секогаш може да се изрази чувство на радост и ведрина и е зависна од ситуацијата. Најчесто, насмевката се јавува во состојба на радост и во тој случај таа е примарно средство за изразување на радост, додека во други специфични ситуации, таа може да изрази и поинакви емоции.

Наспроти тоа, иста емоција во различни ситуации може да се изрази на различен начин. Ако човекот се лути на својот близок пријател (во приватна средина, во својот дом или сл.), лутината може да се изрази и преку викање, врескање, навредување и сл. Додека, пак, чувството на лутина кон својот претпоставен (шеф, директор) во некоја институција, во принцип, не би можело да се поврзе со ваквиот начин на изразување бидејќи стои во поврзаност со одредени санкции и норми на однесување (Филер 1990: 109).

При карактеризирањето на физичките особености на човекот (на пр.: на лицето, очите, погледот, гласот, насмевката) мора да се земат предвид објективните и субјективните

особености. Од една страна, се работи за особености на делови од телото и за нивни објективни елементи, т.е. реално постојни физички особености кај еден човек, што му се својствени од раѓањето, а друга страна, пак, тие се доживуваат субјективно (индивидуално). Па, така, при мојата анализа на јазичните единици (придавки) кои служат за изразување на емоции проследени со промена на дел од човековото тело (лице, очи, насмевка, глас и сл.) се добива:

-придавки што се однесуваат на особеностите човековиот глас: *breite, scharfe, wichtige, grobe, weiche Stimme*;

-придавки што се однесуваат на видот и типот на насмевката/смеетњето: *kaltes, fremdes, komisches, giftiges, schauerliches Lächeln*;

-придавки што се однесуваат на особеностите на очите: *verlorene, seltsame, fremde, kalte, tote Augen*.

При опишувањето на карактерните особености кај човекот, секако дека посебно место добива и опишувањето на неговиот поглед. Дури и физичкото опишување на погледот на човекот е вкоренета и длабока психолошка информација за неговото битие, за неговото суштествување, неговата емоционална состојба и неговиот однос кон околината, кон предметите и луѓето кои го опкружуваат. Често, човековиот поглед се идентификува со непостојаноста на сончевите зраци, кои се менуваат секој момент, постојано. За тоа постои и една легенда. Господ, кој го создал човекот, го формирал човековото тело од земјата, коските од каменот, крвта од морето, здивот од ветрот, очите од огнот, а мислите од облаците. Од тука следува дека човековите очи, што го поврзуваат човековиот поглед со огнот, имаат слични особености како сончевите зраци. Сончевите зраци *можат да горат, да жарат, да бидат топли или, пак, да згаснат*. Согласно со оваа аналогија, човековиот поглед во јазикот се изразува преку истите лексеми, кои служат за опишување на сончевите зраци. Погледот на човекот се смета за непредвидлив феномен, тој е загатка за научниците од различни науки: за психолозите, филозофите, како и за лингвистите.

Според мене, погледот е внатрешен импулс и е поттикнат од внатрешноста на човековата душа; тој е олицетворение на човековото суштествување со вечна таинственост, тоа е тајна што магично нè примамува, нè привлекува и нè маѓепсува. Погледот е нешто слично како свеќа што гори или светло, тој говори за еден таинствен и непредвидлив свет, што се нарекува „човекова душа“ или „човеков дух“. Со восприемање на светлината во форма на сигнали на човековиот поглед, истовремено се восприемаат и психичките особености. Врз оваа основа се создава друг јазик – „јазикот“ на човековиот поглед, што е длабоко вкоренет во нашата внатрешност и може да каже многу повеќе отколку самите зборови. За да можеме меѓу себе да се разбереме, мораме да имаме способност да го запознаеме овој „јазик“. Денес психичкиот контакт преку погледот, правецот на погледот, како и размената на погледите се предмет на многу јазични и нејазични истражувања. Психолозите за тоа користат посебен термин „комуникација со очите“ или „комуникација со погледите“.

Човековиот поглед се покажа како посебно важен мост меѓу надворешниот и внатрешниот свет на човекот. Погоре кажаното делумно го објаснува фактот зошто палетата на емоционалните, психолошките, филозофските, естетските и другите особености (колорити) на човековиот поглед се толку многустрани и неистражени. Причината е во тоа што арсеналот од јазични средства, со чија помош се лексикализира погледот, се многу разнолики и имаат широк дијапазон на семантичко значење со сите свои нијанси по кои тие се разликуваат.

Накратко ќе опишам дел од психофизичките и биолошките манифестации прикажани преку јазичните единици кои изразуваат емоции.

„Angst ist eine seelische Erschütterung, die durch die Erwartung des Bösen hervorgerufen ist“. (Платон: „Одредувања“)

Под поимот *Angst* (*сmpав*), се подразбира страв, голема грижа, немир, честопати чувство на закана без причина“ (Вариг 1997: 191). Човекот може да чувствува страв од различни појави од надворешниот и од внатрешниот свет, и тоа страв од одредена причина или страв за други луѓе, на пример: страв од терористи, страв од атомската енергија, од невработеност, страв за децата, за родителите и сл. Не постои човеково суштество, како што вели Херберт Хајнрихс, без страв, без плашење и без грозење:

„Es gibt kein angstfreies Dasein, und dennoch, der Mensch muss mit seinen Ängsten leben, vor allem wenn sie überhandnehmen, wenn sie ihn beherrschen, wenn sie durch seine Straßen, Häuser, Gedanken, Stimmungen und Träume kriechen: Himmel- und Höllenangst, Furcht, Scheu, Lampenfieber, Bammel, Schiss, Schauer, Schüchternheit, Panik, Verfolgungswahn, Lebensangst, Todesangst“. (Хајнрихс 1974, во Бергенхолц 1980: 65)

Под поимот *сmpав* подразбирам вродена форма на емоционална состојба на реакција на заплашување, која се манифестира со напрегатост, грижа, внатрешен немир и плашење. Како корелат се јавува зголемената активност на вегетативниот неврен систем и вегетативните реакции (вцрвенетост, забрзана работа на срцето и др.). Феномените на стравот се многустрани, нудат специфични проблеми и можат да се разгледуваат и да се испитуваат според различни гледишта. Доживувањата на стравот се со болни чувства следени со губење на контролата врз самиот себеси, кон луѓето и кон светот (Лерш 1960: 236 и натаму). Според Вариг (1992), стравот е чувство на застрашеност предизвикано од нешто одредено (за разлика од неодредениот страв) и е поврзано со желбата да се отстрани или да се избега од него. Стравот е природно чувство на застрашеност. Во одреден степен стравот и плашењето се приближуваат, но во спортивна насока (Маурер 1960, Милер 1948). Стравот е комплексна психолошка состојба, каде што се среќаваат елементи и на други психолошки состојби, како на пример: жал и депресија.

Чувството на страв е најстара и најчеста, а можеби и најважна емоција. Се јавува како реакција на ситуацијата која се оценува како опасна за околината или за себе. Се опишува како непријатна емоција во која човекот чувствува напнатост, загрозеност и беспомошност, внатрешна потреба за бегство од ситуацијата која го згрозува, за разлика од плашењето со кое се изразува застрашување/заплашување, одн. плашење некого/нешто (плашење деца, плашење птици и сл.).

Извор на стравот, освен ситуацијата која се доживува како опасна, се и ситуациите кои се нејасни, ненадејни и за кои претпоставуваме дека можат да бидат опасни. Во ситуации во кои изворот на стравот е надворешен, тој се отстранува со бегане или со отстранување на опасноста. Меѓутоа, како извор на стравот можат да бидат внатрешни ситуации (страв од неизвесна иднина, страв од исходот на некоја започната активност, незнаење, сомневање во своите способности и сл.), и нивното отстранување е тешко и долготрајно. Интензивниот страв го намалува нивото на интелектуалните процеси и мислењето е помалку критичко, слабеат моралните принципи итн. Стравот е често важен мотив во однесувањето на луѓето. Родителите го користат и како средство за воспитување. Општеството го користи и како средство за одржување на општествените норми и почитување на законите. Стравот во нормални случаи престанува кога ќе престане ситуацијата која го предизвикала. Стравот престанува и кога ќе се преземе акција во опасната ситуација или кога ќе се почне да

се размислува на него. Додека не стане многу интензивен и чест, стравот е нормална реакција на опасност бидејќи го активира организмот да ѝ се спротивстави на опасноста. Ако стане интензивна и долготрајна емоција, стравот се јавува како симптом на повеќе ментални болести (неврозите, меланхолијата и сл.).

Списокот на лексеми што го опишуваат феноменот *страв* го потврдува фактот дека состојбата на страв е најчеста психичка состојба кај човекот. Поради тоа, овие јазични единици се предмет на истражување и во современата литература и во психологијата, исто така (Бергенхолц 1980; Фишер 1988 и др.).

Состојбата на *страв* и неговите психо – физиолошки варијанти стојат едно до друго во причинско – последично релација што наоѓаат одраз во јазикот. Именките што опишуваат *страв* можат да изразуваат многубројни суптилни нијанси. Тие можат да прикажат:

стравотност/стравотија:

„Er spürte eine Hitze. Einen Stau. Angst. Er hatte Angst.“ (Во: Фомина С., 1999: 52)

плашење/застрашување

„Angst schoss süß empor, hämmerte drohend an die Schläfen, ihr Kopf glühte, die Angst, die sinnlose Angst zuckte jetzt durch ihren ganzen Körper.....“ (ZN: 26)

ужас:

„Edgar wurde blass vor Schreck.“ (ZN: 24)

грозење:

„Wie ein vorübergehend verschwunderer Zahnschmerz plötzlich wieder da ist und wie Feuer brennt, so war in einem Augenblick die Angst und das Grauen wieder da“ (HSW1: 101)

вџашеност/вчудоневиденост:

„Und Wollust fühlte er jetzt gemengt mit einem leisen Schauder von Angst . . .“ (ZN: 49)

Треба да се спомене дека семантичката содржина на лексемата *Schauder*, од една страна, вклучува во себе психички особености на состојбата на страв (чувство на ужас, плашење, вџашеност, вчудоневиденост, стаписаност), а од друга страна и физиолошки особености (чувство на студ, мрзнење).

При опишување на чувството на *страв* (ужас, грозење) може да се употребуваат зборовни групи/ конструкции чии елементи според семантичката содржина, заедно се исклучуваат, на пример:

„Vor diesen Bildern stand jetzt Augustin. Stand und schaute. Trank die Bilder ein. War bestürzt. Erschreckt. Es war ein freundiger Schreck.“ (во: Фомина, С. 1999: 53)

„Ein ungeheuer glückhafter Schreck packte Goya“. Во: Фомина С., 1999: 53)

Од овие примери може да се види дека контроверзноста на човековата природа, непроценливоста на емоциите на човековото битие често овозможува, неповрзаното да го поврзе, неспојливото да го спои, неможното да го овозможи.

Емоционалната компонента, во основа, се среќава во денотативниот дел на значењето (в.т. 7.2.) кај именките што се поврзани со ова чувство, на пр.: Angst, Furcht, Horror, Menschenangst, Schrecken, Weltangst итн.

Лексемата *Angst* може да има различни значења. На пример, постои разлика меѓу значењето на синтагмата *Angst haben* (со значење: 'се наоѓа во одредена акутна емоционална состојба на страв') и *Angst vor Schlangen haben* / со значење: *долга, постојана одбивност (грозење) и аверзија од нешто, во случајов од змии/* (Алстон 1981: 10). Овие разлики во значењата на лексемата *Angst* не се наведени во ниту еден речник. Корисникот на речникот не може да добие претстава за емоционалната афектираност на говорителот и за неговиот однос кон говорното дејство при употребата на овие јазични единици.

Посебна подгрупа претставуваат лексемите кои од родените говорители се користат за опишување на човечкиот страв и служат за означување на стравот пред смртта. (Фишер 1988)

„...die Angst aller Ängste: die Todesfurcht“. (HSW1: 93)

Од многу одамна човекот се обидува да го објасни феноменот страв од смртта. Епикур дава филозофски размислувања на оваа тема:

„Gewöhne dich an den Gedanken, das der Tod uns nicht angeht. Denn alles Gute und alles Übel beruht auf Empfindung, der Tod aber ist der Verlust der Empfindung... Das schauerlichste Übel, der Tod, geht uns also nichts an: Denn so lange wir sind, ist der Tod nicht da, uns sobald er da ist, sind wir nicht mehr“. (Епикур, во: Лотар 1990: 1082)

Користејќи ги гореприведените укажувања, во понатамошниот дел од текстот ги опишувам различните видови емоции.

Гнев (Zorn) - и други емоции со него слични (бес, лутина), настануваат како реакција на спречувањето на задоволувањето на некоја важна човекова потреба и остварување на некоја цел. *Гневот* е особено интензивен и лесно се јавува ако причина за незадоволувањето на нашите потреби. Расположението што го следи ова чувство значајно варира во својот интензитет и се движи од лутина до безумен бес. Чувството на гнев не зависи само од пречката туку и од тоа како човекот ја доживува. Секако дека зависи од пројавувањето на оваа емоција и од особините на темпераментот. Гневот и бесот се манифестираат импулсивно, а однесувањето е регресивно/ враќање кон примитивен начин на однесување/ Стаменкова – Трајкова 1995: 220 и натаму).

*Радост*¹⁷ (Freude) се однесува на сите животни чувства на основното суштествување, каде што, пред сè е задржана способноста за сопствено задоволство. За време на радоста настанот се доживува како позитивно доживување и се покажува во розово светло. Радоста спаѓа во поттикнувачките чувства на движење за продлабочување на суштествување и себеотворање (Дорш 1992: 229 и натаму).

Радоста се јавува во ситуации кога ја постигнуваме поставената цел која има особно значење и која силно сме ја посакувале. Таа е секогаш пријатна емоција и според

---

¹⁷ Во основа на зборот *радост* е придавката *рад* (прасловенски *rad од индоевропското *rod-, *red- 'весел'), 'радосен', а нејзната најстара семантика е зачувана од санскритот *ardh- задоволен, т.е. кога човек е задоволен, тогаш е и радосен.

интензитетот, може да се движи од задоволство до силно чувство на безгранична среќа. Тоа зависи од важноста на поставената цел и тоа дали лесно или тешко сме ја оствариле целта, дали до неа сме дошле постепено или одеднаш. Радоста е поголема ако целта е за нас особено важна, ако за остварување на целта сме вложиле повеќе напор, посебно и ако целта е постигната неочекувано.

Жалоста (Trauer) – се јавува како реакција на губење на нешто што ни било многу значајно или што многу го сакаме. Детето е тажно, на пример, кога ќе изгуби или ќе скрши сакана играчка, возрасниот човек кога ќе ја изгуби работата, парите или саканата личност.

Тагата (Traurigkeit) – секогаш е непријатна емоција и се јавува со различен степен на изразеност – од благо нерасположение до длабока и долготрајна депресија. За разлика од претходните емоционални состојби, во ситуацијата на тага човекот е пасивен и организмот не е подготвен за акција. Оваа емоција се јавува подоцна од другите (Стаменкова – Трајкова 1995: 220 и натаму).

Ќе дадам свое објаснување за *љубовта (Liebe)*, како човеково чувство со значење на силна наклонетост кон некого, силно чувство на привлечност, чувство на поврзаност кон некого (нешто) и подготвеност за жртвување (Вариг 1997: 813).

Контроверзни дискусии се водат околу опишувањето на значењето на овој поим не само од лингвистите туку и од филозофите, теолозите, историчарите, социолозите и психолозите.

Уште во 16 век Мурмелиус од Минстер во своите *Морални елгии* пишува за љубовта:

„Љубовта е скриен отров во убаво тело. Таа брзо те обзема, те развеселува одредено време, но потоа засекогаш те прави јаден и беден. Таа постојано е проследена со здосадување и грозење, а како последица остава болка, срам и јад“. (Мурмелиус, цит. по Берент 1970: 40).

Првото прашање на кое Јегер (1988а) се обидува да одговори е: „Дали љубовта е само збор?“ Дали е таа само литературна функција, вербално предиво (градба, материјал), што ја отсликува силата на создавање на поетите? Тоа го опишува и Ла Рошфукол во неговите списи за моралот *Sentenzen und Maximen* кога пишува: „Постојат луѓе, кои никогаш не би се вљубиле, доколку не беа слушнале што се зборува за љубвта“. (во: Луман 1982: 23); а во оваа смисла Роберт Мусил во своето дело *Човек без особености* образложува дека љубовта е најопишуваното чувство и во најголем дел се состои и од самото опишување“ (во: Луман 1982: 29).

Социологот Никас Луман во својата книга *Љубовта како пасија* пишува:

„Медиумот љубов не е чувство, туку код (шифра) за комуникација според чии правила, човекот ги изразува чувствата, истите ги изградува, ги симулира и ги подредува кон другите луѓе“; човекот не може да се одрече од нив; љубовта е модел на однесување [...], што може да се одигра, таа стои пред нас, уште пред обидот да се трага по неа, таа е ориентација и знаење за расположливоста на целите пред да се трага по неа; таа е ориентација и знаење за расположливоста на целите пред да се сретне партнерот и да се почувствува недостатокот на партнерот со цел да се предаде на судбата“. (во: Луман 1982: 23)

Траксел (1972) во својот извадок *Чувството и изразување на чувството* објавен во *Прирачникот за експериментална психологија* пишува дека зборовите со кои се

изразува чувството функционираат како имиња – контигенти за означување на приватни доживувања. Имено, емоциите се само контигенти во склоп со другите фактори [...] и се поврзани со своите форми на изразување. Единствениот начин да се дознае што е *страв*, *лутина*, *радост*, *одмазда* и сл., се состои во фактичкото искуство на чувствата за *страв*, *лутина* итн. Понатаму, Јакоб Шпренгерс и Хајнрих Инститорис (1487) пишуваат за љубовта на жената како многу експлоатирано чувство во литературата: „ти можеби и не знаеш дека жената е х(ш)имера, но мораш да знаеш дека секоја е тровидно чудовиште кое има божествен поглед на лав, поставен во телото на смрдлива коза, наоружана со опашка на отровен вепар. Тоа значи: нејзиниот поглед е убав, допирот ѝ е одвратен, а дружењето со неа може да биде смртоносно“. (во: Берент 1970: 15 и следн.)

За да ја објаснам семантиката на зборот „љубов“, поаѓам од прашањето за љубовта што го поставува Гастон Данвил (1893): „Дали љубовта е патолошка состојба?“ – и да го одговорам со објаснувањето што го предлага Роберт Мауци (1960): „Љубовта е тајна, најнерационалниот поттик на човековата душа, со која душата се разоружува. Таа е разочарување, каде силата на вообразувањето не престанува да се справува со природата и истата да ја измени: таа е духовно помрачување, ги дели луѓето еден од друг и им дава сила на измачување“ (во: Луман 1982: 30 и следн.). Според Мауци, семантиката на љубовта се карактеризира со таинственост, разочарување, ирационалноста на афектот, преку кој душата и разумот се разоружуваат, таа води до оттуѓување и преку неа човекот духовно резигнира што условува таа да се вброи во патолошките состојби на една личност.

Во македонскиот јазик, од семантичка гледна точка, зборот *љубов* може да има повеќе значења и да се употреби во потесна смисла на зборот со значење „љубов меѓу маж и жена“, во поширока смисла на зборот со значење „љубов кон татковината“, потоа, може да значи „наклоност“ (љубов кон нацијата), да се употреби со фигуративно значење (љубов моја!) и да го прикаже „сакањето како однос“ (водење љубов).

Разгледувајќи го семантичкиот опсег кој го покрива оваа лексема, во овој контекст ќе наведам неколку германски именки кои се вклучуваат во рамките на нејзиното значење: *Liebe*, *Huld*, *Hingezogenheit*, *Hang*, *Charme*, *Zauber*, *Bewunderung*, *Anbetung*, *Hingebung*, *Leidenschaft*, *Liebesfeuer*, *Anhimmelung*, *Zärtlichkeit*, *Schwärmerei* итн. Опишувањето на состојбата на љубов како комплицирана контроверзна состојба кај човекот опфаќа широк спектар на јазични средства со соодветни вербални манифестации (в. Јегер 1988, Капл- Блуме 1988, Вилмс 1997 и др.). За опишување на состојбата на љубов се употребуваат именки со емоционално – вреднувана компонента која манифестира денотативно значење (*Begeisterung*, *Entzücken*, *Bewunderung*), но се употребуваат и лексеми со емоционална компонента со конотативно значење (*Magia*, *Amor*, *Venus*).

Важна улога во процесот на вербална концептуализација на човековите односи во љубовта имаат именките што имаат асоцијативно – емоционално вреднување и кои во одреден контекст даваат посебен психолошки романтичен колорит:

„...aus dem Brunnen dieser Liebesnacht; himmlische kleine Melodie in meiner Seele; ihre holde Blume mit allen lieben Farben; wie eine aufgehende Blumenknospe, mit den Blick noch bei Orchidee etc.“. (HSW 1: 121)

За споменување е и фактот дека асоцијативно-емоционалниот збор *Rose* во љубовните приказни се употребува како симбол за љубовта или како симбол за надежта – надеж како знак за световната љубов (на пр. во Дантевата „Божествена комедија“ (Небесните сводови како розите, славниот венец) /во: Бекер 1992/.

Именките што изразуваат емоции и имаат позитивно емоционално вреднување според својот аксиолошки статус, се позитивно вреднувани, што е и разбирливо бидејќи љубовта спаѓа во чувствата кои изразуваат пријатна човекова емоција и со неа се одразува чувството на љубов како убаво доживување што може да се јави во следново опкружување, на пр.: *entzückendes Lächeln, sie hat mich bezaubert, Welle von Liebesmagie* итн.

Значењето на лексичките единици што служат како јазични експликатори на состојбата на љубов, содржат семи, како на пример: *unwahrscheinlich, ungewöhnlich, überirdisch*, што ја опишува љубовта како непрепознатлив феномен. На пример:

„Wie schön war ihr Gesicht, wie überirdisch, als sie das sagte!“ (HSW1: 120)

Состојбата на љубовта се опишува често како страдање (посебно во текстови на духовна литература). „*Што е љубовта*“, „*Таа е вродено страдање*“. Дека љубовта е страдање лесно може да се воочи. Во некои ситуации љубовта не може да ја постигне саканата цел, или, пак, усилбите на љубената личност се бесцелни (Цапеланус 1892, во Хаубрихс 1989:7 и следн.) Мислата „*amor est passio*“ – „*Die Liebe ist ein Leiden*“ (љубовта е страдање) – се провлекува низ многу литературни дела. Контровезниот начин за изразување на човековата љубов, со својот карактер на противречности, е искажан и во латинската поговорка: *odi et amo* – „*ich hasse und liebe*“, „*Hass aus Liebe*“ (*Hassliebe*).

Како објектот на вреднување не се среќава само љубовта меѓу маж и жената, туку и љубовта кон ближните (*Nächstenliebe*), каде што оваа љубов се смета како божја заповед, како предмет на постојано и длабоко доживување на човекот кое се одразува преку јазикот.

„*Glück und Unglück sind Ketten, die eine aus Gold, die andere aus Eisen, aber beide fesseln uns mit gleicher Stärke und hindern uns, unser wahres Wesen zu erkennen*“.
(*Свами Вивекананда*).

Среќа (Glück): внатрешна состојба на задоволство и добро расположение особено по исполнување на посакуваните желби: пријатна состојба судбински одредена и успехот што следи од неа (Вариг 1997: 568).

Овој тип на емоција го опишувам преку јазичните единици како: *Freude, Frohmut, Frohsinn, Entzücken, Euphorie, Lebensfreude, Wollust, Wonne, Jubel, Glück* итн. Во следниве реченици оваа лексема го манифестира своето значење на различни начини. На пример:

„Glück kann ja immer nur die Spitze von einem Eisberg sein“ . (во: Фомина 1999: 57)

„[.....], dass sein Glück wie ein Stern strahlt und...“ (HSW1: 50)

“Es [das Glück] ist schön wie ein Sonnentag mitten in einem Regensommer” . (HSW1: 161)

„Glück ist eine Eigenschaft, wie die Nase, wie das Bein und alles andere“ . (во: Фомина 1999: 57)

Во горенаведените контексти лексемата *Glück* го манифестира своето значење преку јазичните единици: *Spitze von einem Eisberg, Stern, Sonntag mitten in einem Regensommer* или се споредува како особина (карактерна црта, белег) на човекот, одн.

дел од негово тело: *Nase, Bein* и сл. Интерпретацијата е поврзана со метафорична слика која може да се вербализира со емоционално – вреднувани или неутрално лексички елементи.

„*Hoffnung ist eine Erwartung des Guten (des Wohlseins).*“ (Платон)

Надеж (*Hoffnung*): Според Вариг (1997: 652), оваа лексема има значење: „желба за иднината“, „желба да се оствари или постигне нешто во иднината“, „увереност“, „можно расположение“. Ова чувство може да се изрази, меѓу другото, и преку следниве лексеми: *Vorfreude, Optimismus, Lebensbejahung, Vorgefühl, Hoffnungsfunke, -glanz, -schimmer, -strahl* итн.

Посебноста на психолошките контексти за изразување на состојбата на надеж се состои од тоа што зборовите со пејоративна (или негативна) содржина стојат наспроти зборовите со мејоративна (позитивна) содржина. Со тоа се постигнува психолошкиот контраст помеѓу тоа што било и тоа што е сега. Како на пример ги наведувам негативно – вреднувани лексеми, како: *erstarrtes Herz, Erinnerung an etwas Gräßliches, müde, zerschlagen, zerknittert, finstere Angsthöhle, in Asche zerfallen, Kälte, Nacht* и сл. (чие значење е во поврзаност со човековата душа), лексички единици со позитивна семантика, што можат да се јават како симболи, како на пример: „*ein Durchbruch/Einbruch des Teufelskreises*“ (*circulus virtuosus*), „*Ausweg aus der seelischen Krise*“, „*Licht am Ende des Tunnels*“ (*vgl. wieder leben, wieder atmen, lebendig; voll guter Gedanken; Dasein als göttliches Fragment; den Brocken Wärme, den Schluck Liebe, den Bissen Anerkennung genießen* и сл.). Во прилог наведувам пример од литературата:

„...sie [Hermine] war ... das kleine Fensterchen, die Erlösung, der Weg ins Freie“.
(HSW1: 115)

Во книжевните дела ја сретнав изреката на А. Камус:

„Je tragischer das Shicksal (das Los) des Menschen ist, desto unbeugsamer/ unerschütterlicher wird die Hoffnung“.
(во: Фомина С., 1999: 64)

Опишувањето на состојбата на надежта може да се реализира преку продолжена метафора, што ги опфаќа поголемите реченични делови. Најверојатно, основата се наоѓа во тоа дека светот на сништата е поврзан со многу асоцијации и е олицетворен преку соодветни слики на метафора. На пример:

„Ich könnte vielleicht wieder leben, ich könnte wieder ein Mensch werden. Meine Seele in der Kälte eingeschlafen und nahezu erfroren, atmete, wieder, schlug schläfrig mit kleinen schwachen Flügeln“.
(HSW1: 111)

Емоционално – асоцијативното значење на лексемата *Flügel* како симбол на надежта поставува конституента во психолошкиот контекст на опишување на човековите желби, сништа и надежи.

Како клучни зборови во книжевните текстови се среќаваат, пред сè, зборови што означуваат многустрани антрополошки особености кај човекот. Притоа, поимот „човек“ стои во смисла на „*homo quodammodo omnia*“ – „*Der Mensch ist im bestimmten Sinne alles*“ (*Gregor der Große*), како „Welt im Kleinen“, што често е во средиштето на вреднувањето. Овде се навраќам на гледиштето на Шобер: „Уметноста и литературата не градат свет на нештата, туку свет на вредностите“. Нивниот суштински предмет на истражување и објектот на осознавање е поврзаноста на човекот кон светот од аспект на значењето на оваа поврзаност за духовното

суштествување....“ (Шобер 1973: 14). Овие и многу други размислувања ја поставуваат основата на човекот како разумно суштество (*homo ratio*), кое поминало гигантски пат на еволуцијата, при што неговото милје, неговите потреби, интереси и начини на дејствување постојано се менуваат, а од друга страна, пак, човекот се развива како психичко/емоционално суштество (*homo emotio*), но само во мал степен. Дури од пред неколку века тој ја изразува својата радост, својата болка, тага и сл., со соодветни зборови, давајќи им свој колорит и нијанси во значењето.

Во голем дел во текстовите се среќаваат антрополошки особености кои се поврзани со внатрешните, психолошките чувства, доживувања, со опишување на човековите чувства/состојби. Херман Бешенштајн напиша: „Тогаш се создаде . . . нешто ново, германската култура на чувствата, покрај германската филозофија и науката за историјата, најзначајното случување во ова јазично подрачје, според нашето мислење, со иста вредност како и светската мудрост бидејќи чувството се доживува и мора да се докаже“. (Бешенштајн 1954: 7)

Клучните зборови во текстот вреднуваат такви чувствени доживувања што произлегуваат од човекот и повторно влијаат на него, без притоа да ги напуштат границите на неговиот внатрешен свет. Новалис го означил овој феномен како „внатрешно – надворешен свет“ или „надворешен свет во нас“ (Новалис, во: Болнов, 1953: 203 и следн.). Сферата на човековите чувства е претставена, пред сè, преку следниве клучни зборови: „*Seele*“, „*Herz*“, „*Gefühl*“, „*Leid*“, „*Angst*“, „*Traurigkeit*“, „*Einsamkeit*“. Списокот на клучни зборови што ја означуваат сферата на чувствата е обемен и многустран. Најчесто употребуваните зборови според семантичката содржина, се со пејоративно значење (негативно емоционално вреднување): *vgl. Trümmerfeld (des Daseins), Sieg der Jahre, Niedergang, Katastrophe, Spätherbst* итн.

Лексемите кои ги вреднуваат емоциите (*Freude, Begeisterung, Furcht, /sich/ fürchten, /sich/ freuen und viele andere; радост, одушевување, страв, /се/ плаши, /се/ радува и многу други*) се поврзани со психичкото расположение кај човекот и психолозите се обидуваат да го објаснат прашањето како емоциите можат да се изолираат од обопштените динамични и временски расположенија, чувства, информативно – когнитивните процеси и дејства, како посебна класа на психички феномени. Одредувачки особености и корелати на гореприведените лексеми покажуваат поврзаност, во прв ред, со човековото однесување и влијание врз телесното однесување. Можат да се одделат следниве процеси на испитување:

- А) истражувања врз надворешни посматрања,
- Б) параметри директно поврзани со физиолошките процеси (на пр.: крвен притисок, мускулна активност, потење, зацрвенување, подголгнување и др.),
- В) биохемиски параметри врз основа на анализата на телесните течности (крв, урина, плазма, пот).

Понатаму, одредувачките особености на овие лексеми се поврзани со кардиоваскуларните функционални параметри. Најпознатиот функционален параметар во физиологијата е кардиоваскуларната срцева фреквенција (бројот на срцевите удари во минута), што често се зголемува при состојби на контракција на крвните садови. Мускулната состојба на крвните садови се манифестира преку тонусот на поголемите мускули (на пр.: мускулатурата на вратот, челото, подлактицата и друго).

Се манифестира цела низа психофизиолошки варијабли што покажуваат различен интензитет. Кон оваа група припаѓаат и следниве параметри: трепкање со очите, вртење со очите, проширување на зениците, моторика на напречно – пругаста

мускулатура, дишење, телесна температура, крвен притисок, стомачен мотилитет и др. (Азангер & Венингер, 1992: 614 и натаму)

Психолошките и биолошките аспекти на значењето на јазичните единици што изразуваат емоција се вкоренети длабоко во секој човеков организам и, речиси, секој од нас барем еднаш има почувствувано радост (за некој подарок, за средба, за летниот распуст, за својот живот....), страв (од смрт, од неуспех, од несреќа....), болка, желба, омрза итн. Тие состојби духовно нè раздвижуваат или нè депримираат и психички нè расположуваат или нè разочаруваат. Така, на пример, кога човек ќе ја почувствува радоста, се јавува телесниот аларм кој овозможува максимален духовен и физички учинок. Се јавуваат реакции кои секој од нас барем еднаш во животот ги доживеал. На пример: срцебиене (зголемена срцева фреквенција, забрзан пулс), зголемена телесна температура, треперење на гласот, зацрвенување, зголемен крвен притисок, зголемен проток на крв низ крвните садови, проширени зеници, забрзан метаболизам, зголемена напрегнатост на крвните садови, проширени садови и др. При акутни состојби на радост се лачат одредени хормони кои во одредена мера можат да го зголемат ризикот од срцев удар и да предизвикаат несакани физиолошки реакции на телото (Фордевилбеке А & К., 1991: 103 и натаму). Може да се заклучи дека овие јазични единици изразуваат низа физиолошки и психолошки карактеристики.

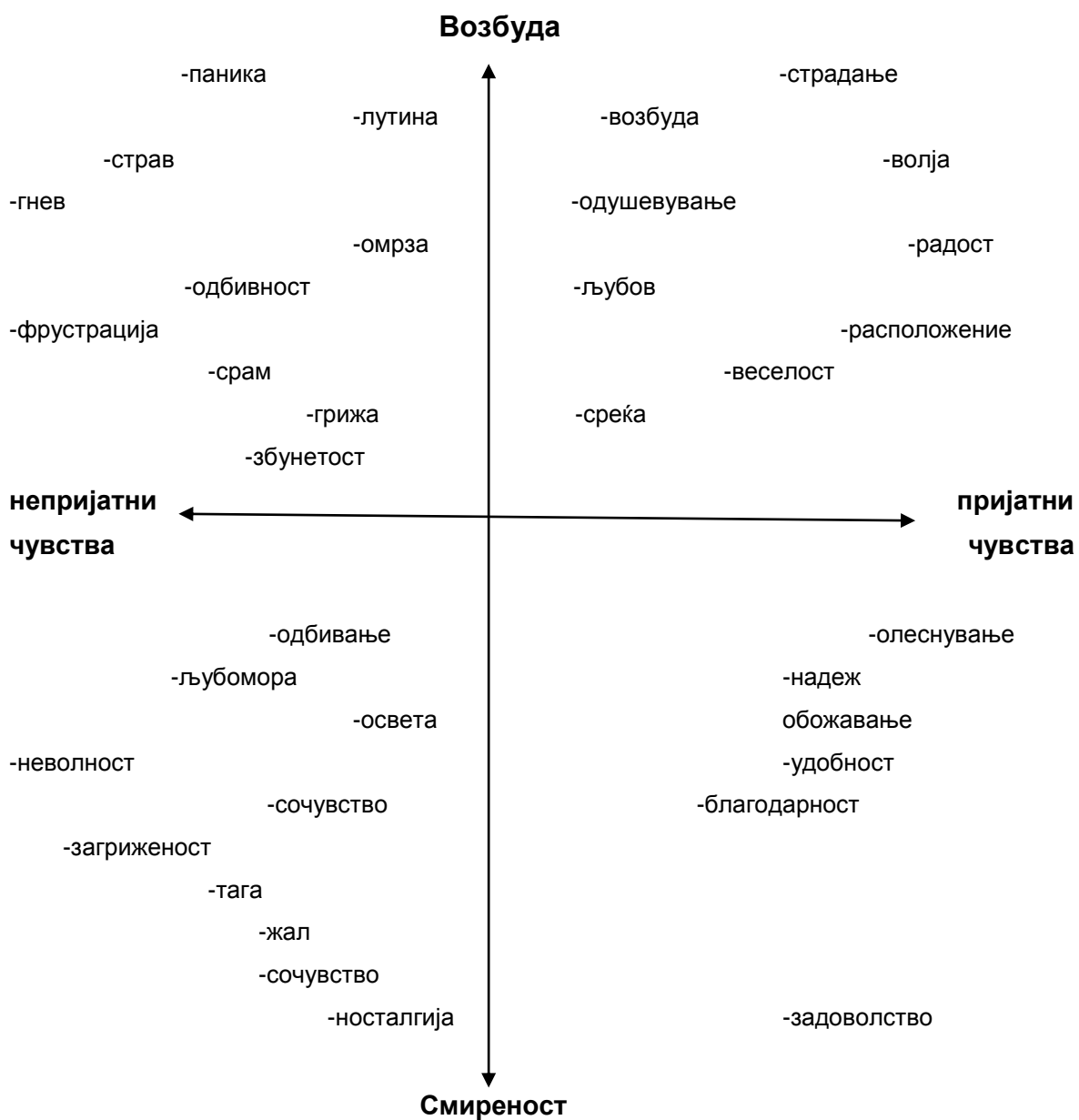
Во моментот кога доаѓа до некое нарушување, во односот меѓу организмот и средината, се јавуваат силни емоционални состојби на повеќе физиолошки вредности и карактеристични телесни реакции. Односно, енергетскиот набој во составот на емоциите се пројавува низ промена во работата на висцералните органи и во однесувањето. Условно речено, тоа може да се сфати како „говор на организмот“, „говор на телото“ и „висцералните органи“. Тој „говор“ е дел од најдлабокото биолошко наследство и е насочен кон создавање услови да се опстане во отежнати околности, во кризи. Во лабораториските експерименти најчесто се регистрирани следниве промени при емоционалните доживувања: промени при психогалванскиот рефлекс на кожата, промени во крвниот притисок, промени во распределбата на крвта меѓу надворешните и внатрешните делови на организмот карактеристични кај емоционалните состојби, гастроинтестинални промени, промени во ритамот на дишењето и др. Кардиоваскуларниот систем (срцето и крвотокот) многу брзо ја следи секоја промена на емоционалната состојба. Тоа практично се случува истиот момент кога и субјективното доживување: бледилото (или црвенилото) на кожата на лицето; зголемените вредности на притисокот и забрзаната работа на срцето го сигнализираат присуството на емоционалното доживување. Респираторниот систем може да покаже престанок на дишењето („застанат здив од возбудување“), или потенцирано забрзано дишење. Се зголемува работата на потните жлезди, доаѓа до накострешеност на влакната на телото, се намалува лачењето на плувачката (на пр.: *ми се суши устата од страв*); се шират зениците, се зголемуваат очите, рацете се тресат, а гласот трепери. Сите овие физиолошки промени при силните емоции се одвиваат во две фази: во првата фаза, т.е. емотивен шок, доаѓа до еден вид „емотивна парализа“ неспособност да се преземе каква било реакција. Оваа појава е иста и кај сите силни чувства (при интензивен страв, но и при интензивна и ненадејна радост). Во оваа фаза се одвиваат сите претходно наброени физиолошки промени, кои имаат значајна функција во организмот бидејќи го подготвуваат да се брани од ненадејна и опасна ситуација; дури и кога ќе помине оваа фаза организмот е подготвен за акција. Во втората фаза наречена фаза на „специфични промени“ кога престанува влијанието на симпатичкиот дел од нервниот систем и започнува со работа парасимпатичкиот, промените во органите се смируваат, се обезбедува нормално функционирање на организмот, се донесува рационална одлука за акциите што треба да се преземат (Стаменкова – Трајкова 1995: 220 и натаму).

Сите овие горенаведени начини на однесување и психо – физиолошки реакции, што во секојдневието се поврзуваат со емоциите, се важни во интеракцијата, само ако можат да бидат „забележани“ и можат да влијаат на понатамошниот развој и тек на чувствата. „Забележани“ значи дека се почувствувани и се восприемани од двете страни – страната на говорникот и на соговорникот.

Ако од возбуда или од лутина, рацете ми станат студени, ова нема да биде важен емоционален израз во интеракцијата, и покрај тоа што, тоа за мене ќе биде спој од моите емоции и од физиолошки реакции. Ако, пак јас некому му подадам рака (или, пак се ракувам со некого) и тој забележи дека мојата дланка е студена, тоа ќе претставува израз на моите емоции. Но, доколку јас се дистанцирам од ракување со соговорникот и би сакала да го избегнам тоа чувство друг да ги забележи моите емоции (бидејќи не сакам другите да дознаат за моите емоции, а ќе дознаат со тоа што соговорникот ќе ја почувствува мојата студена дланка при ракувањето) тоа, сепак, ќе значи, на извесен начин, изразување на моето чувство преку дистанцирање од соговорникот. Накратко: Изразувањето на емоциите е важно во интеракцијата, само кога има комуникациска цел. (Филер 1990: 105)

Шмит – Ацерт (1980) прикажува дванаесет (12) кластери (групи) на емоциите, опишувајќи притоа вкупно шеесет (60) емоции врз основа на приznakот “телесно возбудување” и “пријатност/непријатност”. Јас ја користам неговата поделба и предлагам поделба на лексемите кои искажуваат емоционална состојба, а се разгледуваат во моите анализи, на следниов начин:

Слика (1): Приказ на 35 емоции

(сп. Шмит – Ацерт 1980:60)

7.2 Образовање и анализа на семите со опишување на различните видови значење

Аналогно на горенаведениот опис кој ја вклучува психолингвистичката интерпретација на чувствата и анализата на семите, а со цел да се продлабочи анализата на овој вид лексика, го одбирам глаголот *sich freuen* како претставник на јазичните единици кои се поврзани со значењата на лексемата *се радува*. Понатаму ги опишувам различните аспекти на значењето на глаголот *се радува (sich freuen)*, разгледувајќи го во контекстот преземен од романот „Die Leiden des jungen Werther“ – J.W.Goethe („Страданијата на младиот Вертер“, од Ј.В.Гете).

(1d) „[...] *Eine wunderbare Heiterkeit hat meine ganze Seele eingenommen, gleich den süßen Frühlichsmorgen, die ich mit ganzem Herzen genieße. Ich bin allein, und freue mich meines Lebens in dieser Gegend, die für solche Seelen geschaffen ist wie die meine. Ich bin so glücklich, mein Bester, so ganz in dem Gefühle von ruhigem Dasein versunken, dass meine Kunst darunter leidet. Ich könnte jetzt nicht zeichnen, nicht einen Strich, und bin nie ein größerer Maler gewesen als in diesen Augenblicken [...]*“. (GLJW :202f.)¹⁸

(1m) „[...] *Некаква прекрасна ведрина ја обзеде сета моја душа, слично на оние милни пролетни утра, што ги впивам со сето срце. Сам сум и се радувам на својот живот во овој предел, кој е создаден токму за такви души, како што е мојава. Јас сум толку среќен, предраги мој, така наполно потонат в чувствата на спокојно суштествување, што мојата уметност поради тоа страда. Јас сега не би можел да цртам, ниту повлек, а сепак никогаш не сум бил поголем уметник одошто во овој момент [...]*“. (ГСМВ: 9)¹⁹

Значењето на горенаведениот глагол (*sich freuen*) го разгледувам во врска со когнитивното, денотативното, конотативното и перцептивното значење (сп. Реслер 1979). Когнитивното значење (познато и како ‘концептуално’, ‘дескриптивно’ или ‘референцијално’) е термин што многу јазични истражувачи и филозофи го користат за означување на она што се покрива и се означува во германската литература со терминот ‘*Bedeutung*’ или ‘*Sinn*’, одн. ‘*Intension*’. Во оваа смисла, тоа е во врска со поимот референција (денотација, екстензија, надворешнојазичен корелат), но и се разликува од него.

Под когнитивно/концептуално значење (смисла²⁰ и значење) се подразбира концептуалната величина, односно концептот кој е асоциран од јазичните знаци, и кој според традиционалните концептуални схоластични сфаќања, посредува меѓу објектите и зборовите и поставува врска меѓу името и референтниот објект (зборовите значат предмети со посредство на концепти). Освен когнитивната компонента, како составен дел на значењето на зборот се јавува и емоционалната компонента. Постојат различни термини за означување на овој семантички елемент, односно

---

¹⁸ Курзивот е мој.

¹⁹ Курзивот е мој.

²⁰ Во РМЈ под ‘смисла’ се подразбира 1. внатрешна, содржинска страна на нештото (значење), во добра/лоша смисла, потесна/поширока смисла, буквална смисла, длабока смисла, преведува по смисла, во таа смисла. 2. разумна основа, оправданост, цел, 3. склоност, способност за нешто (за музика и сл.), 4. фиг. значење (каква смисла има да побегнеш сега?).

емоционалното значење на еден збор. Така, во лингвистичката литература се сретнува терминот *'emotive Bedeutung'* (Стивенсон 1957, Нида 1957а), *'Gefühlswert'* или *'Stimmungsgehalt'* (Ердман 1903, Зиберер 1957), *'Gefühlston'* (Шпербер 1923), *'Begleitgefühle'* (Кронасер 1950), *'feeling-tones'* (Санир 1921), *'feeling'* (Ричардс 1929), *'emotive'* или *'affektive Konnotation'* (Хаяква 1959, Саломон 1966), *'expressive Bedeutung'* (Лајонс 1981а), *'Evokatum'* или *'nicht-konzeptueller Sinn'* (Петефи 1987а,б), *'affektive Bedeutung'* (Лич 1974), *'emotive Einflüsse/Wirkungen'* (Блек 1948) и сл. Но сите истражувачи не го признаваат овој елемент како составен дел на значењето на зборот (Сапир 1921, Блек 1948, Зиберер 1957), /во: Константинову 1997: 43 и натаму/.

Во македонската граматика, Минова-Ѓуркова (1998: 17) во контекст на функциите на јазикот пишува за референцијалната или денотативната функција на јазикот. Оваа функција е најчесто главна во јазичните пораки, зашто општине со јазикот, пред сè, за да соопштине нешто, или за да добиеме некаква информација.

Емотивната или експресивната функција доаѓа до израз во односот меѓу пораката и испраќачот, кој непосредно го изразува својот став кон она за што се зборува. Во поглавјето каде се обработуваат именките со суфиксите за именуваната авторка, се објаснуваат деминутивните или хипокористичките, пејоративите и аугментативите. Конески (1987: 288) кога пишува за зборовните групи и за начинот на образување на именките за чувствен однос, објаснува дека кон лицата и предметите ние земаме различен чувствен однос, чувствено ги преценуваме според тоа како ги восприемаме. Ова вакво емоционално реагирање наоѓа израз и во зборообразувањето, преку ред наставки за чувствена оценка. Со тие наставки се предава умалителност, галовност или пак, сосем спротивно – увеличителност, одбрана, подбив, иронија и сл.

Денотативното значење е односот на соодветните чувства кон концептот што тие го побудуваат. Тоа е релативно константно (во врска со позитивното пријатно чувство) и е присутно постојано во менталниот лексикон на човекот. Тоа се поистоветува со поимското, рационалното или когнитивното значење на еден збор и ја поставува врската на знакот кон предметите (лице, место, настан, особеност итн.).

Сигнификантното значење се актуелизира во говорениот (или пишуваниот) јазик и е во врска со одредена ситуација или одреден контекст. Сигнификантното значење е, всушност, актуелизирано денотативното значење. Тоа е составен дел на перформацијата, т.е. јазичната употреба. Референцијалното значење се разгледува како надворешнојазично значење, т.е. значење што е надвор од јазичните знаци. Според Шипан (1992: 194), референцијалното значење е значењето на една лексема во конкретен говорен акт. Лајонс (1977) го разгледува референцијалното значење како дел од значењето на јазичниот израз кое се однесува на надворешнојазичните предмети (референти). Тој го образложува примерот со германскиот збор Haus, збор што изолиран, надвор од контекст има смисла, но нема референција, која, пак, може да се актуелизира, на пример, во реченицата: *Ich sehe ein Haus*. Неговото денотативно значење ги опфаќа сите постојани и можни куќи на кои може да се однесува тој збор. Во логиката овие поими се означуваат со 'екстензија' наспроти 'интензија' што одговара на смислата на лексичките единици и може да се предаде преку белезите, како: [живо], [апстрактно] и сл.

Фатер (1996: 12) пишува дека во логиката ова значење може да се однесува на реалниот свет во кој ние живееме, но и на 'фиктивниот' или 'идниот' свет како замислена целина.

Денес, јазичните истражувачи имаат различни мислења за прашањето околу значењето на зборот, особено за неговото конотативно значење. Еден од првите јазични истражувачи, кој се занимавал со истражување на конотативното значење на зборот е Леонард Блумфилд (1968). Тој го разгледува конотативното значење на еден

збор како додатна нијанса во склоп на вкупното значење на зборот. Со своите испитувања тој успева да покаже дека типовите на конотативното значење на еден збор се многубројни и дека едвај можат да се одредат (Блумфилд 1968).

Конотативното значење вклучува емоционални значења, а денотативното значење само по себе може да има и конотативна нијанса. Поимот за конотација на глаголот *sich freuen* (се радува) може да се претстави во поврзаност со неговите синоними. Во мојот труд, поаѓам од фактот дека конотативното значење е неопходен и составен дел на значењето на зборот. Конотацијата, во споредба со денотативното значење, во основа, е секундарна. Конотативното значење на зборот е флексибилно и динамично во однос на денотативното. Тоа претставува комплексна слика, како што е на пример: експресивната, социјалната, етнокултурната, ликовната компонента и др. Хелбиг (1969) го дефинира конотативното значење како значење кое се содржи не само во основното, базичното значење на еден збор и кое може да се однесува не само на предметите од реалниот свет, туку и како додадетен – семантички, стилистички, емоционален, експресивен и вредносен значенски елемент кој е во врска со основното значење на еден збор. Перцептивното значење, исто така, може да биде блиско до конотативното значење. Перцептивното значење ги опфаќа, речиси, сите перцептивни органи: органот за вид, за слух, за вкус, за мирис, како и целиот нервен систем.

Категоријалното значење се однесува на зборовните класи во јазикот: именка, глагол, придавка, прилог, замена итн. Надворешнојазичните појави можат/мораат да се категоризираат во јазикот на различни начини, т.е. различни зборовни класи (*sich freuen, erfreuen, Freude*). Категоријалното значење може да се репрезентира на различни начини (*sich freuen, Freude, empfinden, jmdn. Froh machen* итн.).

Ако се разгледуваат глаголите што покажуваат чувство на радост (синоними на *sich freuen* од горенаведениот текст) според Булита Е. & Х. (1990: 293), ќе се добие следнава низа глаголи: *anregen, geniessen, belustigen, erfreuen, ergötzen, aufheitern, aufmuntern*. Ако со еден од овие глаголи се создаде реченица, се јавуваат комбинации поврзани со различен, но ограничен број на субјекти, објекти и прилошки определби. Изборот на реченичните членови или на лексемите е помалку или повеќе предвидлив. Не можам секогаш да чувствувам ист интензитет на радост, а и она што го чувствувам не е секогаш радост во вистинска смисла. Радоста не мора секогаш да се поврзе со надворешно движење или погресивна енергија. Во прв ред, глаголот *anregen* може да имплицира дејство, активност со која нешто се поставува во движење, нешто се доживува или одушевува. Стимулацијата на крвната циркулација (крвниот притисок кај човекот) може да се изрази со *anregen* или, пак, поттикнувањето на размислување (*zum Nachdenken*) може, исто така, да се изрази со *anregen*. Кај *genießen* се јавува, во прв ред, внатрешно задоволство изразено преку јадење, пиење, но и искусување (*das Leben genießen*). Лексемата *belustigen* се поврзува со зборовното поле на лексемите: *развеселување, безгрижно расположение, забавување*, но имплицира помала емоција од глаголот *sich freuen*, во смисла на радување, но имплицира и застарен, учтив израз кога некој со некого се запознава. Кај *ergötzen* се нудат како можни варијанти синонимите: *erheitern, unterhalten, köstlich* и *sich komisch belustigen*. *Aufheitern* се среќава во смисла на *heiter werden*; се среќава значењето на *ermunter, Fröhlich machen* или имплицира темперамент на весел човек. Се јавува нова линија на синоними: *freuen* и делумно *erfreuen*, додека *anregen, geniessen, ergötzen, aufheitern* и *aufmuntern* не се меѓусебно заменливи. За разлика од синонимите кои ги даваат Булита Е. & Х. (1990), во речникот “*Das treffende Wort*” на Пелцер К. & Норман ф. Р. (1993) се наведени триесет лексеми (и синтагми) кои смисловно се поврзани со глаголот *sich freuen*. Според нив, во оваа група освен *erfreuen, ergötzen, belustigen, genießen*, спаѓаат и глаголите: *weiden, erquickern, berauschen sich an, freuen sich auf, erwarten, hoffen, vernügen, frohlocken, jauchzen, jubeln, lachen über, scherzen, schwelgen, strahlen, triumphieren, sonnen sich, fragen nach, ersterben, wünschen, froh sein* и синтагмите како:

gutter Dinge sein, sich der Frölichkeit hingeben, die Sorge abschütteln, sich ins Fäustchen lachen, vor Freude an die Decke springen.

Според Шипан (1992), глаголот *sich freuen* би можел да се замени со неговите синоними. Значењата на овие глаголи се слични, но не се исти. Тие се разликуваат според своите конотативни и делумно перцептивни семи. Затоа, не сите синоними на *sich freuen* можат да се супституираат во одреден контекст. Наведените глаголи според Вариг (1992), ги имаат следниве значења:

sich freuen: Freude, Glück empfinden/bereiten, froh machen; sich an jmdm. od. etwas ~, sich auf, über jmdn. od. etwas ~, sich einer Sache freuen (само висок стил);

geniessen: essen, trinken, mit Wohlbehagen zu sich nehmen (Speise) od. auf sich wirken lassen (Anblick); auskosten, Freude haben an; erhalten (Ausbildung, Erziehung), / фигуративно, разговорно, шеговито, ненаметливо /;

sich (jmdn.) belustigen: jmdn. ~, jmdn. erheitern, jmdm. Spass vormachen; sich über etwas belustigen;

erfreuen: jmdm. Freude machen, erfreut sein über;

ergötzen: erheitern, unterhalten, sich an einem Anblick, einer Lektüre ergötzen;

aufheitern: heiter werden/machen, aufmuntern, aufklären (Wetter);

aufmuntern: ermuntern, Fröhlich machen, zur Lebhaftigkeit anregen;

anregen: in Tätigkeit setzen, in Gang bringen, veranlassen (Entwicklung); reger, stärker machen, beschleunigen (Kreislauf, Appetit); vorschlagen (Spiel, Gedanken) in Stimmung bringen, ermuntern, begeistern, beleben, (den Kreislauf anregen), ~zum Nachdenken, anregt unterhalten.

Врз основа на испитувањата на Лерш (1960) и на значењата од Вариг (1992), можам да ги одредам следниве емоционални семи (кои се поврзани со телесни особености):

Чувства на доживување:

a)	чувство на радост;
б)	чувство на среќа;
в)	задоволство;
г)	развеселување;
д)	ведрина.

Семата [sich freuen] во горенаведениот текст се манифестира преку следниве изрази:

- (a) eine wunderbare Heiterkeit;
- (b) gleich den süßen Frühlingsmorgen;
- (c) die [Heiterkeiten] ich mit ganzem Herzen genieße;
- (d) [ich] freue mich meines Lebens;
- (e) Ich bin so glücklich;
- (f) [ich bin] in den Gefühle von rufigem Dasein versunken.

Горенаведените семи се поврзани со следниве значења:

- (1) позитивна сколонст кон чувствено возбудување;
- (2) длабока внатрешна смиреност и задоволство;
- (3) усреќување и смирување;
- (4) задоволство и добро чувство;
- (5) спремност да се постигне внатрешна хармонија и
- (6) чувство на восхит.

Обединувањето на значењата во една тематска целина е овозможено со нивната семантичка компактабилност. Очигледно е дека значењето од (1) до (6) се семантички компатибилни. Станува збор за јазични единици што имаат речиси исто значење, т.е. нивното значење соодветствува, или пак, лексемите можат меѓусебно да се заменуваат. Нивното значење може да не биде исто, но тоа е сè уште компатибилно, т.е. тие логички се согласуваат едни со други, без меѓусебно да си противречат. Тие се повеќе од компатабилни, па нивната семантичка релација би можела да се означи како афинитет.

Во врска со различните значења на синонимите на глаголот *sich freuen* од текстот (1d) ќе се обидам да откријам нови семи. Ако го анализирам контекстот, ќе ги добијам следниве контекстуални конотации:

- Glückseligkeit empfinden;
- Lustigkeit und Befriedigung genießen;
- Hoffung, innere Zufriedenheit und Harmonie zu erreichen.

Посебна група образуваат физиолошките семи, како на пример:

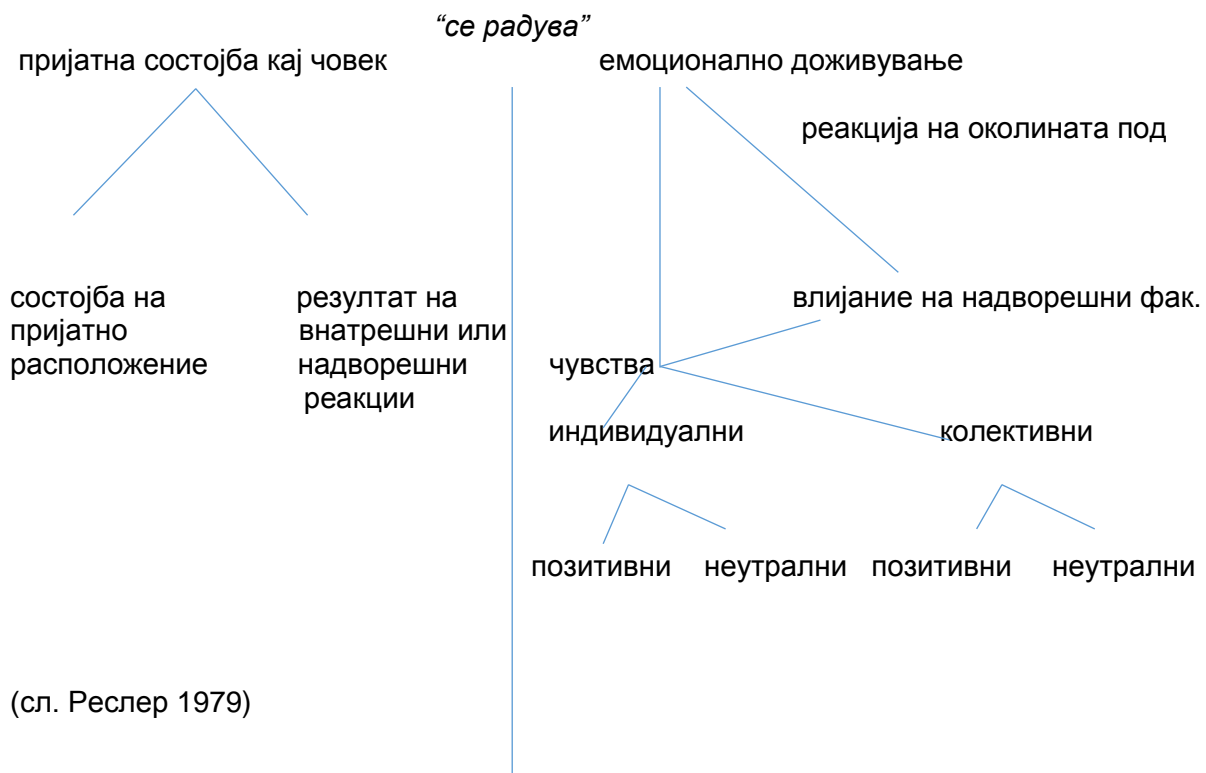
- чукање на срцето (срцебиење);
- зголемена телесна температура;
- зголемен крвен притисок;
- зголемена срцева фреквенција;
- мускулна активност;
- вцрвување;
- зачестено подголгнување;
- зајакната стомачна мускулатура;

⁴¹Табела (1): Табеларен приказ на семите на глаголот *sich freuen*.

Psychologische (emotionale)		S E M E Psysiologische		ethische	
<Erregung/возбуда>gute Laune/ <i>добро расположение</i>	+	Augenbewegung/ <i>Движење</i>	+/-	<Verbot in bestimmten Situationen <i>Забрана во одредени ситуации</i> >	
<schlechte Laune> <i>Лошо расположение</i>	+	Atembeschleunigung/забрзано дишење>	+/-	<beim Begräbnis/ на погреб>	+
<Passivität/пасивност>	-	<Körpertemperatur/ <i>Телесна температура</i> >	+	<an bestimmten öffentlichen Stellen/на одредени јавни места>	+
<Feindlichkeit/ <i>Непријателство</i> >	-	<Magenmötilität/ <i>Стомачна мускулатура</i> >	-	<angemessen/пригодно>	
<Lust/Желба>	-	<feuchte Hände/ <i>Влажни раце</i> >	-	<beim Begräbnis/на погреб>	
<Unlust/неволност>	-	<weiche Knie/ <i>Тремор на нозете</i> >	-	<in der Vorlesung/ на настава >	-
	+	<Atemnot/ <i>Недостиг од воздух</i> >	+/-	An Feinden der Sippe/ од непријатели/ врагови на племето	+/-
	-	<Herzklopfen/срцебиење>			
		<Zittern der Stimme/ <i>Треперење на гласот</i> >	+		+/-
		<Druckgefühl im Magen/ <i>Тежина во стомакот</i> >	-		
		<erhöhter Blutdruck/ <i>Зголемен крвен притисок</i> >	-		
		<erhöhter Blutdruck/ <i>Зголемен крвен притисок</i> >	+		
		<Lidschlag/ <i>Затварање на очни капаци</i> >			
		Pupilenweite/проширени зеници>			
		<Grobmotorik/ <i>Груба моторика</i> >	+		
			+		

⁴¹ Оваа интерпретација има субјективен карактер.

На слика (2) го претставувам чувството на *радост* како состојба или како резултат од внатрешни или надворешни влијанија, како индивидуално, колективно, позитивно или неутрално чувство.
(слика 2)

8.Анализа на германските јазични единици кои изразуваат емоции:

Со опишување на комуникациската функција и на психолингвистичкото значење на јазичните единици кои изразуваат емоции, се обидувам да направам поделба на јазичните единици од смисловната област *FREUDE/РАДОСТ* на текстуално комуникациско-функционалните аспекти. Содржинското разграничување меѓу самите јазични единици се чини дека е неопходно и се користи за анализата на нивната комуникациска функција. Разграничувањето засновано на избрани текстуални сегменти го вршам врз основа семантичките особености со кои можам да опфатам важни ситаксични и синтагматични димензии кои се изразуваат преку овие јазични единици. За секоја опишана функција ги анализирам јазичните единици според: зборовните класи (именки, придавки, глаголи). Го опишувам, исто така, и интензитетот на степенувањето, така што единицата со најмал интензитет стои на почетокот. Јас ги разликувам следниве степени во скалата преку која ги претставувам единиците според својот интензитет, и тоа: слаб, среден, среден до голем, голем и многу голем интензитет.

8.1. Значенско толкување на поимите со кои се изразуваат емоциите

Во прилогот значенски ги толкувам текстуално репрезентираните различни видови зборовни класи (именки, придавки и глаголи) кои искажуваат емоционална состојба, директно преземени од контекст. Согласно со гореприведените теоретски поставки и со моите сознанија, покажувам дали јазичните единици можат да се користат за изразување на чувствата како општи поими (*Freude und Leid*), да се однесуваат на нешто конкретно (*die Freuden des Lebens*) или, пак, со нив да се изрази емоционално вреднување на одредено дејствување (*etw. macht Spaß*) /в.т. 6.1 и 6.2/. Јазичните единици кои служат за изразување на емоција во наведените реченични примери се подвлечени (во некои реченични примери се подвлечени и придружните елементи на кои се однесува образложението).

Begeisterung

Со лексемата *Begeisterung* се опишува чувство на неизмерно пријатно одушевување и возбуда, односно вознес од некоја работа. Се вбројува во групата зборови со кои се опишува радост насочена нанадвор. На пример:

„(...), aber ich hatte nicht getanzt und war nur Zuschauer gewesen, und die Begeisterung, mit der ich andere Davon hatte erzählen (...) höre, war mir immer komisch erschienen“. (HSW:173)

Freude

Freude означува пријатна, внатрешна емоционална состојба, која е предизвикана од одредено дејствување или од настан:

„Auch die Liebe, Freude, Wärme und Wonne, die ich nicht hinzubringe, wird mit der andere nicht geben, (...)“. (GLJW: 282)

„So eine andere wahre warme Freude ist nicht in der Welt, als seine grosse Seele zu sehen, die sich gegen einen öffnet“. (GLJW: 258)

Во следниве реченични примери ја сретнав лексемата *Freude* која по своето значење стои во сопоставеност со поимите, како на пример: *Furcht* и *Verzweiflung*.

„In Machen Augenblicken war Alles und Neues, war Schmerz und Lust, Furcht und Freude ganz wunderbarlich durcheinander gemischt“. (HSW: 147)

„Zärtlichkeit war ihr mit diesem einen Schlag ebenso fremd geworden wie Abscheu, Freude so fremd wie Verzweiflung“. (SPD: 25)

Freude се јавува како антоним на лексемите *Leid* и *Schmerzen*. На пример:

„Die menschliche Natur, fuhr ich fort, hat ihre Gränze: Sie kann Freude, Leid, Schmerzen bis auf einen gewissen Grad ertragen, und geht zu Grunde, sobald der überstiegen ist“. (GLJW: 244)

Множинската форма (*Freuden*) ја сретнав во следниве реченични примери:

„Ich lebe so glückliche Tage, wie sie Gott seinen Heiligen ausspart, und mit mir mag werden was will, so darf ich nicht sagen, dass ich Freuden, die reinsten Freuden des Lebens nicht genossen habe“. (GLJW: 233)

„Heute trat ich in ihre Stube, sie kam mir entgegen und ich küsste ihre Hand mit tausend Freuden“. (GLJW: 278)

Freude може да се употреби и како поим кој се однесува на чувствата, кога теоретски, личноста дејствува поттикната од можноста да го сподели тоа чувство со други лица:

„Wieviele von den Menschen, die unsereiner trifft, haben denn ein Interesse an meine Freude, überhaupt an meinen Gefühlen!“ (HFD: 109)

„Ich versand ihn plötzlich, nach zehn Jahren, und erlebte seine Freude, seine Spannung, seine Erregung, (...).“ (BAC: 184)

Freude во синтагмата *Freude über etwas empfinden* се користи за изразување на емоционална состојба, или на позитивна реакција која побудува чувство на радост кај човекот. (*Peter hat sich über mein Geschenk gefreut. Seine Freude über mein Geschenk war aufrichtig*), наспроти значењето на *Freude* во синтагмата *Freude an etwas haben* (*Freude am Leben, an der Natur haben, an seinen/ihren Kindern*), каде што личноста има позитивен однос кон некој настан ии некое дејство, но може да изразува и радост и задоволство да се врши одредено дејство, постојано или вообичаено (*Er hat Freude am Klavierspielen*). Како рутинска формула при обраќање, понекогаш оваа лексема е неопходна во одредени ситуации (*Es ist mir eine Freude . . . / Мило ми е . . .*).

Енгел (1991: 641) во својата граматика опишувајќи ги значењата меѓу именката и нејзините дополненија дава еден интересен пример за именката *Freude*. Во речениците во кои се јавува оваа именка, носителот на чувството може да биде означен како genitivus subjektivus и состојбата на радост може да биде изразена преку лицето кое се наоѓа во пресупозитивен атрибут (генитивен атрибут на именката, именското дополние) со предлозите an, auf и über. Овие предлози имплицираат промена во значењето. Сепак, предлозите an и über можат делумно да се заменат бидејќи обата служат за изразување на радост изразена во сегашноста. Преку предлогот an се имплицира долго(трајна), постојана радост насочена нанадвор, преку über моментна, краткотрајна радост, додека преку auf се изразува дека чувството на радост е насочено кон иднината и со него се опишува претстоечка радост.

Енгел ова го потврди со следниве примери:

Hugos Freude an seinen Büchern.
Hugos Freude über das Geschenk.
Hugos Freude auf den Besuch.

Freudigkeit

Freude во комбинација со суфиксот –igkeit гради сложенка *Freudigkeit*:

„Gesundheit, guter Name, Freudigkeit, Erholung!“ (GLJW: 263)

Fröhlichkeit

Оваа лексема опишува состојба на ведрина, веселост, неоптовареност и добро расположение. Како поим кој се однесува на чувствата, оваа лексема, меѓу другото, се однесува и на способноста на човекот да манифестира добро расположение и ведрина. Всушност се работи за ‘радост’ која се поврзува со однесувањето на една личност.

„Nein, zum Tanzen müsste man Fähigkeit mitbringen, die mir vollkommen fehlten, Fröhlichkeit, Unschuld, Leichtsinn, Schwung“. (HSW: 132)

Glück

Оваа лексема означува состојба на некоја личност кога таа се чувствува среќна или, пак, има сè што посакала. Прикажува благосостојба, состојба на задоволство и уживање, радосно, весело и непречено постоење. Може да ја изрази и реакцијата на убавите нешта што ни се случуваат. Со оваа лексема се прикажува чувство на длабоко задоволство од нешто, како и надворешна пројава на тоа чувство.

„Sein Leben lang, selbst in den wenigen Momenten, in denen er Anklänge von so etwas wie Genugtuung, Zufriedenheit, ja vielleicht sogar Glück erlebte, atmete er lieber auch als ein — (...).“ (SDP:148)

Glück може да се користи за означување на состојба на среќа наспроти несреќа, тага, неволја или, пак, тешка судбина. На пример:

„Weiß Gott wie wohl mir’s war, wenn ich mich Sonntags so in ein Eckchen setzen, und mit ganzem Herzen an dem Glück und Unstern einer Miss Jenny Teil nehmen konnte“. (GLJW: 217)

„Oft aber schlug Leid und Glück in einer Welle über mir zusammen“. (HSW: 147)

„Gewiss, weil wir doch einmal so gemacht sind, dass wir alles mit uns und uns mit allem vergleichen, so liegt Glück oder Elend in den Gegenständen, (...).“ (GLJW: 257)

Освен тоа, како поим за чувствата, оваа лексема се употребува кога теоретски се зборува за должината (траењето) на постигнатата среќа. На пример:

„Unter Glück, das länger al seine Sekunde, vielleicht zwei, drei Sekunden dauert, kann ich mir nichts vorstellen“. (BAC:98)

„Es gibt kein Glück, das lange dauert“. (NGD:216)

Glückseligkeit

Ова е лексема со која може да се степенува чувството изразено преку лексемата *Glück*. Нагласува повеќе или помалку долго останување во состојба на голема неопишана среќа. Како сложенка (Kompositum), лексемата *Glückseligkeit* (со значење блаженство) изразува повисок степен на интензитет на позитивно чувство и покажува поголема среќа и благосостојба за разлика од лексемата *Glück* (среќа). Во следниов пример ова чувство е поврзано со животните услови (околности) и она што тие го носат.

„(...), und dessen Geschichte mir doch so interessant und herzlich wird, als mein eigen häuslich Leben, das freilich kein Paradies, aber doch im Ganzen eine Quelle unsäglichlicher Glücklichkeit ist“. (GLJW:218)

Heiterkeit

Лексемата *Heiterkeit* изразува поголем степен на веселост и на добро расположение од *Fröhlichkeit*, кога со неа се опишува ведрина, но и внатрешен, душевен, мир и спокој. На пример:

„Eine wunderbare Heiterkeit hat meine ganze Seele eingenommen, gleich den süßen Frühlingsmorgen, die ich mit ganzem Herzen genieße“. (GLJW: 202)

Во комбинација со својот антоним *Trauer* оваа лексема ја сретнав во следниов реченичен пример:

„Aber in deinen Augen innen ist keine Heiterkeit, da ist lauter Trauer, (...)“. (NGD: 118)

Во некои случаи ова чувство е многу посилно од *Fröhlichkeit* и се однесува на манифестирана радост насочена нанадвор/кон надворешниот свет, која може да биде проследена со ведрина, раздвиженост и пријатно расположение.

„(...), er quatschte, seine dicke Zigarre rauchend, das Weinglass an den Mund hebend, Käsestangen fressend, mit einer olympischen Heiterkeit vor sich hin, bis sogar Prälet Sommerwind (...)“. (BAC: 18)

Според семемските варијанти прикажани во горенаведените примери, се среќаваат два вида *Heiterkeit*, и тоа: *Heiterkeit₁* и *Heiterkeit₂*. Со *Heiterkeit₁* се опишува само внатрешното чувство кај одредена личност, а со *Heiterkeit₂* се опишува соодветното однесување на одредена личност, т.е. нанадвор насочена и очигледно манифестирана радост.

Spaß

Со *Spaß*, како и со *Vergnügen*, се искажува забава на одредена личност преку некое дејствување. На пример:

„Ich wusste, das ich alles, was ich sehe, verlassen werde, aber nicht vergessen: - die Arkade in der Nacht, (...), die spanische Fassade mit den gelben Vorhängen, (...), dann wieder das Wellblech irgendwo, sein Hall durch Mark und Bein, mein Spaß dabei, meine Wollust, (...)“. (HFD: 180f).

Vergnügen

Vergnügen означува радост кај човекот поттикнува од некое дејствување кога тој се забавува или го поминува времето на пријатен начин. На пример:

„Ich wünsche viel Vergnügen, mein Herr“. (HSW: 211)

„Aber wenn du zu deinem Vergnügen erst die Erlaubnis anderer Leute brauchst, dann bist du wirklich ein armer Tropf“. (HSW: 123)

Wonne

Wonne се употребува за пријатно доживување и уживање на поголеми наслади кои побудуваат пријатно чувства. Се употребува кога треба да се нагласи внатрешниот чувствен и емоционален аспект.

„Und (...), was für mich Wonne, Erlebnis, Ekstase und Erhebung ist, das kennt und sucht und liebt die Welt höchstens und Dichtungen, (...)“. (HSW: 35)

„(...) unser ganzes Wesen hinzugeben, uns mit aller Wonne eines einzigen, grossen, herrlichen Gefühls ausfüllen zu lassen“. (GLJW: 224)

„Wie wir die Reihe durchtanzten, und ich, weiss Gott mit wie viel Wonne, an ihrem Arm und Auge hing“. (GLJW: 220)

Zufriedenheit

Zufriedenheit изразува дека личноста е задоволна од постигнатото и дека нема желба за промена:

„Was Glück sei, hatte er in seinem Leben bisher nicht erfahren. Er kannte allenfalls sehr seltene Zustände von dumpfer Zufriedenheit“. (SDP: 57)

„Ja, diese Gebundenheit des Glückes. Diese täglich gleichmässig wieder anbrechende Gunst der Umstände war es so recht, was ihn mit Zufriedenheit und Lebensfreude erfüllte, (...)“. (MTIV: 57)

8.2 Редуцирање на значењето на јазичната единица на конкретна содржина (die Freuden des Lebens)

Begeisterung

Редукција на значењето на лексемата *Begeisterung* на конкретна јазична содржина ја сретнав во следниот реченичен пример:

„Das Mädchen gefiel mir, (...), ihre festlich Begeisterung von einem Hors d'oeuvre ihr Übermut-“. (HFD: 112)

Freude

Freude може да има метонимична употреба, ако е редуциран на конкретна содржина, а тоа значи: се однесува на одредена радост (среќа) и не го означува чувството на радост само по себе. На пример:

„Ich war ja in besten Absicht gekommen, aber ich konnte hier nicht froh werden, und die laute brausende Freude, das Gelächter und die ganze Tollerei ringsum erschien mir dumm und erzwingen“. (HSW: 178)

„Du bist ihr Bruder, und ich will, dass du mein Sohn wirst, meine Freude, mein Stolz, mein Erbe“. (SDP: 309)

Во првиот случај *Freude* се однесува на еден празник претставен преку плавост и ведрина, а во вториот пример се опишува една личност која исполнува некого со радост.

Freude може да има метонимична употреба и во множинска форма *die Freuden*:

„Wie sollte ich nicht ein Steppenwolf und ruppiger Eremit sein inmitten einer Welt, von deren Zielen ich keines teile, von deren Freuden keine zu mir spricht!“ (HSW: 35)

Значењето на *Freude* може да се редуцира на конкретна содржина со генитивен атрибут и со него да се изрази сопоставеност меѓу *Freude* и *Not*.

„Keine (...) war aus Liebe bereit gewesen, Freude und Not der Wanderschaft mit ihm zu teilen“. (NGD: 103)

Freude тука се употребува за пријатните мигови на скитничкиот живот. Се однесува на сосема конкретна и одредена среќа, а не се служи за изразување радост во општа смисла на зборот.

Glück

Значењето на *Glück* е редуцирано на конкретна содржина кога се работи за одредена среќа (мала среќа, наша среќа, среќа на другите луѓе), а не кога се зборува за среќата воопшто. На пример:

„Es wird nicht lang mehr dauern, unser kleines Glück, unser kleines Geheimnis“. (NGD: 120)

„Nein, nein, er wollte das Glück und die Satttheit der andern nicht, der Fischkäufer, der Burger, der geschäftigen Leute“. (NGD: 184)

Во следниов реченичен пример значењето на *Glück* се манифестира преку општа (апстрактна) употреба, а воедно и преку конкретна употреба во истата реченица

„Wenn du aber von Beruhigung sprichst, [...], von Beruhigung im Glücke, so ist es doch eine grosse und furchtbar schwer zu beantwortende Frage, was meinem Glücke mehr Beruhigung gewähren kann [...]“. (MVK: 221)

Значењето на *Glück* може да се дефинира попрецизно со употреба на генитивен атрибут или со инфинитивна реченица:

„Nein, jetzt war ich nichts anders als Liebender, atmete kein anders Glück und kein anders Leid als das der Liebe“. (HSW: 219)

„Er wollte jetzt nicht mehr sterben, nicht, ehe er das Glück genossen hätte, noch einmal in einer Werkstatt zu stehen und sich dem Schaffen hinzugeben“. (NGD: 231)

Glückseligkeit

Именката *Glückseligkeit* може да го редуцира своето значење како што покажува следниов пример:

„Dass er diesen Duft in der Welt wiedergefunden hatte, trieb ihm Tränen der Glückseligkeit in die Augen – und das es nicht wahr sein könnte, ließ ihn zu Tode erschrecken“. (SDP: 215)

Wonne

И кај оваа лексема со генитивниот атрибут може да се прецизира на која “наслада/сласт” се однесува чувството. Со тоа содржински се конкретизира поимот:

„[...] er, die Wonne der Meditation ebenso wie die duster Freuden des Hasses und Selbsthasses kennt, [...]“. (HSW: 60)

„Es ist ein zweckloser Versuch, sich die Wonnen des Paradieses, also etwa das Leben im Goetterhain ‚Freude‘, anders vorzustellen als im Bilde dieser Vollkommenheit“. (MVK: 238)

8.3 Резиме. Внатрешна семантичка поделба

Врз основа на горенаведените анализи, ја предлагам следнава внатрешна поделба на семантичките категории:

- а) внатрешно чувство условено од конкретна причина: *Freude, Wonne*;
- б) внатрешно расположение условено од повеќе фактори: *Zufriedenheit, Heiterkeit¹, Glück, Glückseligkeit*;
- в) душевно расположение: *Fröhlichkeit, Heiterkeit², Begeisterung*;
- г) чувство при дејствување/општење: *Vergnügen, Spaß*.

Понатаму ќе ги класифицирам овие единици според интензитетот на означеното чувство. Оваа интерпретација има субјективен карактер, а особеностите се релативно комплексни, така што можам да ги означам како минимални дистинктивни признаци т.е семи.

Категорија а: <внатрешно чувство од конкретна причина>:

Freude <среден интензитет>, <внатрешна емоционална состојба>, <радост>, <возбуда>;

Wonne <среден до голем интензитет>, <радост полна со наслада>, <интензивно чувствено доживување>

Категорија б: <внатрешно расположение условено од повеќе фактори>:

Zufriedenheit <слаб интензитет>, <отсуство на желба за промена>, <умереност>
Heiterkeit¹ <слаб интензитет>, <душевен мир>, <внатрешно задоволство>, *Glück* <среден до голем интензитет>, <целосно задоволство>, <отсуство/непостоење на неисполнета желба>;

Glückseligkeit <голем интензитет>, <состојба на неописана среќа>.

Категорија в: <изразено душевно расположение насочено нанадвор>

Fröhlichkeit <среден степен на интензитет>, <добро расположение>;

Heiterkeit2 <среден до голем интензитет>, <гласна радост>, <смеење>, Begeisterung <голем интензитет>, <ведра возбуда>, <силно одушевување>.

8.4 Опис на емоционална состојба

Во оваа точка ги прикажувам јазичните единици кои опишуваат веќе постојна емоционална состојба (на радост) и/или (долго)трајна емоционална состојба на една личност (z.B: Paul ist glücklich) или, пак, почеток на емоционална состојба (z.B: das macht mich glücklich).

8.4.1. Постојна емоционална состојба (*Paul ist glücklich*)

Станува збор за употреба на прилошки определби со каузално значење, како на пример: *vor Freude*; *vor Wonne*; *vor Glück*. Тие опишуваат емоционална состојба која предизвикува промени кај личноста или ја тера да дејствува. Притоа се опишува нисок степен на интензитет: некој чувствува голема радост, ведрина или среќа бидејќи врши одредени дејства.

Vor Freude

„Goldmund errötete vor Verlegenheit über das Lob und auch vor Freude“. (NGD: 287)

„Nanda, rief sie, und das Herz war ihr hochrot vor Freude“. (MVK: 249)

Vor Glück

„Jetzt aber zitterte er vor Glück und konnte vor lauter Glückseligkeit nicht schlafen“. (SDP: 57)

„So wie ein Schiffbrüchiger nach wochenlanger Irrfahrt die erste von Menschen bewohnte Insel ekstatisch begrüsst, feierte Grenouille seine Ankunft auf dem Berg der Einsamkeit. Er schrie vor Glück“. (SDP: 154)

Vor Wonne

„Die Dufte des Gartens fielen über ihn her, [...]. Und der eine, der kostabre, der, auf den es ihm ankam, war darunter, Grenouille wurde es heiß vor Wonne und kalt vor Schrecken“. (SDP: 215)

„Ja, lieben sollten sie ihn, wenn sie im Banne seines Duftes standen, [...] ihn lieben bis zum Wahnsinn, bis zur Selbstaufgabe, zittern vor Entzücken sollte sie, schreien, weinen vor Wonne, [...]“. (SDP: 198)

Придавки

beglückt

За разлика од *glücklich*, придавката *beglückt* изразува миг исполнет со среќа. Се однесува секогаш на актуелната ситуација. Јас ја сретнав во прилошка употреба:

„Fest hielt ich die rechte Hand über ihrer Taille, folgte beglückt und eifrig ihren Bewegungen, ihren Beine, ihren Arme, ihren Schultern, [...]“. (HSW: 135)

„[...] Lene fing zu lächeln an, und Robert hörte beglückt und tief verwundert zu - nie hatte er Goldmund bisher singen hören“. (NGM: 212)

Во следниов пример, исто така, значењето се однесува на конкретно лице:

„Sieh, und was mich verdrießt, ist, dass Albert nicht so beglückt zu sein scheint, [...]“. (GLJW: 280)

entzückt (Part II)

Опишува спонтано и големо чувство на среќа како реакција на неочекуван и добродојден настан. Израува одреден степен на афективност:

„Später behauptete Hanna, ich sei erleichtert gewesen, dass sie das Kind nicht haben wollte, und gerade zu entzückt, [...]“. (HFD: 48)

Freudig

Во моите анализи придавката *freudig* се среќава за опишување на постојана емоционална состојба и има прилошка определба. Опишува моментен восхит додека дејствува една личност:

„Hallo´, rief sie freudig, jetzt hab ich´s!“ (HSW: 126)

„Freudig schloss ich mich dem Kampfe an“. (HSW: 197)

Кога се јавува во атрибутивна употреба, се среќава во колокација со именка што именува расположение на една личност, на пример:

„[...] das ganze Geschäft spielte sich in vollkommener Finsternis ab, was vielleicht ein weiterer Grund für Genouilles ausgeglichen freudige Stimmung war“. (SDP: 273)

froh

froh опишува состојба на една личност, која чувствува внатрешна радост и покажува израз на ведрина. Во ова функција *froh* може да се сретне во предикативна, атрибутивна и прилошка употреба:

-предикативна употреба:

„Nie ist er an irgendeinem Morgen seines Lebens richtig froh gewesen, nie hat er in den Stunden vor Mittag Gutes getan, [...]“. (HSW: 51)

-атрибутивна употреба:

„Und dieses frohe Kind mit seinem guten Appetit, mit seiner spielerischen Feinschmeckerei sollte zugleich eine Träumerin und Hysterikerin sein, [...]?“ (HSW: 124)

„Der Sepp starrte in das strahlende, frohe Gesicht“. (JMZ: 31)

-прилошка употреба

„[...] alle Menschen blickten froh oder traurig aus ihren Augen, die Hunde bellten, [...]“. (NGD: 260)

Во најголемиот број примери што ги обработив во корпусот, *froh* се однесува на лица. Може да се јави во колокација со именки што означуваат човечки белег (нешто човечко) според кој/кое, се распознава дека лицето чувствува радост (израз на лице, насмевка, очи и сл.).

„Wie eine Beute jagte er ihr nach, sein Herz lachte, [...], las mit frohen Augen im Hinfliegen die Kennzeichen der Landschaft ab, [...].“ (NGD: 111)

Fröhlich

fröhlich (аналогно на значењето на *Fröhlichkeit*, в.т 9.2.) служи за опишување чувство кај лица кои според надворешниот изглед и според однесувањето се во добро расположение. *Fröhlich* често се употребува атрибутивно. Добива слично значење на `*Fröhlichsein*'. На пример:

„Sie war wie verändert, sehr lieb und fast fröhlich, [...].“ (BAC: 126)

fröhlich во атрибутивна употреба се среќава и во комбинација со именки, кои не означуваат лица, туку имаат временска поврзаност:

„Es war die fröhliche und unbeschwerteste Zeit in Goldmunds Leben, die jetzt began“. (NGD: 163)

glücklich

Во предикативната употреба *glücklich* опишува емоционална состојба во која се наоѓа една личност, кога и се чини дека се е онака како што се надевала.

„[...] sie erinnert sich nur, dass sie als Mutter sehr glücklich war“. (HFD: 183)

„Ich bin vergnügt und glücklich, und also kein guter Historienschreiber“. (GLJW: 214)

„Wie glücklich wäre sie gewesen!“ (GLJW: 306)

Но, *glücklich* во предикативна употреба се однесува и на временски определби во кои се наоѓала афектираната личност:

„In jener kurzen Zeit, zwischen meinem Bekanntwerden mit Maria und dem großen Maskenball, war ich geradezu glücklich.“ (HSW: 161)

glücklich може де се сретне и во атрибутивна употреба, како што покажува следниов реченичен пример:

„Sicher hat sie plötzlich, an dem schönen blankpolierten Mahagontisch zu sitzen, Karten zu spielen, glücklich Familie zu sein“. (BAC: 184)

Во оваа употреба *glücklich* може да се јави во колокација со називи за временски интервали, во кои една личност се чувствува среќна:

„Ich lebe so glücklich Tage, wie sie Gott seinen Heiligen ausspart; [...].“ (GLJW: 223)

Во горенаведената реченица придавката *glücklich* е фигуративно употребена и нејзиното значење се однесува на временски интервал, а не на живо суштество.

Релацијата е префрлена на временски интервал и се однесува на ден (денови) во кој (во кои/кога) некој е среќен, што отстапува од сновното значење на оваа придавка.

Со нејзината прилошка употреба обично не се опишува личност, туку дејствување, процес или состојба. Во оваа употреба најчесто се поврзува со глаголи на зборување (*verba dicendi*):

„Herrgott, Gustav´, rief ich glücklich, ´dass man dich einmal wiedersieht! [...]“.
(HSW: 197)

Како придавка што опишува личност или карактер, како и физичка манифестација на чувството да се биде среќен, го сретнав во следниве реченични примери:

„Vor wenig Tagen traf ich einen jungen V. an, einen offenen Jungen, mit einer gar glücklichen Gesichtsbildung“.
(GLJW: 206)

„[...] - ja der ist still, und bildet auch seine Welt aus sich selbst, und ist auch glücklich, weil er ein Mensch ist“.
(GLJW: 208)

Перманентен белег на личноста е изразен во следнава реченица:

„Das sind glückliche Geschöpfe“.
(GLJW: 208)

heiter

heiter опишува состојба на ведрина кај луѓе, кои надворешно изгледаат дека се во добро расположение и дека не се оптоварени со некаква тешкотија. Опишува душевна состојба насочена нанадвор, која се карактеризира со спокој. Приложувам реченичен пример со предикативна употреба на оваа придавка.

„Auch seine Frau sagte nichts, denn sie merkte, dass er heiter war, und damit war sie sehr zufrieden“.
(SDP: 112)

lustig

lustig се користи за опишување на лица, кои се наоѓаат во состојба на веселост, забавност и восхит и кои манифестираат соодветно однесување. Содржински оваа придавка стои многу блиску до придавките *vergnügt* и *fröhlich*. Но, за разлика од нив, таа покажува поголем степен на интензитет на чувството, недоволно сериозно однесување, задевање и шеговитост. Се среќава во предикативна и во атрибутивна употреба:

„Jetzt war sie eine Weile lustig, neckte mich mit dem Foxtrott, stieß mich sogar mit den Füßen an, lobte das Essen mit Eifer, [...]“.
(HSW: 119)

„Schwer lag der Tod des lustigen Vaganten auf der Seele; [...]“.
(NGD: 141)

selig

Освен чувство на спокојство и на блаженство, *selig* се употребува за опишување на чувство на среќа, кое би можело да се спореди со она што го опишува придавката *glücklich*. Се однесува на конкретни ситуации кога личноста е неизмерно среќна:

„Sie hat ganze Schnellhefter voll Medikamentenprospekte, [...]. Wenn einer der Ärzte ihr dann Probepackungen schickt, ist sie selig“. (BAC: 60)

vergnügt (part. II)

vergnügt, како и *fröhlich*, опишува состојба на лица кои се во добро расположение и кои се однесуваат на тоа соодветно. Повторно, и тука се работи за ‘радост’ која е насочена нанадвор. Во мојот корпус *vergnügt* се јавува само во називи за лица. Можна е негова предикативна и прилошка употреба:

„Ich bin vergnügt und glücklich, [...]“. (GLJW: 214)

„Die wenigen Male, die ich damals antrat, schien er auffallend lebendig und verjüngt, einige Male geradezu vergnügt“. (HSW: 26)

Како атрибут го сретнав во следниов реченичен пример:

„[...] , nach langem Grübeln die Heiterkeit zwischen gesprächigen und vergnügten Menschen, [...]“. (NGD: 149)

Zufrieden

Со *zufrieden* се изразува чувството на внатрешно задоволство што човек го чувствува кога постигнал некоја цел. Всушност, се работи за чувство предизвикано од одредена причина:

„Der Pater zeigte ihm eine gedörrte Pflanze, [...], und fragte ihn, ob er diese Pflanze kenne und genau beschreiben könne, wie sie draußen im Felde aussehe. Ja, das konnte Goldmund; [...]. Der alte Mönch war zufrieden [...]“. (NGD: 74)

„‘Kannst du schreien wie ein Käuzchen?’ – ‘Ich habe es nie probiert.’ – ‘Probiere es.’ Er versuchte es. Sie lachte und war zufrieden“. (NGD: 79)

Освен тоа, *zufrieden* може да опишува и чувство на внатрешно задоволство, кое не се однесува на конкретна работа, туку на лични животни услови, одн. можности. На пример:

„Ich werde dich lehren, zu tanzen und zu spielen und doch nicht zufrieden zu sein“. (HSW: 139)

Освен во предикативна употреба, *zufrieden* во мојот анализиран материјал се среќава и во прилошка и во придавска употреба

„[...] und bald nach Tische holte er das Tier aus dem Stall, das ihn heftig begrüßte, sprang auf und trabte sehr zufrieden in den warmen leuchtenden Tag hinaus“. (NGD: 75)

„Für ein paar Momente verschnaufte sich Grenouille und machte dabei ein so zufriedenes Gesicht, als habe er den beschwerlichsten Teil der Arbeit schon hinter sich“. (SDF: 105)

Глаголи

Од глаголите кои опишуваат постојна емоционална состојба го анализирам глаголот *sich freuen*. Тој покажува дека човек во одреден момент се радува, односно чувствува

радост. На текстуално ниво може да се употреби без објект. Со тоа се разликува синтаксички од случаите во кои тој служи за емоционално вреднување, каде што се комбинира со зависна реченица како прилошки објект. (*Ich freue mich, dass*) или со неглаголки прилошки објект (*Ich freue mich auf / ich freue mich über*). Следниве примери го прикажуваат *sich freuen* и начинот на кој тој ја опишува емоционалната состојба:

„Das machte mich eifersüchtig, mag sein, aber dass ich mich meinerseits nicht freuen kann, stimmt nicht; [...]. Ich mache keine Purzelbäume, ich singe nicht, aber ich freue mich schon auch“. (HFD: 109)

8.4.2 Почеток на емоционална состојба (*das macht mich glücklich*)

Freude machen

Со оваа синтагма (*jmdm/eine/Freude machen*) се опишува предизвикување /приредување на радост кај една личност. Од текстуалното значење на оваа конструкција се забележува дека чувството на радост се наметнува од дејството на субјектот врз другото лице (објектот). Содржината би се опишала и во синтагмата *etwas gerne tun*:

„[...] – bis ich’ ganz plötzlich merkte, dass Marie nur noch mit mir spielte, weil sie mir eine Freude machen, mich beruhigen [...] wollte“. (BAC: 105)

Освен оваа синтагма, се среќава и синтагма *jmdm.(eine) Freude bereiten*, која стилски се наоѓа на повисоко ниво, но содржински врши иста функција:

„[...] , nie hat er in den Stunden vor Mittag Gutes getan, gute Einfälle gehabt, sich und anderen Freude bereiten können“. (HSW: 51)

Придавки

Некои придавки можат да се комбинираат со глаголи *machen* и *werden* за опишување на премин од една во друга емоционална состојба.

froh machen

Значењето на конструкцијата *froh machen* може да се однесува за лице или за дел од човечкото тело:

„Das Wiedersehen mit Palenque machte geradezu froh; alles unverändert: [...]“. (HFD: 165)

„Es machte mich froh und auch unglücklich, wie selbstverständlich für sie ihr Körper war“. (BAC: 62)

„Mancher Regen [...] war auf Goldmund gefallen, als er seines Tages [...] eine neue Landschaft vor sich liegen sah, die seine Augen froh machte [...]“. (NGD: 147)

froh werden

Значењето на *froh werden* може да се однесува на личност или на делови од човечкото тело:

„So sassen wir, rauchten in kleinen Zügen, ruhten, nippten an den Gläsern, fühlten uns leicht und froh werden“. (HSW: 190)

„Jetzt betrachtete er das Werk mit schweigender Aufmerksamkeit, sein verschlossenes Gesicht wurde schön und hell, Goldmund sah seine strengen blauen Augen froh werden“. (NGD: 178)

fröhlich machen

Во првиот реченичен пример *fröhlich machen* се однесува на лица, а во вториот има временска поврзаност:

„[...], ich möchte dich ja nur fröhlich machen und glücklich sehen“. (NGD: 124)

Значењето на оваа конструкција се однесува на животните услови, одн. околностите кои влијаат на афектираната личност.

„Ach, ist den alles von mir geschieden, was das Leben ein bisschen fröhlicher macht?“ (HSW: 74)

glücklich machen

Во моите анализи придавката *glücklich* се среќава често. Во комбинација со глаголот *machen*, значењето на оваа конструкција се однесува на лица:

„[...]; es war [...] einfach ihr Kind, ihr eigenes, [...] und Joachim gönnte es ihr, da es Hanna glücklich machte“. (HFD: 201)

„Ist es nicht genug, dass wir einander nicht glücklich machen können, müssen wir auch noch einander das Vergnügen rauben, [...]“. (GLJW: 229)

„Wir sehen glückliche Menschen die wir nicht glücklich machen, und da ist unerträglich“. (GLJW: 229)

heiter machen

heiter machen го сретнав во реченичен пример, во кој тој се однесува на изразот на лицето на еден човек.

„Er sprach scherzend, doch gelang es ihm nicht, seines Freundes trauriges Gesicht heiter zu machen“. (NGD:67)

heiter werden се однесува на лица во следниов реченичен пример:

„Dankbar empfing sie seine Liebkosungen, beinahe demütig, sie drängte sich voll Liebe an ihn, aber heiter wurde sie nicht“. (NGD: 255)

selig machen

Со оваа јазична конструкција ги избрав следниве реченични примери кои искажуваат поставување на една личност во состојба на среќа и на блаженство.

„Und die Erfahrung lehrte ihn, [...] dass jede Frau ihr Geheimnis und ihren Zauber habe, dessen Erschließung selig machte“. (NGD: 173)

„Erst will ich noch einmal dich und mich so selig machen, wie wir es heut gewesen sind“. (NGD: 249)

vergnügt machen

Значењето на оваа конструкција се однесува на лица:

„Aber sie machte vergnügt, diese eisige Luft, das spürte ich noch in dem kurzen Augenblick, eh mir die Sinne vergingen“. (HSW: 226)

zufrieden machen

Покажува слично значење како она на *zufrieden*₂ (в.т. 9.3.) и е поврзано со лице:

„Auch dies Glück ist unfürchtbar. Es macht zufrieden, aber Zufriedenheit ist keine Speise für mich“. (HSW: 163)

Глаголи

beglücken

Содржината на глаголот *beglücken* може да се спореди со онаа на *glücklich machen*; тој спаѓа во групата на глаголи со кој се изразува висок поетски стил и имплицира нагласена патетичност:

„Und sicherlich werde es die junge Mutter beglücken und stärken, wenn er den keinen Anton mitbrachte: [...]“. (MT: 136)

„[...] es ergab sich aus diese Beichte und Buße für Goldmund eine Zeit der Erfüllung und des Friedens, die ihn tief beglückte“. (NGD: 293)

freuen

Со конструкцијата *jmdn. freuen* се опишува како одредена активност дејствува на една личност и ја става во состојба на радост:

„[...] auf Volkes Art hast du für den Spruchedienst der Bahmanen geredet. Das, freute dich wohl und machte dich glücklich“. (MVK: 166)

Vergnügen

Опишува состојба на задоволство и спокој:

„Mich vergnügt der Anblick: ich setzte mich auf einen Pflug, der gegenüber stand, und zeichnete die brüderliche Stellung mit vielem Ergetzen“. (GLJW: 209)

8.5. Резиме. Внатрешна семантичка поделба

Како резултат на дадената анализа за јазичните единици кои опишуваат емоционална состојба на текстуално ниво ја прикажувам нивната содржинска структура:

Ја предлагам следнава внатрешна поделба на семантичките категории:

а) внатрешната душевна состојба од конкретна причина:

*zufrieden*₁, *freudig*, *sich freuen*, *entzückt*, *beglückt*, *selig*, *jmdm. eine Freude machen*, *freuen*, *beglücken*;

б) внатрешно расположение условено од повеќе фактори:

*zufrieden*₂, *froh*, *glücklich*;

в) душевна состојба насочена нанадвор:

heiter, *fröhlich*, *vergnügt*, *lustig*.

Со анализата на семантичките белези ги прикажувам другите разлики меѓу овие јазични единици. Притоа, во сите три категории главна улога има интензитетот, а потоа следуваат:

а) видот на причината, одн. причинителот,

б) можните фактори кои влијаат на внатрешното расположение и

в) начинот на изразување на радоста.

Категорија а) <внатрешна душевна состојба од конкретна причина>:

-постојна емоционална состојба:

*zufrieden*₁: <среден интензитет>, <чувство на задоволство>, <задоволство со постигнување на саканата и поставената цел>;

freudig: <среден интензитет>, <моментална радост, блаженство>;

sich freuen: <голем интензитет>, <радосни настани>

entzückt: <голем интензитет>, <пријатно изненадување>

beglückt: <многу голем интензитет>, <исполнување на голема желба>

selig: <многу голем интензитет>, <чувство на длабока среќа>

-почетна емоционална состојба

jmdm. (eine) Freude machen: <среден интензитет>, <чувство предизвикано од радосни настани>;

freuen: <среден интензитет>, <чувство инспирирано од радосни нешта>;

beglücken: <многу голем интензитет>, <исполнување на големи желби>.

Категорија б): <внатрешно расположени условено од повеќе фактори>:

*zufrieden*₂: <среден интензитет>, <општо задоволство>, <одмереност>;

froh: <среден интензитет>, <внатрешна хармонија>, <чувство на радост>;

glücklich: <голем интензитет>, <способност да се поседува сè што личноста посакува>.

Категорија в): <душевна состојба насочена нанадвор>:

heiter: <слаб интензитет>, <внатрешна ведрина>, <душевен мир>;

fröhlich: <среден до голем интензитет>, <добро расположение>, <неоптовареност со проблеми или тешкотии>;

vergnügt: <среден до голем интензитет>, <добро расположение>, <живост>;

lustig: <голем интензитет>, <шеговитост>, <ведрина>.

8.6. Емоционално вреднување

Согласно со моите теоретски сознанија, разликувам емоционално вреднување од гледна точка на една личност (лична поврзаност: *ich bin froh, dass...*) и вреднување со кое на одреден начин се дава категоричен суд, кој се однесува на одредено дејство (категоричен суд: *etw. macht Spaß*).

Заедно со овие конструкции во комбинација со придавка со кои емоционално се вреднува одредено дејство, ги разгледувам и пасивните конструкции, како на пример: *erfreut sein, begeistert sein* итн.

8.6.1. Лична инволвираност (*ich bin froh, dass...*)

Именки

Freude

Freude се користи за изразување на лична емоционална врска на текстуално ниво во конструкции од типот: *Freude (haben) an + Dat., etw. macht jmdm. Freude / es macht jmdm. Freude zu + Inf., etw. ist jmdm. eine Freude / es ist jmdm. eine Freude zu + Inf.*, како и прилошка определба *mit Freude*.

Freude haben an + Dat.

Со оваа конструкција во реченица како граматички субјект се јавуваат називи за лица и тие се комбинираат со прилошки објект:

„Ich werde stets Freude an den Wissenschaften haben, wie sollte es anders sein?“ (NGD: 11)

„Nun ich habe da heut morgen einen Satz bei Novalis gefunden, darf ich Ihnen den zeigen? Sie werden auch Freude daran haben.“ (HSW: 20)

„Das Gretchen hatte, auch wenn ich keine Fortschritte zu machen schien, die mädchenhafteste Freude an mir.“ (GBT: 137)

etw. macht jmdm. Freude / es macht jmdm. Freude zu + Inf.

Во конструкцијата *etw. macht jmdm. Freude*, називот за лице се наоѓа во дативен објект, а синтагмата што ја означува вреднуваната работа е граматички субјект во реченицата. Како субјект може да се сретнат само називи за дејство што го изведува самата личност. Со конструкцијата *jmdm. Freude machen* се опишува предизвикување на радост. Со *es macht jmdm. Freude zu + Inf.* дејството е изразено преку инфинитивна конструкција:

„Er könnte nur dies einsehen: dass er den Meister Niklaus zwar sehr bewundere, aber keineswegs in der Weise liebe, wie er einest Narziss geliebt hatte, ja dass es ihm zuweilen Freude mache, ihn zu enttäuschen und ärgern.“ (NGD: 165)

etw. Ist jmdm, eine Freude / es ist jmdm, eine Freude zu + Inf.

Причината за чувството на радост е предадена преку инфинитивна конструкција, како што покажува следниов реченичен пример:

„Es ist mir eine Freude, lieber Harry, Sie heut ein wenig bewirten zu dürfen“.
(HSW: 190)

„Du hast gesagt, ich solle dir befehlen, und es würde dir eine Freude sein, allen meinen Befehlen zu gehorchen“.
(HSW: 120)

mit Freude

Јазичната единица *mit Freude*, како прилошка определба, опишува дека личноста врши одредени дејства радо (на драго срце) и мошне пожртвувано:

„Mit Freude sah er den Freund sich von seiner Führerschaft befreien und war doch zuweilen traurig“.
(NGD: 62)

„Der Meister, schon mit etwas gespannten und enttäuschem Gesicht, als sein ehrenvolles Anerbieten nicht sofort mit Freude und Demut angenommen wurde, stand auf und sagte: ... “
(NGD: 194)

Spaß

Spaß како поим за опишување на човеково чувство означува радост при одредено дејствување. Може да се јави како функционалноглаголски спој ако има функција на емоционално вреднување. Во моите анализи се среќаваат конструкции од типот: *etw. macht jmdm. Spaß, es macht jmdm. Spaß zu + Inf.* и *Spaß haben an/bei*.

etw. Macht jmdm. Spaß

„Aber siehe, beim nächsten Mal ging es [sc. das Tanzen] in der Tat besser und begann, mir sogar Spaß zu machen, [...]“.
(HSW: 132)

„Wenn mir eine Sache keinen Spaß mehr macht, höre ich damit auf, das einem Journalisten zu erklären, ist wahrscheinlich viel zu kompliziert“.
(BAC: 222)

es macht jmdm. Spaß zu + Inf.

„Es fiel ihm leicht und machte ihm Spaß, seine Hände zu brauchen und die Griffe und Fertigkeiten des Handwerks zu lernen, [...]“.
(HGD: 163)

„[...] und allen dreien machte es Spaß, an ihrer kleinen Heimat zu bauen und sie jeden Tag ein bisschen hübscher zu machen“.
(NGM: 214)

Spaß haben bei etw.

„Wenn ich schon heuchelte, wollte ich mit Erfolg heucheln, möglichst viel Spaß dabei haben“.
(BAC: 227)

Vergnügen

Се јавува во функционалноглаголскиот spoj: *etw. macht jmdm. Vergnügen*, односно *es macht jmdm. Vergnügen zu + Inf.* или како прилошка определба: *mit Vergnügen* кога со неа се опишува лична емоционална поврзаност. Со оваа конструкција се вреднува некое дејство на забава кај одредена личност. Функционалноглаголскиот spoj *es macht jmdm. Vergnügen zu + Inf.* може да се модификува со придавки: *großes/viel /wenig/unsägliches Vergnügen machen*. Називот за лице се наоѓа во дативен објект, а синтагмата што ја означува вреднуваната работа е граматички субјект во реченицата. (Објаснувањето ми се чини дека е аналогно со она дадено при опишување на конструкцијата *es macht jmdm. Freude zu + Inf.*) /в.т. 8.6.1./.

„Dem Ritter machte es viel Vergnügen, er war mit Lob nicht sparsam. Jeden Tag brachten sie mindestens zwei Stunden mit dieser Arbeit hin“. (NGD: 107)

„Es machte ihm unsägliches Vergnügen, diese Fäden aufzudröseln und aufzuspinnen“. (SPD: 44)

mit Vergnügen

„Ich sehe das mit Vergnügen. Du etwa nicht? Du hast ja schon rote Augen, [...]“. (MKV: 168)

„Goldmund nahm mit Vergnügen an der festlichen Aufregung teil und spürte sofort, wie die fremde Dame auf ihn aufmerksam war“. (NGM: 109)

Wonne

Во мојот корпус *Wonne* се јавува како прилошка определба *mit Wonne* и се употребува во функција за емоционално вреднување. Ја опишува врската на една личност кон одредено дејствување, чие изведување покажува внатрешно задоволство.

„Goldmund warf sich auf ihn und presste ihm mit wütenden Händen die Kehle zusammen, [...]. Mit Wonne drückte Goldmund zu, bis der andere das Mädchen loslies [...]“. (NGD: 217)

Wonne како акузативен објект:

„[...], und er findet in seiner Hütte, an der Brust seiner Gattin, in dem Kreise seiner Kinder, in den Geschäften zu ihrer Erhaltung die Wonne, die er in der weiten Welt vergebens suchte“. (GLJW: 224)

„Wie wohl ist mir's, dass mein Herz die simple harmlose Wonne des Menschen fühlen kann, [...]“. (GLJW: 225)

Придавки

begeistert sein (von)

Оваа конструкција изразува дека личноста чувствува неизмерна радост, одушевување и восторженост:

„Unser neuer Freund [...] war von Yucatan begeistert und konnte nicht fassen, dass wir uns nicht für Ruinen interessieren; [...]“. (HFD: 41)

„Das Wunder geschah, als unser Ruinen – Freund hörte, dass wir hinüber nach Guatemala müssten. Er war begeistert“. (HFD: 44)

begeistert sein изразува емоционално вреднување во конструкции каде што не е вклучен реченичен објект. Она од што некој е одушевен се гледа од контекстот или од предлошкиот објект во реченицата.

erfreut sein (über)

Оваа конструкција изразува чувство на пријатно изненадување кај една личност. Во споредба со *froh sein*, тука недостига компонентата на олеснување. Во преден план стои спонтана, лична радост чиј интензитет е посилен отколку кај *froh sein*:

„[...] war er erstaunt und tief erfreut darüber, diesen jungen Lehrer so schön, so vornehm, so ernst, dabei so gewinnend und liebenswert zu finden“. (NGD: 17)

erfreut sein изразува изразува радост за нешто одредено. Може да опишува емоционално вреднување, особено кога *erfreut sein* се јавува без дополние. Понекогаш неговото значење може да се согледа од контекстот како што покажува следниов пример:

„Als ich an der Bibliothek vorüberkam, begegnete mir ein junger Professor, mit dem ich früher hie und da ein Gespräch geführt hatte, [...]. Der Gelehrter kam mir entgegen, [...] und erkannte mich erst, als ich schon im Begriff war, an ihm vorüberzugehen. Er stürzte sich mit großer Herzlichkeit auf mich, [...]. Er war erfreut und wurde lebhaft, [...]“. (HSW: 83)

froh

Кај *froh* се јавуваат повеќе синтаксички конструкции за опишување на емоционалната поврзаност на личноста кон нешто одредено: *froh sein (darüber)*, *dass*; *froh sein, als*; *froh sein, wenn*; *froh sein darüber*, *froh sein zu + Inf.*; *einer Sache froh sein*; *froh sein um + Akk.* Бидејќи се среќаваат извесни разлики во содржината, наведените синтагми ги разгледуваам поодделно:

froh sein (darüber), dass

Со оваа конструкција се изразува радост и олеснување, чија причина е изразена во зависната реченица со *dass*:

„Ich war froh, dass alles noch geklappt hatte“. (HFD: 68)

„Narziss sagte ihm: ‘ Ich bin so froh, dass du wiedergekommen bist. Du hast mir so sehr gefehlt, [...] ‘. (NGM: 314)

„[...]; er war ganz froh, dass ich hier seinen Spuren folgte, er wollte, dass diese Dinge in der ‘ Hilfe ‘ gepflegt würden, und ließ sie leider nun selber liegen. Memoiren ... “. (EH: 19)

„[...] ich blickte auf ihren Tisch am Fenster und war froh, das kein Schulkrum da herumlag: [...]“. (BAC: 54)

„ich war froh, dass ich das Papa wiedergefunden hatte“. (BAC: 179)

„[...], etwas verlegen, aber froh, dass er keine große Geschichte draus machte; [...]“. (HFD: 58)

froh sein, als ...

За разлика од претходната конструкција, туку главен акцент се става на очекуваниот настан во зависната реченица. Голема улога има чувството на олеснување:

„Mann muss aber nur beobachten, wie froh und dankbar die Freunde damals gewesen waren, als die Badende des Köpfchen gewandt hatte [...]“. (MVK: 239)

„Eigentlich war Oskar froh, als seine Trommelei gestört wurde“. (GBT: 458)

froh sein, wenn ...

Во оваа конструкција зависната реченица се воведува преку *wenn* и прикажува услов што треба да се исполни за да биде некој радосен. Ако *wenn* се употребува како условен сврзник (во смисла на *dann*), вреднувањето со *wenn* се однесува на иден настан, што со нетрпение се очекува:

„Ich werde froh sein, wenn ich dich küssen darf“. (NGD: 115)

„Da wollte Karsch froh sein, wenn Achim seine Person und die Geschichte dieser Person überhaupt mitbrachte zu dem Treffpunkt, den der verständigende Gebrauch Von Sprache zwischen ihnen verabredete; [...]“. (DBUA: 187)

„Ich wäre aber sehr froh, wenn Sie mitfahren würden! – sagte er“. (UMBS: 58)

Ако *wenn* се употребува како временски сврзник со значење на *jedesmal*, тогаш со *wenn* се опишува емоционално поставување на една личност во одреден настан. Во принцип, *froh sein* се среќава во сегашно време.

„Ich bin froh, wenn ich dich reiten sehe, und wenn ich deine Stimme höre, und wenn deine Finger mir das Haar streicheln“. (NGD: 115)

froh sein mit

Го сретнав во предикативна употреба:

„Sei nur froh und stolz mit deinen dreißig Jahren, dass du in voller Blüte stehst deines Blutes“. (MB: 29)

froh sein über

Во јазичниот контекст *froh sein über* се среќава обично во комбинација со именка, супстантивизиран инфинитив, замена или предлошки прилог:

„Sie nickte strahlend, froh über mein Erraten“. (HSW: 119)

„Ich verstand, dass du es meinetwegen getan hattest; und war sehr froh darüber“. (NGD: 315)

froh sein (darüber) zu + Inf.

Содржински, оваа конструкција не се разликува според значењето од конструкцијата *froh sein, dass*. Во двата случаја се изразува чувството на радост кон некоја работа или настан во одредено олеснување.

„Ich war froh, nicht allein zu sein, [...]“. (HFD: 69)

„Ich bin froh, sie nicht mehr zu sehen, diese... diese... “. (BZ1: 4)

Инфинитивната конструкција изразува истовремено чувството на радост со пријатно доживување на ситуацијата⁴³.

einer Sache froh sein

Јазичниот контекст се состои од именка во генитив. Искажува радост за одредено нешто, нешто што некому многу му значи.

„[...] es kehrte ihm jenes ehrfürchtige, lichte und rein gestimmte Gefühl im Herzen wieder, mit dem er einst dem Freunde hingegeben und seiner Führung froh gewesen war“. (NGD: 169)

froh sein um + Akk.

Чувството на олеснување тука има значајна улога исто колку и самата радост за одреден настан/дејствување.

„Ich war froh um die Zwischenlandung“. (HFD: 10)

„[...], aber ich bin froh um Arbeit“. (HFD: 208)

froh sein без додаток

Она на што на некој може да е радосен или да се радува може да биде изведено од самиот контекст. Тогаш *froh* се употребува без додатоци и не опишува емоционална состојба, како онаа опишана во точка 8.4.1.:

„Ich setze mich neben sie, nahm ihre Hand, und sie ließ sie mir. Ich war froh“. (BAC: 123)

glücklich

Со придавката *glücklich* се вреднува нешто емоционално, но не некаква среќа од мало очекување и исполнување, туку нешто што некому многу му значи и има силен интензитет. Афективната компонента тука е посилено изразена отколку кај конструкциите: *zufrieden sein mit* или *froh sein, dass; froh sein über; froh sein zu + Inf*. Конструкцијата *glücklich sein* ја сретнав во следниве примери:

glücklich sein zu + Inf.

„Im Gegenteil, ich will es nicht anders und schätze mich glücklich, allein zu

---

⁴³ Под ситуација подразбирам: дејство, процес или состојба.

wohnen, [...]". (HFD: 90f.)

glücklich sein über + Akk.

„Sehr stolz war der Jungling auf ihn, und glücklich über den Eindruck, den solche heilige Kühnheit auf die Menge machen müsste". (MGD: 351)

glücklich sein, dass

„Ich war froh, dass ich mit ihr getan hatte, was ich immer mit ihr hatte tun wollen, ich küsste sie und war glücklich, dass sie lächelte". (BAC: 48)

zufrieden sein mit

Во мојот корпус лексемата *zufrieden* ја сретнав во синтаксичка комбинација со помошниот глагол *sein* и со предлогот *mit*: *zufrieden sein mit*. Личноста изразува чувство на задоволство затоа што нејзините очекувања се исполнети (*zufrieden*₁).

„Es war mit einem Mal sehr müde [...] und zugleich sehr zufrieden mit sich und dem Gang der Dinge". (SPD: 271)

„Ich bin sehr zufrieden mit meinem Glück, ich kann es noch eine ganze Weile ertragen". (HSW: 163)

Глаголи

sich freuen

Го сретнав во следниве синтаксички комбинации:

sich freuen, dass; sich freuen über; sich freuen auf; sich freuen zu + Inf. и sich freuen, wenn; кои манифестираат различни содржински аспекти во однос на своите значења.

sich freuen, dass

Оваа конструкција изразува дека личноста чувствува радост за одреден настан преку она што е изразено во зависната реченица со *dass*. За разлика од *froh sein, dass*, тука недостасува компонентата на олеснување. Наместо тоа, тука до израз доаѓа голема/неизмерна лична радост. На пример:

„[...] und da sitze ich denn hier und da, sehe in diesen stillen kleinen Garten der Ordnung und freue mich, dass es das noch gibt“. (HSW: 20)

sich freuen über

Со *sich freuen über* емоционално се вреднуваат предмети или лица што кај некого предизвикуваат добро расположение и задоволство:

„Es würde gütig lacheln und sich herzlich freuen über dieses, hübsche, sympatische, katolische deutsche Paar [...]“. (BAC: 136)

„Bild: worüber freuen Sie sich eigentlich mehr? “ (BZ: 5)

„Bürgermeister Schramm freute sich darüber, dass durch diese Eigenleistung die Kosten erheblich gesenkt weren konnten“. (FP: 12)

„Luftportverein freut sich über Neuanschaffung“. (ZAK: 17)

sich freuen auf

Со оваа конструкција се изразува состојба на претходна радост на одредена личност кон некој иден настан. Јазичниот контекст се состои од именка која означува некој настан што се очекува со нетрпение, напнатост и убедување.

„[...] und ich freute mich schon auf den Augenblick, wo die Marmorstatue meinen Wuhleifer erligen würde; [...]“. (BAC: 27)

„Höcherl freut sich auf die 'Maß' “. (SW1: 1)

Оваа конструкција може да изразува нестрпливо очекување на повторна средба или повторно видување со одредена личност:

„Sie freute sich auf Tivoli, auf Mama, auf das Frühstück, auf die Zukunft, [...]“. (HFD: 109)

Радоста која се однесува на некој иден настан би можела да се изрази и со конструкцијата *sich freuen, wenn* која пак, од своја страна, покажува дека радоста се актуелизира дури при започнување или веќе отпочнат настан со одреден аспект на

олеснување; аспект кој недостига во конструкцијата *sich freuen auf*, кој пак од своја страна, имплицира ‘радост’ пред да се случи очекуваниот настан.

Експлицитно, радоста може да биде дополнително нагласена со помош на јазични средства со кои се стеснува обемот, а се збогатува содржината на глаголот; имено, со прилози за степен или количество кои го засилуваат значењето на самиот глагол, таканаречените модификатори, преобразувачи, дотерувачи, како во следниов пример:

„Ich freue mich riesig/sehr über/dass/auf ...“.

sich freuen zu + Inf.

Во семантичка смисла оваа конструкција се разликува незначително од *sich freuen, dass*. Со инфинитивната конструкција се изразува многу посилна радост отколку онаа која се изразува преку *sich freuen, dass*:

„[...] wurde eingeladen, ein paar Tage dazubleiben, man freue sich, ihn einmal wiederzusehen“. (NGD: 240)

„Sie würden sich freuen, ihn kennenzulernen“. (BZ2: 4)

sich freuen, wenn

Со оваа конструкција се изразува радост која зависи од исполнување на некој услов, слично како кај *froh sein, wenn*. Додека кај *froh sein, wenn* преовладува компонентата на олеснување, во *sich freuen, wenn* во преден план стои лична радост. На пример:

„Mein Mann und ich, wir würden uns freuen‘, sagte sie, ‘wenn wir unsere Nachbarschaft einmal realisieren könnten‘. Bleiben sie länger?“ (BAC: 142)

sich freuen + модален глагол

Во следниов реченичен пример е прикажана поврзаноста на *sich freuen* со модален глагол во главна реченица во директен говор:

„Wer einen netten Freund hat, soll sich freuen‘, antwortete ernst die Hamburgerinnen“. (BZ: 5)

sich freuen без додаток

Во принцип, оваа конструкција се користи за опишување на емоционална состојба (в.т. 8.4.1.). Но, може да изрази и поврзаност кон една личност. Ова се случува кога од контекстот се гледа на што се радува една личност. На пример:

„Du‘ sagte sie beim Weggehen, ‘das werde ich aber schreiben, Mama wird sich freuen-‘. “ (HFD: 118)

„Sie ist fleißig, und die Mutter freut sich“. (OB: 223)

„Gold-Opa Paul Wolff freut sich. Er hat seinen 30000-Mark-Schatz wieder, [...]“. (BZ: 4)

(es) freut jmdn, dass

Од комуникациски аспект, со оваа јазична единица се изразува емоционално вреднување на одреден настан кој афектира некоја личност:

„Es freut mich, dass Du das einzusehen beginnst“. (NGD: 46)

„Er gab ihr die Hand. Es freute ihn, dass doch jemand in dieser Stadt ihn noch kannte und liebhatte“. (NGD: 240)

Во комбинација со честицата *doch* се потенцира значењето на овој глагол:

„Störungsdienst per Post: freuen Sie sich doch!“ (BZ: 3)

8.6.2. Категоричен суд (etw. macht Spaß)

Во понатамошниот дел од текстот набројувам неколку именски синтагми со кои се изразува категоричен суд и кои експлицитно изразуваат емоционална оцена на дејството на текстуално ниво:

es ist eine Freude zu + Inf.

„Lachend gab Gustav Antwort: ‘Junge, du redest wunderbar klug, es ist eine Freude und bringt Gewinn, diesem Weisheitsborn zu lauschen. [...]’ “. (HSW: 205)

es ist ein Glück zu + Inf. / etw. ist ein Glück

„Ich fand Frauen, die nur eilig und im Sturm zu gewinnen waren, und andere, um welche lang und sorgfältig zu werben ein Glück war; [...]“. (HSW: 220)

etw. macht Spaß

„Und außerdem macht Einkaufen Spaß, und was Spaß macht, muss man auskosten“. (HSW : 131)

es ist ein Vergnügen zu+ Inf./ etw ist ein Vergnügen

„[...] dann bestand sie auf unserer Gehörsamphlicht, Viertes Gebot, merkte dann aber, dass es ein merkwürdiges Vergnügen sein würde, mit Kindern, die nur aus Gehörsampflicht mitmachen, Karten zu spielen [...]“. (BAC: 184)

8.7. Резиме. Внатрешна семантичка поделба

Германските јазични единици кои изразуваат емоционално вреднување на некое дејствување или настан, на текстуално ниво можат да се структурираат и да се поделат врз основа на нивните семантички аспекти. Според семантичките критериуми ја давам следната поделба:

- а) вредување на дејствување;
- б) вреднување на настан;

Во првата категорија спаѓаат именки кои со соодветните прилошки определби изразуваат лична поврзаност и инволвираност (*mit Freude/mit Wohne/mit Vergnügen etw. tun*). Тука се јавуваат цврсти функционално глаголски споеви, кои изразуваат лична поврзаност и категоричен суд. Понатаму, тие можат да се поделат во зависност од видот и интензитетот на радоста.

За втората категорија се користат конструкциите *es ist ein Glück zu + Inf. / etw. ist ein Glück*. Се јавуваат именки во прилошки определби или предикативно употребени придавки, потоа, на пример, глаголот *sich freuen* со соодветните продружни елементи (на пример: *es ist ein Vergnügen mit + Inf.; froh* или *glücklich sein, sich freuen, dass / über* и др.).

Категорија а) <вреднување на дејство>

Freude haben an + Dat.:

<среден интензитет>, <нешто се смета за задоволство>

es macht jmdm. Freude zu + Inf. /es ist (jmdm.) eine Freude zu + Inf.

etw macht jmdm. Freude / etw. ist (jmdm) eine Freude:

<среден интензитет>,<нешто причинува/ прави радост>;

Spaß haben bei / es macht jmdm. Spaß zu +Inf/ etw macht (jmdm.) Spaß

<голем интензитет>,<нешто се смета за задоволство>

es mach jmdm. Vergnügen zu+ Inf./ etw. macht jmdm Vergnügen

es ist ein Vergnügen zu + Inf. / etw. ist ein Vergnügen:

<голем интензитет>,<задоволство побудено од интересен разговор или друга слична ситуација>

Категорија б):<вреднување на настан>:

zufrieden sein mit:

<слаб интензитет>,<блаженство>,<задоволство побудено од нешто што ги исполнува барањата на личноста>;

froh sein (darüber), dass / froh sein über:

<среден интензитет>,<олеснување, радост за постоен настан>:

froh sein als:

<среден интензитет>,<олеснување>,<емоционална состојба при почеток на еден настан>;

froh sein, wenn:

<среден интензитет>,<олеснување>,<иден настан>;

froh sein zu + Inf.:

<среден интензитет>,<радост и олеснување>,<радост за настан во сегашноста>

froh sein um:

<среден интензитет>,<олеснување>,<чувство кое се однесува на конкретни настани>;

einer Sache froh sein:

<среден интензитет>,<лична радост>,<радост која се однесува на конкретни настани>;

erfreut sein (über):

<среден интензитет>, <пријатно изненадување>;

sich freuen, dass / sich freuen über:

<среден до голем интензитет>, <лична радост>, <постоен настан>;

sich freuen zu +Inf.:

<среден до голем интензитет>, <лична радост>, <радост за моментен настан>;

sich freuen auf:

<голем интензитет>, <радосно очекување>, <иден настан>;

sich freuen wenn:

<голем интензитет>, <благосостојба>, <иден настан>;

es freut jmdn., dass:

<голем интензитет>, <исполност со радост>;

begeistert sein (von):

<голем интензитет>, <неоптоварена, неизнудена, безгрижна радост, одн. одучевеност>;

glücklich sein zu + Inf. / glücklich sein, dass / glücklich sein über:

<многу длабок интензитет>;

<длабоко афектирано чувство> и

<чувство на среќа>.

9. Превод на германските јазични единици на македонски јазик

9.1. Основни теоретски и методолошки постапки при преведувањето

Во лингвистички ориентираната наука за преведување, основен критериум за квалитетен превод е поставувањето на еквивалентната релација меѓу појдовниот текст и текстот-цел (Вилс 1977: 156). Оваа теорија опфаќа различни поставки. Првата тешкотија резултира од тоа што не се прецизира објективно врз основа на кои фактори треба да се постигне еквивалентноста, бидејќи се можни повеќе ограничувања²³. Треба да се размисли кои фактори остануваат исти при преведувањето на јазикот-цел, т.е. кои преводни еквиваленти треба да се сметаат за инваријанти. Процесот на преведување почнува со поставување на „барањата за инваријантност“, т.е. со размислувањата кои особености на појдовниот текст треба да се сочуваат во текстот-цел. Ако се исполнети овие инваријантни барања, може да се говори за еквивалентност (Албрехт 1990: 75).

Преведувачот одлучува до одреден степен за изборот на преводниот еквивалент, зависно од комуникациската ситуација, со цел да постави хиерархија бидејќи, во принцип, едвај е можно сите вредности од појдовниот текст да се содржат во јазикот-цел. Од ова можам да заклучам дека еквивалентноста е релативен поим, а според Албрехт (1990: 76) „еквивалентноста се постигнува тогаш кога најчесто се среќава можната инваријанта условена од одредени фактори, за што преведувачот претходно се одлучил“. Така, според него, целосната еквивалентност е можна бидејќи со тоа „се постигнува лично одредената и поставената цел“, додека инваријантната на содржинско ниво „во потесна смисла на зборот“ е тешко да се постигне (Албрехт 1990: 76).

Согласно со критериумот за еквивалентност треба да споменам и еден друг важен критериум – прашањето на кои ниво треба да важи критериумот за еквивалентноста, бидејќи може да се зборува за еквивалентни врски на ниво на јазикот и на говорот. Ако преведувањето се разбере како процес на текстуална преработка и текстуална вербализација што од еден појдовен текст води до можен еквивалентен текст, до јазикот-цел, што е поставка за содржинско и стилско разбирање на преведениот текст (Вилс 1977: 72), од тука следува дека при преведувањето како и при секоја друга форма на текстуалната (ре)продукција, текстот треба да се разгледува како целина и не треба да се поаѓа од поединечните јазични знаци. За еквивалентноста не е решавачка содржината на нивото на јазикот, туку, во прв ред, конституираната содржина на текстуалното ниво. Јазичните единици можат да се означат како еквиваленти на текстуално ниво, ако се вградени во соодветната специфична ситуација. Така, еквивалентност во рамките на науката за преведувањето може да се разбере на текстуалното ниво како „текстуално лингвистички концепт“ (Шмит 1991: 51).

Тоа значи дека при произведувањето на текстови од јазикот цел не треба да се земаат предвид само текстуално лингвистичките размислувања. Голема улога има и прашањето за тоа кои синтаксички и / или лексички соодветства можат да се одберат за другите елементи. Во одредени случаи врз основа на (кон)текстуалните околности можат да се сретнат јазични единици како преводни еквиваленти, кои на нивото на

---

²³ Колер (1992: 216) разликува: денотативна, конотативна, текстуално-нормативна, прагматска и формално-естетска еквивалентност.

јазикот не се сметаат за такви. Нивото на говорот, како ниво на конкретна јазична реализација, претставува мисловна основа за преведувачките решенија.

Ако преведувањето се означи како воспоставување на двојазичната комуникација (Вилс 1977-62), следува дека комуникациската функција на изразот, која се конституира на текстуално ниво, мора, во принцип, да има предност во однос на семантичката содржина на поединечните јазични знаци. Вотјак се согласува со ова сфаќање и според него, од преведувачка гледна точка, комуникациската еквивалентност треба да се постави над чисто семантичката еквивалентност на јазичниот знак:

„Im allgemeinen wird [...] mit der Gewährleistung der kommunikativen Äquivalenz zwischen TZS [zielsprachlichem Text] und TAS [Ausgangstext] auch die translatorisch-interaktionale Äquivalenz gewährleistet, wobei wiederum die kommunikative Äquivalenz [...] eindeutig über die semantische Äquivalenzherstellung [...] dominiert“. (Вотјак 1995: 444)

Преводот не може да се смета за успешен само врз основа на семантичката конгруенција со која се поставува еквивалентност на системско ниво, туку и врз основа на комуникациските аспекти. Според Вотјак (1995: 445), во интерес на постигнувањето на комуникациската еквивалентност треба да се избере „семантички целосно конгруентна, специфична и конкретна формулација на јазикот-цел“

Најголем приоритет има комуникациско-функционалната еквивалентност, а таа не се постигнува со тоа што за секој знак од појдовниот јазик се избира нему соодветен знак што се смета за еквивалентност на нивото на јазикот. Според Вотјак:

„In der Textdimension haben wir es unter semantischem Blickwinkel nicht mehr mit den einzelsprachspezifischen Systembedeutung (semantischen Mikrostrukturen/ Sememen) der betreffenden LE [lexikalischen Einheiten], sondern mit den anteilig von diesen in den Verband der syntagmatischen semantischen Makrostruktur eingebrachten Komponenten der Systembedeutung als allosememische Kontext- wie Kontextbedeutungen [...] zu tun“. (Вотјак 1995 : 438)

Моите испитувања за еквивалентноста имаат текстуална димензија. Решавачки фактори за тоа се контекстот и ситуацијата на актуелизираните и на потенцијалните семи во една семема.

Со помош на контекстуалните типови, јазичните единици според својата комуникациска функција можат да се диференцираат на текстуално ниво (комуникациско-функционален аспект). Се обидов да поставам семантички разлики меѓу единиците со споредувачка комуникациска функција во форма на анализа на семите (семантички аспект).

Го продолжувам текстот со преводот на јазичните единици од германски на македонски јазик според веќе дефинираните контекстуални типови за:

- 1) чувствата воопшто,
- 2) емоционалната состојба, и
- 3) емоционалното вреднување.

9.2. Превод на германските јазични единици кои изразуваат емоции на македонскиот јазик

Како продолжение на анализата на германските јазични единици кои изразуваат емоција ги наведувам нивните македонски преводни еквиваленти. Резултатите од мојата семантичка класификација ги давам во прилог. Како преводни еквиваленти ги земам оние реченични примери кои ми се чинеа како соодветни еквиваленти за дискусија и за споредба. Напоменувам дека изборот на преводниот еквивалент зависи од преведувачот и има субјективен карактер. При анализата ги коментирам нивните значења и за некои од нив давам своја субјективна интерпретација.

Begeisterung

Преводот на лексемата *Begeisterung*, речиси, и не предизвикува тешкотии. Оваа лексема покажува исти или слични особености како и македонскиот еквивалент *одушевување*. Во моите избрани текстови како можни еквиваленти ги предлагам *wosxит, одушевување, ведрина, восторженост*. Како можен преводен еквивалент кој го покрива семантичкиот опсег на значењето на оваа лексема ја предлагам и лексемата *ентузијазам*, кој е грчки збор и опишува *одушевување, занес, полет, восхитеност, занесеност*, односно ако се однесува на лице: *занесеник, човек воодушевен од некоја идеја, човек несебично предан и приврзан кон некоја работа*. Првобитното значење на овој збор било опишување состојба на човек кој е “исполнет/одушевен од Господ” и се користел со ова значење само во паганските кругови. Подоцна, овој збор го проширува своето значење и се однесува, покрај гореспоменатото, и на страстна загреаност за некоја идеја или идеал (сп. Белчев, 2002)

„[...] , aber ich hatte nicht getanzt und war nur Zuschauer gewesen, und die Begeisterung, mit der ich andre Davon hatte erzählen [...] hören, war mir immer komisch erschienen“. (HSW: 173)

„[...] и отсекогаш ми се чинеше смешно воодушевувањето [одушевувањето] другите говореа за тоа или однапред се радуваа“. (ХСВ: 142)

Редукција на значењето на оваа лексема е прикажана во следниот реченичен пример:

„Das Mädchen gefiel mir, wenn wir in einem Restorante sassen, jedesmal aufs neue, [...], sie kaute Brötchen um Brötchen und blickte ringsherum, ihre festliche Begeisterung vor einem Hors d'oeuvre, ihr übermut-“. (HFD: 112)

„Секогаш кога седиме в ресторан, одново ја засакуват Сабет [...], како ги јаде лепчињата едно по друго и се врти на сите страни, потоа нејзиниот свечен восхит поради предјадењето и голема гордост“. (ХФМ: 104)

Freude

Во моите реченични примери како преводен еквивалент на лексемата *Freude* се јавува лексемата *радост*. Во македонскиот јазик лексемата со која се изразува *радост* во својот семантички опсег вклучува семемски варијанти на *задоволство (Vergnügen)*. Во основа, оваа лексема изразува чувство побудено од одреден настан, предмет и сл; нешто што некому му причинува пријатно расположение.

„[...] : nur soll er mir nicht eben gerade im Wege stehen, wo ich noch wenig Freude, einen Schimmer von Glück auf dieser Erde genießen könnte“. (GLJW: 260)

„[...] : само нека не ми се препречи патот токму таму, каде што би можел уште од малку радости и од мрвка среќа да се насладувам на овој свет”. (ГСМВ: 77)

“Wer statt Gedudel Musik, statt Vergnügen Freude, statt Geld Seele, statt Betrieb ehte Arbeit, statt Spielerei echte Leidenschaft verlangt, für den ist diese hübsche Welt hier keine Heimat ...”. (HSW:165)

„Кoj наместо цигулење бара музика, наместо задоволства радост, наместо пари душа, наместо шпекулации вистински труд, наместо игра вистинска страст нему овој личен свет не може да му биде татковина ...”. (ХСВ:136)

„Aber immer wieder hatte ihn, oft ganz plötzlich wie durch Zauber, die Freude und Ruhe verlassen. [...]”. (NGD:182)

„Толку пати вчас, како со некакво волшебство, го напуштаа радоста и спокојството, [...]”. (ХНЗ:136 и следн.)

Во следниот реченичен пример значењето на лексемата *Freude* е редуцирано на конкретна содржина и се однесува на одредени и конкретни активности, кои се поврзани со радоста (на пр.: радост да се биде в театар, во кино, да се чита весник и сл.). Во македонскиот јазик како можна преводна еквивалентна варијанта би се сретнала и лексемата *задоволство* со своите семемски карактеристики.

„Ich kann weder in einem Theater noch in einem Kino lange aushalten, kann kaum eine Zeitung lesen, selten ein modernes Buch, ich kann nicht verstehen, welche Lust und Freude es ist, die die Menschen in den überfüllten Eisenbahnen und Hotels, in den überfüllten Cafés bei schwüler aufdringlicher Musik, in den Bars und Varietés der eleganten Luxusstädte suchen, in den Weltausstellungen, auf den Korsos, in den Vorträgen für Bildungsdurstige, auf den großen Sportplätzen – ich kann all diese Freuden, die mir meist erreichbar wären und um die tausend andere sich mühen und drängen, nicht verstehen, nicht teilen“. (HSW: 35)

„Не можам долго да издржам ниту во театар ниту во кино едвам [едвај / одвај] да можам и весник да прочитам, а ретко некоја модерна книга. Не можам да разберам какви се тоа задоволства и радости што луѓето ги бараат по преполнетите железници и хотели, пренатрупаните кафе-ресторани со наметлива и задушна музика, во барови и вариетеи на елегантни и раскошни градови, на светските изложби, на шеталиштата, на предавањата наменети за оние желни за знаење, на големите спортски игралишта – јас не можам ниту да ги разберам ниту да ги одобрам сите тие радости, кои, впрочем, ми се достапни и за кои илјадници други се мачат и се туркаат”. (ХСВ: 30)

И во следниве реченични примери значењето на лексемата *Freude* е редуцирано на конкретна содржина во реченицата; таа е со метонимична употреба и изразува чувство насочено кон надворешниот свет.

„Ach,wohin ich blicken, wohin ich die Gedanken schicken möchte, niergends wartete eine Freude, niergends ein Zuruf auf mich [...]”. (HSW : 83)

„Ох, каде и да погледнев, каде и да ги вперев моите мисли, никаде не ме очекуваше радост, од никаде не доаѓаше повик, [...]“. (ХСВ: 69)

„Es war vielleicht schwerer, tapferer und edler, mit zerrissenen Schuhen durch die Walder und auf den Landstrassen zu wandern, [...], mit den Freuden der Sinne zu spielen und sie mit Leiden zu bezahlen“. (NGD: 306)

„Можеби е потешко, похрабро и поблагородно со искинати чевли да се пешачи низ шумите и по патиштата, да се игра со сетилните радости и да се плаќа со нив со страдање²⁴“. (ХНЗ: 228 и следи.)

Во опозиција со лексемата *Leid, Freude* се јавува како негов антоним (*радости*, наспроти *страдање, болки*), т.е. се користи во комбинација со збор што има спротивно значење. Двете лексеми манифестираат логична сопоставеност, но, сепак, се поврзани поими со различен корен. Противставеноста во овој случај е според состојбата на некого/нешто. На пример:

„[...] und das Gespräch auf Freude und Leid der Welt sich wendete, [...]“. (GLJW: 228)

„[...] и кога се поведе разговор за радостите и болките на овој свет [...]“. (ГСМВ 38)

Во горенаведениот реченичен пример синтагмата *Freunde und Leid* може да се употреби со значење на *среќа* и *несреќа* во македонскиот јазик, односно *среќа* наспрема *страданија, болки, болести, физички и душевни маки* кои се сопоставуваат со значењето на лексемата *радост*.

Fröhlichkeit

Како преводни елементи на оваа лексема во македонскиот јазик ги сретнав лексемите веселост и веселби. Нивното значење се однесува на семантичката содржина на *Freude* и на однесувањето на личноста побудено од чувството на радост. На пример:

„Nein, zum Tanzen müsste man Fähigkeit mitbringen, die mir vollkommen fehlten: Fröhlichkeit, Unschuld, Leichtsinn, Schwung“. (HSW: 132)

„Не, за танцување треба да се има способности, а мене сосема ми недостасува[ат]: веселоста, невиноста, лекомисленоста и еланот“. (ХСВ: 109)

Следниот реченичен пример покажува спротивност. Негацијата *ohne* (без) што се однесува на *Fröhlichkeit*, во прв ред, има функција да покаже дека луѓето со оглед на околностите во годишното време есен немаат причина за радост. Компонентата за изостанување на радосното расположение во овој случај е секундарна.

„Viele versicherten, dass mit dem Herbst oder doch mit dem Winteranfang, die Seuche aufhören werde. Es war ein Herbst ohne Fröhlichkeit“. (NGD: 230f.)

„Многумина тврдеа дека во есенските денови или во најлош случај, на почетокот од зимата, заразата ќе престане. Тоа беше есен без веселби“. (ХНЗ: 172)

---

²⁴ Според РМЈ 'страдање' или 'страд' со значење на 'патење', 'имање незгоди', 'физичка болка', 'душевна мака', 'болест', 'недостаток', 'страданија' (арх.).

Glück

Како преводен еквивалент на лексемата *Glück* најчесто се јавува лексемата *среќа*. Мојата анализа покажува дека двата поима, македонскиот и германскиот, во емоционалната област која покажува чувство на среќа, имаат речиси иста аксиолошка вредност / потенција.

„Nie habe ich das charakteristische Gefühl jener Tage, jene wunderbarlich bittersüsse Doppelstimmung heftiger empfunden als in jener Nacht vor dem Ball. Es war Glück, was ich empfand: [...]“ (HSW: 171)

„Никогаш посилно не го бев почувствувал карактеристичното чувство на оние денови, она чудесно горко-слатко двојно расположение како ноќта спроти балот. Тоа што го чувствував беше среќа: [...]“ (ХСВ: 141)

„Du kennst mein Wihlheim; dort bin ich völlig atabliert, von da habe ich nur eine halbe Stunde zu Lotten, dort fühl' ich mich selbst und alles Glück, das dem Menschen gegeben ist“ (GLJV: 223)

„Ти мојот Вилхајм го познаваш; таму наполно сум загнезден, од таму [оттаму] до Лота ми треба само половина час, таму самиот себе се чувствувам и сета среќа што му е дадена на човекот“ (ГСМВ: 33)

Ономатопејата е изразена преку чувството што го опишува оваа лексема:

„Tief in seiner Kehle summte ein Ton des Glückes, als er die Härte in ihren kühlen Augen hinschmelzen und schwach werden sah“ (NGD: 248)

„Длабоко во неговото грло забруни звукот на среќата кога виде како тврдиот израз на нејзините студени очи се топи и станува сè послаб“ (ХНЗ: 185)

Glück може да се јави и во метонимична употреба кога нечии животни околности можат да се образложат и да се толкуваат како *среќен живот*.

Очигледно е дека *Glück* се однесува на состојбата на една личност и во ова значење одговара на значењето на *Glücklichsein* (*да се биде среќен*). Преведувачот претпочитал *Glück* наместо *Glücklichsein*. На пример:

„Willst du den meinem Glück im Wege stehen?“ (BAC: 98)

„Зар сакаш да застанеш на патот од мојата среќа?“ (БПК: 67)

Во следниов реченичен пример значењето на *Glück* може да се сфати како апстрактен (општ) поим кој се однесува на чувствата, неговото значење се поистоветува со она на германската лексема *Glückseligkeit* и стои во сопоставеност со својот антоним *Leid*.

„Ob nun diese kurzen, seltenen Glückstunden das schlimme Los des Stepenwolfes ausglichen und milderten, so dass Glück und Leid sich schliesslich die Waage hielten, oder ob [...]“ (HSW: 50)

„Дали кусите и ретки мигови на среќа ја изменија и ја ублажија кобната судба на Степскиот Волк така што среќата и страдањата најпосле се израмнија, или пак [...]“ (ХСВ: 43)

Значењето на лексемата *Glück* се среќава во опозиција со она на *Elend* и опишува чувство на среќа наспроти несреќа, неволја, незгода и сл., како што покажува следниот пример:

„Gewiss, weil wir doch einmal so gemacht sind, dass wir alles mit uns und uns mit allem vergleichen, so liegt Glück oder Elend in den Gegenständen, [...]“ (GLJW: 257)

„Навистина, кога сме веќе така создадени се да споредуваме со себе си, а себе со сенешто, нашата среќа и неволја лежат во предметите, [...]“ (ГСМВ: 73)

Во следниве примери значењето на лексемата *Glück* е редуцирано на конкретна содржина. На пример :

„Nein, jetzt war ich nichts anders als Liebender, atmete ich kein anders Glück und kein anders Leid als das der Liebe“ . (HSW: 219)

„Не, сега не бев ништо друго до љубовник, не ја вдишував другата среќа и другата болка освен онаа на љубовта“ . (ХСВ: 179)

„Würde auch sein heutiger Schmerz einmal verwelken und wertlos sein, seine Verzweiflung darüber, dass [...] und dass keine Werkstatt ihm offenstand, um das Glück des Schaffens zu kosten und sich die Bilderlast von der Seele zu wälzen?“ (NGD: 239)

„Ќе сака ли денешнава болка некогаш да свене и да ја загуби вредноста, неговиот очај [...] и се што за него е затворена работилница во која би можел да ја испроба среќата на создавањето и да ја растерети душата од многубројните слики“ . (ХНЗ: 179)

Кога лексемата *Glück* се однесува на конкретна среќа во германскиот јазик се предава во комбинација со посвојна замена, а во македонската реченица во комбинација со глагол-копула и придавка.

„Und wenn's nichts wäre als das, als vorübergehende Phantome, so macht's doch immer unser Glück, wenn wir wie frische Jungen davor stehen, und uns über die Wundererscheidungen entzücken“ . (GLJW: 235)

„И дури се само призраци, што поминуваат, сепак сме среќни, кога стоиме како млади момчиња пред нив и се восхитуваме од волшебните појави“ . (ГСМВ: 47)

Во следниов реченичен пример лексемата *Glück* опишува искусување на среќното доживување и покажува, според мене, понизок степен на интензитет.

„Er wollte jetzt nicht mehr sterben, nicht, ehe er das Glück genossen hätte, noch einmal in einer Werkstatt zu sehen und sich dem Schaffen hinzugeben“ . (NGD: 231)

„Сега повеќе не сакаше да умре, не пред да ја доживее среќата уште еднаш да се најде во некоја работилница и да му се предаде на создавањето“ . (ХЗН: 172)

Во македонскиот јазик со оваа лексема може да се изрази успех од некоја работа (на пр.: *тој немаше среќа во работата; тој немаше среќа во играта*), благослов (на пр.: *добра среќа; со среќа*) или, пак судбина (*секој со своја среќа*).

Heiterkeit₁ , *Heiterkeit₂*

Анализата на германските семемски-варијанти на лексемата *Heiterkeit* покажува дека се среќаваат: *Heiterkeit₁* - за означување на внатрешната состојба и *Heiterkeit₂*, која означува 'гласна радост' насочена нанадвор. Пример:

Heiterkeit₁

„Eine wunderbare Heiterkeit hat meine ganze Seele eingenommen, gleich den süßen Frühlingsmorgen, die ich mit ganzem Herzen genieße“. (GLJW: 202)

„Некаква прекрасна ведрина ја обзеде сета моја душа, слично на оние милни пролетни утра, што ги впивам со сето срце“. (ГСМВ: 9)

Во следниов пример станува збор за *гласна радост* насочена нанадвор, а како преводен еквивалент се користи лексемата *ведрост*.

Heiterkeit₂

„Er lachte besonders dröhend: vital, katholisch, offen, mit barocker Heiterkeit“. (BAC: 92)

„Тој се насмеа особено гласно: витално, католички, отворено, со барокна ведрост“. (БПК: 62)

Како преводни еквиваленти на *Heiterkeit₁* можат да се јават лексемите *ведрост*, *ведрина* и *радост* кои што можат да се сретнат во комбинација со својот антонимен елемент (на пр.: *Trauer*) и да опишуваат сопоставеност (*Heiterkeit und Trauer*), во секој случај се работи за спротивни поими кои изразуваат внатрешни чувства, што се вреднувани преку доживувањето на ведрината и на жалоста или тагата. Македонскиот преводен еквивалент *радост* покажува поголем интензитет од германската лексема *Heiterkeit*, но сепак ова отклонување е секундарно. Пример:

„Aber in deinen Augen ist keine Heiterkeit, da ist lauter Trauer; [...]“. (NGD: 118)

„Но, длабоко во твоите очи нема радост, во нив има само тага; [...]“. (XНЗ: 89)

Од следниов реченичен пример би можела да заклучам дека во македонскиот јазик со оваа лексема не се пренесува некаква раздвиженост и живост, туку напротив смиреност, спокојство и душевен мир; имено, лексеми кои по своите значења се вклучуваат во опсегот на значењата на лексемата *Heiterkeit₁*.

„Kinkel merkte nicht einmal, was er anrichtete: er quatschte, seine dicke Zigarre rasuchend, [...] mit einer olympischen Heiterkeit vor sich hin, bis sogar Prälat Sommerwild, der geistliche Berater der Kreises, anfang, unruhig zu werden, und ihn auf ein anderes Thema brachte“. (BAC: 18)

„Кинкел воопшто и не забележуваше што стори: тој брбореше со олимписка²⁵ [небесна, свечена, благородна, возвишена, величествена] ведрост [ведрина,

---

²⁵ 'Олимписка' тука е употребено со фигуративно значење. Во македонскиот реченичен пример германската синтагма 'olympische Heiterkeit' е предадена со структурно-идентичен превод со што се губи смислата во реченицата.

јаснотија, тишина, спокојство, мир], пушејќи ја својта дебела пура [...], се додека прелатот Зомервилд духовниот советник на кружокот, не се вознемири и не ја промени темата". (БПК: 12)

Vergnügen

Како преводни еквиваленти на *Vergnügen* се среќаваат лексемите: *задоволство, лично задоволство, радост, забава, разнода, превод и веселба*, што можат во своето значење да ги вклучат и семемските варијанти на *Freude*. Се користат за опишување на внатрешното чувство, но поинакво од она што го искажува *Freude*.

„Du bist heute zum Vergnügen hier. Es ist Tanzstunde". (HSW: 133)

„Ти си денес тука не за лично задоволство. Ова е час по танцување". (XCB: 109)

„[...] Ich wünsche viel Vergnügen, mein Herr". (HSW: 211)

„[...] Ви пожелувам многу радост, господине". (XCB: 173)

„Es ist natürlich, wenn uns ein Unglück, oder etwas Schreckliches im Vergnügen überrascht, dass es stärkere Eindrücke auf uns macht als sonst, teils wegen des Gegensatzes, der sich so lebhaft empfinden lässt, [...]". (GLJW: 221)

„Секако е природно што несреќата или нешто ужасно нè изненади сред задоволството толку, што сето ова остави на нас посилни впечатоци одошто инаку; [...]". (ГСМВ: 30)

Теоретски, временското одредување (траењето) на радоста изразено преку оваа лексема е прикажано во следниов реченичен пример:

„Alle Geschenke, alle Gefälligkeit der Welt ersetzen nicht einen Augenblick Vergnügen an sich selbst, den uns eine neidische Unbehaglichkeit unseres Tyrannen vergällt hat". (GLJW: 229)

„На светов нема такви податоци, ниту такви услуги, што би можеле да надополнат еден миг на чиста радост, миг, што да не е загорчен од завидливата нељубезност на нашиот тиранин". (ГСМВ: 40)

Wonne

Како преводни еквиваленти на *Wonne* се јавуваат лексемите: *наслада, сласт, милина и радост*. Можат да имаат значење кое се однесува воопшто на чувството на *наслада, сладина, исполнетост со сласт* или, пак, нивното значење да се сведе на конкретна содржина во реченицата. На пример:

„Ach, wie Lises Auge, das halbgeschlossene, im Übermaß der Wonne wie gebrochen war und nur noch Weißes im Schlitz der zuckenden Lider gezeigt hatte - mit zehntausend!" (NGD: 102)

„Ах, како Лизините очи, полуотворени, во изоблиство на наслада, изгледаа вкочанети, покажувајќи само уште некоја бела линија низ засекогашниот растреперените капаци - тоа не може да се изрази ни со десет илјади учени или поетски зборови!" (ХНЗ: 76)

Чувството на среќа и љубов е изразено преку лексемата *Wonne* во следниов реченичен пример:

„[...] so erfüllte mich beim Anblick des Mädchens die ganze tödliche Ahnung der Liebe, die Ahnung vom Weibe, das erschütternde Vorgefühl ungeheurer Möglichkeiten und Versprechungen, namenloser Wonnen, unausdenklicher Verwirrungen, Ängste und Leiden, innigster Erlösung und tiefster Schuld“. (HSW: 216)

„[...] така гледајќи ја оваа девојка ме проникна смртното претчувство на љубовта, почувствував жена, потресен ги претчувствував големите можности на ветувања, безимени сласти, несфатливите заплети, страхувањата и страдањата, внатрешното ослободување и најтешкото чувство на вина“. (ХСВ: 177)

Искусувањето на 'радоста' и голем интензитет на чувство е опишано во следниов пример:

„Und was hingegen mir in meinen seltenen Freudestunden geschieht, was für mich Wonne, Erlebnis, Ekstase und Erhebung ist, das kennt und sieht und liebt wie Welt höchstens in Dichtungen, im Leben findet sie es verrückt“. (HSW: 35)

„А она што во мене се случува во тие ретки часови на радост, она што за мене е сласт, доживување, екстаза и возвишеност, тоа светот го сака и бара единствено во поезијата, во животот го смета за лудост“. (ХСВ: 30)

„[...] , der uns in ewiger Wonne schwebend trägt und erhält; mein Freund! [...]“.

„[...] , лебдејќи во вечна наслада, не носи и одржува [...]“. (ГСМВ: 9)

Значењето на *Wonne* е предадено преку одредено дејствување (на пр.: танцувањето).

„Wie wir die Reihe durchtanzten, und ich, weiß Gott mit wie viel Wonne, an ihrem Arm und Auge hing. [...]“. (GLJW: 220)

„Додека играјќи се пробиваме низ редот на двојките и додека јас-бог знае, со колку милина се потслонував на нејзината рака [...]“. (ГСМВ: 29)

Во реченичен пример го сретнав како придавка *wonnevoll*, чие значење во македонскиот јазик се предава преку истозначна именка. На пример:

„Gegen das Mädchen, das in einer wonnevollen Stunde sich in den unaufhaltsamen Freunden der Liebe verliert?“ (GLJW: 242)

„Или против она момиче, што во моментот на занес се изгубува во неодоливата милина на љубовта“. (ГСМВ: 56)

Wonne може да се јави во комбинација со именка, при што се гради сложенка (*Kompositum*). На пример:

„[...] aus dem schäumenden Becher des Unendlichen jene schwellende Lebenswonne zu trinken, und nur einen Augenblick, [...]“ (GLJW: 249)

„[...] таму со пенливиот пехар на бесконечниот напиток да се напијам од бујната животна радост и макар само за миг.[...]“ (ГСМВ:63)

Zufriedenheit

Согласно со наведените реченични примери, како преводен еквивалент на *Zufriedenheit* во речиси сите случаи се среќава лексемата *задоволство*. Двете лексеми покажуваат внатрешно чувство и меѓусебе се согласуваат во однос на интензитетот на чувството. Освен *задоволство*, во македонскиот јазик предлагам како преводен еквивалент да се јави *самисфакција*, со значење кое е блиско до она на германската лексема *Genugtuung*, а тоа би било *задоволство од конкретна причина*, додека пак, значењето на *задоволството* е опишување на внатрешната душевна состојба одредена преку повеќе фактори/причинители. *Самисфакцијата* е странски збор, потекнува од латинскиот збор *satisfactio* и се разлуква од *задоволство* и стилски, не само значенски. *Самисфакција* во феудалното време означувало задоволување што му се давало на навредениот во вид на дуел, или форма на прифаќање на двојбој (сп. Белчев, 2002). *Задоволството* припаѓа на категоријата на внатрешно чувство, одредено преку повеќе фактори, како што покажува мојата анализа на компонентите, додека *самисфакција* би покажувала повисок степен на интензитет отколку *задоволство*, како и на одредена конкретна причина која доведува до ова чувство, така што и типот на овој вид на чувство е на друго ниво.

„Nur steht es mit mir leider so, daß ich gerade diese Zufriedenheit gar nicht gut vertrage, [...]“ (HSW: 30)

„Но, со мене, за жал, е поинаку, јас токму таквото задоволство не можам воопшто да го поднесам, [...]“ (XCB: 26)

„Denn dies hasste, verabscheute und verfluchte ich von allem doch am innigsten: diese Zufriedenheit, Bahaglichkeit, diesen gepflegten Optimismus des Bürgers, [...]“ (HSW: 31)

„Сепак најдлабоко од сè го мразев, го поколнував и се гнасев од тоа задоволство, здравје, удобност, тој негуван оптимизам на граѓаните, [...]“ (XCB: 27)

9.3. Опис на емоционална состојба

Во понатамошниот дел од текстот ги прикажувам германските и македонските јазични единици, чија основа функција е да изразат постојна емоционална состојба или почеток на нова емоционална состојба. Се разликуваат од првата група (в.т. 9.2.) по тоа што јазичните единици од веќе опишаната група ги разгледав како елементи кои служат за опишување на лични чувства, т.е душевни состојби кои се користат за тематизирање на одредени области или за означување на поими. Со јазичните единици кои ги разгледувам во продолжение на текстот се опишува емоционалната состојба во која се наоѓа или се наоѓала една личност. Тие можат да опишат почеток или траење на именуваната состојба.

Именки

Freude
vor Freude

Прилошката определба *vor Freude*, која опишува емоционална состојба како причина за да дејствува или да општи една личност, се предава на македонски во поголемиот број случаи со преводниот еквивалент *од радост*. На пример:

„Goldmund errötete vor Verlegenheit über das Lob und auch vor Freude.“ (NGD: 287)

„Златоуст се вцрви од збунетост заради [поради] пофалбата, а и од радост.“ (ХНЗ: 214)

jmdm. (eine) Freude machen

Функционално глаголскиот спој *jmdm. (eine) Freude machen (bereiten)* се пренесува со аналогна конструкција во македонскиот јазик: *причинува, дава некому радост/задоволство*; или полнозначен глагол: *израдува некого со нешто*. Како потврда ги приложувам следниве реченични примери:

„[...] – bis ich ganz plötzlich merkte, dass Marie nur noch mit mir spielte, weil sie mir eine Freude machen, mich beruhigen, meiner ‘Künstlerseele’ Entspannung verschaffen wollte. [...]“ (BAC: 105)

„[...] – сè додека одненадеж не забележав, [Ø] дека Мари играше со мене само уште затоа, што сакаше да ми причини задоволство. [...]“ (БПК: 71 и следи.)

„[...] nie hat er in den Stunden vor Mittag Gutes getan, gute Einfälle gehabt, sich und anderen Freude bereiten können.“ (HSW: 51)

„[...] никогаш во претпладневните часови не сторил ништо добро, не се досетил никому добрина да пружи, ниту себе си ниту на другите можеше да им даде малку радост“ (ХСВ: 44)

„Und wenn Ihr mit eine Freude machen wollet, dann zeigt mir bitte bald, wo unser Rösslein steht, das mein Vater hiergelassen hat“ (NGD: 16)

„Ако сакате со нешто да ме израдувате, тогаш ве молам, наскоро покажете ми каде се наоѓа коњот што татко ми го остави овде“ (ХЗН: 12)

Во следнава реченица лексемата *Freude* е употребена со значење на *ведро расположение, задоволство* и означува ‘радост’ насочена нанадвор.

„Schließlich kam er, im Alter von etwa siebenundvierzig Jahren, auf einen glücklichen und nicht humorlosen Einfall, der ihm oft Freude machte“ (HSW: 56)

„Најпосле, околу четириесетиседмата [четириесет и седмата] година дојде на среќна идеја, која не беше без хумор и која честопати му пружаше²⁶ [причинуваше/даваше] задоволство. [...]“ (ХСВ: 47)

Работите кои човекот радо ги прави/чини или кои го прават да се чувствува задоволен, може да се изразат преку германската конструкција *jmdm. (eine) Freude machen*. Во следниов пример конструкцијата *jmdm. (eine) Freude machen* може да се сфати како забава, игра, задоволство, побудено од одредена активност, преку која личноста треба да се разоноди или, пак, да се забавува. На пример:

---

²⁶ Во РМЈ *пружа* има значење на: *подава* (рака), *простре*, (нога,рака), *се простре*.

„Hier, stecken Sie Ihre Figürchen nur zu sich, das Spiel wird Ihnen noch oft Freude machen.“ (HSW: 211)

„Ене, привлечете ги фигурите до вас, играта ќе ви пружи [приреди/даде] уште многу задоволства.“ (ХСВ: 173)

Во мојот корпус за анализа го сретнав и следниов реченичен пример со функционалноглаголскиот спој *jmdm. (eine) Freude machen* - со значење *некому му приредува / причинува мала радост*.

„Ich wüsste natürlich, dass es Standesämter gab, und dort irgendwelche Trauungszeremonien vollzogen und Urkunden ausgestellt werden, aber ich dachte, das wäre eine Sache für unkirchliche Leute und für solche, die sozusagen dem Staat eine kleine Freude machen wollte.“ (BAC: 74)

„Се разбира јас знаев дека има матични служби и дека таму беа вршени некакви венчални церемонии и се издаваа венчаници, но јас мислев дека тоа е само за оние луѓе кои не [и`] припаѓаат на црквата и за такви кои така-речи [речиси] сакаат да и приредат на државата мала радост.“ (БПК: 49)

Дискутабилно е, сепак, дали како преводен еквивалент е соодветно избрана синтагмата *приредува некому мала радост* бидејќи радоста во оваа реченица изразена преку *eine kleine Freude machen* можам да ја толкувам како синтагматска поврзаност, каде што предметот на кој се однесуваат чувствата (одн. радоста) е *државата*, а не одредена конкретна личност. Како превод еквивалент за *Freude* ја предлагам лексемата *задоволство* бидејќи тука не се работи за изнудена среќа кај едно лице, туку чинот на венчалните церемонии е на општо задоволство на сите луѓе во државата.

Во следниов реченичен пример *Freude machen* не се преведува со аналогна синтаксичка конструкција и преводниот еквивалент е изразен преку глаголска конструкција, која покажува извесно отстапување од содржинските аспекти на оригиналот. На пример:

„[...] Du sollst bei mir traurig sein können oder fröhlich, du sollst immer nur das tun, was dir Freude macht.“ (NGD: 229)

„Со мене можеш да бидеш тажна или среќна, веќе како сакаш и ти можеш да го правиш она во што ќе уживаш.“ (ХНЗ: 171)

Во следниов реченичен пример германската конструкција која е составена од помошниот глагол *sein* + посвоен детерминатор (определувач) + именката *Freude* се преведува со лична заменка што одговара на посвојниот детерминатор и глаголот се *радува*, изразени преку временската (темпорална) зависносложена реченица.

„Was mich am meisten freute, war ihre Freude.“ (HFD: 109f.)

„А мене најмногу ме радува, кога таа се радува [беше/нејзината радост].“ (ХФМ: 101)

Придавки

beglückt

Кога опишува емоционална состојба при која дејствува одредена личност, оваа лексема се јавува во прилошка употреба:

„[...] Lene fing zu lächeln an, und Robert hörte beglückt und tief verwundert zu - nie hatte er Goldmund bischer singen hören“. (NGD: 212)

„[...] Лене почна да се насмевнува, додека Роберт слушаше блажено и со длабоко чудење“. (ХНЗ: 158)

entzückt

Во следниов пример придавката *entzückt* се среќава во прилошка употреба и има хиперболично значење. Пример:

„Als die Rosen kamen, lag ich mich im Bett, Marie kam zu mir rein, zeigte sie mir, hielt entzückt die Nase in den Strauß, und [...]“. (BAC: 141)

„Кога пристигнаа ружите [,] јас лежев во кревет, Мари дојде кај мене, ми го покажа и го стави восхитено носот во букетот, и [...]“. (БПК: 97)

Предикативно употребената придавка *entzückt* и во следнава реченица се употребува со *wosxhten*. За следниов пример ги предлагам преводните еквиваленти на *vergnügt*: *задоволен, весел, радосен, занесен* кои ги сметам за посоодветно решение. Во РМЈ восхит по своето значење одговара на *занес*.

„Später behauptete Hanna, ich sei erleichtert gewesen, dass sie das Kind nicht haben wollte, und geradezu entzückt, drum hätte ich meinem Arm um ihre Schultern gelegt, als sie weinte“. (HFD: 48)

„Подоцна тврдеше оти просто ми се олеснило дека решила да нема дете, и дека сум бил поправо восхитен и оти затоа сум ја прегрнал додека таа плачела“. (ХФМ: 45)

freudig

Може да се употреби предикативно и атрибутски и да означува расположение кај една личност кога опишува емоционална состојба. Во корпусот ја сретнав конструкцијата *freudig werden*, каде што *freudig* се јавува во предикативна употреба.

„Erst, im Laufe des Nachmittags wurde er langsam warm und lebendig, und erst gegen Abend wurde er, an einen guten Tagen, fruchbar, regsam und zuweilen glühend und freudig“. (HSW: 51)

„Дури во тек[от] на попладнето тој полека се загреваше и живнуваше и на крајот во приквечерината во време на своите светли денови, тој стануваше плоден, подвижен, понекогаш жив и радосен“. (ХСВ: 44)

Атрибутивната употреба ја потврдувам со следниов пример:

„[...] das ganze Geschäft spielte sich in vollkommener Finisternis ab, was vielleicht ein weiterer Grund für Grenouilles ausgeglichen freudige Stimmung war“. (SDP: 273)

„[...] целата работа се одвиваше во тајност, што можеби беше причина повеќе за веселото расположение на Гренул.“ (сл. пр.)

freudig како прилошка определба:

„Freudig dachte er an sie [sc. Agnes], freudig und dankbar erinnerte er sich der vergangenen Nacht“. (NGD: 254)

„Радосно мислеше на неа; радосно и благодарно се сеќаваше на изминатата ноќ.“

„Er lebte auf, er wurde jung und lebhaft , er [...] bestürmte in Stunden der Mitteilsamkeit seinen Freund Narziss mit hundert ungeduldigen Fragen. Gelassen und doch freudig ging Narziss darauf ein ; [...]. “ (NGD: 272)

„Живна, се подмлади и стана весел , [...], а кога ќе го обземеше желба за разговор, го облетуваше својот пријател Нарцис со стотици прашања. Нарцис спокојно, а сепак радосно му излегуваше в пресрет, [...]“. (ХНЗ: 203)

„Ich wollte freudig sterben, [...].“ (GLJW: 324)

„[...] радосно би умрел , [...].“ (ГСМБ : 152)

„Aber du lächelst und gehst, freudig umgeben dich die Wellen, und baden dein liebliches Haar“. (GLJW : 308)

„Но, ти се насмевнуваш и си одиш; радосно те опколуваат брановите и милната ти коса ја мијат“. (ГСМБ: 134)

Исти преводни еквиваленти се среќаваат и во реченичните примери во кои *freudig* се употребува со извик на изненадување и радост. На пример:

„‘Hallo’, rief sie freudig , ‘jetzt hab ich’s!’ “ (HSW: 126)

„‘Аха’, извика радосно, сега знам“. (ХСВ: 104)

„‘Sie habe ich ja gesucht’, rief sie freudig“. (HSW: 45)

„Вас ве барав [,] извикав радосно“. (ХСВ : 38)

Во македонскиот јазик, во следниов реченичен пример, како преводен еквивалент на *freudig* се среќава описна придавка (радосен, а не радосно), и истата е употребена атрибутивно, за разлика од германскиот оригинал каде што *freudig* е употребен како прилог.

„Ich sah, wie allen die Zerstörungs- und Mordlust so hell und aufrichtig aus den Augen lachte, und in mir selbst blühten diese roten wilden. Blumen hoch und feist und lachten nicht minder. Freudig schloss ich mich dem Kampfe an“. (HSW :197)

„Видов, како од очите на сите радосно и искрено се смее желбата да уништуваат и да убиваат, а и во мене самиот високо и раскошно се расцутеа тие диви црвени цветови смеејќи се [,] исто така. Радосен и` се приклучив на борбата“. (ХСВ: 161 и следн.)

Froh

froh спаѓа во групата на лексеми кои изразуваат внатрешно расположение условено од повеќе фактори. Можните преводни варијанти на оваа лексема, која изразува чувство

насочено нанадвор, би биле: *радосен, задоволен, весел* и сл. Предикативно употребената придавка *froh* изразува “очигледна радост” насочена нанадвор или нејзиното значење се манифестира преку добро расположение и добронамерни активности кај една личност. Горенаведеното го потврдувам со следниве реченични примери:

„(...) Man kann doch nicht froh sein, wenn man weiß, dass schon bald alles wieder aus und vorei sein soll.“ (NGD: 215f.)

„Та, човек не може да биде радосен кога знае дека наскоро сè мора да заврши и да мине!“ (ХНЗ: 161)

„In diesen Wäldern hatte er hundertmal geschlafen, hatte Beeren gegessen, hatte gehungert und gefroren, über diese Bergkämme und Heidestriche war er gewandert, war froh und traurig, war frisch und war müde gewesen.“ (NGD: 251)

„Во овие шуми стотици пати спиел, јадел бобинки, гладувал и се смрзнувал, (пешачел) преку оние планински сртови и оние пустелии пешачел, таму бил весел и тажен, расположен и изморен“. (ХНЗ: 188)

Во следниов реченичен пример, поточно во германската реченица, *froh* се однесува на лице (er), а во македонскиот јазик на дел од денот (утро). Не се работи само за временска поврзаност, туку и за специфична употреба на *froh*. Утрото е нешто неживо, одн. нематеријално. Слични колокации се јавуваат на стр. 120 и 131 (einen glücklichen Einfall und glückliche Zeiten).

„Nie ist er an irgendeinem Morgen seines Lebens richtig froh gewesen, nie hat er in den Stunden vor Mittag Gutes getan, gute Einfälle gehabt, sich und anderen Freude bereiten können“. (HSW: 51)

„Ниту едно утро во неговиот живот не беше вистински радосно, никогаш во претпладневните часови не сторил ништо добро, не се досетил никому добрина да пружи, ниту себе си ниту на другите можеше да им даде малку радост“. (ХСВ: 44)

Froh може да се употребува и арибутивно кога се однесува на личност, која по својата природа има добродушен карактер и е во добро расположение. На пример:

„Und dieses frohe Kind mit seinem guten Appetit, mit seiner spielerischen Feinschmeckerei sollte zugleich eine Träumerin und Hysterikerin sein, die (...)?“ (HSW: 124)

„И ова весело дете, со својот добар апетит и разиграна гурманска игра требаше едновремено да биде мечтателно и хистерично суштество, (...)?“ (ХСВ: 102)

Значењето на оваа лексема може да биде поврзано со карактерна црта/особина и/или со одреден израз на лицето на човек, т.е. да биде поврзано со насмевкаа на лицето или со очите кај една личност. Атрибутската употреба ја потврдувам и со следниве примери:

„Irgendwo, in einer unbestimmbaren Ferne und Höhe, hörte ich ein Gelächter klingen, ein ungemein helles und frohes, dennoch schauerliches und fremdes Gelächter [...]“. (HSW : 154)

„Некаде, на неодредена височина и далечина слушнав како одекнува смеа, бескрајно јасна и радосна, па сепак страотна и туѓа, [...]“.

„Jetzt erschien in der Tür Pablo, der Musikant, und leuchtete uns aus den frohen Augen an, welche eigentlich Tieraugen waren, [...] .“ (HSW: 189)

„Тогаш се појави Пабло на вратата, Пабло музикантот, и гледаше во нас со своите болскави радосни очи, кои впрочем беа животински очи, [...]“ . (ХСВ: 155)

„Wie einer Beute jagte er ihr nach, sein Herz lachte, mit kleinen zärtlichen Rufen ermunterte er sein Pferd, las mit frohen Augen im Hinfliegen die Kennzeichen der Landschaft ab, [...]“ . (NGD: 111)

„Тој се здаде по неа како плен, срцето му играше од радост, со кратки нежни извици го храбреше коњот, со весели очи од дел од секунда ги забележуваше обележјата на пределот. [...]“ . (ХНЗ: 84)

Froh во прилошка употреба . На пример:

„Goldmund lächelte froh und etwas verlegen“ . (NGD: 315)

„Златоуст се насмевна радосно и малку збунето. “ (ХНЗ: 235)

Во следниов пример, во македонската реченица, преводниот еквивалент на *froh* е прикажан во комбинацијата со идно време (футур) со значење на повторливост, одн. севременост или општовременост (сега и секогаш), додека пак во германскиот јазик оваа конструкција се предава со минато време (Präteritum).

„[...] – und alles ging weiter, alle Bäume legten ihren Schatten neben sich, alle Menschen blickten froh oder traurig aus ihren lebendigen Augen, die Hunde bellten, die Kühe brüllten. [...]“ . (NGD: 260)

„и сè ќе си продолжи по својот пат, секое дрво ќе ја фрла својата сенка пред себе, сите луѓе весело или тажно ќе гледаат со своите живи очи, кучињата ќе лаат, кравите ќе мукаат во селските штали [...]“ . (ХНЗ: 194)

froh machen

Како преводни еквиваленти на *froh machen* се среќаваат различни синтаксички конструкции: некого зарадува/израдува/весели/развесели, прави некого радосен и сл. Но, семантички гледано, значењето се однесува на одредена личност. На пример:

„Das Wiedersehen mit Palenque machte mich geradezu froh, alles unverändert: die Veranda mit unseren Hängematten, unser Bier, unsere Pinte mit dem Papagei, [...]“ . (HFD:165)

„Средбата со Паленке просто ме зарадува; сè неизменето: верандата со нашите висечки мрежи, нашето пиво, нашата крчма со папагалот, [...]“ . (ХФМ: 155)

Во следниов пример во германската реченица се опишува почеток на емоционалната состојба, додека во македонскиот преводен еквивалент оваа компонента недостасува, и тука се прикажува постојна емоционална состојба, како резултат на одредени активности кај личноста:

„Mir ging viel durch den Kopf, während ich Marie beim Ankleiden zusah. Es machte mich froh und auch glücklich, wie selbstverständlich für sie ihr Körper war“ . (BAC: 51)

„Многу работи ми поминуваа низ главата додека гледав како се облекува Мари. Бев радосен и несреќен заради²⁷ (поради) тоа, колку природно беше за неа нејзиното тело.“ (БПК: 34)

Кратката емоционална реакција од одреден настан е прикажана во следниов пример. Всушност, личноста не се поставува во одредена емоционална состојба, туку се опишува лична поврзаност со одреден настан.

„Es war vom Meister sehr geehrt worden, über alles Erwarten. Warum machte es ihn nicht froh?“ (NGD: 180)

„Мајсторот му укажа голема чест, надвор од секое очекување. Зошто тоа не го веселеше?“ (ХНЗ:134)

Значењето на конструкцијата *froh machen* може да биде во врска со одредена карактерна црта или израз на лицето, на пример, со очите. Во германскиот јазик значењето на оваа конструкција (составена од придавка + machen) покажува ингресивен глаголски вид (аспект), а македонскиот преводен еквивалент е прикажан преку полнозначен глагол *развеселува*, со кој се опишува почетокот на дејство и негов најполн опсег.

„Mancher Regen und mancher Schnee war auf Goldmund gefallen, als er eines Tages [...] oben vom Kamm des Berges aus eine neue Landschaft vor sich liegen sah, die seine Augen froh machte und in seinem Herzen eine Flut von Ahnungen, Begierden und Hoffnungen erregte.“ (NGD:147)

„Многу дождови и снегови имаа напаѓано врз Златоуст, кога еден ден [...], озгора од сртот на ридот пред себе виде еден нов предел, кој му ги развесели очите, а во душата му разбуди цел прилив сомнежи, копнежи и надежи“. (ХНЗ: 110)

froh werden

Значењето на оваа лексема се однесува на личност. Во следниов пример германската конструкција *froh werden* е предадена во македонскиот јазик со *среќен/среќни*, што покажува постојна емоционална состојба, а не нејзин почеток што се имплицира од германската конструкција.

„So saßen wir, rauchten in kleinen Zügen, ruhten, nippten an den Gläsern, fühlten und leicht und froh werden“. (HSW: 190)

„Седевме така, пушевме полека, се одморивме и пиевме од чашите чувствувајќи се олеснети и среќни.“ (ХСВ: 156)

Комбинацијата составена од придавката *froh* и помошниот глагол *werden* изразува почит кај една личност и покажува почеток на емоционална состојба.

„Jetzt betrachtete er das Werk mit schweigender Aufmerksamkeit, sein verschlossenes Gesicht wurde schön und hell, Goldmund sah seine strengen blauen Augen froh werden“. (NGD: 178)

---

²⁷ ‘Заради’ има целно значење, а ‘поради’ има причинско значење.

„Сега молчешкум и внимателно застава да го гледа делото, намуртеното лице почна да му се разубавува и развеселува и Златоуст виде како неговите строги сини очи се исполнуваат со радост“. (ХНЗ: 133)

fröhlich

Оваа придавка покажува весело расположение насочено нанадвор. Како преводни еквиваленти се среќаваат лексемите: *весел*, *радосен* и *среќен*. Кој од овие преводни еквиваленти ќе се избере, зависи од јазичниот контекст и од синтаксичката функција на оваа придавка. Во атрибутивна употреба оваа лексема се среќава во следниов германски пример:

„Ich nahm ein Bad, ließ mir ein Frühstück aufs Zimmer bringen, schlief ein und wurde gegen elf von Marie geweckt. Sie war wie verändert, sehr lieb und fast fröhlich, [...]“ (ВАС: 126)

“Јас се избањав, реков да ми се донесе појадок во собата, заспав и околу единаесет ме разбуди Мари. Таа беше изменета, многу мила и скоро весела, [...]“ (БПК: 86)

Прилошката употреба на оваа лексема се потврдува преку следниве примери:

„Zwei schöne Mädchen zogen meine Blicke an, beide gute Tänzerinnen , denen ich mit Bewunderung und Neid nachblickte, wie sie elastisch, schön, fröhlich und sicher dahintanzen.“ (HSW: 134)

„Две убави девојки го привлекоа мојот поглед, обете беа добри танчерки и со восхит и завист гледав како еластично, убаво, весело и сигурно танцуваат“ (ХСВ: 110)

„Auch mit ihr tanzte ich nun leichter, freier und fröhlicher, wenn auch nicht so unbeschwert und selbstvergessen wie mit jener andern.“(HSW: 137)

„И со неа сега танцував полесно , послободно и порадосно, макар што не така испречено и само заборавајќи се како со другата“. (ХСВ: 113)

„Nachdem sie beide ihre Meinungen ausführlich dargelegt und begründet hatten, blickte der alten Mann sie fröhlich an, schüttelte ein wenig der greise Haupt und sprach: [...]“ (NGD: 14)

„Откако обајцата исцрпно ги прикажаа и образложија своите мислења, старецот весело ги погледа, заврте малку со главата и рече : [...]“ (ХНЗ: 10)

Следниов реченичен пример е впечатлив по тоа што лексемата *fröhlich* се преведува со *среќен* (а не *весел*).

„[...] Du sollst bei mir traurig sein können oder fröhlich, du sollst immer nur das tun, was dir Freude macht“ (NGD: 229)

„Со мене можеш да бидеш тажна или среќна, веќе како сакаш ти и можеш да го правиш она во што ќе уживаш“. (ХНЗ: 171)

Во следниве примери придавката *fröhlich* се употребува атрибутски и се однесува на чувството на група луѓе кое стои во колокација со одреден општествен настан, одн. одреден временски период. Во првиов реченичен пример како преводен еквивалент се јавува лексемата *весел*, а во вториот пример лексемата *радосен*.

„Ich hatte mich auf diesen Abend sehr gefreut, war todmüde und erwartete eine Art fröhlicher Zusammenkunft, mit viel gutem Essen, [...]“ (BAC: 17)

„Јас ѝ се радував многу на оваа вечер, бев мртов уморен и очекував еден вид весел собир со многу и [со] добро вино, добро јадење, можеби и играње, [...]“ (БПК: 11)

„Es war die fröhlichste und unbeschwerteste Zeit in Goldmunds Leben, die jetzt begann.“(NGD: 163)

„Сега започнуваше најрадосниот и најлесниот период во неговиот живот“ (ХНЗ: 122)

fröhlich machen

Во следнава реченица јазичниот контекст се состои од лице и како преводен еквивалент се јавува конструкцијата составена од полнозначен глагол *некого развеселува*.

„Du musst nicht traurig sein, nicht meinetwegen, ich möchte dich ja nur fröhlich machen und glücklich sehen, [...]“ (NGD: 124)

„Не треба да тагуваш, не заради [поради] мене, па јас единствено сакам да те развеселам и да те видам среќен“ (ХНЗ: 93)

Преводниот еквивалент во следниов пример ја прикажува поголемата слобода на пренесувачот и преведувачот и, според мене, конструкцијата *fröhlich machen* добива значење поблиско до *Freude bereitend* (причинува задоволство).

„Ach , ist dann alles von mir geschieden,
Was das Leben ein bisschen fröhlicher macht?“ (HSW:74)

„Зар сè што животот со радост го накитило?²⁸
Од мене в неврат некаде се скрило?“ (ХСВ:62)

glücklich

Значењето на германската лексема *glücklich* може да се поклопи структурно и семантички со она на македонскиот преводен еквивалент *среќен*, ако се работи за опис на емоционална состојба. Следниов пример ја илустрира предикативната употреба.

„Unsere Reise durch Italien – ich kann nur sagen, dass ich glücklich gewesen bin, weil auch das Mädchen, glaube ich, glücklich gewesen ist trotz Altersunterschied“ (HFD: 107)

---

²⁸ ‘Сè што животот со радост го накитило’ одговара на ‘сè што во животот причинува задоволство.’

„Нашето патување во Италија - можам да кажам само толку дека бев среќен, бидејќи беше, мислам среќна и девојката, и покрај разликата во годините”. (ХФМ: 99)

Како апозиција се среќава во следниов германски реченичен пример:

„Wir gaben einander die Hände, und Hand in Hand gingen wir langsam weiter, unsäglich glücklich, sehr verlegen, wussten nicht, was sagen und was tun, [...]”. (HSW: 217f)

„Си ги подадовме рацете и така, рака в рака, тргнавме полека понатаму бескрајно среќни и мошне збунети, не знаевме што да речеме [,] што да сториме, [...]”. (ХСВ: 178)

Во македонскиот јазик нема апозиција, зашто нема записка. Тоа е интегриран предикативен атрибут. Интегрираниот е рестриктивен, а неинтегрираниот, одн. апозицијата, е нерестриктивен. Во преводот оваа лексема се јавува како интегриран предикативен атрибут (сп. Минова Ѓуркова, 1994).

Во следниов реченичен пример синтагмата *nicht glücklich* имплицира изгубена среќа од конкретна причина и има помала аксиолошка потенција отколку негацијата составена приставка со префиксот *un-*, одн. *unglücklich*. Тажно се однесува на внатрешното расположение и стои како опозиција на среќно (*glücklich* vs. *traurig*) / среќно наспроти тажно/.

„Und auch der Steppenwolf, [...] sank in sich hinein, diesmal aber nicht glücklich und träumerisch, sondern traurig und schließlich böse, [...]”. (HSW: 23)

„Степскиот волк, пак, [...], повторно се изгуби [...], одново потона длабоко во себе, но овој пат несреќно и мечтаејќи, тажно, а при крајот и налутено, [...]”. (ХСВ: 20)

Во следниов пример, значењето на приставката *sreќen* го поврзувам со значењето на *задоволен*, и покрај тоа што *sreќen* опишува поголем интензитет на радост за разлика од *задоволен*, кој пак, манифестира послаб интензитет и помала афектираност на личноста во емоционалниот акт.

„Sie gingen Arm in Arm, und er sah glücklich aus, ich wundere mich wieder, wieviel Anmut, ja Kindlichkeit sein versogtes einsames Gesicht gelegentlich haben konnte, [...]”. (HSW: 24f)

„Одеа подрака, а тој изгледаше среќен и уште еднаш се вчудовидов колку милност дури и невиност можеше понекогаш да се забележи на неговото загрижено, осамено лице, [...]”. (ХСВ: 21)

„Kündlich und gering war ihre Liebe, einfach und in aller Kraft noch schamhaft; Goldmund war sehr glücklich mit ihr”. (NGD: 103)

„Детска и стврвна и беше љубовта, едноставна, а на крајот на краиштата, и срамежлива. Златоуст беше мошне среќен со неа”. (ХНЗ: 77)

Во следниов реченичен македонски преводен еквивалент емоционалноста е изразена преку модален глагол во комбинација со приставката *sreќen* (*glücklich*) и дејството е предадено како можен начин (потенцијал) што служи за искажување на претполаганост, при определени услови можно, или посакувано дејство, независно од времето.

„Wie glücklich könnten wir jetzt alle dreie sein! [...]“ (NGD: 127)

„Колку среќни би можеле сега да бидеме сите тројца! [...]“ (ХНЗ: 96)

Во прилошка употреба оваа лексема се среќава како апозиција во германскиот јазик. Во граматиката на Хелбиг и Буша (1996) ова се нарекува предикативен атрибут, а во граматиката на Енгел (1991) адјункт. Во македонскиот превод пак, не се работи за прилошка употреба, зашто не стои *среќно*, туку *среќен*.

„Herrgott, Gustav, rief ich glücklich, dass man dich einmal wieder sieht! Was ist denn aus dir geworden?“ (HSW: 197)

„Господи, Густав, извикав среќен, најпосле и тебе да те видам. Што се случува со тебе?“ (ХСВ: 162)

Атрибутивната употреба на оваа лексема во врска со назив за временски интервал ја сретнав во следниов пример:

„Er blieb, weil er enttäuscht und unentschlossen war, weil Erinnerungen an glücklichere Zeiten ihm die Stadt lieb machten [...]“ (NGD: 241)

„Остана зашто беше разочаран и неодлучен, зашто го сакаше овој град заради спомените на посреќните времиња [...]“ (ХНЗ: 180)

Времето (*glückliche Zeiten*) и идејата (*einen glücklichen Einfall* /стр.120/, како и /утро/ пример од стр. 124) се поврзани со значењето на придавката *среќен* и покрај тоа што тие се нешто неживо, нематеријално. Ова не е само временска поврзаност, туку и специфична употреба на оваа лексема.

Придавката *glücklich* употребена со определениот член се јавува во елиптична именска синтагма, одн. како супстантивизирана придавка. Некои лингвисти сметаат дека е елиптична именска синтагма (односно дека именката *Mann* е изоставена), а други дека придавката се супстантивизира и ја презема именската функција. На пример:

„Und so ist der Glückliche vollkommen fertig, das Geschöpf unserer selbst“ (GLJW: 257)

„И ете и напoлно среќен човек, што го создавме ние самите“ (ГСМВ: 74)

Сопственоста на оваа именка со својот антоним, во однос на своето значење, а во комбинација со префиксот *un-*, ја сретнав во следниов реченичен пример:

„Wilhelm!, der Mensch, von dem ich dir schrieb, der glückliche Unglückliche, war Schreiber bei Lottens Vater, [...]“ (GLJW: 290)

„Вилхелм, оној човек, за кој што ти пишав, оној среќен бедник, беше писар кај Лотиниот татко, [...]“ (ГСМВ: 112)

glücklich machen

Како преводен еквивалент се среќава аналогната конструкција прави/направи некого среќен. Можни преводни еквиваленти се и: *среќен* и *усреќува*. Во првиов реченичен пример во македонскиот превод не се работи за почетна, туку за постојна состојба.

„Es macht mich glücklich, dich zu lieben – was daraus werden wird, daran denke ich nicht“. (NGD: 115)

„Среќен сум кога те сакам – каде ќе не одведе тоа, на тоа не мислам“. (ХНЗ: 86)

„Joachim sorgte für das Kind, ohne sich in die Erziehung einzumischen; es war ja nicht sein Kind, [...] und Joachim gönnte es ihr , da es Hanna glücklich machte“. (HFD: 201)

„Joachim се грижеше за детето, не мешајќи се во неговото воспитување, [...] дури и го препуштил, бидејќи тоа ја правело среќна [ја усреќувало]. (ХФМ: 187 и следн.)

„Ist es nicht genug, das wir einander nicht glücklich machen können, müssen wir auch noch einander das Vergnügen rauben, das jedes Herz sich noch manchmal selbst gewähren kann?“ (GLJW: 229)

„Нели е доволно само тоа, што не можеме едни други да направиме среќни²⁹ [да усреќиме заемно]? Мораме ли еден другому да го одграбнуваме уште она задоволство, што секое срце може понекогаш само за себе да го прибави³⁰ [да си го дозволи] ? (ГСМВ: 40)

Во следниве реченични примери германската придавка *glücklich* се преведува со конструкцијата составена од *кратка заменска форма за директен предмет + глагол + предлог во комбинација со истозначна именка (среќа)*, со што, според мене, се менува интензитетот на значењето и се опишува помалку длабоко чувство на среќа и не се опишува резултирачка состојба:

„Diese beiden Tage machten ihn glücklich und er strahlte vor wiedergewonnener Jugend“. (NGD: 244)

„Овие два дена го проникнуваа со среќа [го усреќија], целиот зрачеше од наново стекнатата младост“. (ХНЗ:182)

„Nein, er wollte kein Ordensbruder werden, weder ein frommer noch ein gelehrten , er wollte Werke schaffen; und dass seine einstige Jugendheimat die Heimat dieser Werke sein würde, machte ihn glücklich“. (NGD: 279)

„Не, тој не сакаше да стане калуѓер, ни побожен, ни учен; тој сакаше да создава дела; го проникнуваше со среќа што некогашниот дом од неговата младост ќе биде дом на овие дела“. (ХНЗ: 208)

heiter

Оваа лексема, во прв ред, изразува очигледно расположение насочено нанадвор. Предикативно употребената лексема *heiter* се среќава во следниве примери.

„Lydia sagte einst: ‘Du bist so schön und siehst so heiter aus. Aber in deinen Augen innen ist keine Heiterkeit , da ist lauter Trauer; [...]‘“. (NGD: 118)

²⁹ Лоша конструкција во македонскиот превод .

³⁰ ‘Прибави’ има значење на ‘добави’ (храна, докази) и ‘додаде’.

„Во една прилика³¹ [пригода] Лидија му рече:- Ти си толку убав и изгледаш весело. Но, длабоко во твоите очи нема радост, во нив им само тага ; [...]”. (ХНЗ: 89)

Извесно значенско отстапување се среќава кај предикативно употребената придавка *heiter* кога се предава со лексемата *ведар* (со значење: *остава впечаток на спокоен и весел човек*), и која изразува послаб интензитет во поглед на своето значење, како што покажува следниов реченичен пример:

„Er erinnerte ihn [...] an den alten bärtigen Sankt Jakob, der unter seinem Pilgerhut so uralt und grau und doch eigentlich heiter und gut aussah”. (NGD: 310)

„Го потсетуваше [...] на стариот брадест свети Јаков, кој под аџиската шапка изгледаше исто толку прастар и посивен, а сепак ведар и здрав”. (ХНЗ: 232)

Атрибутски употребената лексема *heiter* своето значење го поврзува со карактерна особина на човекот, како што покажува следниов реченичен пример:

„[...] er dachte an dessen Vater und dachte an den Tag, an dem dieser hübsche heitere Blondkopf ihm zugebracht worden war, und wie sie alle hin gleich gern gehabt hatten”. (NGD: 56)

„[...] се присети на татко му, на денот кога му го доведоа ова убавко и ведро русокосо момче и на тоа, колку сите го засакаа”. (ХНЗ: 42)

Во долу преведениов јазичен контекст, значењето на придавката *heiter* не се однесува на лице, туку на расположение, склоност, добра намера на луѓето, пристоеен живот.

„Ich vermute hinter diesem Vorplatz [...] eine Wohnung voll von strahlendem Mahagoni und ein Leben voll Anstand und Gesundheit, mit Frühaufstehen, Pflichterfüllung, gemäßigt heitern Familienfesten, sonntäglichem Kirchgang und frühem Schlafengehen”. (HSW: 33)

„За овој трем, [...] претчувствувам стан со блескава махагонија и живот исполнет со пристојност и здравје, рано станување и исполнување на должностите, живот со одмерено весели семејни празници, неделно одење в црква и рано легнување в постела”. (ХСВ: 28)

heiter machen / heiter werden

Значењето на овие јазични единици е поврзано со изразот на лицето кај некоја личност:

„Er sprach scherzend doch gelang es ihm nicht, seines Freundes trauriges Gesicht heiter zu machen”. (NGD: 67)

---

³¹ Зборот ‘прилика’ не може да се употреби со ова значење. Според РМЈ, ‘прилика’ има значење на: ‘лика и прилика’, ‘околности, положби’ (културно-историски прилики). Додека пак, ‘пригода’ може да се употреби со значење на: ‘згода, пригодија’, ‘случај’, ‘комфор’, ‘она што одговара на случајот’, ‘одан.’ Мој предлог е во една пригода или еднаш (со временско значење, а не бројно или количинско.)

„Зборуваше со шеговит глас, ама не му појде од рака да го развесели тажното лице на својот пријател”. (ХНЗ: 50)

„Dankbar empfingt sie seine Liebkosungen, beinahe demütig, sie drängte sich voll Liebe an ihn, aber heiter wurde sie nicht”. (NGD: 255)

„Таа благодарно ги примаше неговите милувки, речиси смирено, се припивање крај него обземена со љубов, ама не се развесели”. (ХНЗ: 191)

lustig

Во анализата на оваа лексема наидов на слични преводни еквиваленти како и кај германските лексеми *vergnügt* и *fröhlich*. Предикативната употреба на придавката *lustig* ја сретнав во следниов пример:

„Jetzt war sie eine Weile lustig, neckte mich mit dem Foxtrott, stieß mich sogar mit den Füßen an, [...]”. (HSW: 119)

„Сега едно време беше весела, ме задеваше поради фокстротот, ме потурна дури и со ногата, [...]”. (ХСВ: 98)

lustig во атрибутивна употреба:

„Schwer lag ihm der Tod des lustigen Veganten auf der Seele; [...]”. (NGD: 141)

„Смртта на веселиот бездомник страшно му ја измачуваше душата, [...]”. (ХНЗ: 106)

selig

Во основа, германската придавка *selig* се преведува во македонскиот јазик со блажен (со значење среќен). Во прилошката употреба ја сретнав во следниов пример:

„[...], er stand begeistert von seinem Orchesterstuhl auf, stieß heftig in sein Horn, [...] und wiegte sich und sein Instrument dazu wild und selig im Takt des Yearning, [...]”. (HSW: 185)

„[...] воодушевено²⁷ [одушевено] стана од столот во оркестарот, силно засвири во рогот, [...] нишајќи се притоа со инструментот диво и блажено во тактот на Јирнинг, [...]”. (ХСВ: 152)

За опишување на емоционална состојба на група луѓе се користи придавката *selig* во прилошка употреба, како што потврдува следниов реченичен пример:

„Und nun fühlten wir alle plötzlich den Morgen, [...] und stürzten uns blind, auflachend und verzweifelt nochmals in den Tanz, [...], fühlten noch einmal selig die große Woge über uns zusammenschlagen”. (HSW: 187)

---

²⁷ Воодушевено не е нормиран збор. Во РМЈ стои *одушевено*. Во говорниот јазик често се користи *воодушевено*.

„И тогаш сите наеднаш го почувствувавме утрото, [...] па слепо, очајнички и губејќи здив од смеа уште еднаш му се предадовме на танцот, [...], уште еднаш блажено почувствувавме како нè прекрива големиот бран”. (ХСВ: 153)

Во предикативната употреба лексемата *selig* ја сретнав во следниов пример:

„Sie hat ganze Schnellhefter voll Medikamentenprospekte, [...], und wenn sie irgendwo eines Arztes habhaft werden kann, informiert sie sich nach ‘Neuerscheinungen’, [...]. Wenn einer der Ärzte ihr dann Probepackungen schickt, ist sie selig”. (ВАС: 60)

„Таа има цели папки полни со проспекти за медикаменти, [...], а ако некогаш дојде до некој лекар, се информира за ‘ново-појавените работи’, [...]. А пак ако некој од лекарите и испрати мостра, тогаш таа е блажена”. (БПК:40)

selig machen

Во следниве реченични примери како преводни еквиваленти на конструкцијата *selig machen* се среќаваат конструкции составени од глагол (со директен објект) во комбинација со придавка, односно глагол со индиректен предмет во комбинација со именка (*прави/направи некого среќен; дава/приредува/причинува некому блаженство*).

„Ich mag nicht sterben, ich mag nicht von diesem Grafen totgeschlagen werden. Erst will ich noch einmal dich und mich so selig machen, wie wir es heut gewesen sind”. (NGD: 249)

„Не би сакал да умрам, не би сакал грофот да ме убие. Пред тоа би сакал тебе и себе уште еднаш да нè направат вака среќни како што бевме денес”. (ХНЗ: 186)

„Und die Erfahrung lehrte ihn, dass jede Frau schön sei und zu beglücken vermöge, [...], dass jede Frau ihr Geheimnis und ihren Zauber habe, deren Erschließung selig machte”. (NGD: 173)

„А искуството го научи дека секоја жена е убава и дека е кадарна да се усреќи, [...], а дека секоја жена има своја тајна и своја привлечност, кои на човекот му пружаат даваат/приредуваат/причинуваат блажество [блаженство] кога ќе влезе во нив.” (ХНЗ: 129)

vergnügt

Речиси не постои голема разлика во значењето помеѓу лексемите *vergnügt* и *fröhlich*. *Vergnügt* се среќава почесто во предикативна употреба. Пример:

„Alle waren sie vergnügt oder beschäftigt, hatten es eilig, schrien, lachten [...]”. (NGD: 182)

„Сите тие се задоволни или вработени, наперчени од важност, постојано забрзани, викаат, се смејат [се смеат], [...]”. (ХЗН: 136)

„Ja, ich bin vergnügt, natürlich bin ich heute vergnügt, ich habe ja eine so hübsche Liebste gefunden, [...]”. (NGD: 212)

„Да, задоволен сум, секако дека денес сум задоволен. Па, ја најдов оваа убава девојка”. (ХНЗ: 159)

„[...] Ich zeige dir mein kleines Theater, ich lehre dich tanzen und ein bisschen vergnügt und dumm sein, und du zeigst mir deine Gedanken und etwas von deinem Wissen’”. (HSW: 138)

„Ќе ти го покажам мојот мал театар, ќе те научам да танцуваш, да бидеш весел и будалест, а ти ќе ми ги изнесеш своите мисли и ќе ми дадеш нешто од твоето знаење”. (ХСВ: 113)

„Ich bin vergnügt und glücklich, und also kein guter Historienschreiber”. (GLJW: 214)

„Радосен и среќен сум, та според тоа лош историчар”. (ГСМВ: 22)

Во следниов пример преводниот еквивалент *задоволен* не означува постојна²⁸, туку почеток на емоционална состојба. Преводните тешкотии во следниов пример би ги поврзала со преводот на предлогот *dabei*, што зависат од емоционалната состојба која е во поврзаност со активностите од дејствувањето. Преведувачот тука се одлучил да воведо зависно сложена реченица, што содржински сметам дека во потполност не одговара сосема на овој еквивалент. Недостасуваат, според мене, компоненти на *весело расположение*, на *добро расположение*, или *претстава дека некој со нешто добро се забавува или се разонодува*. Пример:

„Da wohnt dieser Mann, dachte ich, und tut Jahr um Jahr seine Arbeit weiter, liest und kommentiert Texte, sucht nach Zusammenhängen zwischen vorderasiatischen und idischen Mythologien und ist vergnügt dabei, denn er glaubt an den Wert seines Tuns, [...]”. (HSW: 87f.)

„Си помислив, тука живее овој човек, и со години ја обавува²⁹ [врши] својата работа, ги чита и [ги] коментира текстовите, ја бара врската помеѓу предноазиската и индиската митологија и притоа е задоволен зашто верува во вредноста на своето дело, [...]”. (ХСВ: 73)

Прилошката употреба на придавката *vergnügt* се среќава во следниве примери:

„[...], er hatte zwei Saxophone von verschiedener Größe vor sich stehen, die er abwechselnd blies, während seine schwarzen gließenden Augen aufmerksam und vergnügt die Tanzenden studierten”. (HSW: 133)

„Пред него стоеја два саксофона од различна големина, во кои дуваше наизменично, додека неговите црни, живи очи внимателно и со задоволство ги следеа играчите”. (ХСВ: 110)

„Inzwischen kam unten ein Fußgänger daher, [...], setzte sich friedvoll auf die Mauer, trank aus der Flasche, aß etwas in Staniol Gewickeltes aus der Tasche, trank die Flache vollends leer, ging vergnügt weiter, den Sonnenschirm unter den Arm geklemmt”. (HSW: 206)

---

²⁸ Мој предлог за *постојна* е и *постојбена* (од *постојба*) и делумно *фактичка* (но таа одговара на фактите).

²⁹ *Обавува* не е нормиран збор. Во РЈМ не постои, треба да биде *врши*.

„Во меѓувреме долу се појави еден пешак, [...], па спокојно седна на оградата, се напи од шишето, јадеше нешто што извлече од џебот свиткано во станиол, го испразни шишето до дно и продолжи задоволно стегајќи го чадорот под мишка”. (ХСВ: 169)

Атрибутивно употребената придавка *vergnügt* може да служи за изразување на позитивно и на пријатно расположение кај една личност. На пример:

„[...] er ist ein gutes, gedankenloses, vergnühtes, sich wichtig nehmendes Kind, er ist sehr zu beneiden”. (HSW: 88)

„[...] тој е добро дете, неоптоварено со многу мисли, задоволно дете што си придава голема важност и кому треба да му завидуваме”. (ХСВ: 73)

„Nach langem Alleinsein diese gesellige Reisewelt, nach langem Grübeln die Heiterkeit zwischen gesprächigen und vergnügten Menschen, [...]”. (NGD: 149)

„После долгото самување, овој дружељубив народ на патот, после долгото размислување, веселоста меѓу задоволните луѓе расположени за разговор, [...]”. (ХНЗ: 111)

vergnügt machen

При преводот на *vergnügt machen* се јавуваат исти или слични еквиваленти како и кај *vergnügt* и *vergnügt sein*. Во македонскиот јазик како преводен еквивалент се среќава глаголот *прави/чини* во комбинација со именка.

„Aber sie machte vergnügt, diese eisige Luft, das spüre ich noch in dem kurzen Augenblick, eh mir die Sinne vergingen”. (HSW: 226)

„Овој леден воздух пружа [прави/причинува/дава] задоволства, тоа го почувствував во оној секавичен миг, кога ја загубив свеста”. (ХСВ: 185)

zufrieden₁ + zufrieden₂

Аналогно како и именката *Zufriedenheit* (в.т. 9.2.), така и придавката *zufrieden* можам семантички да ја поделам во две групи, и тоа *zufrieden₁* и *zufrieden₂*.

zufrieden₁

Со придавката *zufrieden* се опишува внатрешно чувство на задоволство од конкретна причина. Лицето сеќава, добива или искажува задоволство. На пример:

„[...] und wenn es ihm gelang, durch sein Gespräch die Mädchen länger als sonst nach dem Abendessen am Tische festzuhalten, oder wenn [...], war er zufrieden und fühlte einen Fortschritt”. (NGD: 108)

„[...] и кога ќе му појдеше од рака со своето зборување подолго од обично да ги задржи девојките на масата после³⁰ [по] вечерата, или кога [...], тој се чувствуваше задоволен и чувствуваше напредок”. (ХНЗ: 81)

---

³⁰ Граматичка грешка во македонскиот јазик: ‘после’ е прилог, а ‘по’ е предлог. Овде треба ‘по’.

Во следниве примери значењето на *задоволен* е изразено како чувство на радост кај една личност, нагласувајќи го чувството на очигледно задоволство од постигнувањето на поставената цел или од животните услови, односно околности.

„[...] Aber warum hast du gegen das Glück, das du jetzt, mit Maria, gefunden hast? Warum bist du nicht zufrieden?“ (HSW: 163)

“Но што имаш против среќата со Марија, што сега си ја нашол? Зошто не си задоволен?“ (ХСВ: 133)

„[...] ein Mensch, der nie mit sich selbst zufrieden ist, und dem es daher niemand zu Danke machen kann“. (GLJW: 258)

„[...] човек, што никогаш не е задоволен од самиот со себе, та затоа и никој не може да му угоди“. (ГСМВ: 75)

zufrieden₂

Кај семемската-варијанта *zufrieden₂*, се изразува чувството на општо задоволство, без разлика на постигнувањето на поставената цел. На пример:

„Wir lachten uns krumm, während die vier oder fünf Indios reglos vor der zerknitterten Leinwand hockten, ihre großen Strohhüte auf dem Kopf, vielleicht zufrieden, vielleicht auch nicht, man weiß es nie, [...]“. (HFD: 41)

„Се смееме до пукнување, додека четири до пет Индијанци чучат³¹ [седат] неподвижно пред стутканото ленено платно, со своите широки сламеници на главите, можеби задоволни, можеби не, никогаш не се знае, [...]“. (ХФМ: 38)

Задоволството, побудено од конкретна причина (пивото), е опишано во следниов реченичен пример:

„Wir hingen in Hängematten, allzeit ein Bier in greifbarer Nähe, schwitzend, als wäre Schwitzen unser Lebenszweck, unfähig zu irgendeinem Entschluss, eigentlich ganz zufrieden, denn das Bier ist ausgezeichnet, [...]“. (HDF: 37)

„Висиме во мрежи, ново – секогаш на дофат, се потиме како потењето да ни е животна цел, неспособни сме за какво и да е решение, поправо сосема задоволни, зашто пивото е инзворедно [извонредно], [...]“. (ХФМ: 35)

Во следниов реченичен пример се работи за општо задоволство од личните животни околности/услови. На пример:

„Er war älter, schwächer, kläglicher, aber er war harmloser, er war zufriedener, es war besser mit ihm auszukommen.“ (NGD: 311)

„Беше постар, послаб, покутар, ама и побезгрижен, позадоволен, полесно со него можеше да се излезе на крај.“ (ХНЗ: 232)

Во комбинација со *sehr*, лексемата *zufrieden* го засилува своето значење. На пример:

---

³¹ Според РМЈ, глаголот *чучи* се употребува нагалено (галовно) и има значење ‘клечи’ или ‘седи/клечи на колена’; се користи обично во детскиот говор.

„Dankbar saß er, sehr zufrieden, und hörte dem laufenden Wasser zu.“ (NGD: 100)

„Тој благодарно продолжи да седи, мошне задоволен, слушајќи ја водата како тече.“ (ХНЗ: 75)

Во атрибутивна употреба оваа лексема ја сретнав во следниов реченичен пример:

„Für ein paar Momente verschnaupte sich Grenouille und machte dabei ein so zufriedenes Gesicht, als habe er den beschwersten Teil der Arbeit schon hinter sich.“ (SDP: 105)

„Гренул се издава за кратко и притоа направи задоволно лице, како да го имаше завршено најтешкиот дел од работата“. (сл. пр.)

zufrieden machen

При преводот на оваа конструкција во македонскиот јазик речиси и не се среќаваат тешкотии. Кај човекот е поттикнато чувството на задоволство како лична позитивна емоција.

„Auch dies Glück ist unfruchtbar. Es macht zufrieden, aber Zufriedenheit ist keine Speise für mich.“ (HSW: 163)

„Тоа не е плодна среќа. Таа го прави човека задоволен, но задоволството не е храна за мене.“ (ХСВ: 134)

Глаголи

beglücken

Во следниве реченични примери глаголот *beglücken* е преведен со полнозначен глагол *проникнува/исполнува* во комбинација со предлог и именка *среќа*. Во вториов реченичен пример во македонската реченица се опишува резултативна состојба.

„Sie fangen jeden Tag ihre verschwiegene Stunde, und Goldmund ließ sich ganz von der Liebenden führen, wunderbar beglückte und rührte ihn diese Mädchenliebe“. (NGD: 117)

„Секој ден потајно се состануваа и Златоуст сосема и се препушти на саканата да го води; чудесно го проникнуваше со среќа оваа моминска љубов.“ (ХНЗ: 88)

„[...] es ergab sich aus dieser Beichte und Buße für Goldmund eine Zeit der Erfüllung und des Friedens, die ihn tief beglückte.“ (NGD: 239)

„[...] оваа исповед и покора еден период му донесоа на Златоуст спокојство кое го исполни со длабока среќа.“ (ХНЗ: 218)

Во следниов пример глаголот *beglücken* е употребен без дополнение за објект, и во македонскиот јазик е пренесен со еквивалентот *усреќува*. Се чини дека ова решение синтаксички и стилски е во ред и ги задоволува барањата на преведувачот. Содржински, би можело да се дискутира за тоа колку соодветствуваат интензитетот на оригиналот и на преводниот еквивалент. Освен тоа, во германскиот јазик се потенцира чувството на среќа кое е насочено нанадвор, кон друго лице (со значење: *е кадарна да*

даде безгранична среќа, да усреќи еден маж или сл.), додека во македонскиот преводен еквивалент оваа компонента се губи.

Во македонскиот јазик се губи оваа компонента зашто глаголот е употребен повратно, наместо преодно. Би требало да стои...*е кадарна да усреќи некого*. Тоа не се должи на лексемата *усреќи*, туку на нејзината употреба.

„Und die Erfahrung lehrte ihn, dass jede Frau schön sei und zu beglücken vermöge, [...]“ (NGD: 173)

„А искуството го научи дека секоја жена е убава и дека е кадарна да се уреќи, [...]“ (ХНЗ: 129)

erfreuen

Во мојот корпус, речиси, немаше тешкотии, во однос на значењето, со преводниот еквивалент на глаголот *erfreuen*. Во македонскиот јазик тој се предава како повратен глагол *се израдува*. Во овој случај, повратноста на глаголот покажува дека дејството останува во опсегот на подметот и заменката се не побудува претстава за враќање на дејството врз подметот. Ова се среќава кај глаголите што опишуваат внатрешна состојба, на пример: *се радува*, *се весели*, *се смее* и др. Лицето дејствува со сопствена енергија, под влијание на надворешен стимул (во наведениот пример *месечината*), а бидејќи се работи за човек, сепак тој има способност до извесен степен да ги контролира своите емоции.

„[...] am Tage hoffe ich, mich des Mondscheins zu erfreuen, und bleibe in meiner Stube.“ (GLJW: 262)

„[...] преку ден се надевам дека ќе и се израдувам на Месечината, а останувам в соба.“ (ГСМВ: 79)

freuen

Глаголот *freuen*, како и неговите преводни еквиваленти (*радува/зарадува*) имплицираат ‘поттикнување на радост’ кај некоја личност. На пример:

„Eines Morgens, als ich mit dem Baptist frühstücke, setzt Sabeth sich an unseren Tisch, was mich aufrichtig freut, Sabeth in ihren schwarzen Cowboy-Hosen. Ringsum gibt es leere Tische genug, ich meine, falls das Mädchen mich nicht leiden könnte. Es freut mich aufrichtig.“ (HFD: 76)

„Едно утро кога појадував со баптистот, Сабет седна на нашата маса, што искрено ме зарадува, Сабет во нејзините црни каубојки. Наоколу имаше доста слободни маси, си мислам, ако девојката не ме поднесува. Искрено се радувам.“ (ХФМ: 70)

Емоционалната поврзаност на една личност кон нешто што предизвикува радост, т.е. емоционалното вреднување, а не поттикнувањето на самата состојба на радост како во горенаведениот пример, е прикажано во следниов реченичен пример. Имено, глаголот од германскиот јазик е преведен со придавка во македонскиот јазик (*мило*).

„Man hört viel darüber streiten. Dir also gefällt sie [sc. die Figur], das freut mich.“ (NGD: 152)

„Често се водат расправи околу тоа. Значи, тебе ти се допаѓа, тоа ми е мило.” (ХНЗ: 113)

Во последниов период германската конструкција *was mich am meisten freute* би можела да се замени со *worüber ich mich am meisten freute*, што е воедно и комуникациски преводен еквивалентен превод и во основа одговара на значењето кое го имплицира синтагмата *etw. freut jmdn.* Аналогно на тоа, и на македонски би можело: *А јас најмногу се радувам, кога таа се радува.* Значи, во двата јазика глаголите можат да се употребат повратно и со предлошки објект.

„Was mich am meisten freute, war ihre Freude.” (HFD: 109f)

„А мене најмногу ме радува, кога таа се радува.” (ХФМ: 101)

sich freuen

Како преводен еквивалент на *sich freuen* се среќава лексемата *се радува*, која се јавува со речиси исти семантички карактеристики како и германската јазична единица. Лицето преживува радост, пројавува радост или се наоѓа во добро настроение. На пример:

„Ich achtete darauf, was sich Sabeth eigentlich von der Zukunft versprach, und stellte fest: sie weiß es selbst nicht, aber sie freut sich einfach.” (HFD: 109)

„Внимавам на тоа што ѝ ветува на Сабет иднината, но утврдувам: не го знае тоа ни самата, но просто само се радува.” (ХФМ: 101)

„Das machte mich eifersüchtig, mag sein, aber dass ich mich meinerseits nicht freuen kann, stimmt nicht [...]. Ich machte keine Purzelbäume, ich singe nicht, aber ich freue mich schon auch”. (HFD: 109)

„Можеби тоа ме прави љубоморен? Но, дека не можам и јас да се радувам на тоа, не е точно [...]. Јас не се превртувам преку глава, не пеам, но сепак и јас се радувам”. (ХФМ: 101)

9.4. Емоционално вреднување

Следниве реченични примери изразуваат емоционално вреднување на текстуално ниво.

Именки

Freude

На текстуално ниво именката *Freude* може да опишува не само емоционално вреднување на одредена личност, туку и емоционално и имплицитно вреднување на дејство. Граматичкиот субјект е искусител на одреденото (емоционалното) дејство или барем поттикнува на дејствување.

„Ich werde stets Freude an den Wissenschaften haben, wie sollte es anders sein? Aber ich glaube nicht, dass die Wissenschaften mein einziges Gebiet sein werden.” (NGD: 11)

„Секогаш ќе уживам во науката, зарем поинаку може да биде? Само не верувам дека науките ќе останат единственото поле на мојот интерес.” (XH3: 8)

Лексемата *Freude* се среќава во комбинација со следниве конструкции: *Freude haben an/bei+Dat.*; *es ist (jmdm.) eine Freude zu + Inf.*; *es macht jmdm. Freude zu + Inf.*, како и во комбинација со предлогот *mit (mit Freude)*.

Freude haben an + Dat.

Како потенцијален преводен еквивалент го разгледувам решението на преведувачот *ужива во . . .*, кое имплицира емоционално вреднување на едно дејствување, а граматичкиот објект ја имплицира причината што предизвикува радост, а не ја опишува самата емоционална состојба. Во следниов реченичен пример е очигледно дека се работи за радост при читањето и анализирањето на една реченица, односно за радост при одредено дејствување.

„[...] Aber ich glaube, Sie haben auch Interesse für Bücher und dergleichen, [...]. Nun, ich habe da heut morgen einen Satz bei Novalis gefunden, darf ich ihnen den zeigen? Sie werden auch Freude daran haben.” (HSW: 20) “[...]”

„Но, претполагам дека и вас не ве интересираат книги и други слични нешта, [...]. Е, изутрина наидов на една мошне добра реченица од Новалис, смеам ли да ви ја покажам? И вие ќе уживате во неа’”. (XCB: 18)

es ist (jmdm.) eine Freude zu + Inf.

Со оваа конструкција се опишува личниот однос на човекот кон одредено дејство што му причинува задоволство и пријатно расположение. Како преводни еквиваленти ги сретнав: *се радува, некому нешто ќе му биде задоволство; некому нешто му причинува радост.*

„Es ist mir eine Freude, lieber Harry, Sie heute ein wenig bewirten zu dürfen. [...]” (HSW: 190)

„Се радувам, Хари, што можам вечерва малку да ве угостам. [...]” (XCB: 156)

„Wenn Euch ein dankbarer Schüler Eures Vaters irgendeinen Dienst tun kann, so sagt es, es wäre mir eine Freude.” (NGD: 190)

„Но, како благодарен ученик на вашиот татко, ако можам да сторам нешто за вас, само кажете, ќе ми биде задоволство тоа да го направам.” (XH3: 178)

„Auch die Gottesdienste waren ihm meistens eine Freude, gerne sand er im Chor der Schüler mit, gern betete er einen Rosenkranz vor einem Lieblingsaltar, hörte das schöne, feierliche Latein der Messe, [...]” (NGD: 42)

„И службите божји воглавно³² [главно] му причинуваа радост, сакаше и да пее во ученичкиот хор, со задоволство ги читаше броенките пред некој омилен

---

³² ‘Воглавно’ не е нормиран збор. Мој предлог е ‘главно’.

олтар, го слушаше убавиот свечен јазик на богослужбата, [...].“ (ХНЗ: 31 и следн.)

Со преводот на синтагмата *es ist jmdm.eine Freude zu + Inf.* се изразува лична инволвираност на субјектот во емоционалниот акт и не се јавија никакви тешкотии при изборот на преводниот еквивалент. Се работи за радост која се јавува повторно (се обновува) при одредено дејствување (исполнување на наредбите). На пример:

„Du hast gesagt ‚ich sole dir befehlen, und es wurde dir eine Freude sein, allen meinen Befehlen zu gehörcchen“. (HSW: 120)

„Ми рече да ти заповедам и дека ќе биде радост за тебе [се радуваш] да ги исполнуваш сите мои наредби“. (ХСВ: 99)

Во следнава реченица со синтагмата *meine Freude ist groß* емоционално се вреднува одреден настан (враќањето на саканата личност).

„Man hat mir erzählt, du seiest zurückgekommen. Gott sei Dank, meine Freude ist gross.“ (NGD: 311)

„Ми рекоа дека си се вратил. Фален да Господ, мошне се радувам“. (ХНЗ: 232)

es ist eine Freude zu + Inf.

Категоричниот суд изразен со оваа конструкција, во основа, не покажува некои посебни особености за дискутирање. Се сретнува структурно совпаѓање на овие конструкции во двата јазика.

„Junge, du redest wunderbar klug, es ist eine Freude und bringt Gewinn, diesem Weisheitsborn zu lauschen“. (HSW: 205)

„Момче, зборуваш бескрајно умно, радост е и голема полза да се слуша овој извор на мудрости“. (ХСВ: 168)

es macht jmdm.Freude zu +Inf.

„Er konnte nur dies einsehen: [...], ja dass es ihm zuweilen Freude mache, ihn zu enttäuschen und zu ärgern“. (NGD: 165)

„Успеа само ова да го согледа, дотаму што понекогаш и се радуваше кога ќе го разочараше или налутеше“. (ХНЗ: 164 и следн.)

mit Freude

Прилошката определба составена од предлогот *mit* во комбинација со именката *Freude* се преведува во македонскиот јазик со еквивалент составен од предлог и именка со радост.

„Plötzlich wieder Dinge, die mich etwas angingen, an die ich mit Freude, mit Sorge, mit Spannung denken konnte!“ (HSW: 112)

„Одеднаш пак постојат нешта што ме засегаа и на кои можев да мислам со радост, грижа и напрегатост“. (ХСВ: 93)

„[...] ein vergnügtes und problemloses Kind, das mit Freude in seine Jahrrmarkttrumpete faucht und mit Lob und Schokolade leicht zu regieren ist“. (HSW: 144)

„Едно задоволно и безгрижно дете, кое со радост дува во неговата панаѓурска труба и со кое лесно може да се владее благодарейќи на пофалбите и на чоколадото“. (ХСВ: 118)

Како преводен еквивалент за јазичната единица *mit Freude*, составена од предлог и именка, во македонскиот јазик се користи прилог со исто значење што се потврдува со следниов реченичен пример:

„Der Meister, schon mit etwas gespanntem und enttäuschem Gesicht, als sein ehrenvolles Anerbieten nicht sofort mit Freude und Demut angenommen wurde, stand auf und sagte.“ (NGD: 194)

„Мајсторот, веќе со малку згрчено и разочарано лице, кога неговата лостива понуда не беше беднаш радосно и понизно примена, стана и рече“. (ХНЗ: 145)

Glück

Значењето и лексемата *Glück* може да се нарече во класата емоционално вреднување и служи за изразување на категоричен суд: *etw. ist ein Glück* или *es ist ein Glück zu +Inf*. Во следниве примери именката *Glück* изразува искусување на чувството на среќа, претстава што преку среќата не се евоцира, туку се доживува и се искусува.

„Welch ein Genuss, welch ein Glück, welch ein enzuckendes, edles und sinnvolles Tun wäre es, wen nein Mensch es vermochte ,eine einzige solche Blume zu erschaffen“. (NGD: 102)

“Какво уживање би било, каква среќа, колку би било убаво, прекрасно и умно делото, кога човек би бил кадарен да создаде само еден единствен ваков цвет“. (ХНЗ: 76)

„Die Mutter war wieder zu ihm gekommen, die lang Verlorene, das war ein höhes Glück. Aber wohin führte ihr lockender Ruf?“ (NGD: 62)

“Повторно му дојде мајка му пред очи, одамна загубена и тоа претставуваше огромна среќа. Но, каде водеше нејзиниот привлечен повик?“ (ХНЗ: 47)

„Es war ein Glück, ihren geneigten Hals zu bilden, ihren freundlich-traurigen Mund, ihre vornehmen Hände, [...]“. (NGD: 302)

“Беше вистинска среќа да се обликува нејзиниот свиткан врат, нејзините љубезно – тажни усни, нејзините отмени раце, [...]“. (ХНЗ: 226)

Значењето на именката *Glück* во следнава реченица имплицира сетилни доживувања и претстава на позитивно чувство на среќа и благосостојба. Нејзиното значење се споредува со она на првата љубовна среќа, што во поврзаност со лексемата *Tod* му припишува значење на *Glück* со негатива конотација.

„Ich hoffe, der Tod werde ein grosses Glück sein, ein Glück, so groß wie das der ersten Liebeserfüllung“. (NGD: 316)

„Се надевам дека смрта ќе ми донесе голема среќа, огромна среќа како онаа кога за првпат ќе почувствуваме што е тоа љубов“. (XНЗ: 236)

Своето основно значење лексемата *Glück* го манифестира и во следниве реченични примери, со тоа, според мене, нејзиното значење може да се спореди со она на *Freude*.

„Ich fand Frauen, die nur eilig und im Sturm zu gewinnen waren, und andere, um welche lang und sorgfältig zu werben ein Glück war“; (HSW: 220)

„Среќавав жени, што можев само бегло и на јуриш да ги освојам и други што ми пружија среќа дури по долгото и внимателно умилкување“. (XСВ: 180)

„Ach so gewiss ist is`s, dass unser Herz allein sein Glück macht“. (GLJW: 240)

„Ах, сигурно е дека само нашето срце си создава за себе среќа“. (ГСМВ: 53)

Spaß

Го сретнав во следниве конструкции: *etw. macht Spass, es macht Spass zu + Inf. Spaß haben an/bei*.

etw.macht Spaß

Во македонскиот јазик се среќава конструкцијата *нешто причинува некому задоволство*.

„Mir muss eine Sache Spaß machen, sonst werde ich krank“. (BAC: 101)

„Некоја работа мора да ми причинува задоволство, инаку ќе се разболам“. (БПК: 69)

etw. macht Spaß

Категоричен суд се изразува преку следниве реченични примери, каде што значењето на синтагмата *etw.macht Spaß* би можело да се преведе и со нешто причинува забава, задоволство, разонода и сл.

„Und außerdem macht Einkaufen Spaß, und was Spaß macht, muss man auskosten“. (HSW: 131)

„А освен тоа пазарувањето е задоволство, а со она што ни прави задоволство треба и да се насладуваме“. (XСВ: 108)

„Komisch, sagte ich, dass das Schießen so viel Spaß machen kann! Dabei war ich früher Kriegsgegner!“ (HSW: 204)

„Чудно, реков , како убивањето може да причинува задоволство. Порано бев уште и противник на војната“. (XСВ: 168)

Лексемата што ја означува личноста која се забавува се јавува како дативен објект во германскиот јазик, а е претставена преку кратката заменска форма за директен предмет во македонскиот јазик, како што е во следниов реченичен пример:

„[Er] hatte Lehm vor sich und knetete wie ein Kind aus dem Lehm Figuren: [...]. Das Kneten machte ihm Spaß“ . (NGD: 65)

„Пред него имаше глина и тој како некакво дете месеше ликови од кал. Месењето го забавуваше“ . (ХНЗ: 48 и следн.)

Es macht jmdm. Spaß zu +Inf.

Како преводни еквиваленти на гореприведената конструкција го сретнав: *нешто причинува некому задоволство, забавува некого да се служи со нешто* и сл.

„Es wurde mir Spaß machen, einen Katholiken zu heucheln, ich wurde mich ein halbes Jahr ganz zurückhalten, dann [...]“ . (BAC: 227)

„Би ми причинувало задоволство да изигрувам католик, јас би се повлекол половина година, потоа [...]“ . (БПК: 158)

„Es fiel ihm leicht und machte ihm Spaß, seine Hände zu brauchen und die Griffe und Fertigkeiten des Hadwerks zu lernen“ . (NGD: 163)

„Лесно му паѓаше и го забавуваше да се служи со рацете и да ги учи вештите движења и вештината на занаетот [...]“ . (ХНЗ: 122)

Spaß haben an/bei

Како можен преводен еквивалент ја сретнав конструкцијата *причинува некому задоволство*.

„Wenn ich schon heuchelte, wollte ich mit Erfolg heucheln, möglich viel Spaß dabei haben“ . (BAC: 227)

„Кога веќе лицемерев, тогаш сакав да лицемерам успешно, по можност тоа да ми причинува задоволство“ . (БПК: 158)

Vergnügen

Се јавува во прилошката определба *mit Vergnügen*, како и во конструкцијата *etw. macht jmdm. Vergnügen*, со кои се опишува лична емоционална поврзаност на субјектот во емоционалниот акт, како и во конструкциите *etw.ist ein Vergnügen es ist Vergnügen zu +Inf.*, со кои се дава категоричен суд.

etw. macht jmdm. Vergnügen

Именката или заменката што го означува лицето и во германскиот јазик е во дативен објект, во македонската реченица се јавува како кратка заменска форма за индиректен предмет или како удвоен индиректен предмет на /предмет , составен од кратка заменска форма + членувана именка или именска група. Во македонскиот јазик кратката заменска форма за предмет стои секогаш пред глаголот и меѓу нив не може да се вметне никаков друг збор, а во германскиот јазик стои после глаголот. На пример:

„Er hielt mir das reizende Skorpionchen ganz nahe vors Gesicht, sah mich danach verlangen, sah mich davor zurückschauern, und dies schien ihm ein grosses Vergnügen zu machen“ . (HSW: 109)

„Прекрасната шкорпија ја држеше сосема блиску пред моето лице, виде дека ја посакувам, но едновременно и се гнасам од неа, а сетоа тоа, чинам, му причинуваше силно задоволство“. (ХСВ: 90)

„Dem Ritter machte es viel Vergnügen, er war mit Lob nicht sparsam. Jeden Tag brauchten sie mindestens zwei Stunden mit dieser Arbeit hin“. (NGD: 107)

„Ова му причини големо задоволство на витезот и тој не ги штедеше пофалбите. Секојдневно барем два часа минуваа во оваа работа“. (ХНЗ: 81)

mit Vergnügen

Со оваа конструкција се изразува чувство што е поттикнато при изведување на некое дејство. На пример

„Goldmund nahm mit Vergnügen an der festlichen Aufregung teil und spürte sofort, wie die fremde Dame auf ihn aufmerksam war“. (NGD: 109)

„Златоуст со задоволство учествуваше во свеченото возбудување и веднаш почувствува дека го привлече вниманието на гостинката“. (ХНЗ: 82)

Wonne

Во комбинација со предлогот *mit*, *Wonne* гради прилошка определба и изразува емоционално вреднување. Во основа не сретнав тешкотии или проблем во преведувањето: обата прилог (*mit / со*) во комбинација со оваа лексема изразуваат радост полна со уживање и задоволство при едно дејствување:

„Mit Wonne drückte Goldmund zu, bis der andere Mädchen loslies und ihm erschlaft in den Händen hing; [...]“. (NGD: 217)

„Со уживањето го стискаше, се дури овој не ја остави девојката и дури не се отпушти снеможен и полумрт во рацете што и понатаму го давеа“. (ХНЗ: 163)

Придавки

begeistert von

При преведувањето на *begeistert von* не забележав некои тешкотии или недоследности. Оваа лексема ја сретнав во прилошка употреба.

„Unser neuer Freund, Musiker aus Boston, wie gesagt, Ameikaner französischer Herkunft, war von Yucatan begeistert und könnte nicht fassen, dass wir uns nicht für Ruinen interessieren; [...]“. (HFD: 41)

„Нашиот нов пријател, музичарот од Бостон, како што реков, е Американец од француско потекло, одушевен е од Јукатан и не може да сфати како тоа да не се интересираме за урнатини; [...]“. (ХФМ: 38 и следн.)

Како преводен еквивалент во следниов реченичен пример сретнав предлог со глаголска именка во македонскиот јазик:

„In einem der Orchester saß Mister Pablo und blies begeistert in sein geschweiftes Rohr“. (HSW: 178)

„Во еден од оркестрите седеше мистер Пабло и со одушевување дуваше низ својата извиена цевка [...]“. (ХСВ: 146)

erfreut (sein)

Израдуван (зарадуван) или *се израдува* (како повратен глагол), ги разгледувам како можни преводни еквиваленти кои изразуваат голем интензитет и афективност.

„Er war erstaunt darüber, einen so jungen Lehrer zu finden, kaum einige Jahre alter als er selbst, und war erstaunt und tief erfreut darüber, diesen jungen Lehren so schön, so vornehm, so ernst, dabei so gewinnend und liebenswert zu finden“. (NGD: 17)

„Го зачуди што виде толку млад учител, можеби само неколку години постар од себе и беше длабоко израдуван што овој млад учител е толку убав, толку отмен, толку сериозен, а притоа изгледаше и мошне впечатливо и допадливо“. (ХНЗ: 13)

„Als ich ihr die Orchideen gab, war sie erfreut und lachte.“ (HSW: 117)

„Кога и` ги дадов орхидеите [,] се насмевна и се израдува“. (ХСВ: 97)

„Er stürzte sich mit grosser Herzlichkeit auf mich, [...]. Er war erfreut und wurde lebhaft [...]“. (HSW: 83)

„Се втруна во мене, поздравувајќи ме мошне срдечно. Се израдува и беше весел, [...]“. (ХСВ: 69)

froh

Придавката *froh* поседува повеќе синтаксички можности кои покажуваат различни содржински особености, и тоа:

froh sein (darüber), dass;
froh sein zu + Inf.

froh sein über, чие значење се однесува на постојни настани кои се проследени со чувство на радост или олеснување, потоа

froh sein, wenn чие значење се однесува на радост која зависи од одреден настан или збиднување, потоа

froh sein, als, чие значење имплицира олеснување предизвикано од почетокот на очекуваниот настан,

froh sein um

einer Sache froh sein, значењето се однесува на конкретни настани/предмети кои се основни за олеснувањето, односно личната радост.

Накратко, понатаму, давам објаснување за секоја од овие конструкции, поодделно.

froh sein (darüber), dass

Означува радост и олеснување, што некој настан/дејство некому лично многу му значи. Како можни преводни еквиваленти во македонскиот јазик се јавуваат *се радува/израдува што, радосен што и задоволен што*.

„Narziss sagte ihm: Ich bin so froh, dass du wiedergekommen bist. [...]“ (NGD: 314)

„Нарцис му рече: Толку се радувам што се врати“ (ХНЗ: 234)

„Bist du noch immer fortschrittlich? fragt sie, und ich war froh, dass Hanna wenigstens lächelte...“ (HFD: 133)

„Дали си сè уште напреден? прашува и, задоволен сум барем Хана што се насмевнува...“ (ХФМ: 123)

„Du sollst froh sein, dass du nicht dort in dem Loch liegst und der Regen auf dein Hemdchen regnet“ (NGD: 215)

„Треба да бидеш радосна што не лежиш таму во јамата и што дождот не ти ја мокри кошулата. (ХНЗ: 161)

„Goldmund war nicht traurig über Bleßleins Tod. Er war froh darüber, dass Narziss so gut um Bless Bescheid wusste, [...]“ (NGD: 270)

„Златоуст не се растажи заради [поради] смртта на Свездан. Се израдува што Нарцис толку добро знаеше [...]“ (ХНЗ: 201)

Конструкцијата *froh sein, dass* може да опишува чувство на радост како реакција на одредена ситуација, но и чувството на олеснување е лексички поексплицитно изразено. Копулативните глаголи, на пример, глаголот *sein*, и покрај тоа што се семантички испразнети глаголи, се носители на предиктните и на согласувачките категории и ја потенцираат емоционалната состојба кај личноста. Во овој контекст ја споменувам и големата улога на личната замена во комуникацискиот акт. На пример со изговарање на реченицата *Ich freue mich, dass du gekommen bist*, субјектот се става во улога на соопштувач на информацијата, но и на искусител (експериенсер) на емоционалната состојба. Додека, пак, во реченицата: *Er freut sich, dass du gekommen bist*, говорителот само ја соопштува информацијата, но не е и директно инволвиран во и афектиран од емоционалното дејство. Би можела тука да зборувам за преводни еквиваленти, кои се актуелизираат на ниво на текстот и со тоа ги актуелизираат релевантните семи кои со себе ги носат преводните еквиваленти. Како преводен еквивалент се сретнува исказната (декларативната) реченица со сврзувачкото средство *што*, што едновременно и ја разоткрива и ја развива содржината на еден дел од реченицата. Дејството е претставено како факт. Во главната дел-реченица може да се јави заменската форма *тоа* или, пак, членуваната именка *факт*. (На пример: *среќен сум поради тоа/фактот*...што укажува на именскиот карактер на овие реченици). Сврзникот *што* во моите примери се јавува со зборови што именуваат емоционални дејства, реакции и состојби (возбудува, жали, забавува, се лути, се радува, развеселува и сл.).

„Ich war froh, dass alles noch geklappt hatte“ (HFD: 68)

„Среќен сум поради тоа што сè се сврши добро“ (ХФМ: 63)

„Sie gefiel mir, und ich war froh, dass sie mit meinem Tanzen so nachsichtig war“ (HSW: 139)

„Ми се допадна и бев среќен што така пресретливо го поднесуваше моето танцување“. (ХСВ: 115)

„Wie froh bin ich, dass ich weg bin !“ (GLJW: 201)

„Колку сум радосен, што сум веќе отиден! (ГСМВ: 7)

froh sein zu + Inf.

Во македонскиот јазик преводниот еквивалент на оваа конструкција влегува во комбинација со декларативна (исказна) зависносложена реченица, која ја разоткрива и ја развива содржината на еден дел од главната дел-реченица.

„Ich hatte nichts gegen Sentimentalitäten, ich war froh und dankbar, in meinem verbrannten Herzen nur noch irgend etwas wie Gefühle zu spüren“. (HSW: 174)

„Немав ништо против сентименталната, бев среќен и радосен што во моето изгорено срце сè уште можев да најдам нешто што заличува на чувство“. (ХСВ: 143)

„Ich war froh, nicht allein zu sein, obschon eigentlich keiner Gefahr, sachlich betrachtet; das Wasser lief ab“. (HFD: 69)

„Бев среќен што не бев сам, иако всушност не ми се закануваше никаква опасност; водата се сливаше. (ХФМ: 63 и следн.)

froh sein + Akk.

Се опишува вообичаена радост и нанадвор насочено емоционално чувство.

„Sie nickte strahlend, froh über mein Erraten “ (HSW: 119)

„Кимна со главата бликајќи од среќа што сум го погодил.“ (ХСВ: 98)

„Froh darüber, der verfluchten Wolfswelt wieder entrinnen zu können, ging ich hinen.“ (HSW: 214)

„Радосен, што можев да избегам пред проколнатиот волчи свет, влегов внатре“. (ХСВ: 175)

„ [...]. Und nun hast du diese wundervolle Figur gemacht! Ich bin froh über dich und bin stolz auf dich!“ (NGD: 302)

„ [...]. А еве, сега ја направи оваа прекрасна статуа! Се радувам заради [поради] тебе и се гордеам со тебе! ’ “ (ХНЗ: 226)

froh sein, als

Опишува олеснување предизвикано од некое збиднување/настан/дејство. Синтаксички, споредната реченица е воведена преку сврзникот *als* во македонскиот реченичен пример наведен подолу, со оваа конструкција се имплицира компонентата *олеснување*. Како преводен еквивалент се среќава глаголот *здивнува*, со значење *олеснува*.

„Wir waren froh, als der Professor eintrat.“ (HSW: 89)

„Здивнавме, кога излезе професорот.“ (ХСВ: 74)

froh sein, wenn

Оваа конструкција опишува радост поради некој настан. Како преводни еквиваленти се среќаваат: *среќен, радосен, ако/кога*. Сврзникот *wenn* е употребен како кондиционален сврзник во германската реченица, а во македонската реченица сврзникот *ако* ја воведува условната (зависносложена) реченица. Со нејзе се опишува условот кој е поставен, дадена е и неговата последица, меѓутоа не се знае дали условот ќе се исполни или не.

„Ich werde froh sein, wenn ich dich küssen darf.“ (NGD: 115)

„Ќе бидам среќен ако смеам да те бакнам.“ (ХНЗ: 86)

Во следниов реченичен пример со сврзникот *кога* се воведува зависносложената временска (темпорална) реченица, со значење *секогаш кога*.

„Ich bin froh, wenn ich dich reiten sehe, und wenn ich deine Stimme höre, und wenn deine Finger mir das Haar streicheln.“ (NGD: 115)

„Радосен сум кога те гледам како јаваш и кога ти го слушам гласот и кога твоите прсти ми ја милуваат косата.“ (ХНЗ: 86)

froh sein um

Преводниот еквивалент за оваа конструкција е изразен преку зависносложена временска (темпорална) реченица и се однесува на конкретно лице или на предмет и изразува лична среќа како причина за олеснувањето. Всушност, причината за радоста се дава во реченичната прилошка определба за време, односно прилошката определба за причина (прикажана преку вториот реченичен пример).

„[...]; wir hatten uns fast eine Woche lang nicht gesehen, und sie ar froh um unsre Wiedersehen, schien mir, wegen der Zigaretten, sie war bankrott.“ (HFD: 100)

“[...]; не сме се виделе скоро цела недела и таа се зарадува, кога повторно се сретнавме; мене ми се стори дека е тоа поради цигарите, [Ø] бидејќи парите беше ги потрошила.” (ХФМ: 92)

„Ich finde den Motor vollkommen verschlammt von Regengüssen, alles muss gereinigt werden, alles verfilzt und verschleimt, Geruch von Blütenstaub, der auf Maschinenöl klebt und verwest, aber ich bin froh um Arbeit.“

„Моторот е целиот каллив од поројните дождови, морам да го исчистам, сè е запушено и извалкано, мирис од цветниот прав што се лепи за машинското масло и се распаѓа, но јас сум задоволен поради работата.“ (ХФМ: 157)

Во следниов реченичен пример објектот не се вреднува според квалитетот или учинокот, туку тој е основа за чувството на олеснување.

„Ich war froh um die Zwischenlandung.“ (HFD: 10)

„Бев радосен при слетувањето.“ (ХФМ: 10)

einer Sache froh sein

Значењата на оваа синтагма се многу слични со оние на *froh sein um*, со таа разлика што со оваа конструкција се изразува лична радост. Причината за радувањето е изразена преку генитивниот објект во германската реченица, а во македонскиот јазик оваа конструкција е предадена како комбинација од кратката заменска форма за индиректен предмет + повратниот глагол (*се радува*) + предлог + именка (именска група).

„[...]; es kehrte ihm jenes ehrfürchtige, lichte und rein gestimmte Gefühl im Herzen wieder, mit dem er einst dem Freunde hingegeben und seiner Führung froh gewesen war.“ (NGD: 169)

„[...]; во срцето му се враќаше чувството на стравопочит, она светло и чисто подреден чувство со кое некогаш му се посветуваше на пријателот и му се радуваше на неговото водство.“ (ХНЗ: 126 и следн.)

froh sein + ген.

Во следнава реченица се среќава конструкцијата составена од *froh sein* + генитив, што не изразува само лична радост туку и содржи компонента на олеснување:

„Solange eine Arbeit ihn fesselte, ihm schwierige Aufgaben stellte oder ihn seiner Fertigkeit bewusst und froh werden ließ, war er ein eifriger Arbeiter.“ (NGD: 164)

„Сè дури некоја работа го покриваше, му поставуваше тешки задачи или му пружаше (даваше) прилика (пригода) да ја увиди својата вештина и да ужива во неа, тој работеше одговорно“. (ХНЗ: 123)

Семантичката содржина на придавката *glücklich* е веќе погоре опишана преку именката *Glück* (в.т. 8.1.); таа опишува чувство на среќа, задоволство, внатрешен, душевен и телесен мир и спокој. Како можни лексеми кои делумно или целосно би го замениле значењето на оваа лексема би биле: *aufgelegt, beseligt, erfolgreich, gedeihlich*. Во атрибутивна употреба се среќава во следниве реченици:

„Ich lebe so glückliche Tage, wie sie Gott seinen Heiligen ausspart; und mit mir mag werden was will, so darf ich nicht sagen, dass ich Freuden, die reisten Freuden des Lebens nicht genossen habe.“ (GLJW: 223)

„Преживував така среќни дни, какви што Господ им ги одредил на своите светци, макар и што и да ми се случи, не смеам да кажам дека не сум се насладувал од радости, од најчисти радости на животот.“ (ГСМВ: 33)

„Ich könnte das beste glücklichste Leben führen, wenn ich nicht ein Tor wäre.“ (GLJW: 240)

„Би можел да живеам најдобар и најсреќен живот, кога не би бил будала.“ (ГСМВ: 53)

glücklich се јавува како составен дел на следниве конструкции: *glücklich sein zu* + Inf.; *glücklich sein über*, *glücklich sein, dass*. Се потврдија сличните синтаксички заклучоци меѓу германскиот и македонскиот еквивалент.

glücklich sein zu + Inf.

Во македонскиот јазик преводниот еквивалент се изразува преку исказна (декларативна) зависносложена реченица воведена со сврзникот *што*, кој треба да се разликува од сврзувачкиот збор *што*, кој се употребува во односните реченици и во индиректните прашања. Дејствата во следниве примери се прикажани како факти.

„Ach Lieber, ich bin glücklich, dies Bekenntnis von dir gehört zu haben. Ich habe darauf gewartet - [...].“ (NGD: 227)

„Ах, најмил мој, среќен сум што од тебе го слушнав ова признание. Го очекував – [...].“ (ХНЗ: 206)

„Im Gegenteil, ich will es nicht anders und schätze mich glücklich, allein zu wohnen [...].“ (HFD: 90f.)

„Напротив, јас и не сакам поинаку и среќен сум што живеам сам [...].“ (HFM: 84)

glücklich sein, dass

Преводниот еквивалент се изразува преку зависната реченица воведена со сврзникот *дека* (*што*), каде што субјектот во главната и во зависната реченица не се совпаѓаат. Во македонскиот јазик дејствата исказани преку исказните (декларативните) зависносложени реченици се прикажани како факти.

„[...] ich küsste sie und war glücklich, dass sie lächelte.“ (BAC: 48)

„[...], ја бакнав и бев среќен, [Ø] дека таа се осмевнуваше.“ (БПК: 32)

„Ich bin so glücklich, mein Bester, so ganz in dem Gefühle von ruhigem Dase versunken, dass meine Kunst darunter leidet.“ (GLJW: 202)

„Јас сум толку среќен, предраги мој, така наполно потонат во чувствата на спокојно суштествување, што мојата уметност поради тоа страда.“ (ГСМВ: 9)

zufrieden

во конструкцијата *zufrieden sein mit* се оценуваат или вреднуваат лица или предмети според личните очекувања.

„Ich bin sehr zufrieden mit meinem Glück, ich kann es noch eine ganze Weile ertragen.“ (HSW: 163)

„Јас сум мошне задоволен со мојата среќа и ќе можам да ја истрпам уште извесно време.“ (ХСВ: 134)

„Mit der Figur des Meisters Niklaus war er weniger zufrieden, obwohl Erich diese am meisten bewunderte.“ (NGD: 295)

„Со фигурата на мајсторот Никлаус беше помалку задоволен, иако Ерих најмногу нејзе и се восхитуваше.“ (ХНЗ: 220)

„[...]; aber niemals schien er so recht mit dem Freunde zufrieden und einverstanden, ja oft genug schien er ihn zu belächeln und nicht ernst zu nehmen.“ (NGD: 33)

„[...]; никогаш не изгледаше сосем задоволен и согласен со пријателот, дури почесто како да му се потсмеваше и како да не го сфаќаше сериозно.“ (ХНЗ: 25)

„Ich spürte gleich beim Fall in meiner Brust innen etwas brechen, und das Brechen machte mir Freude, ich hörte es gern, ich war damit zufrieden.“ (NGD: 318)

„Уште при самото паѓање почувствував како внатре во градите нешто ми се крши и тоа кршење ме веселеше, со задоволство го наслушував, бев задоволен поради тоа.“ (ХНЗ: 237)

unzufrieden

Преводниот еквивалент содржински и функционално се совпаѓа со германската лексема.

„Da erschien Hermine wieder und war mit mir unzufrieden.“ (HSW: 134)

„Тогаш се појави Хермина и рече дека е незадоволна со мене.“ (ХСВ: 110)

Глаголи

beglücken

Овој глагол опишува лична инволвираност на субјектот во процесот на емоционалното вреднување (*прави/чини нешто со цел некого да усреќи, да направи некого среќен, одн. некој/нешто некого усреќува*). Пример:

„[...] und mit einem ganyen Herzen voll Selligkeit werde ich den anderen nicht beglücken, der kalt und kraftlos vor mir steht.“ (GLJW: 282)

„[...] и со едно исполнето од блаженство срце нема да можам да го усреќам оној друг, што стои пред мене студен и бесилен.“ (ГСВ: 103)

sich freuen

На текстуално ниво овој глагол се среќава во следниве синтаксички конструкции, каде што опишува емоционално вреднување на една личност: *sich freuen, dass; sich freuen über; sich freuen zu + Inf.; sich freuen auf; sich freuen, wenn; sich freuen, als; sich freuen без дополнение.*

sich freuen, dass

Во македонскиот јазик преводниот еквивалент е претставен преку глаголскиот прилог (кој може да се модификува и во повратен глагол) во комбинација со исказна (или временска) зависносложена реченица, одн. преку помошниот глагол *сум* + истозначна придавка, како што покажува последниов пример:

„[...] und da sitze ich denn hie und da, sehe in diesen stillen kleinen Garten der Ordnung und freue mich, dass es das noch gibt.“ (HSW: 20)

„[...] понекогаш седам тука и ја набљудувам [посматрам³³] оваа тивка, мала градина на редот [.]радувајќи се што такво нешто сè уште постои.“ (ХСВ: 17)

---

³³ `Посматра` со значење `следи внимателно со поглед, гледа, испитува, анализира.`

„[...] ich hatte zwei Stunden lang Schmerzen gehabt, wie ältere Leute sie eben haben, hatte ein Pulver genommen und mich gefreut, dass die Schmerzen sich überlisten ließen, [...].“ (HSW: 29)

„[...] цели два часа имав болки, токму така како што ги имаат сите постари луѓе, задов еден прашок и бев среќен што успеав да ги надитрам, [...].“ (ХСВ: 25)

sich freuen über + Akk.

Во следниов пример чинам дека е дискутабилна употребата на предлогот *над* во македонскиот јазик, како еквивалент за германскиот предлог *über* (*sich freuen über* е предадено со *се радува над*); можеби преведувачот со ова сака да ја зголеми својата инволвираност и своето учество во емоционалниот акт.

„Er [sc. der Papst] würde göltig lächeln und sich herzlich freuen über dieses hübsche, sympatische, katholische deutsche Paar [...].“ (BAC: 136)

„Тој добродушно ќе се осмевнува и од срце ќе се радува над [се радува на] оваа убава, симпатична, католичка германска двојка [...].“ (БПК: 93)

„Ich freue mich darüber“, sagte Narziss und sprach seine Worte noch präziser und formulierter als sonst.“ (NGD: 283) „Се радувам поради тоа“, рече Нарцис, па почна да ги кажува своите зборови уште попрецизно и подобро формулирани, отколку обично.“ (ХНЗ: 212)

sich freuen zu + inf.

Се радува во комбинација со исказна (декларативна) реченица.

„[...] mein Name ist Grebsel, ich bin ihre Nachbarin. Ich freue mich, Sie einmal leibhaftig zu sehen.“ (BAC: 142)

„[...] моето име е Гребсел, јас сум вашата соседка. Се радувам што ве гледам еднаш лично.“ (БПК: 98)

„[...] und wurde eingeladen, ein Paar Tage dazubleiben, man freue sich, ihn einmal wiederzusehen.“ (NGD: 240)

„[...] го поканија да остане неколку дена кај нив, зборувајќи дека се радуваат што одново го гледаат.“ (ХНЗ: 179)

sich freuen auf

За конструкцијата *sich freuen auf* се среќаваат различни преводни еквиваленти. Во македонскиот јазик не постојат лексички единици, кои, независно од контекстот и ситуацијата, ја искажуваат `радоста` на нешто што ќе се случи во иднината, како што во германскиот јазик се изразува со предлогот *auf*. За глаголот *sich freuen* во македонскиот јазик се јавуваат, во прв ред, тешкотии кога овој глагол со емоционална значенска компонента изразува настан што треба да се случи во иднина. Во германскиот јазик ова се постигнува со помош на предлогот *auf*. Неговиот еквивалент може да зависи од ситуацијата и треба да опише дека се работи за некаква радост насочена кон иднината. Во македонскиот јазик недостига еден ваков структурен еквивалент. Од ова следува дека таму каде што се смета за неопходно, за разликување на *sich freuen über/auf/an/dass* мора да се најдат соодветни преводни

еквиваленти, кои поставуваат временска врска на друг начин. Во случаите каде што од ситуацијата се гледа дека се работи за радост за нешто што ќе се случи во иднина, ова се постигнува со конструкцијата *се радува дека/што/на/за + идно време*. Лексичките средства се показател за временски определби, *се радува (веќе) однапред на/дека*, или пак, имплицира дека мислата е насочена кон нешто што ќе се случи во иднината, а е во поврзаност со чувството на радост, т.е опишување на нестрпливото чекање на една идна случка, на пример со *нетрпение/нестрпливо чека* и сл.

“Er freute sich sehr auf den Abend, er war voll Neugierde, wie diese große blonde Frau sein möchte, [...]” (NGD: 100)

„Мошне се радуваше на доаѓањето на вечерта, мошне го интересираше каква ли ќе биде оваа висока русокоса жена., [...]” (ХНЗ:75)

“Wir hatten oft über unsere Kinder gesprochen. Ich hatte mich sehr auf Kinder gefreut, mich schon, mit meinen Kinder unterhalten [...]” (BAC: 224)

„Ние често зборуваме за нашите деца. Јас многу се радував за [на] децата, веќе и разговарав со моите деца, [...]”. (БПК:155)

Интеретативен преводен еквивалент е избран во следниов реченичен пример. Имено, нестрпливото чекање на некој убав настан што е карактеристично за состојбата на радост за едно лице е прикажано во следниов пример. Како можни преводни решенија би биле: *однапред се радува, нестрпливо чека, исчекува, очекува*, и сл., кои нудат поинакви семантички особености за разлика од глаголот *sich freuen*.

“[...] und die Begeisterung, mit der ich andere davon hatte erzählen, sich darauf hatte freuen hören, war mir immer komisch erschienen.“ (HSW :173)

“[...] и отсекогаш ми се чинеше смешно воодушевувањето [одушевувањето] со кое другите говореа за тоа или однапред се радува“ . (ХСВ: 142)

“Heute nun war auch für mich der Ball ein Ereignis, auf das ich mich mit Spannung und nicht ohne Ängstlichkeit freute.“ (HSW:142)

„Денес и за мене беше балот настан, кому му се радував со возбуда и страв“ . (ХСВ:142)

Големите исчекувања поврзани со одредена вечер, поврзани со чувството на ‘радост’, се искажани во следниов пример:

„Ich hatte mich auf diesen Abend sehr gefreut, war todmüde und erwartete eine Art fröhlicher Zusammenkunft, mit viel gutem Wein, gutem Essen, [...]“ (BAC: 17)

„Јас и се радувам многу на оваа вечер, бев мртов уморен и очекував еден вид весел собир со многу и добро вино, добро јадење, можеби и играње, [...]“ (БПК: 11)

Врската на дејството со идноста, како временска категорија, многу често, се насетува и од самиот контекст.

“Ich hatte das Gefühl, ein neues Leben zu beginnen, vielleicht bloss, weil ich noch nie eine Schifffreise gemacht hatte; jedenfalls freute ich mich auf meine Schifffreise.“ (HFD:64)

„Имам чувство дека започнуам нов живот, можеби само затоа што уште никогаш не сум патувал со брод; во секој случај, многу се радувам поради ова патување“ (ХФМ: 59)

“Sie freute sich auf Tivoli, auf Mama, auf das Frühstück, auf die Zukunft, wenn sie einmal Kinder haben wird, auf ihren Geburtstag, auf eine Schallplatte, auf Bestimmtes und vor allem Unbestimmtes: auf alles, was noch nicht ist.“ (HFD: 109)

„Таа се радува на Тиволо, на мајка и` , на појадокот, на иднината, ако некогаш има деца, на својот роденден, на грамафонска плоча, на нешто определено; на сè, што уште не било.“ (ХФМ:101)

sich freuen без придружен елемент (без дополние)

Најчесто во дијалози, без јасни реченични дополненија за вреднување на нешто емоционално.

“ ‘Du’ sagte sie beim Weggehen, ‘das werde ich ihr aber schreiben, Mama wird sich freuen-‘ “ (HFD: 118)

„‘Слушај, рече на одење. „за ова ќе ѝ пишам, мајка ми ќе се радува‘ “ (ХФМ: 109)

„Goldmund legte auf die Zunft wenig Wert, aber er wusste, wieviel Anerkennung die Worte des Meisters bedeuteten, und freute sich.“ (NGD: 178)

„Златоуст на еснафот му придаваше малку важност, но знаеше колкаво признание претставуваат овие зборови на мајсторот и се израдува³⁴.“ (ХНЗ: 133)

Во следниов пример станува збор за стандардни формулации зависни од ситуативниот контекст, што се вообичаени во усната комуникација. Давам пример опишувајќи говорен акт при поздравување.

„Ich freue mich, Sie einmal liebhaftig zu sehen.“ – „Ich freue mich auch, sagte ich – ich freute mich wirklich.“ (BAC: 142)

„Се радувам, што Ве гледам еднаш лично.“ – ‘И јас [,] исто така [,] се радувам’ - јас се радував навистина.“ (БПК: 98)

sich freuen + ген.

Со оваа конструкција се прикажува висок поетски стил на изразување во литературните дела.

„Ich bin allein, und freue mich meines Lebens in dieser Gegend, die für solche Seelen geschafen ist wie die meine“. (GSJW: 202)

„Сам сум и се радувам³⁵ на својот живот во овој предел, кој е создаден токму за такви души, како што е мојава“ (ГСМВ: 9)

³⁴ Во македонскиот јазик, во оваа реченица е употребен свршен глагол, а во германскиот јазик опозицијата меѓу свршен и несвршен глагол не е секогаш изразена.

³⁵ Не е удвоен индиректниот предмет.

sich freuen, als

Значењето на оваа конструкција покажува сличности со она на *froh sein, als* и опишува извесен степен на олеснување.

“[...] und nun - Ich ging in der Allee auf und ab, die mir so lieb war; [...] und wir freuten uns, als wir im Anfang unserer Bekanntschaft die wechselseitige Neugung zu diesem Plätzchen entdecken [...]“. (GLJW:253)

„[...] а сега ... Чекорев горе, долу по алеата, што ми беше толку мила; [...] и ние толку се радувавме, кога во почетокот на нашето познанство ја откривме меѓусебната наклонетост кон ова местенце [...]“. (ГСМВ:68)

es freut jmdn., dass

Со оваа конструкција се изразува лична поврзаност и инволвираност на субјектот во емоционалниот процес. Покажува слично значење како и конструкцијата *sich freuen, dass*.

“Narziss: ‘Es freut mich, dass du das einzusehen beginnst’. [...]“. (NGD: 46)

„Се радувам што почнуваш да увидуваш. [...]“ (ХНЗ :34)

9.5 Табеларен приказ на јазичните единици и нивно толкување

Во следнава табела (2) ги прикажувам јазичните единици во германскиот јазик, како и нивната поделба по комуникациски функции што тие ја вршат на текстуално ниво, според анализите дадени во поглавјето 8 и 9. Во табелата, јазичните единици се поделени според зборовните класи (именки, придавки, глаголи) и се распоредени по абецеден ред. Со знакот (+), одн. минус (-) во колоните кои ги претставуваат комуникациските функции покажувам кои јазични единици ги сретнав и анализирав во дадената функција, а кои не. Со минус (-) покажувам дека јазичната единица не сум ја сретнала во анализираната семантичка категорија, одн. во бараната функција.

Табела 2: Јазичните единици и нивната комуникациска функција во германскиот јазик.

Комуникациска функција	За чувствата воопшто		Опис на емоционална состојба		Емоционално вреднување	
	поим за чувствата	редукција на конкретна содржина	постојна емоционална состојба	почеток на емоционална состојба	личен однос	Категоричен однос
јазични единици кои се обработени во текстот						
Именки						
Begeisterung	+	+	-	-	-	-
Freude	+	+	+	+	+	+
Fröhlichkeit	+	-	-	-	-	-
Glück	+	+	+	-	-	+
Glückseligkeit	+	+	-	-	-	-

Heiterkeit (12)	+	-	-	-	-	-
Spaß	+	-	-	-	+	+
Vergnügen	+	-	-	-	+	+
Wonne	+	+	+	-	+	-
Zufriedenheit	+	-	-	-	-	-
придавки						
begeistert	-	-	-	-	+	-
beglückt	-	-	+	-	+	-
erfreut	-	-	-	-	+	-
entzückt	-	-	+	-	-	-
freudig	-	-	+	-	-	-
froh	-	-	+	+	+	-
fröhlich	-	-	+	+	-	-
glücklich	-	-	+	+	+	-
heiter	-	-	+	+	-	-
lustig	-	-	+	-	-	-
vergnügt	-	-	+	+	-	-
zufrieden	-	-	+	+	+	-
глаголи						
beglücken	-	-	+	+	+	-
erfreuen	-	-	+	-	-	-
freuen	-	-	+	+	-	-
sich freuen	-	-	+	-	+	-
vergnügen	-	-	-	+	-	-

Од табелата (2) може јасно да се види дека одредени јазични единици вршат само една функција (на пр.: *Zufriedenheit, lustig, vergügen* и др.), додека други се јавуваат во две или повеќе функции (на пр.: *Begeisterung, Freude, froh, glücklich, heiter, beglücken, sich freuen* и др.) Лексемите кои се јавуваат со сите три комуникациски функции во германскиот јазик се со различна честота. Во првата комуникациска функција 'за чувствата воопшто' преовладуваат именки, додека придавки и глаголи не се среќаваат, кои пак се јавуваат во останатите две функции, и тоа, во функцијата: „опис на емоционална состојба“ и „емоционално вреднување“. Во споредба со другите граматичко – лексички парадигми, овие лексеми имаат широка област на употреба, бидејќи на текстуално ниво се јавуваат во различни синтаксички конструкции и така исполнуваат различни комуникациски функции.

Во следнава табела (3) прикажувам во која синтаксичко–синтагматска форма се јавуваат германските јазични единици на текстуално ниво кога исполнуваат одредена комуникациска функција. Добиените резултати се јавуваат врз основа на истражувањата направени на ниво на говорот (parole), т.е. прикажувам единици и/ или синтаксички форми, што сум ги сретнала во моето истражување на текстуално ниво. Во германскиот јазик, во семантичката категорија „за чувствата воопшто“ се сретнуваат именки. Главната нивна функција е да ги опишуваат чувствата како општи поими. Некои од нив можат да го редуцираат своето значење на одредена содржина (на пр.: *Freude, Wonne* и др.) каде преку атрибутивен додаток (генитивен атрибут или инфинитивна конструкција) го прецизираат чувството поконкретно. Лексемата *Glück* се среќава и со посвојна замена и така го конкретизира чувството на среќа.

Табела 3: Текстуална функција „за чувствата воопшто“ (поим за чувствата, редуција на конкретна содржина).

За чувствата воопшто	Поим за чувствата	Редуција на конкретна содржина
внатрешно чувство од конкретна причина	Freude	eine ~ (die) ~ n die ~ + Gen.
	Wonne	die ~ + Gen.
внатрешно расположение одредено од повеќе фактори	Zufriedenheit	
	Heiterkeit 1+2	
	Glück	mein/ dein/ sein .... ~ ein~ das~ + Gen. / Inf.
	Glückseligkeit	-
расположенија изразени на надвор	Fröhlichkeit	-
	Heiterkeit	-
	Begeisterung	-
радост при одредено емоционално дејствување	Vergnügen	ein~
	Spaß	-

Табела 4: Текстуална функција „Опис на емоционална состојба“ (постојна емоционална состојба и почеток на емоционална состојба).

Опис на емоционална состојба		Постојна емоционална состојба	Почеток на емоционална состојба
внатрешно расположение од конкретна причина	Freude Wonne Zufrieden 1 Freudig Entzückt Beglückt Selig Sich freuen Freuen beglücken	vor~ vor~ пред. [лице] прил.атр.[расположение] прил пред.[лице] прил. пред.[лице] /	jmdm.(eine)~machen - - -werden [лице] - - jmdn. ~ machen / jmdn.~ jmdn.~
внатрешно расположение условено од различни фактори	Glück zufrieden 2 froh glücklich	vor ~ пред. [лице] ан. [лице] прил. атр. [лице] пред. [лице] атр.[лице, очи] прил. атр.	- jmdn. ~ machen ~ machen [лице] [очи] ~werden [лице]

		пред. [лице] прил. атр./пред [време] атр. [лице]	[очи] jmdn. ~ machen
душевно расположение насочено нанадвор	heiter	пред. [лице] атр [лице] атр. [асположение]	~ machen [лице] ~werden [лице]
	fröhlich	пред. [лице] прил. атр. [расположение] атр.[време]	~machen [лице] ~machen [живот]
	vergnügt	пред. [лице] прил. атр [лице]	jmdn. ~ machen
	lustig	пред. [лице] атр. [лице]	

Во првата категорија прикажувам јазични единици кои опишуваат *внатрешно расположение предизвикано од конкретна причина*. Во колоната *почеток на емоционална состојба*, се среќаваат именки, придавки и глаголи. Во категоријата *внатрешно расположение условено од различни фактори* се среќаваат именки и придавки, додека во семантичката категорија *расположение насочено нанадвор* се среќаваат само придавки, кои не се сретнуваат во претходните две категории. Ги наведувам и можните комбинаторики со кои се врзуваат овие лексеми и во кои функции тие се јавуваат (предикативна, атрибутивна, прилошка).

Во следнава табела 5 е претставена текстуалната функција на јазичните единици кои опишуваат емоционално вреднување. Во категоријата *емоционално вреднување на одредено дејство* опишав само именки, додека придавки со ваква функција не сретнав во моите анализи. Во семантичката категорија *вреднување на настан* анализирав именки, придавки и глаголи. Очигледно е дека придавката *fröh* влегува во голем број синтаксички комбинации и затоа е често анализирана, а семантичкиот опсег кој го покрива дава податливи резултати за моите анализи.

Табела 5: Текстуалната функција на јазичните единици кои изразуваат емоционално вреднување (личен однос и категоричен суд).

Емоционално вреднување		Личен однос	Категоричен суд
вреднување на дејство	Freude	~ (haben) an es ist jmdm. eine~ zu:... es macht jmdm. ~ zu ... mit~ tun	es ist eine ~ zu...
	Wonne	mit ~ tun	-
	Vergnügen	etw. macht jmdm ~ mit ~ tun	es ist ein ~ zu ... etw. Ist ein ~
	Spaß	etw. macht jmdm ~ es macht jmdm. ~ zu ~ haben bei ...	etw. macht ~
вреднување на настан	Begeisterung	~über	-
	Glück		Etw. ist ein ~ Es ist ~ zu
	zufrieden 1	~mit	-
	froh	~(darüber), dass ~(darüber) zu... ~über etw. ~, wenn ~,als ~um etw. einer Sache ~ без дополнение	-
	erfreut	~über	-
	begeistert	~von	-
	glücklich	~zu... ~über	-
	sich freuen	~auf ~über ~,dass ~, wenn ~ zu... ohne Ergänzung	-
	freuen	es freut jmdn., dass	-

10. Заклучни забелешки и резултати од истражувањето

Трудот „Лексиката со семантички признак *емоционалност* во германскиот и во македонскиот јазик“ сметам дека е придонес во содржинското структурирање на лексиконот. Како примери за јазичните единици и синтагми од смисловното поле на лексиката што изразува емоции, опишувам и споредувам германски и македонски содржински структури. Посебен интерес претставува прашањето за функцијата на овие единици, т.е. синтагми во комуникацијата и нивното манифестирање на текстуално ниво. Според тоа, истите ги класификувам според употребата во јазикот соодветно и според комуникациско – функционалните аспекти.

Основно за едно такво испитување е претходното објаснување на терминот значење, како и можностите за неговото опишување. Поаѓајќи од градбата на јазичниот знак како носител на значењето, поставувам важни теоретски и основни поими за анализата на значењето, како и за разграничувањето на значенски поврзаните јазични единици. Во средиштето на испитувањата го поставувам принципот за поделба на јазичното значење во дистинктивни семантички признаци (белези), од каде се согледува, врз која основа таквите особености можат да се реализираат. Наспроти класичната анализа на јазичното поле, освен парадигматски ориентираната анализа на компонентите, ја разгледувам и синтагматски ориентираната контекстуална анализа.

Анализите и резултатите од моите истражувања треба да покажат дали и колку во испитуваниот лексикон постои јазична конвергенција и дивергенција (соодветствувања и разијдувања) меѓу германскиот и македонскиот јазичен систем и како тие можат да се манифестираат на текстуалното ниво. Целта е, меѓу другото, да ги покажам тешкотиите при преведувањето, што се јавуваат врз основа на културните разлики, како и одредени правила на еквивалентности за јазичната лексика што изразува емоции. Како контрастивна студија во рамките на применетата лингвистика, резултатите од овој труд ќе можат да се користат во дидактиката на странските јазици, но и во преведувачката лингвистика и јазичната лексикографија.

Во средиштето на трудот „Лексиката со семантичкиот признак *емоционалност* во германскиот и во македонскиот јазик“ се наоѓа обидот да се опишат и да се поделат јазичните единици на смисловната област на лексиката што изразува емоции во германскиот и во македонскиот јазик, преку спроведување на контрастивна анализа на текстуалната семантика во овие два јазични системи. Моите анализи имаат цел да покажат како функционираат овие единици во конкретна јазична употреба и да дадат преглед на јазичното функционирање.

За поделбата и структурирањето на јазичното значење применувам соодветен метод за истражување на поставената цел. Методот на зборовното поле во смисла на структурната семантика го означив како недоволен поради ограничувањето на парадигматското ниво (сп. Козериу 1967, 1969, 1970, 1973). Истражувањето на јазичните функции што се заснова само на парадигматските врски во комуникацијата се покажа како недовољно. Јазичните единици, во принцип, не се јавуваат изолирано, туку вградени во контекст, каде што исполнуваат одредена комуникациска функција и притоа влегуваат во состав на различни синтаксички конструкции и синтагми. Поради тоа, се чини неопходно да ја извршам анализата на ниво на конкретна реализација во текстот (parole), во врска со парадигматските студии за зборовното поле и со синтагматското ниво како ниво на јазично општење.

На овој начин можам да покажам дека испитуваните единици на смисловното поле на лексиката што изразува емоции можат да вршат различни комуникациски функции и да влезат во состав на различни синтагматски врски. Така, на пример, именката Freude може да се јави во синтагмата Freude und Leid – како апстрактен (општ) поим што се однесува на чувствата и служи за опишување на пријатно внатрешно чувство; потоа, во синтагмата die Freuden des Lebens, лексемата Freude е редуцирана на конкретна содржина и се однесува на радост побудена од определена причина; прилошката определба vor Freude во комбинација со глаголот schreien покажува дека личноста дејствува (општи) од состојба на радост; функционалноглаголскиот спој jmdm. Freude machen имплицира предизвикување радост кај некоја личност и Tanzen macht mir große Freude служи за емоционално вреднување на дејството танцување.

Освен проширувањето на синтагматската димензија, за мојата цел беше неопходно да се направи ограничување на лексичката парадигма, како што се среќава во структуралистички ориентираната анализа на семантичкото поле и поврзување со сите расположливи лексички парадигми. Се покажа дека при реализирање на функциите, кои се однесуваат на јазичните единици кои јас ги истражував и нивната улога во комуникацијата, се вклучени повеќе лексички парадигми. При емоционалното вреднување на лексиката во двата јазика важна улога играат придавките, именките и глаголите. Така, треба да се забележи дека кога се зборува за чувствата воопшто, во принцип, се користат именки (Freude, Leid, Angst, Neid /радост, тага, страв, завист), додека при опишување на емоционална состојба преовладуваат придавки (fröhlich, traurig) /радосен, тажен), а ако се работи за премин од една емоционална состојба во друга (почеток на емоционална состојба) се користат придавки во комбинација со глаголи во германскиот јазик, а во македонскиот јазик како преводни еквиваленти можат да се користат, меѓу другото, и истозначни (или повратни) глаголи (froh werden / се развесели; fröhlich machen /се расположи).

Овие поставки јасно покажуваат дека при споредбата на содржински дефинираните делови од лексиконот, со цел да се добијат конкретни резултати за јазичното општење, во основа, мора да се истражат сите зборовни класи (групи) кои стојат на располагање и нивните начини на функционирање. Не можам да тргнам од фактот дека исти содржини во различни јазични можат да се изразат со исти синтаксички конструкции, бидејќи структурите во еден јазик не се пренесуваат автоматски на другиот јазик. Од моите истражувања во оваа област се покажа дека е неопходна промена на зборовната класа при преведување од еден во друг јазик, пред сè од стилски и / или јазичнокултурни причини. Најмалку проблеми се чини дека постојат кога се зборува за чувствата воопшто: во германскиот и во македонскиот јазик првенствено се користат именките и придавките. Тука може да се спомене промената на зборовната класа, од именка во предлошка синтагма како ситуативна определба во придавка: Hans im Glück/ среќниот Ханс, или, пак, промената од именка во германскиот јазик во повратен глагол како македонски преводен еквивалент ihre Freude/ таа се радува.

Од другите комуникациски функции кои ги опишувам, почесто се забележува промена на зборовната класа. За јазичната двојка – германскиот и македонскиот јазик – можам да ги извлечам следниве категорематски правила, како повеќе или помалку правилни еквивалентни врски.

Германските јазични единици составени од придавка + *machen* или придавка + *werden*, кои служат за опишување на почеток на емоционална состојба, во македонскиот јазик, покрај еквивалентната конструкција *станува (постанува)* + придавка, т.е. *прави (направи некого)* + придавка, може да се користи и истозначен глагол на пр.: *ме израдува*/ со значење блиско до она на конструкцијата *das macht mich froh*/, *некого усреќува*/ со значење блиско до она на *jmdn. glücklich machen*; *некого растажува*/ со

значење на *jmdn. Traurig machen*; се разжалостува, се натажува, растажува/ *traurig werden*; потоа преводни еквиваленти составени од именски синтагми во македонскиот јазик, како на пример: *jmdn. glücklich machen* – исполнува неког со радост; *jmdn. traurig machen* – исполнува неког со тага итн. Функционално глаголскиот спој во германскиот јазик кој изразува предизвикување на радост кај една личност, во македонскиот јазик може меѓу другото, да се преведе и со истоимен глагол, на пр.: *jmdm (eine) Freude machen* – неког израдува/ зарадува / развеселува.

Емоционалното вреднување на едно дејство, што во германскиот јазик се изразува во комбинација со именска конструкција, во македонскиот јазик може да се изрази со глагол, на пр.:

Vergnügen finden an - се забавува;

Es macht mir Spaß etwas zu tun - се разонодувам.

За преведувачката дејност се интересни следниве резултати: понекогаш може да се користи структурно идентично преведување на еден збор или синтагма што претставува важен значенски елемент во преведувачкото решение на ниво на текстот. Така, на пример, синтагмата *froh sein um* може да се преведе со формулацијата радосен е дека/ при или со глаголот олеснува (здивнува) бидејќи *froh sein um* во себе содржи и дистинктивен признак <олеснување> што има важна улога при одредувањето на точното значење на овој глагол. Според тоа, една јазична единица служи како преведувачки еквивалент и се јавува само во одредени контексти како комуникациски и функционален еквивалент.

Понатаму, можам да покажам дека комуникациските функции кои јас ги претставувам можат да се преведат со преводен еквивалент што врши друга функција различна од онаа во текстуалниот сегмент, како на пример: *das machte mich froh*/ тоа ме направи среќен или бев среќен поради тоа. Во првиот случај станува збор за процес на поставување на една личност во состојба на радост, а во вториот случај станува збор за резултатот на овој процес, и наместо преминот во нова емоционална состојба (*jmdn. froh machen*), се опишува емоционалната врска што една личност ја има, истовремено како резултат на овој процес. Ова би можело да се разгледува како комуникациско – функционален еквивалент, со што се посочува емоционалната состојба, која резултира од *Frohmachen*. Исто така, за германскиот говорител би можело како алтернативи да се земат следниве јазични единици: *das machte mich froh* и *darüber war ich froh*. Наспроти тоа, *бев среќен поради тоа/ тоа ме направи среќен/* би било целосно еквивалентно со *das machte mich froh* каде што, во прв ред, се опишува момент на радост, но не и емоционална состојба во која една личност може да се наоѓа одредено време. Го опишувам и фактивниот глаголски вид, кој се изразува со придвка + *machen*, како и резултирачката врска, која изразува дуративна (трајна) компонента, како што е случајот со *бев среќен поради тоа*.

Од еден редуциран поим на конкретна содржина што изразува чувство може да се изведе и соодветно да се преведе емоционално вреднување на оваа содржина во форма на категоричен суд. Така, на пример, *das Glück, gesund zu sein*, се однесува на одредена среќа, и во македонскиот јазик може да се пренесе со *среќа (судбина) е да се биде здрав*, со што *das Gesundsein* во основа може да се вреднува со *Glück* и со тоа се дава категоричен суд.

Користејќи ги овие резултати, понатаму во трудот се разгледува јазичниот и ситуативниот контекст на двојазичните реченици, со цел функционално и адекватно да се испита јазикот – цел. За преведувачката дејност особено се важни следниве семантички структури на испитуваните јазичи.

За преведувачката лингвистика во областа на германскиот и на македонскиот јазик тешко е да се направи разлика меѓу: *Freude, Zufriedenheit, zufrieden, Heiterkeit, froh, sich freuen* и ним слични по значење зборови врз основа на структурно – семантичките особености.

За германската именка *Freude* можат да се користат следниве македонски преводни еквиваленти: *радост, задоволство, уживање, забава, разонода, провод, веселба, се радува* и сл. Именката *задоволство* во семемските варијанти одговара на она што во германскиот јазик може да се замени со *Spaß* или со *Vergnügen*; лексеми кои по своето значење можат да се содржат во значењето на *Freude*, но сепак тие имаат друга (поинаква) аксиолошка (потенцијална) вредност.

Како преводни еквиваленти на *Zufriedenheit*, во македонскиот јазик можат да се јават *задоволство (внатрешен мир)* и *самисфакција*. Двата еквивалента покажуваат внатрешно чувство. Сепак, *самисфакцијата* се однесува на внатрешно задоволство каде што, во основа, лежи конкретната причина за ова чувство, за разлика од *задоволство*. Ако од контекстот се гледа конкретната причина за задоволството, *самисфакцијата* би било посоодветно преведувачко решение, наспроти што *задоволството* би се насочило како емоција кон основното расположение на една личност и како лексема служи да изрази емоционална состојба предизвикана од повеќе/ различни причинители (фактори).

Слични поставки би можело да се направат за преводните еквиваленти на лексемата *zufrieden*. Ако таа служи за изразување на емоционалната состојба, како преводни еквиваленти се јавуваат придавките *задоволен* и *смирен*. Во рамките на функцијата „емоционално вреднување“, во принцип, *задоволен со (zufrieden sein mit)* изразува задоволство од постигнување на одредената цел, т.е. дека се исполнети очекувањата, а извесно значење има и дистинктивниот признак лично олеснување.

Heiterkeit во германскиот јазик може да се разликува по две семемски варијанти: *Heiterkeit₁*, за внатрешен душевен мир и *Heiterkeit₂* што покажува очигледна, гласна радост насочена нанадвор. Тешкотии се јавуваат поради тоа што во македонскиот јазик не постои јазична единица што би ги покрила двете семемски варијанти. Додека *Heiterkeit₂*, во принцип, причинува помалку тешкотии бидејќи веселост и ведрина се земаат како еквиваленти со слични семантички особености, *Heiterkeit₁* се решава различно со овој преводен еквивалент од случај до случај. Зависно од тоа, кои семи во контекстот се јавуваат како особено важни, веселост и ведрина се јавуваат како можни еквиваленти.

За преведувањето на *froh* е одлучувачко дали тој ќе се употреби во функција на „опишување на емоционална состојба“ или во функција на „емоционално вреднување“. –Ако опишува емоционална состојба, се земаат во предвид преводните еквиваленти *весел и радосен*. Двете придавки, како и *froh*, се однесуваат на внатрешно расположение што е условено од повеќе фактори. *Задоволен* може да се сретне како преводен еквивалент кога *froh* е употребено во смисла на „*fröhlich gestimmt*“. Во овој случај, зависно од употребата (атрибутивна, предикативна, прилошка) и според објектот на кој се однесува (личност, израз на лице, насмевка, очи), постојат и други преводни еквиваленти (среќен и сл.) што евентуално би можеле да бидат поадекватни.

Ако *froh* се употребува за изразување на емоционално вреднување, се јавуваат преводните еквиваленти *весел* и *радосен*, но и *задоволен* може да се издвои како преводен еквивалент. Тој се употребува, како што покажа истражувањето, за опишување на емоционалната состојба (очигледна душевна состојба, расположение насочено нанадвор). Решението за *весел* или за *радосен* зависи од тоа дали кај *froh*

sein, dass/ über/ als, во преден план стои содржинската компонента <олеснување> или компонентата <лична радост>.

За *sich freuen* во македонскиот јазик се јавуваат, во прв ред, тешкотии кога со емоционалниот опис се изразува несатан што треба да се случи во иднина. Во германскиот јазик ова се постигнува со помош на предлогот *auf*. Преводниот еквивалент зависи од ситуацијата и треба да се опише дека се работи за некаква радост насочена во иднината. Во македонскиот јазик недостига еден ваков еквивалент. Од ова следува дека таму каде што се смета за неопходно, за разликување на *sich freuen über / auf / an / dass*, мора да се најдат соодветни еквиваленти, кои поставуваат временска врска на друг начин. Во случаите каде што од ситуацијата се гледа дека се работи за *радост* кон нешто што ќе се случи во иднината, ова се постигнува преку преводните еквиваленти од типот *се радува дека/ што/ + идно време/* Лексичките средства се показател за временски определби, *се радува (веќе) однапред на/дека*, што имплицира дека мислата е насочена кон нешто што ќе се случи во иднина, а е поврзано со чувството на радост или опишување на нестрпливо чекање на идна случка, на пример: *со нетрпение/ нестрпливо чека*.

За преводот од германски на македонски јазик особено можат да се сретнат како проблематични следниве именки: *радост, веселост, ведрина, задоволство*. *Радост* како поим за опишување на чувствата покажува „внатрешно чувство на радост од конкретна причина“ (*радост*₁), но може да покажува и „радост при дејствување“ (*радост*₂). Во германскиот јазик овие семемски варијанти се изразуваат преку различни единици. *Радост*₁ може, во основа, да се пренесе само со *Freude* во германскиот јазик, додека за *радост*₂ може да се користат: *Spaß, Vergnügen* или *Vergnügung* како еквиваленти. Последните не се однесуваат на *радост*₁, бидејќи не можат да се однесуваат на внатрешната радост.

Повеќе проблеми, и не секогаш прифатливи преводни решенија, се покажуваат особено кај *Vergnügen machen – причинува задоволство*. Овој функционалноглаголски спој може, во основа, да исполни различни комуникациски функции, што треба да се земат предвид при изборот на преводниот еквивалент: тој може да опишува „предизвикување на радост“ кај една личност (*тоа ме развеселува*), а понекогаш служи за емоционално вреднување на една состојба / настан. Во германскиот јазик само синтагмата *Freude machen* може да ги врши двете функции и во двата случаи да се јави како преводен еквивалент на *предизвикува задоволство*. *Vergnügen machen* и *Spaß machen* се земаат предвид кога граматичкиот субјект означува дејство или барем имплицира дејство, т.е. кога се изразува емоционалното вреднување на одредено дејствување. Само во овој јазичен контекст може да се користат *Vergnügen machen* и *Spaß machen*. Ова селективно ограничување, што не важи за *Freude machen* (предизвикува задоволство), е во склоп на значењата на *Vergnügen* и на *Spaß* што како поими, кои се однесуваат на чувствата, се употребуваат во категоријата на поими кои искажуваат *радост (задоволство)* при извршување на некое дејствување; додека, пак, *задоволство* во семската варијанта *задоволство*₁, може да покажува „внатрешно чувство на радост“, а семската варијанта *задоволство*₂ „радост при одредено дејствување“.

За се забавува важи истото како и за предизвикува радост: може да се користи за предизвикување на радост кај една личност (*некого забавува*), како и за емоционално вреднување на одредено дејство (*се забавува при танцување*). *Vergnügen machen* се јавува како преводен еквивалент и ја имплимира втората функција кога граматичкиот субјект означува некое дејство.

Задоволен може да се преведе со *zufrieden sein, froh sein* или со *sich freuen*. Тука решавачка улога има функцијата на текстуалното ниво. Ако *задоволен* опишува

емоционална состојба, важни се содржинските особености <општо задоволство> и <немање желба за промена>, што во овој случај можат да се прикажат преку *froh sein* и *zufrieden sein*. Ако задоволен служи за емоционално вреднување, *zufrieden sein* не секогаш претставува соодветен преводен еквивалент. Решавачка е улогата на синтаксичката конструкција. Во синтагмата „задоволен со + именка“, каде што постои вреднување спред критериумите за квалитет, синтагмата *zufrieden sein mit* може да се смета како соодветен преводен еквивалент. За *froh sein* и *sich freuen* како преводни еквиваленти можат да се користат повеќе конструкции, зависно од тоа дали како поважна компонента се јавува содржинскиот елемент <олеснување> (*froh sein*) или <лична радост> (*sich freuen*).

Кај *glücklich sein* (*среќен*), во зависност од комуникациската функција постојат различни еквиваленти. Ако со оваа конструкција се опишува одредена емоционална состојба, не се јавуваат проблеми бидејќи тука можат да се употребат комуникациските и функционалните еквиваленти како: *среќен*, *задоволен* и сл. Во синтагмата *среќен е што/за*, каде што се искажува емоционално вреднување, во германскиот јазик освен *glücklich sein über / dass*, се среќаваат: *froh sein über / dass* и *sich freuen über / dass*. Изборот на еден преводен еквивалент ќе зависи од тоа на што се однесува вреднувањето и каква емоционална врска со тоа сака да изрази личноста. Синтагмата *glücklich sein, dass* изразува највисок степен на интензитет и со тоа гради преводен еквивалент во кој личноста е многу силно погодена од емоцијата. Преводниот еквивалент *froh sein, dass* го потенцира аспектот на олеснување, а кај *sich freuen, dass* во преден план стои личната радост. Ако не се земат предвид овие аспекти, читателот може да не добие соодветна претстава за емоционалната инволвираност и поврзаност на афектираната личност.

10.1. Перспективи

На овој труд може да се гледа како на модел за содржинското опишување на јазичните единици на конкретната јазична употреба со посебен осврт на комуникациските функции. Таквото истражување овозможува да се сумираат различните можности на употребата и на значењето на текстуалното ниво и да се увидат меѓујазичните еквивалентни врски за одреден контекст, како и комуникациските функции. Истражувањата на јазичните единици од другите смисловни области (тага, болка, гнев...), во овие и во другите јазични системи, исто така, можат да се испитуваат според предложената студија од овој труд и можат да понудат значајни резултати за работата и истражувањето во дидактиката на странските јазици и двојазичната лексикографија, од што би профитирала и преведувачката лингвистика.

Од гореприведените резултати во областа на двојазичната лексикографија, јасно се гледаат одредени недостатоци. Двојазичните речници речиси одвај содржат неопходни преводни еквиваленти од контекстуален аспект. Со оваа студија може да се покаже дека изборот на преводен еквивалент, пред сè, на комуникациската функција на текстуално ниво, зависи од синтаксичката конструкција или од јазичниот контекст. Така, прегледот на двојазичните речници покажува дека во нив премалку е вршена диференцијација на тоа кои комуникациски функции може да ги исполнува една преводна единица во јазичното општење и кои еквиваленти стојат на располагање. Така, на пример, синтагмата *das bereitet (macht) mir ein Vergnügen* може да се преведе со *тоа ми причинува задоволство* (Ристик С. & Кангрџа, Ј., 1994) кога се работи за емоционално опишување на една дејност, без притоа да се наведе каква е, и колкава е емоционалната афектираност и инволвираност на субјектот во дејството; една информација што не е добиена од цитираниот речник, а што за избегнување на неприфатливите решенија би била неопходна. Исто така, *причинува задоволство* може во германскиот јазик да се преведе со *Spaß machen* или *Freude machen* (Грујик, Б. & Задар, Ј., 1970). Тука недостасува еден показател, кој од овие еквиваленти

одговара на јазичниот и на ситуативниот контекст. Двојазичните речници можат да претставуваат фундаментална основа за преводни решенија кога предлагаат комуникациски функции кои се реализираат на текстуално рамниште со преводни еквиваленти и се соодветно на тоа диференцирани.

10.2.Zusammenfassung

Der Beitrag zum Thema „emotional-wertender Wortschatz der deutschen und der makedonischen Gegenwartssprache“ umfasst eine vielseitige und komplexe Untersuchung der emotional wertende Lexik. Im Mittelpunkt dieses Beitrages steht die Untersuchung der emotional wertenden Lexik der deutschen und der makedonischen Gegenwartssprache. Das Feld dieser sprachlichen Einheiten ist ziemlich breit und umfasst die Lexeme bzw. die sprachlichen Einheiten, wie z.B.: Begeisterung, Freude, Fröhlichkeit, Glück, Glückseligkeit, Heiterkeit (1+2), Spaß, Vergnügen, Wonne, Zufriedenheit, begeistert, beglückt, erfreut, entzückt, freudig, froh, fröhlich, glücklich, heiter, lustig, selig, vergnügt, zufrieden, beglücken, (sich) freuen, und viele andere. Die emotional-wertende Lexik wird unter eine Reihe von wichtigen Aspekten analysiert: unter dem Wertungsaspekt, unter dem semantischen, strukturell-morphologischen, stilistischen, pragmatischen und lexikographischen Aspekt. Wir betrachten die emotional-wertende Lexik als eine autonome und selbstständige Klasse im lexikalischen System der deutschen und der makedonischen Gegenwartssprache. Die Erforschung der Kategorie des Emotionalen gilt als eine wichtigsten Richtungen der gegenwärtigen kommunikativorientierten Linguistik – Emotionslinguistik. Verschiedene kategorial-semantische Typen der emotional-wertenden Lexik der deutschen und makedonischen Gegenwartssprache sind hier auch erforscht.

Der Untersuchungskorpus umfasst die deutschen und die makedonischen sprachlichen Einheiten mit emotionaler Bewertung. Zur emotional-wertenden Lexik sind also zuallererst diejenigen Wörter zu zählen, in deren Bedeutung eine emotional-wertende Komponente vorhanden ist. Das sind sprachliche Einheiten mit fester Emotionalität, d.h. sprachliche Einheiten, deren Emotionalität nicht vom Kontext, von einer Situation oder von der subjektiven Verwendung abhängt, sondern als ein unentbehrliches Element ihrer Bedeutung gilt. Das kategorial-semantische Corpus dieser Einheiten hat eine deutlich ausgeprägte anthropozentische Natur. Das bedeutet, dass sich alle von den emotiv – wertenden Einheiten gebildeten semantischen Typen auf die Sphäre des menschlichen Daseins beziehen.

Die Begriffe, die zur Analyse und zur Beschreibung der semantischen Kategorisierung menschlicher Emotionen erforderlich sind, sind auch zweifacher Natur: Einerseits beziehen sie sich auf den Bereich der Psychologie, z.B. „Emotion“, „Emotionalität“, „emotional“ usw., andererseits werden sie aus linguistischer Sicht betrachtet. Der Begriff *emotiv* hat denselben Sinn wie der Begriff *emotional*, aber er wird nur in Bezug auf die Sprache gebraucht. Die *Emotivität* wird als eine der Sprache selbst (d.h. immanent) anhaftende semantische Fähigkeit verstanden, welche es ihr (der Sprache) ermöglicht, die *Emotionalität* als Fakt der Psyche durch sprachliche Mittel auszudrücken und diese in der Semantik der sprachlichen Einheiten zu festigen (vgl. Fomina S. 1999).

In der vorgeliegenden Arbeit habe ich die Grundprinzipien zur Beschreibung der semantischen, textuellen, sem-strukturellen und psycholinguistischen Analyse der Einheiten ausgearbeitet. Ihre kategorialle und semantische Ungleichartigkeit (Heterogenität), die Unterschiede in der Semantik und der Struktur, ihre stilistischen und funktionalen Verschiedenheiten erweisen sich als Gegenstand spezieller Untersuchungen, deren Ziel die

vielseitige Analyse der emotional-wertenden sprachlichen Einheiten als besonderes Mikrosystems im gesamten Vokabular der deutschen und der makedonischen Gegenwartssprache ist.

Diese Arbeit befaßt sich mit der Problematik der Bedeutungsbeschreibung inhaltsverwandter sprachlicher Einheiten. Am Beispiel des Sinnbereichs *Emotion* werden die für das Deutsche und das Mazedonische geltenden inhaltlichen Strukturen dargestellt. Dabei wird in deutlicher Abgrenzung zu klassischen Feldstudien versucht, eine sowohl paradigmatisch als auch syntagmatisch ausgerichtete Analyse auf der Grundlage von Texten vorzunehmen, bei der die kommunikativen Funktionen ebenso Berücksichtigung finden wie semantische Aspekte. Die Arbeit setzt sich das Ziel, ein Bild der konkreten Sprachverwendung zu zeichnen, um die Ergebnisse für die Fremdsprachendidaktik sowie die zweisprachige Lexikographie und die Übersetzungswissenschaft nutzbar machen zu können.

Das Wesen der linguistischen Auffassung der Kategorie der Emotionalität (auf der Ebene der Sprache) besteht also darin, dass die Emotionalität dem Wort selbst eigen ist und in seiner semantischen Struktur in der Art der emotional-wertenden Komponente repräsentiert wird. Emotive und wertende Komponente sind nicht gleichzusetzen, da sie sich auf verschiedene Kategorien der realen Wirklichkeit (vom Standpunkt oder Ontogenese aus) beziehen und zwar auf *Emotion* und *Wertung*. Unter *emotive* Komponente ist ein linguistisches Gebilde zu verstehen, welches irgendein Gefühl oder irgendeine Emotion manifestiert und als eines der Elemente der Wortbedeutungsstruktur auftritt. Unter *wertender* Komponente ist ein linguistisches Gebilde zu verstehen, welches eine positive oder eine negative Wertung manifestiert und als eines der Elemente der Wortbedeutungsstruktur auftritt.

Es sei vorweggenommen, dass die Auffassung von Gefühlen (bzw. in meist synonyme Verwendung: Emotionen, Affekte) als eigenständiger und wissenschaftlich definierbarer Gegenstandsbereich nicht unumstritten ist. Ich definiere die Gefühle als psychischer Erscheinungen, als Begleiterscheinungen oder Resultate der Erkenntnis und sie verweisen auf einen relativ schnellvorübergehenden Aspekt der Beziehung des Menschen zu Ereignissen, Handlungen oder Objekten. Emotion ist ein komplexes Interaktionsgefüge subjektiver und objektiver Faktoren, und der Begriff *Emotion* verweist auf einen Prozess, der aus mehreren Komponenten zusammengesetzt wird (subjektives Erleben, kognitive Prozesse, physiologische Prozesse und Verhalten). Es handelt sich um ein multikomponentielles Emotionskonzept.

Mit Hilfe von mir durchgeführten Analyse bin ich zur Erkenntnis gelangt, dass es nicht zweckmäßig ist, emotionale und wertende Komponente wie voneinander unabhängige Wortbedeutungselemente zu betrachten, da sie untrennbare Zusammenhänge zwischen Emotion und Wertung auf der Ebene der Wirklichkeit aufweisen. Die emotional-wertende Komponente ist das Resultat der Widerspiegelung des Zusammenwirkens von Emotion und Wertung, wobei *Emotionen* als psychisches Verhältnis eines erlebenden Subjekts zur Außen- und Innenwelt zu verstehen sind, und *Wertungen* als Ergebnisse dieses Prozesses. Auch Ruth Schneider (1975) setzt sich mit der Klärung des Verhältnisses zwischen Wertung und Gefühlswert auseinander. Sie betrachtet sowohl Wertung als auch Gefühlswert als Ausdruck der subjektiven Seite im Widerspiegelungsgeschehen, als Resultate wertender Stellungnahmen zum widerspiegelten Objekt. Wertung und Gefühlswert haben, nach Schneider R., ihre gemeinsamen Ursachen in den Bedürfnissen und Interessen sowie den darauf basierenden Normvorstellungen des historisch-konkreten Subjekts und stimmen in der Regel auch in einer polaren Ausgerichtetheit überein. Sie unterscheiden sich jedoch durch die Art ihres Zustandekommens und ihre spezielle Ausprägung voneinander. ``Während sich die Wertung vornehmlich als eine rational bestimmte, bewusste

Stellungnahme des Subjekts zum Objekt der Widerspiegelung erweist, ist der *Gefühlswert* insbesondere Ausdruck des inneren, neigungsmäßigen Erlebens dieser wertenden Stellungnahme`` (Schneider 1975: 167). Ebenso wie Wertung und Gefühl in allen Widerspielungsprozessen in einem korrelativen Verhältnis zueinander stehen, sich gegenseitig durchdringen und kaum voneinander zu isolieren sind, treten, so R. Schneider, Wertungskomponente und Gefühlswert gewöhnlich gemeinsam und auch in der gleichen polaren Markierung auf.

Der vorliegende Beitrag kann als Modell der inhaltlichen Beschreibung sprachlicher Einheiten vor dem Hintergrund der konkreten Sprachverwendung gesehen werden, bei dem die kommunikativen Funktionen gleichermaßen berücksichtigt werden. Ein solches Vorgehen erlaubt es, unterschiedliche Verwendungs- und Bedeutungsmöglichkeiten auf Textebene zu erfassen und zweisprachliche Äquivalenzbeziehungen für je bestimmte Kontexte und kommunikative Funktionen aufzuzeigen. Untersuchungen zu anderen Sinnbereichen, die nach der hier vorgeschlagenen Methode vorgehen, können weitere, wertvolle Ergebnisse für das Arbeiten im Bereich der Fremdsprachendidaktik und der zweisprachigen Lexikographie liefern, von denen auch die Übersetzerpraxis profitieren würde.

11. Библиографија

11.1 Примарни текстови

11.1.1. На германски јазик

11.1.1.1. Романи, раскази, новели

Böll, Heinrich: Ansichten eines Clowns. Roman, München 1991 (¹1963), (dtv. Taschenbuch 400). (=BAC)

Frisch, Max: Homo faber. Ein Bericht, Frankfurt/M. 1982 (¹1957), SuhrkampTaschenbuch S. 354. (=HFD)

Goethe, Johann Wolfgang: Die Leiden des Jungen Werther. Meisterwerke der Weltliteratur. Band 5. 1981. Carl Hanser Verlag, München, S. 201-336. (=GLJW)

Grass, Günter: Die Blechtrommel. Roman. Fischer Verlag, Frankfurt/M. 1966, S. 493 (=BT)

Hesse, Herman: Der Steppenwolf. Erzählung, Frankfurt/M. 1974 (¹1927), Suhrkamp Taschenbuch S. 175 (=HSW)

Hesse, Herman: Der Steppenwolf. Erzählung, Suhrkamp Verlag Frankfurt/Main, (1998) S. 234 (=HSW1)

Hesse, Herman Narziss und Goldmund. Erzählung, Frankfurt/M. 1975 (1930), SuhrkampTaschenbuch. S. 274 (=NGD)

Johnson, Uwe: Das dritte Buch über Achim. Roman. Suhrkamp Verlag, Frankfurt , 1961. (=DB)

Jung, Emma: Die Magd vom Zellerhof. Trivialroman. Martin Kelter Verlag, Hamburg, 1965. S. 43. (=MZ)

Mann, Thomas: Der Tod in Venedig. Novelle. Frankfurt/M. 1990 (¹1954), Fischer Taschenbuch 54. Der Tod in Venedig, S. 7-98. (=MTIV)

Mann, Thomas: Tristan. Erzählung. Frankfurt/M. 1990 (¹1954), Fischer Taschenbuch 54. S. 99-151.

Mann, Thomas: Die vertauschten Köpfe. Erzählung. Frankfurt/M. 1990 (¹1954), Fischer Taschenbuch 54. S. 152-258. (=MVK)

Mann, Thomas: Das Gesetz. Novelle. Frankfurt/M. 1990 (¹1954), Fischer Taschenbuch 54. S. 290-366. (=MDG)

Mann, Thomas: Die Betrogene. Erzählung, Fischer Verlag, Frankfurt, 1953. (=MB)

Strittmatter, Erwin: Ole Bienkopp. Roman, Aufbau Verlag, Westberlin, 1963. (=OB)

Süskind, Patrick: Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders, Zürich 1994 (1985), Diogenes Taschenbuch detebe Nr. 22800. Seitenidentisch mit der gebundenen Erstausgabe. Diogenes Verlag AG Zürich (=SDP)

Uhl, Yvonne: Um Mitternacht im blauen Schloss. Trivialroman. Bergisch-Gladbach: Bastei-Verlag, o.J., Nr. Der Reihe 1978, 292. (=UMBS)

Zweig, Stefan: Novellen. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main 1970 S. 402. (=ZN)

11.1.1.2. Весници, мемоари

Bildzeitung. März 1967, Nr. 54, Sonnabend, 4 März 1967, 16 Jahr, Druck in Hamburg. (=BZ1)

Bildzeitung. März 1967, Nr. 55, Montag, den 6. Januar 1967, 16 Jahr, Druck in Hamburg. (=BZ)

Bildzeitung. Juli 1967, Nr. 170, Deinstag, 25 Juli, Druck in Hamburg. (=BZ2)

Die Welt. Februar 1966, Ausgabe D, Nr. 20, Dienstag, 25 Januar 1966. (=DW)

Die Welt. Februar 1966, Ausgabe D, Nr. 24, Samstag, 29 Januar 1966. (=DW1)

Frankenpost. Tageszeitung, 11.09.1973. (=FP)

Zollem-Alb-Kurier-Tageszeitung, 05.09.1973. (=ZAK)

Heuss, Theodor: Erinnerungen 1905- 1933, Memoiren. Wunderlich Verlag, Tübingen, 1963, 5. Auflage (1964). (=E)

11.1.2. На македонски јазик

Бел, Хајнрих: Погледите на еден клоун. Роман, Кочо Рацин-Скопје, 1965. Превод: Елица Хикодинова, стр. 179. (=БПК)

Гете, Јохан Волфганг: Страганијата на младиот Вертер. Македонска книга 1989. Превод: Лазо Алексовски. Мисла, стр. 154. (=ГСМВ)

Хесе, Херман: Нарцис и Златоуст. Роман. Феникс, 2004. Превод: Лилјана Ефтимова, стр. 138. (=НЗ)

Фриш, Макс: Хомо Фабер. Роман. Македонска книга, Скопје. 1966 Превод: Горги Милошев. Стр. 194. (=ХФМ)

11.2. Речници и лексикони

11.2.1. На германски јазик

Asanger, R. & Wenninger, G. (1992), Handwörterbuch der Psychologie, Weinheim: Union

Becker, U. (1992), Lexikon der Symbole. Freiburg. Basel. Wein: Verlag Herder, 352.

Bulitta E. & H. (1990), Wörterbuch der Synonyme und Antonyme. Frankfurt / M. Fischer Verlag, 292-293; 298-299.

Dorsch, L. (1992), Psychologies Wörterbuch, Dorn: Hueber, 169-238.

Dornseiff, F. (1959), Der deutsche Wort schatz nach Sachgruppen, New York: de Gruyter, Berlin

Duden (1976-1981). Das grosse Wörterbuch der deutschen Sprache in sechs Bänden. Hrsg. U. bearb. vom Wiss. Rat u. d. Mitarb. d. Duderredaktion unter Leitung v. G. Drosdowski, P. Grebene u. a. Mannheim; Zürich; Wien.

Duden. Bedeutungswörterbuch (1985) Bd. 10. Hrsg. u. bearb. v. W. Müller u. a. 2., Völlig neu bearb. u. erw. Aufl. Mannheim; Wien; Zürich.

Duden (1989, Deutsches Universal Wörterbuch A-Z, hrsg. u. bearb. vom Wiss. Rat u.d. Mitarb. d. Dudenred. unter Leitung von Günther Drosdowski, Mannheim 21989.

Duden (1999). Das grosse Wötrerbuch der deutschen Sprache in zehn Bänden. 3., neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Hrsg u. bearb. vom Wiss. Rat u. d. Mitarb. d. Dudenredaktion. Mannheim; Zürich; Wien, Leipzig.

Duden (1999) Taschenbücher. Wörter der Abkürzungen. Dudenverlag. Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich. 4. neu bearbeitete und erweiterte Auflage von Josef Werlin.

Gönner, H. & Kempcke, G. (1973), Das grosse Lexikon der Synonyme. Heyne. München.

Grceva, R. & Rau, P. (2004). Deutsch-Makedonisches Makedonisch-Deutsches Wörterbuch. Teil I und II. Präliminarversion. Skopje.

Grujic, B. & Zidar, J. (1970), Wörterbuch deutsch-serbokroatisch, serbokroatisch-deutsches mit kürzer deutscher Grammatik. Obod-Cetinje. Hrvatska.

Halling, R/v. Wartburg, W. (21963), Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie. Versuch eines Ordnungsschemas, 2., neubearbeitete und erweiterte Auflage, Berlin 1963.

Hanwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache (1984). In 2. Bdn. Von einem Autorenkollektiv unter d. leitung v. G. Kempcke. Berlin (=HDG)

Helbig, G. (1969), Kleines Wörterbuch linguistischer Termini. Beilage zur Zeitschrift "Deutsch als Fremdsprache". H 2.

Klappenbach, R. & Steinitz, W. (1964), Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. Berlin. Akademie-Verlag.

Naumann & Göbel (1996), Die aktuelle deutsche Rechtschreibung von A-Z. Ein umfassendes Nachschlagewerk des deutschen und eingedeutschten Sprachschatzes. Redaktion: Friedmann Bedüftig. Naumann & Göbel Verlagsgesellschaft mbH in der VEMAG Verlags-und Medien Aktiengesellschaft , Köln.

Peltzer, K. & Normann v. R. (1993), Das treffende Wort. Wörterbuch sinnverwandter Ausdrücke. 23 Aufl. Sonderausgabe für Gondrom Verlag. GmbH & Co. KG., Bindlach. Ott Verlag, Thun, 34-35; 244-245.

Ristic, S. & Kangrga, J. (1994), Enzyklopädisches Deutsch-Serbisches Wörterbuch (mit serbisch-phonetischer Umschrift der Aussprache des Schriftdeutschen). Max Hueber Verlag, München.

Sachs, K. & Villate, C. (1979), Langenscheidts Grosswörterbuch, Teil I Französisch-Deutsch, Teil II Deutsch-Französisch, bergündet von karl Sachs und Cesaire Villatte, hrsg. von Erich Weis, Berlin/München/Wein/Zürich 41985.

Ulich, D. (1992), "Emotion", in: Handwörterbuch der Psychologie. Weinheim: Union, 127-129.

Wahrig, G. (1992), Deutsches Wörterbuch. Gütersloh/München: Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH.

Wahrig, G. (1997), Deutsches Wörterbuch. Völlig überarbeitete Neuauflage mit einem 'Lexikon der deutschen Srrachlehre'. Gütersloh/München: Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH.

Werhle, H. & Eggers, H. (1989), Wehrle-Eggers. Deutscher Wortschatz: Ein Wegweiser zum treffended Ausdruck, Stuttgart: Klett.

Weis, E. & Mattuat, H. (21995), Pons Grosswörterbuch. Französisch-Deutsch und Deutsch-Französisch, Stuttgart 21995.

11.2.2. На македонски јазик

Белчев, Т. (2002). Речник на странски зборови во македонскиот јазик. Универзитет “Св. Кирил и Методиј” , Скопје: Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура.

Гацов, Д. (1995), Речник германско македонски со нов правопис. Скопје.

Корубин, Б. (1979), Синтаксичко-генеративен речник на македонските глаголи (пробна свеска). Скопје: Институт на македонски јазик “Крсте Мисирков“.

Корубин, Б. (1992). Интенцијално синтаксички речник на македонските глаголи. Том I А-Ж. Скопје: Институт на македонски јазик “Крсте Мисирков“.

Ширилова, В. (2001), Голем лексикон на странски зборови и изрази. Скопје: Топер.

11.3. Секундарна литература

11.3.1. на латиница

Abercrombie, D. (1968): “Paralanguage”, in: British Journal of Disorders of Communication 3, 55-59 S.

Agostini, F. & Simone, R. & Vignuzzi, U. (Hg) (1972): La grammatica. La lessicologia, Roma.

Agricola, E. (1975): Semantische Relationen im Text und im System. Halle (Saale).

Agricola, E. (1977): “Text-Textaktanten-Informationskern”, in: Probleme der Textgrammatik II. Studia grammatica XVIII. Berlin, 11-32 S.

Albrecht, J. (1990): “Invarianz, Äquivalenz, Adequatheit”, in: Arntz/Thome (Hgg.) (1990), 71-81 S.

Alston, W.P. (1981): “Emotion und Gefühl.” In: Kahle, Gerd (Hrsg.): Logik des Herzens. Die soziale Dimension der Gefühle. Frankfurt a.M.: Suhrkamp 1981, 9-33 S.

Arnel, D. (1996): “Der Anakronismus anarchischer Komik. Reime im work von Robert Gernhardt Europäische Hochschulschriften”. Reihe 1, Bd. 1587. Bern. Berlin. Frankfurt/M. New York. Paris Wien: Peter Lang Verlag, 218 S.

Arntz, R. & Thome, G. (Hgg.) (1990): Übersetzungswissenschaft. Ergebnisse und Perspektiven. Festschrift für Wolfram Wills zum 65. Geburtstag, Tübingen.

Baldinger, K. (1966): “Semantique et structure conceptuelle. Le concept se souvenir”, in: Cahiers de Lexikologie VIII 1966-1, 3-46 S.

Baldinger, K. (1984): Vers une semantique moderne, Paris.

Bartsch, K. & Golther, W. (1906): Deutsche Liederdichter des zwölften bis vierzehnten Jahrhunderts. Berlin.

Beckers, H. & Schwarz, H. (Hgg.) (1975): Gedenschrift für Jost Trier, Köln.

- Barent, E. (1970): Die Auffassung der Liebe bei Opitz und Weckherlin und ihre geschichtlichen Vorstufen. The Hague/Paris.
- Bergenholtz, H. (1980): Das Wortfeld Angst. Stuttgart: Klett. Gotta, 226 S.
- Blanke, G. H. (1973): Einführung in die semantische Analyse, Ismaning: Max Hueber Verlag. München, 23-61 S.
- Blanke, G.H. (1975): "Bemerkungen zur Kombiniierbarkeit von Feldmethoden", in: Beckers Schwarz (Hgg.) (1975), 150-160 S.
- Bloomfield, L. (1968): Jazyk. Moskva: Progress, 607 S.
- Böschenstein, H. (1954), "Novalis und Hölderlin", in: Herman Böschenstein, Deutsche Gefühlskultur. Studied zur ihrer dischterischen Gestaltung. Band 1. Die Grundlagen 1770-1820. Bern 220 S.
- Borissewitsch, P. (1990), "Funktionen und Modulen einer Grammatik für den Fremdsprachenunterricht", in: DaF 6/1990.
- Borissewitsch, P. (1992): "Umweltparameter und Satzform", in: Biologische und soziale Grundlagen der Sprache. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 357-370 S.
- Borissewitsch, P. (1998): Aspekte der deutschen Satzbaupläne (mit kontrastiven Ansatz Deutsch-Bulgarisch), Veliko Tirnowo, Bulgarien.
- Borissewitsch, P. & Dojtchinovska I. (2000): Satzbaupläne und Kernsätze des Deutschen. Skripten. Skopje.
- Brecht, B. (1967): "Geschichten vom Herrn Keuner", in: Ders.:Werke, Bd. 12, Frankfurt.
- Brekle, H.E. (1974): Semantik. Eine Einführung in die sprachwissenschaftliche Bedeutungslehre, München.
- Bretscheider, H. (1990): "Wie kannn man im Deutschen Gefühle in Worte fassen?" in: Deutsch als Fremdsprache (Sprachpraxis), 1990, Nr. 4, 30-31 S.
- Bühler, K. (1934): Sprachtheorie. Die Derstellungsfunktion der Sprache. Jena: Fischer. 318 S.
- Coseriu, E. (1964): "Pour une semantique diachronique structurale", in:Travaux de Linguistique et de Literature II, 1 (1964), 139-186 S.
- Coseriu, E. (1967): "Lexikalische Solidaritäten", in: Poetica I (1967), 293-303 S.
- Coseriu, E. (1968): "Les structures lexematiques", in: Zeitschrift für französische Sprache und Literatur, Beiheft 1 (1968), 3-16 S.
- Coseriu, E. (1969): "Bedeutung und Bezeichnung im Lichte der strukturellen Semantik", in: Hartmann/Vernay (Hgg.) (1970), 104-121 S.
- Coseriu, E. (1970): Einführung in die strukturelle Betrachtung des Wortschatzes, Tübingen.
- Coseriu, E. (1973): Probleme der strukturellen Semantik, Tübingen.
- Dausen, A. (1989), Grundbegriffe der Lexematik. Methoden und Probleme der Wortschatzbetrachtung in Synchronie und Diachronie, Stuttgart.
- De Beaugrande, R. A. & Dressler, W. U. (1981): Einführung in die Textlinguistik. Tübingen.
- Debus, G. (1977): "Gefühle", in: Herrmann, P. Hofstätter, H. P. Huber & F. E. Weinert: Handbuch psychologischer Grundbegriffe. München:Kösel.

- Debus, G. (1988): "Psychologie der Gefühlswörter", in: Jäger (Hg.) (1988), 95-138 S.
- Diersch, H. (1972): "Verben der Fortbewegung in der deutschen Sprache der Gegenwart". Eine Untersuchung zu syntagmatischen und paradigmatischen Beziehungen des Wortinhalts, Berlin.
- Dik, S. C. (1968): "Referential identity", in: *Lingua* 21 (1968), 70-97 S.
- Engel, U. (1991): Deutsche Grammatik. 2., verbesserte Auflage. Julius Groos Verlag Heidelberg.
- Euler, H. A. & Mandl, H. (1983): Emotionspsychologie. Ein Handbuch in Schlüsselbegriffen. München.
- Fiehler, R. (1990):, Kommunikation und Emotion. Walter de Gruyter, Berlin, New York. 335 S.
- Fischer, I. (1988): "Emotionen in höherem Lebensalter. Eine kritische Analyse im Einblick auf Theorien, Methoden und empirische Erlebnisse", in: Europäische Hochschulschriften. Bern. Berlin. Frankfurt/M. New York. Paris: Peter Lang Verlag.
- Fomina, Z.E. (1990): "Emocional'naja leksika i ee izucenie" (164-171), in: Funkcional'nyj aspekt leksiceskich i gramaticeikich kategorij jazuka. INION SSSR N°433005. Moskva.
- Fomina, Z.E. (1995): "Associativno-emocional'nye slova v pragmaticsckom aspekte" (96-102). In: Kommunikativnye i pragmaticsckie komponenty v lingvisticsckom issledovanii. Sb. Naucnych trudov. Vorones: VGU.
- Fomina, Z.E. (1996a): "Slova-chronofakty v jezuke politiceskich tekstov" (207-215 S.) in: Jazyk i emocii. Sb. naucnych trudov. Volgograd: VGPU: "Peremena".
- Fomina, Z.E. (1996b): "Relevntnye priznaki emocinalno ocenocnoj leksiki nemeckogo jazyka"(18-31). In : Vestnik Voronezskogo gosudarstvennogo univeresiteta. Serija 1, N0 2.
- Fomina S. (1999): Emotional wertende Lexik der deutschen Gegenwartssprache. Istoki Verlag, Woronensch. 207 S.
- Fries, C C. (1964): The Struktore of Englisch, London New York.
- Führende Wörter (1961). (Hrsg). H. Eckert 6 Aufl. Bearbeitet von Alfred Grunov. Berlin: Haude & Spenersche Verlagsbuchhandlung , 379 S.
- Führende Wörter (1963) (Hrsg) Alfred Grunov, Berlin : Haude & Spenersche Verlagsbuchhandlung, Band 3, 385 S.
- Gabka, K. (1967): Theorien zur Darstellung eines Wortschatzes. Mit einer Kritik der Wortfeldtheorie, Halle.
- Gauger, H. M (1970): Wort und Sprache, Sprachwissenschaftliche Grundfrage, Tübingen.
- Gauger, H. M (1972): "Bedeutung als Semsfruktur? Anmerkungen zu einem Aufsatz von Gerold Hilty" in: Vox Romanica 31 (1972) 24 – 39.
- Gauger H. M (1972 a): Zum Problem der Synonyme, Tübingen.
- Gauger, H- M, (1976): Sprach bewußstein und Sprachwissenschaft, München.
- Geckeler, H. (1971): „Zur Wortfelddiskusion. Untersuchungen zur Gliederung des Wortfeldes „ alt-jung- neu“ im heutigen Französisch, München.
- Gipper, H. (Hg) (1959): Sparche – Schlüssel zur Welt, Festschrift für Leo Weisgeber, Düsseldorf.

Gipper, H. (1959a): „Sessel oder Stuhl? Ein Betrag zur Bestimmung von Worthalten im Bereich der Sachkultur“, in ders., (Hg) (1959) 271, 292 S.

Gipper, H (1975): „Sind sprachliche Felder formalisierbar?“ in : Becker/ Schwarz (Hgg) (1975), 116 – 149 S.

Gipper, H (1976): „Die feldhafte Gliederung des Wortschatzes und das Problem ihrer Formalisierbarkeit“, in : Probleme der Lexikologie und Lexikographie (Jahrbuch des Instituts für deutsche Sprache (1975), 26,- 49 S.

Gipper, H (1984): „Der Inhalt des Wortes und die Gliederung der Sprache“, in : Duden 4, Grammatik der deutschen Gegenwartssprache, Mannheim 1984, 502 – 558 S.

Greimas, A. J. (1966): *Semantique structurale. Recherches de methode, Paris.*

Hartmann, P. & Vernay, H. (Hgg) (1970): Sprachwissenschaft und Übersetzen. Symposion an der Universität Heidelberg 24- 26. 2 1969, München, Commentationes Societatis Linguisticae Europaeae III).

Haubrichs, W. (1989): „Konzepte der Liebe der Mittelalter“, in : Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik 19, Heft 74.

Heger, K. (1964): „Die Methodologischen Voraussetzungen von Onomaseologie und begrifflicher Gliederung“, in : Zeitschrift für Romanische Philologie 80 (1964), 486 – 516 S.4

Heger, K. (1967): „Temporale Deixis und Vorgangsquantität („Aspekt“ und „Aktionsart“)“, in : Zeitschrift für Romanische Philologie 83 (1967), 512- 582 S.

Heger, K. (1969a): „L' analyse semantique du signe linguistique,“, in : Langue francaise 4 (1969), 44 - 66 S.

Helbig, G. (1977): „Zur semantische Charakteristik der Argumente des Prädikats“, in : Probleme der Bedeutungs und Kombinierbarkeit in Deutschen. Leipzig.

Helbig, G. & Buscha, J. (1996): Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht, Langescheidt, Verlag, Enzyklopädie, Leipzig, Berlin, München, Wien, Zürich, New York. 17. Auflage.

Heidrun, P. (1987): Linguistik: eine Einführung. Hamburg, Hofmann und Campe, 1999, 220.

Hilly, G. (1971): „Bedeutung als Semstruktur“, in : Vox Romanica 30 (1971), 242 – 263 S.

Hilly, G. (1972): „Und dennoch: Bedeutung als Semstruktur“, in : Vox Romanica (1972), 40- 54 S.

Hjelmslev, L. (1968): Prolegomenes a une theorie du langage, Paris,.

Hoberg, R. (1970): Die Lehre vom sprachlichen Feld, Düsseldorf : Schwann.

Hörmann, H. (1978): Meinen und Verstehen. Grundzuge einer psychologischen Semantik. Frankfurt, 210.

Huckstly, T. H. (1887): Writing and publishing in medicine, 3rd edition. :Williams & Wilkins. Baltimore, Philadelphia, London, Paris.

Hymes, D. (1979): Soziolinguistik. Zur Ethnographie der Kommunikation. Frankfurt am Mein : Suhrkamp Verlag. 278 S.

Imbs, P. (1970): „Note sur la structure lexicale immanente du francais“, in : Le francais modern 38 N. 4 (1970) 469 – 484 S.

Ipsen, G (1924): „Festschrift für Wilhelm Stretberg“. Heidelberg.

Izard, C.E., Wehmer, G. M., Livsey, W. J. & Jennings, J. R. (1965): „Affect, awareness and performance“, in: S.S. Tomkins & C.E. Izard (eds): *Affect, cognition and personality: Experimental studies*, New York: Springer.

Jakobson, R. (1968): „Closing statement: Linguistics and Poetics“, in: Sebeok, T. A. (ed), *Style in Language*, Cambridge, Mass (1960), 350 – 377 S.

Jäger, L. (Hg) (1988): *Zur historischen Semantik des deutschen Gefühlswortschatzes: Aspekte, Probleme und Beispiele seiner lexikographischen Erfassung*, Alano Verlag, Rader Publikationen: Aachen.

Jäger, L. (1988a): *Ist Liebe nur ein Wort? (Anmerkungen zur Bedeutungsgeschichte, eines Gefühlswortes)*. *Abhandlungen zur Sprache und Literatur*, Hrsg von Richard Baum und Frank – Rutger Hausmann. Romanischer Verlag. Bonn 114- 131 S.

Jäger, L. & Plum, S. (1988): „Historisches Wörterbuch des deutschen Gefühlswortschatzes. Theoretische und methodische Probleme“ in: (Hg) (1988) 5- 55 S.

Kade, O (1975): „Möglichkeiten und Grenzen der Anwendung von Valenzmodellen bei der Erforschung und Beschreibung zwischensprachlicher Äquivalenzbeziehungen“ in: *Linguistische Arbeitsberichte* 11 (1975) 2 – 18 S.

Kade, O & Kade W. (1976): „Zur Linguistischen Explikationen zwischensprachlicher Äquivalenzbeziehungen durch semantische Analysen“, in: *Linguistische Arbeitsberichte* 14(1976), 37 – 67 S.

Kahle, G. (1981): (Hrsg) *Logik des Herzens. Die Soziale Dimension der Gefühle*. Frankfurt am Main. Edition Suhrkamp, 328 S.

Kandler, G. (1959): „Die Lücke im sprachlichen Weltbild“, in: Gipper, (Hg) (1959) 256- 27- S.
Kapl – Blume, E. (1988), *Liebe im Lexikon* (216 – 246): Jäger, L. (Hrsg). *Zur historischen Semantik des deutschen Gefühlswortschatzes*. Aachen, Alano, Rader Publikationen.

Kastovsky, D. (Hg) (1980): *Perspektiven der Lexikalische Semantik. Beiträge zum Wuppeltaler Semantikolloquium*. 1977. Bonn.

Katz, J. J. (1972): *Semantic theory*, New York.

Lutzeier, P.R. (1981): *Wort und Feld. Wortsemantische Fragestellungen mit besonderer Berücksichtigung des Wortfeldbegriffes*, Tübingen.

Lutzeier, P.R. (1985): *Linguistische Semantik*, Stuttgart.

Lutzeier, P.R. (Hg.) (1993): *Studien zur Wortfeldtheorie. Studies in Lexical Field Theory*, Tübingen.

Lutzeier, P.R (1995): *Lexikologie. Ein Arbeitsbuch*. Tübingen.

Lyons, J. (1971): *Einführung in die moderne Linguistik* München.

Lyons, J. (1977): *Semantics, vol. I and II*, Cambridge.

Malcolm, N. (1984): *A Memoir (Ludwig Wittgenstein)* 2nd ed. London.

Martinet, A. (1970): *Elements de linguistique generale*, Paris.

Mauro, T. de (1967): „Eliminare il senso?“, in: *Lingua e stile* (1967), 131- 151 S.

Meier, G. F. (1980): „Das Semem und seine noematische Struktur“, (Eugenio Coseriu zu seinem Geburtstag dargebracht), in: *ZPSK*. Bd. 33. H. 6, 647- 654 S.

Miller, N. E. (1948): Studies of fear as an acquired drive: I. Fear as motivation and fear as reinforcement in the learning of a new response I. Exp. Psychol.38.

Mowrer, O.H., (1960): Stimulus response analysis of anxiety and its role as a reinforcing agent. Psychol Rev. 46.

Nagy, G. O. (1973): Abriß einer funktionellen Semantik, The Hague/Paris.

Nida E.A. (1964): „Linguistic and Semantic Structure“ in: ders. (1975), 47-70 S.

Nida E.A. (1969): „Semantic components in translation theory“, in: Perren/Trim (Hgg) (1971), 341-348 S.4

Nida E.A. (1972): „Semantic structures“, in: ders (1975) 102-130 S.

Nida E.A. (1975), Language structure and translation. Essays by Eugene A. Nida. Selected and introduced by Anwar S. Dil, Stanford.

Nida E.A. (1975a): Exploring semantic structures. München.

Novalis (1953): „Das Innere der Seele“, (S. 196- 204). In : Bollnow, Otto Friedrich. Unruhe und Geborgenheit. Stuttgart : W. Kohlhammer Verlag, 260 S.

Oksaar, E. (1958): Semantische Studien im Sinnbereich der Schnelligkeit. „ Plötzlich“, „schnell“ und ihre Synonymik im Deutschen der Gegenwart und des Früh- Hoch- und Spätmittelalters Stockholm.

Oßwald, P. (1977): Wortfeldtheorie und Sprachvergleich. Französisch „campagne“, und deutsch „Landschaft“, Tübingen.

Parisi, D. (1972): „Analisi componenziale del lessico in psicolinguistica“, in : Agostini et. al (Hgg) (1972), 113 – 132 S.

Pasch, R. (1971): „Semantische Komponentenanalyse . Zum Aufbau und theoretischen Status des Sememes, in: Beiträge zur romanischen Philologie. 10 (1971) 326–355.

Perren, G.E/ Trim, J. L. M (Hgg) (1971): Applications of Linguistics, Cambridge.

Peter, M. (1984): „Das Problem des sprachlichen Gefühlsausdruck in besonderem Hinblick auf das Bühlerische Organon Modell“ in: Eschbach, Achim (Hrsg): Bühler – Studien. Frankfurt a. M : Suhrkamp 1984: 239 – 260 S.

Petrova, B & Strezovska J. (1998): „Reflexive Verben zum Ausdruck psychischer Zustände“, in : Book of Abstracts, Congress: Languages for specific purposes. TEMPUS JEP. 09703 – 95 Varna, Bulgaria.

Pormann, M.(1987): „Was tragisch ist, ist auch lustig und umgekehrt.“ In: Grabe Jahrbuch, 6 Jahrgang. Verlag – Lechte Emsdetten: 206 S.

Porzig, W. (1971): Das Wunder der Sprache. Bern.

Pottier B. (1963): Recherches sur l'analyse semantique en linguistique en traduction mecanique. Nancy.

Pottier, B (1967): „Présentation de la linguistique. Fondements d' une theorie“, in: Travaux de Linguistique et de Litterature V, 1 (1967), 7 – 60 S.

Rechtman, Heinrich J. (1953): Das Fremdwort und der deutsche Geist. Zur Kritik des volkischen Purismus. Köln: Glock und Lutz, 229 S.

Reuning, K. (1941): *Joy and Freude. A Comparative Study of the Linguistic Field of Plesurable Emotions in English and German*, Swarthmore.

Rhees, R. (1984): (ed.) *Recollections of Wittgenstein*, Oxford.

Ricken, U. (1973): *Französische Lexikologie. Eine Einführung*, Leipzig.

Rössler, G. (1979): *Konnotationen. Untersuchung zum Problem der Mit- und Nebenbedeutungen*. Franz Steiner Verlag Gmg: Wiesbaden, 59 -135 S.

Rot, N.(1985): *Opsta psihologija*. Zavod za udzbenike Beograd.

Rovere, G. & Wotjak, G. (Hgg) (1993): *Studien zum romanisch- deutschen Sprachvergleich*, Tübingen.

Sandig, B. (1986): *Stilistik der deutschen Sprache*, Berlin. New York.

Sapir, E. (1934): *Jazyk*. Moskva. Leningrad. 222 S.

Saussure, F. de (1969): *Cours de linguistique generale*, Paris.

Schachovskij, V. I. (1987): *Kategorizacija emocij v leksiko-semanticeskoj sisteme jazyka*. Vorones: Izd. vo WGU, 191 S.

Schülter – Kiske, B. (1987): *Rethorik für Frauen. Wir sprechen für uns*. München: Wirtschaftsverlag Langen – Müller, 271 S.

Scheeping, M. Th. (1982): *Kontrastive semantische Analyse von Verben des Visuellen im Französischen und Deutschen*, Tübingen.

Schifko, P. (1974): „Plädoyer für die Komponentenanalyse“, in: *Vox Romanica* 33 (1974) 56 – 69 S.

Schifko, P. (1975): *Bedeutungstheorie. Einführung in die linguistische Semantik*, Stuttgart

Schifko, P. (1977): *Aspekte einer strukturellen Lexikologie. Zur Bezeichnung räumlicher Beziehungen im modernen Französisch*, Bern.

Schippan, T. (1992): *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 121 – 258 S.

Schmidt, L. (1973): *Wortfeldforschung: Zur Geschichte und Theorie des sprachlichen Feldes*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Schmidt – Atzert, L. (1980): *Die verbale Kommunikation von Emotionen. Eine Bedingungsanalyse unter besonderer Berücksichtigung physiologischer Prozesse*. Inaugural- Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Philosophie im Fachbereich Psychologie der Universität Giessen. 220 S.

Schmidt, S. J. (1969): *Bedeutung und Begriff. Zur Fundierung einer sprachphilosophischen Semantik*, Braunschweig.

Schmidt, L (Hg.) (1973): *Wortfeldforschung. Zur Geschichte und Theorie des sprachlichen Feldes*, Darmstadt.

Schmidt – Hidding, W. (1959): „Synonymik nach Sinnbezirken im Englischen“, in Gipper (Hg.) (1959), 319 – 331 S.

Schmitt, Ch. (Hg.) (1991): *Neue Methoden der Sprachmittlung*, Wilhelmsfeld.

Schmitt, Ch. (1991a): „Übersetzen und Kontrastive Linguistik“, in: ders. (Hg.) (1991), 49 – 83 S.

Schmitt, Ch. (1991b): „Kontrastive Linguistik als Grundlage der Übersetzungswissenschaft“, in: *Zeitschrift für französische Sprache und Literatur* 101 (1991), 227 – 241 S.

Schmitt, Ch. & Schweickard, W. (Hgg.) (1995): *Die Romanischen Sprachen im Vergleich*. Akten der gleichnamigen Sektion des Postdamer Romanistentages (27. – 30.9.1993), Bonn.

Schneider, R. (1975): *Gefühlswert der Wörter*. Diss. A/B Pädagogische Hochschule „Dr. Theodor Neubauer.“ Erfurt/Mühlhausen.

Schober, R. (1973): *Zum Problem der literarischen Wertung* (10 – 53), in Weimarer Beiträge, Heft 7.

Schwarz, H. (1959): „Leitmerkmale sprachlicher Felder. Ein Beitrag zur Verfahrensweise der Gliederungsforschung“, in: Gipper (Hg.) (1959), 245 – 255 S.

Scur, G. S. (1977): *Feldtheorien in der Linguistik*, Düsseldorf.

Solomon, Robert C. (1981): „Emotionen und Anthropologie: Die Logik emotionaler Wertbilder“ (S.233 – 253), in: KAHLE, Gerd. *Logik des Herzens. Die soziale Dimension der Gefühle*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. 328 S.

Sprengel, K. (1977): „Über semantische Merkmale“, in: Kastovsky (Hg.) (1980), 145 – 177 S.

Sprenger, J. & Institoris, H. (1487): *Der Hexenhammer*. Übers. v. J. W. R. Schmidt. Berlin.

Stepanowa, M. D. (1973): *Methoden der synchronen Wortschatzanalyse*, Halle.

Stimm, H. & Raible, W. (Hgg.) (1983): *Zur Semantik des Französischen. Beiträge zum Regensburger Romanistentag 1981*, Wiesbaden (=Zeitschrift für französische Sprache und Literatur, Beiheft 9 (1983)).

Stojilkovic, S. (1962): *Psihijatrija sa medicinskom psihologijom*, Medicinska knjiga, Beograd – Zagreb, 1 – 86 S.

Tischer, B. (1993): *Die Vokale Kommunikation von Gefühlen*. Weinheim: Psychologie – Verlag – Union. 343 S.

Tolstoj, L.N (1980): „Kindheit, Jugendalter“. Istoki, 13-14 S.

Traxel, W. (1968): „Gefühl und Gefühlsausdruck“. In: R. Meili & H. Rohracher (Hrsg.) *Lehrbuch der experimentellen Psychologie*. Stuttgart.

Traxel, W. (1972): „Gefühl und Gefühlsausdruck“ (S. 235-280), in: Richard Meili/Hubert Rohrracher (Hrsg) *Lehrbuch der experimentellen Psychologie*. Berlin. Stuttgart. Wien: Verlag Hans Huber, 502 S.

Trier, J. (1931): *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes. Die Geschichte eines sprachlichen Feldes*, Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 347 S.

Trier, J. (1934): „Deutsche Bedeutungsforschung“ in: *Festschrift für Otto Behaghel*, hgg. V. Goetze, A./Horn, W./ Maurer, F. 173 – 200 S.

Trier, J. (1934a): „Das sprachliche Feld. Eine Auseinandersetzung“, in: *Neue Jahrbücher für Wissenschaft und Jugendbildung* 10 (1934), 428 – 449 S.

Tugendhat, E. (1981): *Selbstbewusstsein und Selbstbestimmung. Sprachanalytische Interpretationen*. 2. Aufl. Frankfurt a. M: Suhrkamp.

Ullman, S. (1957): *The Principles of Semantics*, Glasgow.

Ullman, S. (1964): *Semantics. An Introduction to the Science of Meaning*, Oxford.

- Ullman, S. (1969): *Precis de semantique francaise*, Bern.
- Vater, H. (1994): *Einführung in die Zeit-Linguistik*. KLAGE. Kölner Linguistische Arbeiten-Germanistik. Gabel Verlag. Hg. von H. Vater.
- Vater, H. (1994): *Einführung in die Raum-Linguistik*. KLAGE. Kölner Linguistische Arbeiten-Germanistik. Gabel Verlag. Hg. von H. Vater.
- Viehweger, D. (1976): „Semantische Merkmale und Textstruktur“, in: *Probleme der Textgrammatik*. Hrsg. V.F. Daneš, D. Viehweger. Studia grammatica XI. Berlin. 195 – 206 S.
- Vogel, S. (1996): *Emotionspsychologie: Grundriss einer exakten Wissenschaft der Gefühle*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 224 S.
- Vorderwülbecke, A. & Vorderwülbecke, K. (1991): *Stufen Kolleg Deutsch als Fremdsprache*. 4 Information und Diskussion. München: Verlag Klett Edition Deutsch GmbH, 278 S.
- Wandruszka, M. (1969): *Sprache: Vergleichbar und unvergleichbar*, München.
- Wandruszka, M. (1971): *Interlinguistik: Umriss einer neuen Sprachwissenschaft*, München.
- Weinrich, H. (1976): *Sprache in Texten*, Stuttgart.
- Weis, E. (1998): *Der Sinnbereich Freude/ Traurigkeit im Sprachenpaar Deutsch Französisch*. Peter Lang. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wies, 361 S.
- Weisgerber, L. (1927): „Die Bedeutungslehre – ein Irrweg der Sprachwissenschaft?“, in: *German – Roman. Monatschrift*. H. 5/6.
- Wenger, M.A. & Jones, F. N. & Jones, M. H. (1962): „Emotional Behavior“ in: D.K: Candland (ed.) *Emotion: Bodily change*. Princeton, N.J. Van Nostrand, 1962.
- Wichter, S. (1986): *Sprache, Sprachen, Zeichenbegriff*, in: *Sprachtheorie. Jahrbuch 1986 des Instituts für deutsche Sprache*. Hrsg. V. R. Wimmer, 237 – 255. Düsseldorf.
- Wilms, L.E. (1997): *Lingvokulturološkičkaja specifika ponjatija „Ljubov“ (na materiale nemekškogo i rusškogo jazykov)*. Dissertation. Volgograd.
- Wilss, W. (1977): *Übersetzungswissenschaft. Probleme und Methoden*, Stuttgart.
- Wilss, W. (1988): *Kognition und Übersetzen. Zur Theorie und Praxis der menschlichen und der maschinellen Übersetzung*, Tübingen.
- Wittgenstein, L. (1949): *Bemerkungen über die Philosophie der Psychologie*. Bd. 7 der Werkausgabe in 8 Bden. (2 Teilbde.) Frankfurt a. M. :Suhrkamp 1984.
- Wittgenstein, L. (1958): *Philosophische Untersuchungen*. Oxford.
- Wotjak, G. (1971): *Untersuchungen zur Struktur der Bedeutung*, Berlin.
- Wotjak, G. (1974): „Und nochmals: Konstituentenstruktur der Bedeutung“, in: *Vox Romanica* 33 (1974), 32 – 55 S.
- Wotjak, G. (1975): „Valenzmodelle und semantische Merkmalanalyse“, in: *Linguistische Arbeitsberichte* 11 (1975), 19 – 39 S.
- Wotjak, G. (1976): „Zu den Systembeziehungen in der Lexik“, in: *Linguistische Arbeitsberichhte* 13 (1976), 26- 45 S.

Wotjak, G. (1995): „ Zum Beitrag der Lexik zur semantischen und kommunikativen Äquivalenz von Texten“, in: Schmitt/ Schweickard (Hgg.) (1995), 426 – 466 S.

Wundt, W. (1892): *Vorlesungen über die Menschen und Tierseele*. Berlin: Verlag von Leopold Voos. 495 S.

Wundt, W. (1893): *Grundzüge der physiologischen Psychologie*. Band 2. Verlag von Wilhelm Engelmann. 683 S.

Zabel, H. (1997): *Die neue deutsche Rechtsschreibung*. Überblick und Kommentar. Bertelsmann Lexikon Verlag GmbH. Gütersloh. BR Deutschland.

Zöfgen, E. (1977): *Strukturelle Sprachwissenschaft und Semantik. Sprach- und wissenschaftstheoretische Probleme strukturalistisch geprägter Bedeutungsforschung*, Frankfurt/Main.

На кирилица

Гацов, Д. (1975): „Кон теоријата на валентноста и нејзината апликација во наставата по странски јазици (1)“. Во: *Просветно дело* 5-6 Скопје: Просветно дело, 309 – 317.

Гацов, Д. (1976): „Кон теоријата на валентноста и нејзината апликација во наставата по странски јазици (2)“. Во: *Просветно дело* 7-8 Скопје: Просветно дело, 475 – 479.

Гацов, Д. (1978): „Лексички модалитети на човековото однесување“, во: *Годишен зборник на Филолошки факултет* (4). Скопје: Филолошки факултет, 265 – 269.

Гацов, Д. (1979): „ За некои проблеми од Текстлингвистиката“. Во *Литературен збор* . XXXVI/2 Скопје, 49 – 57.

Гацов, Д. (1993): „Странскиот јазик во светот со посебен осврт на германскиот“. Во: *Странските јазици како светоглед*. Скопје: Сојуз на друштвото за странски јазици и книжевност во Р. Македонија и Филолошки факултет, 12- 14.

Гуржанов, Г. (1988): „ Безличните реченици во македонскиот јазик во споредба со рускиот“. Во: *Македонистика* 5: Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Илиевски, И, Х. (1988): „Проклиза на рефлексивот се во македонскиот и во несловенските балкански јазици“. Скопје: *Балканолошки лингвистички студии*. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Кепески, К. (1982): *Граматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Просветно дело.

Конески, Б. (1987): *Граматика на македонскиот литературен јазик*. Дел I и II. Скопје: Култура.

Корубин, Б. (1990): *На македонско граматички теми*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.

Минова – Ѓуркова, Л. (1994): *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Радинг.

Минова – Ѓуркова, Л. и сор. (1998): *Македонски јазик за средното образование*. 2. дополнето издание. Скопје. Просветно дело.

Митковска, Л. (1993): „*Кон рефлексивноста во македонскиот и во англискиот јазик*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.

Митковска, Л. (1995): *Еквивалентите на македонските конструкции со се во англискиот јазик*. Магистерска работа. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.

Никодиновски, З. (1992): *Фигуративните значења на анималната лексика во францускиот и во македонскиот јазик. Инсекти*. Докторска дисертација. Скопје: Филолошки факултет. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.

Петрова, Б. (1999): *Глаголите кои искажуваат психичка состојба во германскиот и во македонскиот јазик*. Магистерски труд. Скопје. Филолошки факултет. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.

Спасов, Љ. (1981): *„Преодноста на глаголите во македонскиот јазик*. Докторска дисертација. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј, Скопје, 220 – 25.

Стаменкова – Трајкова, В. (1995): *Психологија*. Св. Кирил и Методиј. Скопје. 220 – 250.

Ускова, Р. (1984): *„Семантика на глаголските формации со повратниот елемент се во македонскиот литературен јазик“*. Скопје: Македонски јазик.

Цветковски, В. (1983): *„Омонимијата на се во двојазичната лексикографија“*. Скопје: *Литературен збор XXX/29-33*.

Чашуле, И. (1989): *Синтакса на македонската глаголска именка*. Скопје: НИО Студенски збор.
